Războiul ruso-turc din 1806—1812 și pierderea Basarabiei

(După rapoartele contimporane ale Agenților consulare austriace din București și Iași)

Prin tratatul de pace dela Bratislava (Pressburg) din Decemvrie 1805, Austria cedă lui Napoleon Istria și Dalmația, care fură unite în așanumitul Regat al Iliriei. Prin această achiziție teritorială, Franța fu atrasă în politica balcanică și determinată să intre în relațiuni diplomatice mai strânse cu Poarta Otomană, pentru a o atrage în sfera de influență a politicei napoleoniene. În scopul acesta împăratul numi pe generalul Horațiu Sebastiani ambasador al Franței la Constantinopol, un om tânăr, energic și bun cunoscător al problemelor orientale. Noul ambasador francez sosi în capitala Turciei în Mai 1806 cu instrucțiuni precise de a întări influența Franței acolo și de a pregăti chiar închebarea unei alianțe între Franța și Turcia, îndreptată contra Angliei și îndeosebi contra Rusiei. Țarul Alexandru I își atrase dușmănia lui Napoleon, fiindcă refuzase să recunoască proclamarea acestuia ca împărat al Francezilor. Sebastiani își luă misiunea în serios și îndrumă curând o acțiune energică și îndrăzneață pentru a provoca chiar ruptura între Turcia și Rusia.

Între ambele puteri vecine, cea moscovită dela Nord și cea otomană dela Sud, exista de mult o anumită tensiune care se înăsprea mereu și Sebastiani nu avea decât să alimenteze această tensiune până să provoace ruptura. Un pretext binevenit pentru aceasta erau uneltirile ce se puneau la cale contra domnitorilor din Principate Alexandru Moruzi și Constantin Ipsilanti, care erau considerați ca oameni de încredere ai Rusiei și adversari ai Franței. Folosindu-se de aceste uneltiri, generalul Sebastiani ceru Porții, în numele suveranului său, mazilirea voevozilor Moruzi și Ipsilanti și înlocuirea lor prin Scarlat Callimachi și Alexandru Șuțu, care erau devotați Franței. Concomitent cu acțiunea diplomatică din Istanbul, se remarcă la fruntariile Principatelor Române o aprigă pregătire de război. Rușii concentrau trupe la Nistru, iar Turcii activau la fel la Dunăre. Comandanții raialelor dela Hotin, Tighina, Cetatea-

Albă, Ismail şi Brăila primiau ordine dela Poartă să repare în grabă fortificaţiile cetăţilor şi să le aprovizioneze cu muniţii şi alimente [1]). Svonuri incontrolabile circulau la Iaşi şi boerii se alarmau, aşa că principele Moruzi se văzu silit să-i convoace, să-i asigure că svonurile de războïi sunt lipsite de temei şi să ameninţe că se vor lua aspre măsuri contra celor ce răspândesc ştiri alarmante. Totuşi principele Moruzi să se fi exprimat faţă de secretarul său Le Noir şi faţă de profesorul de latineşte Wingerski, că până în Mai viitor Ruşii vor năvăli în Moldova [2]). La 19 Iunie agentul austriac Merkelius raporta din Bucureşti că Turcii se aşteaptă la un atac din partea Ruşilor şi că deaceia ei continuă cu fortificarea cetăţilor Rusciuc, Nicopole şi Vidin [3]).

Între timp Sebastiani obţinu, la 30 August, mazilirea voevozilor Moruzi şi Ipsilanti şi numirea lui Callimachi şi Şuţu în locurile lor. Încă la 16 August Callimachi vestea pe Hammer, agentul austriac din Iaşi, că va fi numit domn al Moldovei în locul lui Moruzi, care se retrase la Istanbul. În aceeaşi zi se făcu şi numirea lui Suţu în locul lui Ipsilanti, care fugi la Braşov, însoţit până la graniţă de unităţi din armata sa [4]).

Investirea noilor domni se făcu la 30 Septemvrie la Constantinopol [5]). Înlocuirea voevozilor devotaţi Rusiei trezi protestul formal al Ruşilor cari priveau actul Porţii ca o călcare a convenţiei turco-ruse din 1802, prin care durata domniei domnilor români era fixată pentru şapte ani, aceştia neputând fi mazilişi înainte de expirarea acestui termen, decât pentru o vină vădită, stabilită şi recunoscută de ambele puteri protectoare [6]). Or, mazilirea domnilor Ipsilanti şi Moruzi, după trei ani de domnie şi fără respectarea convenţiunei, era considerată de Ruşi ca o provocare la adresa lor din partea Porţii. Italinski, ambasadorul Rusiei la Ţarigrad, protestă energic contra mazilirii, iar Kiriko, consul general rusesc din Principate,

---

1) Hurmuzachi—Nistor, Documente, XIX, 2. Nr. 378, p. 277 urm.; Nr. 381, p. 282; Nr. 385, p. 284.

2) Ibid., Nr. 381, p. 283, cfr. I. W. Zinkeisen, Gesch. d. Osm. Reich. VII, p. 405 urm.

3) Ibid., Nr. 384, p. 285.

4) Ibid., Nr. 416, p. 315 şi Nr. 417, p. 316; cfr. Dionisie Eclesiarhul, Cronograful Ţerei Rumâneşti, Râmnicul Vâlcea, 1934, p. 132.

5) N. Iorga, Istoria Românilor, vol. VIII, p. 182, Bucureşti, 1938.

6) Hurmuzaki—Nistor, Doc. XIX, 2. Nr. 420, p. 320 urm.

primi ordinul de a nu recunoaşte pe caimacamii noilor domni şi nici pe aceştia, dacă ar veni să se aşeze în scaunele lor de domnie. Kiriko considera dealtfel ruptura inevitabilă şi deaceea interveni pe lângă agenţia austriacă ca să aibă grijă de arhiva consulatului rusesc în caz de războiu. Concomitent cu aceasta Ruşii accelerau operaţiunile de concentrare la Nistru. La 2 Octomvrie, agentul Hammer putea raporta la Viena că trupele ruseşti se găseau concentrate la Movilău, Iampol şi Dubăsari sub comanda generalului Michelson, cunoscut din campania de represiune contra răsvrătitului Pugaceff şi prinderea acestuia pe timpul împărătesei Ecaterina a II-a. El avea ca şef al statului său major pe principele Dolgoruki [1]).

La 9 Octomvrie Hammer raporta din Iaşi că prin concentrarea trupelor la Nistru, Rusia urmărea între altele şi scopul de a exercita o presiune serioasă asupra Porţii, pentru a o face mai accesibilă faţă de pretenţiile ruseşti [2]). Afară de respectarea convenţiei din 1802 se mai cerea Porţii să restituie şi raialele dela Hotin, Tighina, Cetatea Albă, Chilia, Ismail, Reni, Brăila, Giurgiu şi Turnul [3]). La 15 Octombrie, Italinski ameninţă Poarta cu ruperea relaţiilor diplomatice, dacă nu se revine imediat asupra mazilirii domnilor Ipsilanti şi Moruzi [4]). La 16 Octomvrie, consilierul rus Radofinikin, — un Grec renegat, pe care agentul austriac din Bucureşti îl caracteriza ca pe un om tânăr, energic şi capabil, care deşi era Grec din naştere, manifesta totuşi mult entuziasm pentru naţiunea rusă [5]), — convocă boerii Moldovei la consulatul rus din Iaşi pentru a-i informa că Rusia nu recunoaşte pe noul domn Callimachi şi deaceea a oprit orice plată din visterie pentru el [6]). Ameninţările Rusiei, susţinute şi de Anglia, făcură impresie asupra sultanului Selim, care la 17 Octomvrie se văzuse silit să revină asupra numirii noilor domni Callimachi şi Şuţu şi să aşeze din nou în scaunele lor pe Ipsilanti şi Moruzi, pentru a evita ruptura cu Rusia [7]). Vestea aceasta ajunsese după câteva zile la Bucureşti şi

[1]) Hurmuzaki—Nistor, Doc. XIX, 2. Nr. 426, p. 328.
[2]) Ibid., Nr. 463, p. 368.
[3]) Ibid., Nr. 428, p. 329.
[4]) Ibid., Nr. 431, p. 433.
[5]) Ibid., Nr. 455, p. 349.
[6]) Ibid., Nr. 432, p. 335.
[7]) Ibid., Nr. 440, p. 34 urm.; Zinkeisen, VII, p. 497.

Iaşi, iar agenţiile austriace din capitalele Principatelor se grăbiră să o comunice fără întârziere la Viena[1]).

În iperzelul său, agentul austriac din Bucureşti, se grăbia să raporteze la 12 Noemvrie la Viena, că între Rusia şi Sublima Poartă ar fi intervenit chiar o nouă convenţie, încheiată pe termen de nouă ani şi cuprinzând următoarele 11 ponturi:

1. Voevozii Principatelor Române să nu poată fi mazilifi decât cu asentimentul ambelor puteri protectoare;

2. Insula Corfu să rămână Ruşilor;

3. Tarifele vamale să rămână cele vechi;

4. Ruşii să poată interveni cu o armată de 300.000, atât pe apă cât şi pe uscat, pentru combaterea şi urmărirea inamicilor Turciei;

5. Să se admită trecerea vaselor de războiu prin Dardanele;

6. Supuşii ruşi să se poată mişca liber în cuprinsul imperiului otoman şi face negoţ;

7. Să se restituie pavilionul rus tuturor vaselor cărora li-a fost oprit;

8. Să se îngăduie Grecilor supuşi otomani de a intra în armata rusă;

9. Vechile berate şi fermane să rămână în vigoare;

10, Ambasadorul Franţei să părăsească Constantinopolul în termen de 31 de zile;

11. Un firman imperial va opri vasele otomane să acosteze în porturile franceze pentru tot timpul în care Rusia se găseşte în războiu cu Franţa[2]).

Dar în vremea în care agenţii austriaci se legănau în asemenea iluzii pacifice, Ruşii trecură la fapte. După confidenţele lui Ipsilanti, făcute agentului austriac Brenner, intervenţia militară rusească în Principate s'ar datora următoarelor împrejurări fatale: Italinski, ambasadorul Rusiei la Constantinopol, primise ordinul să părăsească imediat capitala Turciei, dacă guvernul otoman refuză să satisfacă cererile Rusiei. În cazul acesta şi armata rusă, care se găsea concentrată la graniţa Moldovei pentru a susţine pretenţiile ruseşti faţă de Poartă, avea ordin de a înainta imediat în Principate. Între timp însă Turcii satisfăcuseră cererile Rusiei prin re-

[1]) Hurmuzaki—Nistor, Documente, XIX, 2. Nr. 434, 435, 436, p. 336 urm.
[2]) Ibid., Nr. 442, p. 345 urm.

instalarea foştilor domni ai Principatelor: Ipsilanti şi Moruzi. Italinski se grăbi să informeze guvernul din Petersburg asupra acestor rezultate, dar curierii ruseşti nu putură ajunge la destinaţie din cauza furtunilor pe mare care întrerupseră comunicaţia. Lipsa rapoartelor din Constantinopol făcu pe Ruşi să creadă că Poarta nesocoteşte cererile lor şi să-i determine să dea ordine de înaintare în Moldova [1]. Se pare că în adevăr comunicaţia cu Constantinopolul a fost un timp oarecare întârziată, dar se pune întrebarea pentru ce Rusia, după ce a primit informaţiunile favorabile din Constantinopol, n'a oprit înaintarea armatelor sale în Principate? La întrebarea aceasta răspunde consilierul Radofinikin că deşi s'a primit din partea Porţii satisfacţie în chestia reîntegrării principilor Ipsilanti şi Moruzi, împăratul Alexandru n'a oprit înaintarea trupelor sale în Principate pentru motivul că reintegrarea principilor români forma numai una din cererile Rusiei; cât priveşte celelalte postulate ruseşti Poarta refuza să rupă relaţiile cu Franţa, să apere efectiv Principatele contra prădăciunilor lui Pasvantoglu, să restitue raialele dela Hotin, Bender, Akkermann, Chilia, Ismail, Brăila, Giurgiu şi Turnu şi să deschidă vaselor ruseşti drumul prin Dardanele. Faţă de aceste pretenţii nesatisfăcute, reintegrarea principilor la Iaşi şi Bucureşti constituia numai un minim în satisfacerea cererilor ruseşti, care nu putea justifica oprirea înaintării trupelor în Principate [2].

În seara de 23 Noemvrie ispravnicul de Soroca raportă divanului din Iaşi că Ruşii, aruncând pontoane peste Nistru la Movilău, au năvălit în Moldova cu avantgarda lor, compusă din 65.000 oameni, sub comanda generalului Michelson [3]. În cursul nopţii vestea fu confirmată de consilierul Radofinikin, care trimise pe colonelul Pierre Pisani să comunice oral agenţiei austriace, că şi el ar fi aflat numai în acel moment, că *„un mic corp de trupă a intrat in Moldova şi Valahia ca amici şi aliaţi ai Porţii* [4]). După relaţiunile consulului general Kiriko, armata de ocupaţie rusă ar atinge un contingent de 140.000 oameni, şi ar avea de scop ocupare Principatelor Române, care ar fi ameninţate de armata franceză victorioasă în Polonia.

[1]) Hurmuzaki—Nistor, Doc. XIX, 2. Nr. 463, 368.
[2]) Ibid., Nr. 463, 368.
[3]) Ibid., Nr. 443, p. 346.
[4]) Ibid., cfr. Dionie Eclesiarhul, o. c, p. 135 urm.

Prin ocuparea Principatelor deci Rusia caută să închidă drumul Franţuzilor la Dunăre şi să-i ameninţe în Dalmaţia prin o grabnică înaintare prin Serbia spre coasta adriatică la Cattaro. Prin ocuparea Principatelor fără nici o rezistenţă serioasă din partea Turcilor, Rusia îşi asigură o impozantă situaţie strategică la Dunăre, care-i dădea posibilitatea de a opri ofensiva Francezilor prin Galiţia şi de a-şi asigura posibilitatea unei ofensive contra Dalmaţiei, sau cel puţin de a impresiona pe Francezi prin o asemenea ameninţare [1]).

Că acţiunea militară rusească era îndreptată contra Franţei, reesă din faptul că consulul general francez Reinhard din Bucureşti încredinţă arhiva consulatului agentului austriac şi se grăbi să părăsească Principatele [2]). La Bucureşti rămase să conducă afacerile Franţei cancelistul Ledoulx, care avea ordinul de a se retrage şi el la Rusciuc la intrarea Ruşilor [3]). Dar Ruşii îl făcură prizonier şi-l expediară în Rusia [4]). Drept răspuns la deportarea consulului francez în Rusia, fu deportat consulul rusesc Kiriko la Rusciuc şi reţinut acolo din ordinul aianului Mustafa Bairactar [5]). La 24 Decemvrie părăsi şi Ledoulx Bucureştii, retrăgându-se la Rusciuc şi lăsând grija supuşilor francezi în seama agentului austriac [6]).

În împrejurările acestea Rusiei îi convenea să califice ocupaţia Principatelor ca un fel de condominiu sau *„puissance de co-gouvernante des deux Principautés"* [7]). Consulii generali ruşi dela Bucureşti şi Iaşi — Kiriko şi Bolkanoff — trecură agendele lor asupra sfetnicului imperial Radofinikin, care întrunea în mâna sa acţiunea diplomatică şi politică [8]). În fruntea administraţiei ţării trecu generalul Michelson ca guvernator militar, pe lângă care Principii nu puteau să îndeplinească decât rolul de *„gouverneur en second"* [9]).

Fireşte că boerimea munteană şi moldoveană nu era de loc

1) Hurmuzaki—Nistor, Doc. XIX, 2. Nr. 444 şi 445, p. 347 urm. Nr. 446, p. 350.
2) Ibid., Nr. 443, p. 347.
3) Ibid., Nr. 447, p. 350.
4) Ibid., Nr. 450, p. 354.
5) Ibid., Nr. 451, p. 355.
6) Ibid., Nr. 458, p. 362.
7) Ibid., Nr. 443. p. 347.
8) Ibid., Nr. 445, p. 349.
9) Ibid., Nr. 444, p. 348.

mulţumită cu noua stare de lucruri, dar nu-i rămânea decât să se acomodeze nouilor împrejurări, aranjând la Iaşi chiar un bal în cinstea generalului comandant Michelson în ziua de 7 Decemvrie 1806 [1]). Îndată după ocupaţia rusească, în Principate începu să se resimtă grija pentru aprovizionarea şi încartiruirea trupelor ruseşti [2]).

La 24 Decemvrie generalul Michelson lansă, din ordinul ţarului Alexandru I, din Focşani o proclamaţie către principii, mitropoliţii, episcopii, preoţii şi călugării din toate bisericile, către căpitenii şi către toţi locuitorii Moldovei şi Munteniei, prin care le aduse la cunoştinţă că grija predecesorilor săi pentru siguranţa şi libertatea clerului, a nobililor şi a locuitorilor Principatelor, precum şi solicitudinea cu care această grijă părintească a fost stipulată în tratatele autentice cu Poarta, a aşezat pe suveranii Rusiei cu titlul de drept protectori ai ţărilor române. „Din momentul urcării noastre pe tron n'am încetat nici o clipă de a urma drumul predecesorilor noştri, de a veghea la menţinerea liniştei voastre. Dispoziţiunile de care guvernul otoman a dat dovadă dela un timp încoace, actele arbitrare pe care şi le-a permis, precum şi refuzul său de a-şi împlini angajamentele luate au necesitat intrarea trupelor noastre în Moldova şi Muntenia; prezenţa armatei noastre vă va scuti de toate relele, cărora ţările voastre urmau să fie expuse şi va da cuvenita chezăşie pentru a vă putea exercita liber religia voastră şi a vă bucura de toate drepturile voastre". Prin manifestul imperial se mai asigură ţărilor române respectarea autorităţilor constituite, cu condiţiunea ca ele să considere trupele imperiale „comme une portion de vous mêmes" şi să le ajute în exerciţiul grelei lor misiuni, cooperând cu ele şi contribuind la întreţinerea lor [3]).

Din manifestul ţarului s'a putut convinge oricine, că ocupaţia rusească se produse fără învoirea Turciei, ci dimpotrivă din ostilitate faţă de ea. Toată lumea era îngrijată în faţa evenimentelor ce erau să vină. Acţiunea militară a Ruşilor era îndreptată în prima linie contra raialelor turceşti dela Hotin şi Bender, ce se găseau în drumul operaţiunilor ruseşti şi care trebuiau ocupate de Ruşi înainte de a avansa prea departe în Moldova. Dela

1) Hurmuzaki—Nistor, Doc. XIX. 2. Nr. 447, p. 350.
2) Ibid., Nr. 448. p. 351.
3) Ibid., Nr. 449, p. 352, urm.

Soroca un detaşament rus înaintă spre Hotin, ocupă cetatea prin surprindere şi izgoni de acolo garnizoana turcească [1]). De asemenea căzură şi cetăţile Bender (Tighina) şi Akkerman (Cetatea-Albă) în mânile Ruşilor prin surprindere, fără nici o împotrivire din partea garnizoanelor turceşti. Şi cetatea Chilia deschise porţile sale Ruşilor fără nici o rezistenţă [2]). Înaintarea armatelor ruseşti în Principate — după mărturia aianului turcesc din Rusciuc, Mustafa Bairactar — a produs consternare la Constantinopol. El ar fi numit comandant suprem, seraskier, peste toate trupele din Rumelia şi că el ar fi hotărît să pornească în câteva zile cu armata sa întru întimpinarea Ruşilor la Focşani [3]). Turcii organizară rezistenţa la Dunăre în cetăţile lor dela Ismail, Brăila şi Giurgiu [4]). Între timp însă Turcii trimiseră un grup de soldaţi călări, cu ordinul de a declara starea de asediu şi de a menţine ordinea în capitala Munteniei, unde domnea mare nelinişte şi nesiguranţă. Din ordinul seraskierului Mustafa s'a operat şi arestarea consulului Kiriko şi transportarea lui la Rusciuc [5]).

Principele Alexandru Moruzi, care fusese reintegrat de Turci în seaunul domnesc dela Bucureşti, se găsea în drum spre capitala Munteniei şi ajunse până la Văcăreşti, dar aflând de invazia Ruşilor, cu toate stăruinţele boerilor şi a lui Mustafa Bairactar, se opri în drum cu hotărîrea de a se retrage la Rusciuc până la limpezirea situaţiunii politice [6]). În Moldova figura încă ca principe Constantin Ipsilanti, care însoţi pe generalul Michelson până la Focşani [7]). Între timp avantgarda armatei ruse ajunse la Râmnic şi înainta spre Bucureşti. La 23 Decemvrie se ciocni la Mărgineni cu avantposturile turceşti pe care le respinse şi le puse pe fugă, deschizându-şi drumul spre capitala Munteniei [8]). La 23 Decemvrie generalul Milloradovici adresă din Urziceni comandantului avantgardei turceşti Mahmud Bairactar o scrisoare, în care îl făcu responsabil pentru ciocnirea sângeroasă dela Mărgineni şi-l invită

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX, 2. No. 448, pg. 351.
2) Ibid., No. 462, pg. 366.
3) Ibid., No. 452, pg. 357.
4) Ibid., No. 455, pg. 359.
5) Ibid., No. 450 şi 451, pg. 354 urm.
6) Ibid., No, 452, 453 şi 454. pg. 357 urm.
7) Ibid., No. 460, pg. 363.
8) Ibid., No. 459, pg. 363.

să evacueze Bucureştii, întrucât dânsul înaintează ca prieten spre Bucureşti, şi-l consiliă să se retragă în grabă dincolo de Dunăre pentru a cruţa oraşul şi a scuti locuitorii de primejdiile unui atac; în caz contrar va avea să suporte consecinţele unor sancţiuni exemplare. Somaţia generalului Milloradovici era scrisă în franţuzeşte; ea a fost tălmăcită comandantului turc din Bucureşti de însuşi agentul austriac Brenner.

În clipele în care Turcii se pregăteau să răspundă la somaţia rusească, populaţia Bucureştilor se răsvrăti contra unităţilor de ocupaţie turceşti şi măcelări o bună parte din ele. Măcelul ar fi putut lua dimensiuni şi mai mari, dacă nu s'ar fi răspândit vestea că trupele ruseşti ar fi impresurat oraşul. La vestea aceasta Turcii, câţi mai rămăseseră în viaţă, căutară să se salveze prin fugă, iar generalul Milloradovici putu ocupa oraşul fără nici o rezistenţă, în seara de 25 Decemvrie 1806. Încă în noaptea aceea Turcii fură urmăriţi până la apa Argeşului, urmând ca a doua zi urmărirea sa continue până la Dunăre. In ziua de 27 Decemvrie sosiră în Bucureşti principele Ipsilanti, însoţit de generalul comandant Michelson; ei fură primiţi cu salve de tunuri şi cu tragerea clopotelor la toate bisericile [1]). După informaţiunile agenţiei austriace, armata de ocupaţiune rusească număra 30.000 oameni, din care o parte era dirijată spre Brăila, iar altă parte spre Giurgiu, unde se pregătea rezistenţa turcească. La intrarea sa în Bucureşti, generalul Michelson lansă un manifest către populaţie în limba rusă şi greacă — nu şi în limba română — al cărui cuprins era identic cu cel lansat mai înainte la Focşani [2]). Bucureştenii nu erau însă de loc încântaţi de sosirea Ruşilor. Generalul Harting comunică agentului austriac, că Ruşii nu erau prea mulţumiţi cu starea de spirit a populaţiunii muntene. După impresia sa Moldovenii păreau mult mai unanimi în aderenţa lor faţă de curtea rusească. In rândurile acestora Harting putu să distingă trei partide: unul rusesc, altul austriac şi al treilea francez. In schimb agentul austriac credea că dacă s'ar respecta libertatea scrutinului, majoritatea celor bogaţi şi mari s'ar pronunţa pentru Austriaci „întrucât îşi

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX. 2., No. 461, pg. 464.

2) Ibid., No. 462, pg. 365 urm.

aduc cu plăcere aminte de vremurile când trupele austriace ocu-paseră Muntenia" (1788—1791 [1]).

Intre timp însă se produse declarația de război a Turcilor contra Rușilor — ambasadorul Italinski refugiindu-se pe un vas de război englez [2]). Declarația produse o schimbare radicală în si-tuația din Principate. Din momentul declarației de război, după părerea Rușilor, Principatele ocupate de trupele rusești, ar fi în-cetat de a mai fi provincii otomane. Rusia le considera ca teri-torii cucerite prin forța armelor. Guvernul interimar urma să fie rusesc, iar Ipsilanti, guvernator rus al Principatelor. In censecință generalul Michelson ceru populației să presteze jurământul de cre-dință față de țar, noul stăpân al țării. Și de fapt la 22 Ianuarie 1807, s'a ținut la mitropolia din București un serviciu divin, la care boerimea jură credință țarului Alexandru, ca salvatorul ei și făgădui ascultare principelui Ipsilanti [3]). Atitudinea aceasta a Rușilor din București nu cadra deloc cu declarațiile lor dela Iași. Cu ocazia audienței pe care agentul austriac Hammer o obținuse la 28 Decemvrie la generalul Michelson, el se grăbi să comunice curții imperiale din Viena *„că Rusia nu are intenția de a păstră pentru sine Principatele, ci singurul ei scop este, de a procură siguranță contra invaziilor din partea locuitorilor neromâni dela Dunăre"*. Dealtfel și Brenner raporta la Viena că în adevăr ca-binetul din Petersburg nu se gândește la anexiunea Principatelor, ci mai curând la crearea unui sistem federativ, după pilda Fran-cezilor, conferind lui Ipsilanti titlul de suveran al Moldovei și Munteniei și chiar al Basarabiei [4]). Părerea aceasta era confirmată și de Ipsilanti [5]).

Din planul de unire a Principatelor române sub sceptrul lui Ipsilanti, nu putea lipsi nici Bucovina. La 17 Ianuarie 1807, ge-neralul Harting observă față de agentul austriac zicând: „Dacă treburile noastre merg bine, atunci suspomenitul domn capătă o bucată frumoasă de pământ, pentrucă atunci îi va cădea probabil și Bucovina; căci lui i se cuvine o despăgubire pentru întreți-

---

1) HURMUZACHI-NISTOR, Doc. XIX, 2. No. 465, pg. 370.
2) Ibid., No. 471, pg. 379.
3) Ibid., No. 470, pg. 378.
4) Ibid., No. 463, pg. 367 urm.
5) Ibid., No. 480, p. 386.

nerea armatei noastre, care trăeşte toată pe socoteala lui". Observaţia aceasta puse în uimire pe agentul austriac care se grăbi să informeze pe Metternich asupra cazului[1]). Planurile acestea politice primiră o confirmare în plus din partea generalului Michelson care declară agentului austriac că Principatele trebue să primească o administraţie mai bună pentru a putea constitui *„un stat tampon independent faţă de Rusia şi Austria, formând un perete despărţitor între ambele aceste puteri, şi pentru ambele împotriva Porţii"* [2]).

Ipsilanti care sosise deodată cu Michelson la Bucureşti luase asupra sa frânele domniei, iar la 16 Ianuarie 1807, el primi în audienţă de prezentare pe agentul Brenner[3]). Pentru a se putea impune cu mai mult temei Ruşilor, Ipsilanti ceru în mod confidenţial mijlocirea agenţiei pentru importul a 2000 arme cu muniţii şi o mie de săbii de cavalerie, o cerere care i-a fost respinsă pe motivul că Austria, fiind neutră, nu poate nesocoti această neutralitate[4]). El mai făgăduise Ruşilor că are de partea sa şi pe Sârbi[5]).

Îndată după ocuparea Bucureştilor, capitulară şi garnizoanele turceşti din Ismail şi Brăila fără foc de armă şi vărsare de sânge. Astfel căzură toate raialele turceşti dela Nistru şi Dunăre în mâinile Ruşilor, afară de Giurgiu, care se menţinea încă, după raportul lui Hammer din 4 Ianuarie 1807[6]). La 29 Ianuarie Brenner raporta că la Giurgiu ar fi avut loc o sângeroasă ciocnire între Turci şi Ruşi[7]). Luptele la Giurgiu continuară mereu[8]), Ruşii fiind siliţi să cucerească localitate după localitate din raia cu mari jertfe[9]). Lupte uşoare de avantgardă între Ruşi şi Turci se dădeau zilnic. Turcii apărau poziţiile dela Giurgiu de unde atacau mereu pe Ruşi, ce se menţineau în defensivă şi nici nu înainta-

1) HURMUZAKI-NISTOR, Doc. XIX. 2. No. 466, p. 371.
2) Ibid., No. 476, p. 383.
3) Ibid., No. 466, p. 373.
4) Ibid., No. 467, p. 373 urm. No. 492, p. 399.
5) Ibid., No. 482, p. 389.
6) Ibid., No. 464, p. 369.
7) Ibid., No. 472, p. 380.
8) Ibid., No. 477, p. 383.
9) Ibid., No. 493. p. 400, No. 495, p. 402.

seră încă în Oltenia [1]). Comandamentul rus aştepta mereu desfăşurarea operaţiunilor din Polonia. Nehotărîrea aceasta a Ruşilor încuraja pe Turci şi-i împingea mereu la ofensivă. Aianul din Giurgiu Mustafa Bairactar trecu, la 20 Ianuarie, cu 4000 de oameni în Oltenia, pentru a lovi flancul drept al armatei ruseşti de ocupaţie [2]). La începutul lui Februarie 1807 muri Pasvantoglu, faimosul răsvrătit contra Porţii şi groaza Olteniei timp de atâţia ani de zile [3]), lăsând comanda lui Rustun-Aga, a cărui atitudine faţă de Poartă se cerea lămurită [4]). Dar cu toate zvonurile despre declararea de război contra Ruşilor, Poarta se mărgini, după declaraţiile lui Ipsilanti, la măsuri luate pe jumătate, trimiţând Bairactarului Mustafa ordine să se menţină în stare de defensivă faţă de Ruşi şi să răspundă cu forţa numai în caz de atac din partea acestora [5]).

Asupra situaţiei din imperiul otoman reţinem din gura lui Ipsilanti următoarele: Miniştrii turci par să fie cumpăraţi de Francezi, căci altfel nu s'ar explica cum de au deslănţuit un război cu Rusia, pe care ei nu-l pot purta. În războaiele anterioare cetăţile dela Dunăre şi Nistru erau din vreme fortificate şi bine aprovizionate cu cele necesare pentru război. Azi nu există asemenea magazii, iar Principatele, depozitele de aprovizionare ale Turciei se găsesc în mânile Ruşilor, iar drumurile şi podurile pentru transportul tunurilor şi muniţiilor sunt în starea cea mai deplorabilă. Aianii şi paşalele dealungul fruntariei sunt deprinşi la neascultare, care frizează independenţa ; ei urmăresc interesele lor particulare şi desfid unitatea de acţiune. La toate acestea se mai asociază şi lipsa de bani şi o gospodărie financiară în derută. Se va recurge la acte samavolnice, se vor impune noui impozite şi se vor trimite pe ceea lume mai mulţi bogătaşi, tot atâtea cauze de nemulţumire şi revoltă în popor. Pentru flotă nu se pot găsi matrozi, care se recrutau dintre Greci, când aceştia nu vor să lupte contra Ruşilor, iar cei recrutaţi cu forţa dezertează la prima ocazie. A purta război în condiţiunile acestea este o curată ne-

---

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX. 2. No. 466, p. 372, No. 477, p. 383.
2) Ibid., No. 470. p. 377 urm.
3) Ibid., No. 476, p. 382. Dion. Eclesiarhul, o c., p. 144.
4) Ibid., No. 478, p. 385.
5) Ibid., No. 475, p. 381 urm.

bunie şi cu atât mai puţin, aruncându-te în braţele Franţei, a unei puteri, care a sfărâmat atâtea tronuri, a dărâmat atâtea clădiri politice şi a călcat în picioare atâtea tratate şi dela care nu te poţi aştepta ca ea să cruţe Turcia şi să nu-i pregătească soarta atâtor state înfloritoare şi puternice pe care le-a dărâmat [1]). În condiţiunile acestea era greu de aşteptat o acţiune energică din partea Porţii, şi de aceea ocupaţia rusească în Principate începu să se permanentizeze.

Luptele de avanposturi la Giugiu, Brăila, Chilia şi Ismail continuară mereu, fără nici o lovitură decisivă dintr'o parte sau din cealaltă [2]). Tătarii din Buceag nu erau de loc mulţumiţi cu ocupaţia rusească. Totuşi rămaseră liniştiţi până ce hergheliile lor au fost atacate de un grup de voluntari din Chişinău. În faţa primejdiei, ei încălecară, îşi duseră femeile, copiii şi avutul la Ismail, unde se uniră cu Turcii [3]). Ei formară un corp de vreo 15.000 călăreţi, care lovi la 24 Februarie la Tobac grupul generalului Mayendorf şi-i pricinui pierderi simţitoare. Învingători, Tătarii ameninţau Iaşii, pentru a pedepsi pe boerii cari ar fi chemat pe Ruşi în ţară, ceeace produse mare panică în capitala Moldovei. Boerii se pregăteau în mare grabă să fugă, iar agenţia austriacă împachetase arhiva pentru a o expedia la Cernăuţi [4]). La Ismail luptele continuară mereu [5]). Pe la mijlocul lui Mai se svonise despre înaintarea marelui vizir spre Dunăre pentru a veni în ajutorul paşalei dela Ismail. Vestea aceasta determină pe Michelson să-şi mute cartierul general lângă Ismail pentru a susţine mai bine operaţiunile generalului Mayendorf [6]). La începutul lui Iulie Mayendorf trecu comanda trupelor dela Ismail asupra generalului Prosorovski [7]). Retragerea lui Michelson în Basarabia păru Turcilor o bună ocazie pentru un atac. Ei concentrară trupe la Silistra şi pregătiră un atac contra Bucureştilor. Ipsilanti care se înduşmănise cu generalul Milloradovici [8]) fugi din capitală şi se re-

---

1) HURMUZAKI-NISTOR, Doc. XIX. 2. No. 480, p. 386.
2) Ibid., No. 482, p. 388, No. 493, p. 399 urm.
3) Ibid., No. 486, p. 393.
4) Ibid., No. 482, p. 388, No. 483, p. 389.
5) Ibid., No. 484, p. 402.
6) Ibid., No. 522, p. 425.
7) Ibid., No. 540, p. 435.
8) Ibid., No. 539, p. 434.

trase la Braşov, la 31 Mai 1807, evacuând şi arhiva. În Bucu-

Asedierea Ismailului.

reşti se produse o panică indescriptibilă. La începutul lui Iunie frontul rusesc pornea dela Dunăre mai sus de Silistria, la Maxi-

meni, Galaţi, Fălciu la Ismail. Michelson demonstră contra lui Ipsilanti care era aşteptat la Iaşi [1]). Boerii se refugiară cu duiumul la Braşov, cerând voie împăratului de a se adăposti acolo [2]). La 17 Aprilie raporta Brenner, că s'ar fi început tratative de pace la Constantinopol şi că pentru susţinerea pretenţiilor ruseşti ar fi sosit în Principate Prosorovski cu un corp de 20.000 oameni [3]). Englezii revendicau ocuparea Dardanelelor pentru timpul războiului, iar Ruşii să rămână în posesia Principatelor. Ruşii însă nu acceptaseră acest plan, cerând simplu sultanului expulzarea lui Sebastiani din Constantinopol [4]), care se bucura însă de neclintita încredare a sultanului, având orişicând acces la el [5]). În armată se manifesta o profundă nemulţumire cu generalul Michelson, ale cărui dispoziţiuni erau aspru criticate [6]). Relaţiile între Michelson şi Radofinikin erau încordate. Între Ipsilanti şi Radofinikin domnea însă cea mai bună înţelegere [7]). Dealtfel Ipsilanti primi prin generalul Budberg asigurări de înaltă consideraţie din partea ţarului [8]). La 27 Mai Ruşii sărbătoriră cucerirea cetăţii Anapa [9]). Iar la Ismail Ruşii suferiră pela sfârşitul lui Aprilie o simţitoare înfrângere [10]). Pe la începutul lui Mai se vorbia la Iaşi de numirea lui Hangerli în scaunul de principe al Moldovei, care în curs de câteva luni era al şaselea principe; după Moruzi, urmă Callimachi, apoi iarăşi Moruzi, apoi Ipsilanti, după el Şuţu şi acum Hangerli [11]). La 12 Aprilie arată Hammer din Iaşi că privilegiile boerilor erau nelimitate; ei erau scutiţi de orice impozite şi angarale, aveau embaticari şi robi şi mai primiau din visterie anumite sume [12]).

După retragerea Ruşilor, a lui Ipsilanti şi a divanului, puterea administrativă în Bucureşti trecu asupra nazirului, care în-

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX, 2. No. 522, p. 425.
2) Ibid., No. 525, p. 426.
3) Ibid., No. 500, p. 408.
4) Ibid., No. 509, p. 411.
5) Ibid., No. 514, p. 417.
6) Ibid., No. 504, p. 411.
7) Ibid., No. 511, p. 415.
8) Ibid., No. 514, p. 4 8.
9) Ibid., No. 517, p. 421.
10) Ibid., No. 505, p. 411, No. 506, p. 412.
11) Ibid., No. 508, p. 414.
12) Ibid., No. 498, p. 406 urm.

locuia pe principe şi dădea ordine. Spătar era administratorul moşiei lui Filipescu, iar demnitatea de logofăt al justiţiei o îndeplinea starostele pescarilor, care umplea de mândrie pe mai marii acestei bresle. Drojdia societăţii domnia în Bucureşti. Refugiaţii din Vlaşca aduceau ştirea că Turcii au trecut Dunărea cu forţe mari şi că înaintează spre Bucureşti. O unitate turcească a urmărit pe Ipsilanti până la Buzău, fără să-l fi putut prinde [1]. Cei mai mulţi boeri criticau aspru pe Ipsilanti, care a adus Ruşii în ţară. Acesta luă drumul spre munţii Moldovei [2]. Numai cu mari greutăţi arhiva agenţiei putu fi evacuată la Sibiu [3]. Între timp Turcii înaintară în două coloane spre Bucureşti, una dela Silistra şi alta dela Giurgiu. Unităţi turceşti pătrunseră la Buzău şi Focşani, prădând şi devastând totul în calea lor [4]. La 14 Iunie Ruşii suferiră o înfrângere în faţa Brăilei, iar generalul Kamenski fu grav rănit [5].

Din Basarabia Michelson trimise o notă direct către divanul din Iaşi, prin care-i aducea la cunoştinţă hotărîrea ţarului că veniturile fostelor raiale dela Hotin, Bender, Akkerman şi Chilia, precum şi ale olaturilor tătăreşti, să rămână sub administraţia divanului, iar că Bulgarii refugiaţi în Basarabia sunt liberi de a se retrage în Rusia. Adresarea notei direct către divan, cu desconsiderarea caimacamului lui Ipsilanti din Iaşi, confirmă svonul că Ipsilanti ar fi căzut în disgraţie [6] şi că Ruşii ar fi încredinţat preşedinţia divanului generalului Laskarov. Până la sosirea acestuia fu delegat să-i ţină locul generalul Sokalov, întrucât Radofinikin era certat cu Michelson [7]. Numirea lui Laskarov trezi adânci nemulţumiri în rândurile clerului şi ale boerimii, care la 14 Septemvrie adresară un protest contra nouii orânduiri în Moldova. La protestul boerilor răspunse Laskarov la 18 Septemvrie foarte drastic, arătând că numirea sa s'a făcut prin înalt ucaz imperial cu scopul de a pune capăt abuzurilor de tot felul ce s'au comis în legătură cu aprovizionarea armatei, contra cărora divanul, desbinat în mai multe fracţiuni, a tot neglijat să ia măsurile cuvenite. Pentru

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX. 2. No. 526, p. 426.
2) Ibid., No. 528, p. 428.
3) Ibid., No. 527, p. 427.
4) Ibid., No. 528, p. 428.
5) Ibid., No. 529, p. 428.
6) Ibid., No. 541, p. 437.
7) Ibid., No. 540, p. 435.

îndeplinirea acestor obligaţii el n'are nevoe de sfatul tuturor boerilor, ci a unui număr restrâns din ei şi numai în chestiuni de organizare a ţării este gata să recurgă la sfatul mitropolitului şi al celorlalţi boeri. „Asupra hotărîrilor mele n'am să vă dau vouă socoteală, iar dacă nu sunteţi mulţumiţi, sunteţi liberi a vă plânge Majestăţii Sale" [1]). La 30 Septemvrie sosi la Iaşi ordinul generalului Prosorovski de a i se pregăti cartierul general în palatul domnesc, precum şi de a se lua largi măsuri pentru încartiruirea trupelor [2]). Din ordinul lui Laskarov s'a constituit, la 26 Septemvrie, un divan în frunte cu logofătul Costachi Ghica, iar atribuţiile mitropolitului au fost reduse la cele bisericeşti. Măsura aceasta a produs mare amărăciune în lagărul adversarilor lui Ipsilanti. Toate aceste schimbări erau luate în vederea mutării cartierului general rus la Iaşi [3]).

Divanul însă nu era mulţumit cu preşedinţia lui Laskarov, iar Constantin Balş îndrăzni să-i facă opoziţie foarte hotărîtă. Laskarov reclamă cazul mareşalului Prosorovski, care la 16 Noemvrie mustră aspru pe membrii divanului pentru nesupunerea lor şi desaprobă îndeosebi purtarea incalificabilă a lui Constantin Balş. „De aceea ordon divanului să-mi răspundă imediat, cum de suspomenitul a îndrăznit să se opună d-lui Laskarov. Totodată ordon cu toată asprimea, ca de astăzi înainte pomenitul boer să nu se sustragă supunerei datorite" [4]). Acest incident pare să fi provocat schimbările din divan [5]). La 11 Noemvrie sosi mareşalul Prosorovski la Iaşi şi descinse la curtea domnească. Mitropolitul Veniamin şi aderenţii săi răspândeau vestea că Laskarov ar fi rechemat la Petersburg şi că i s'ar fi interzis orice amestec în treburile ţării [6]). La sfârşitul lui Decemvrie se vorbea de vizita ţarului Alexandru la Bucureşti [7]). În primăvara anului 1808 fu numit guvernator al ambelor principate generalul Kuşnikoff, fostul adjutant al lui Suvarov în Italia. Kuşnikoff sosi la 3 Aprilie la

[1]) HURMUZAKI-NISTOR, Doc. XIX 2. No. 569, p. 455 urm. Cfr. No. 570, p. 456 urm.

[2]) Ibid., No. 572, p. 458.

[3]) Ibid., No. 584, p. 465.

[4]) Ibid., No. 591, p. 473 urm.

[5]) Ibid., No. 580, p. 465.

[6]) Ibid., No. 596, p. 447, No. 597, p. 478.

[7]) Ibid No. 600, p. 479.

Iaşi şi se prezentă la 5 Aprilie divanului. Pe la începutul lui Februarie 1809 se svonea la Iaşi că s'ar fi dat ordin clerului să săvârşească serviciul divin în limba rusă [1]. Împreună cu Ipsilanti să fi căzut în disgraţie şi consilierul Radofinikin. Dându-şi seama de situaţia sa sdruncinată, Ipsilanti comunică divanului, că simţindu-se prea slab pentru a îndeplini obigaţiunile sale domneşti, a demisionat din domnie şi a adus aceasta la cunoştinţa ţarului [2]. La 17 Iunie Ipsilanti trimise pe secretarul său marchizul de Saint-Aulaire cu scrisorile explicative la Petersburg, pentru a se prezenta ţarului [3]. Aceiaşi nemulţumire contra lui Ipsilanti se manifestă şi în Muntenia. Boerii refugiaţi în Transilvania ameninţau că nu se vor reîntoarce în ţară, dacă Ipsilanti rămâne în scaunul domniei [4]. Ipsilanti petrecea mai mult la Focşani, de unde întreprindea călătorii de trei-patru zile, fără ca lumea să fi cunoscut direcţia şi scopul lor.

Între timp se produseră pe câmpul de război din Polonia schimbări mari. La 27 Mai 1807 se încheie armistiţiul şi pacea dela Tilsit între Franţa şi Rusia. Generalul Milloradovici, sârb de origină şi ginere al lui Filipescu, lăsa să se înţeleagă, că în baza acestui armistiţiu Franţa ar fi recunoscut Rusiei posesiunea Munteniei, Moldovei şi Basarabiei [5].

Vestea despre evenimentele de pe frontul dela Nord produse în Constantinopol tulburări sângeroase. Sultanul Selim fu răsturnat şi în locul său fu proclamat Mustafa padişah, la 29 Mai 1807 [6]. Proclamarea noului sultan a fost bine primită de armata dela Dunăre şi sărbătorită la Brăila cu salve de tunuri [7]. Armistiţiul de pe frontul de Nord determină pe Ruşi să încheie cu Poarta un armistiţiu similar şi pe frontul de Sud dela Dunăre. În scopul acesta generalul Michelson trimise la 15 Iulie pe colonelul Grünstein în tabăra marelui vizir dela Silistria, unde găsi pe Hangerli şi Mavrocordat. În ziua a treia primiseră răspunsul marelui vizir care, observând că a aflat şi el despre armistiţiu,

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX. 2. No 6·0, p. 548.
2) Ibid., No. 530, p. 429 urm.
3) Ibid., No. 529, p. 428 urm.; No. 545, p. 441.
4) Ibid., No. 548 şi 549, p. 442 urm.
5) Ibid., No. 545, p. 440.
6) Ibid., No. 531, p. 430.
7) Ibid., No. 528, p. 426.

zise: „Dacă Franţa a încheiat pace cu Rusia, o priveşte, ambele ţări sunt ghiauri. Trăiască noul nostru padişah; el trebue doară să-şi încerce norocul". La plecare, colonelul Grünstein primi indicaţia că răspunsul definitiv al Porţii i se va comunica din vreme [1]). Răspunsul Porţii nu întârzie prea mult. La 26 Iulie, orele trei după amiazăzi, întră în Bucureşti un parlamentar turc şi fu primit cu onoruri militare. Turcia consimţi la începerea negocierilor pentru armistiţiu, la Slobozia, cu observaţia ca Michelson să trateze cu un oarecare Jahja Effendi. Între timp trupele să rămână pe poziţiunile lor dela Giurgiu şi Slobozia, încetând orice ostilitate (24 August 1807). În chestia Giurgiului Mustafa Paşa din Rusciuc cerea să trateze personal. Pentru începerea tratativelor se aştepta reîntoarcerea la Bucureşti a generalului Michelson. Şi cu acest prilej generalul Milloradovici susţinea că graţie înţelegerii franco-ruse Polonia, Basarabia, Moldova şi Muntenia ar fi fost cedate Rusiei [2]), astfel că în viitor cursul Dunării să formeze graniţa între cele două imperii [3]).

Schimbările acestea politice şi militare determinară pe Ipsilanti să treacă la o acţiune mai vie. La 12 Iulie (30 Iunie) el adresă boerilor refugiaţi la Braşov o invitaţie de a se reîntoarce în ţară, întrucât în scurtă vreme „ţara va fi liberă de sarcinile militare şi va reveni la vechea ei fericire" şi el se va reîntoarce la reşedinţa domnească. La invitaţia Principelui răspunseră boerii Dim. Ghica, Dim. Racoviţă, Const. Ghica, Const. Filipescul, Răducanu Golescu, Isac Ralli, Răducanu Slătineanu, Barbu Ştirbei şi Mihail Manu, precum şi Mitropolitul Dosoftei şi episcopii Nectarie de Râmnic, Iosif de Argeş şi Constantin de Buzău, că sunt gata să se înapoieze în ţară, îndată ce nu vor mai fi reţinuţi aacolo de neajunsurile şi slăbiciunile pe care le-au îndurat cu prilejul retragerii lor la Braşov [5]). La sfârşitul lui Iulie, clerul şi boerii munteni adresară generalului Michelson o reclamaţie împotriva principelui Ipsilanti, care refuză să dea socoteală asupra gestiunii sale financiare dela 1802 şi care decurând s'a refugiat din

[1]) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX. 2. No. 547, p. 442.
[2]) Ibid., No. 550, p. 443 urm.
[3]) Ibid., No. 554, p. 447.
[4]) N. Iorga, Istoria Românilor, vol. VIII, p. 193.
[5]) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX, 2. No. 551, p. 444 urm.

Bucureşti, luând cu sine banii visteriei meniţi pentru acoperirea cheltuelilor pentru armată. De aceea ei cereau să nu se mai numească Principe, ci să se introducă un guvernator militar ca în Moldova, în frunte cu un general rus, care să administreze ţara împreună cu divanul, precum s'a făcut în anii 1770—1774 [1]).

La 8 August Ipsilanti sosi la Bucureşti [2]). La 28 August el părăsi Bucureştii, însoţit de ginerele său şi de un corp de cazaci format de el şi se îndreptă spre Focşani, unde era să fie prins de Turci, căci Ruşii vroiau să-l dea pe mâna Turcilor [3]). La plecare, el lăsă administraţia Munteniei în seama a patru caimacami, numiţi de el. Rusofilii răspândeau vestea că i s'ar fi rezervat demnitatea de *Duce al Daciei* şi regenţa asupra Moldovei, Munteniei şi Sârbiei [4]). Plecarea lui Ipsilanti stătea în legătură cu invitaţia ce o primi de a pleca în grabă la Petersburg. La 15 Septemvrie Ipsilanti sosi la Iaşi [5]). După ce petrecu două zile la Iaşi, el părăsi la 17 capitala Moldovei şi trecu în Rusia, urmat de familia sa şi de postelnicul Caliarchi [6]). Drumul lui Ipsilanti ducea înspre Hotin, unde era aşteptată vizita ţarului Alexandru [7]).

La 12 August generalul Laskarov porni în tabăra lui Mustafa Paşa [8]). La 30 August raportă Brenner, că Laskarov are misiunea de a trata pacea cu Turcii. Asupra condiţiunilor se svonea că Principatele urmează să fie restituite Turcilor sub garanţia Franţei şi astfel influenţa Rusiei în aceste provincii să fie înlocuită cu cea a Franţei. Sub influenţa franceză se aştepta numirea lui Şuţu domn la Bucureşti şi a lui Hangerli la Iaşi. Trupele ruseşi urmau să evacueze Principatele şi să se retragă dincolo de Nistru, unde trebuia să se oprească influenţa Rusiei [9]).

Tratativele cu Turcii suferiră însă o amânare din cauza bolii generalului Michelson, al cărei desnodământ fatal se întâmplă la 31 August 1807. Corpul neînsufleţit al fostului generalisim fu în-

---

1) HURMUZAKI-NISTOR, Doc. XIX. 2, No. 552, p. 445 urm.
2) Ibid., No. 558, p. 450.
3) DIONISIE ECLESIARHUL, o. c., p. 164 urm.
4) HURMUZAKI-NISTOR, Doc. XIX. 2. No. 563, p. 453.
5) Ibid., No. 568, p. 455.
6) Ibid., No. 570, p. 457.
7) Ibid., No. 571, p. 457.
8) Ibid , No. 560, p. 451.
9) Ibid., No. 561, p. 451 urm. Cfr. No. 575, p. 460.

bălzămat şi transportat în Rusia. Comanda supremă trecu asupra generalului Mayendorf [1]). Ruşii făceau pregătiri de retragere şi lumea aştepta cu nerăbdare evacuarea Munteniei, când la 15 Septembrie sosi un curier la Bucureşti cu ordinul ca trupele de ocupaţie să rămână pe loc [2]). Măsura aceasta produse din nou panică în rândurile populaţiei [3]). Dela Iaşi veneau ştiri că armata de ocupaţie primeşte mereu întăriri de dincolo de Nistru şi că înaltul comandament rus a delegat pe generalul Suchtelen de a ridica în plan cetăţile turceşti dela Nistru şi Dunăre [4]).

Administraţia ţării se făcea în numele lui Ipsilanti de opt mari boeri sub preşedinţia lui Varlaam, fost colonel în armata rusă. Ţara era împărţită în două tabere, una rusofilă, alta turcofilă. Mai presus de toate însă stăpânea dorinţa eliberării de orice influenţă străină şi consolidarea ţării sub un principe independent. Acesta însă nu putea fi Ipsilanti care era urît de ţară şi înduşmănit în cercurile militare ruseşti. Retragerea armatei de ocupaţie întârzia mereu din motivul că ţarul nu era înţeles cu condiţiunile armistiţiului dela Slobozia, din 24 August, a cărui durată era fixată până în primăvara viitoare, câtă vreme ţarul dorea să fie liber a-l denunţa la orice moment care-i va părea prielnic. Din cauza aceasta ţarul încă nu ratificase armistiţiul până la data de 11 Octomvrie [5]).

Amânarea evacuării producea mare nemulţumire în tabăra turcească. Marele vizir scria plin de indignare din Adrianopol: „Nu eraţi mulţumiţi că în baza armistiţiului m'am retras dela Dunăre numai la Şumla, acumă m'am retras până aci, la Adrianopol. Dar voi, cum îndepliniţi înţelegerea noastră? Aveţi poate de perceput încă contribuţiuni dela bieţii locuitori? Ce vă jenează pe voi negustorii turci şi alte persoane care doresc să vie după afacerile lor particulare în Muntenia, că nu-i lăsaţi să între? Noi aşteptăm dela voi explicaţii asupra acestei atitudini". Răspunsul Ruşilor întârzia. În schimb se lansase vestea că Principatele Române, unite cu Basarabia şi Serbia vor fi unite într'un „regat"

[1]) Hurmuzaki-Nistor Doc. XIX, 2. No. 563, p. 452 urm.
[2]) Ibid., No. 564, p. 453.
[3]) Ibid., No. 565, p. 453.
[4]) Ibid., No. 575, p. 460.
[5]) Ibid., No. 576, p. 461 urm.

sub sceptrul marelui duce Constantin, iar Ipsilanti va beneficia timp de un an de zile de veniturile acestui regat[1]).

La sfârşitul lui Octomvrie sosi la Bucureşti noul generalisim al armatei ruse, mareşalul *Prosorovski*, un moşneag de peste 80 de ani, mai mult temut decât iubit de trupă. I s'a făcut o primire oficială cu toate onorurile civile şi militare. Sosirea sa în Bucureşti era pusă în legătură cu încheierea păcii cu Turcii[2]). Cu prilejul audienţei, pe care mareşalul o acordase agentului Brenner, el făcu următoarele declaraţii cu privire la armistiţiul dela Slobozia:

„Cum putea ţarul Alexandru să aprobe un armistiţiu, care corespundea aşa de puţin demnităţii coroanei sale. Corăbiile cucerite trebuiau să fie restituite Turcilor, naţiunea sârbă nu era cuprinsă în armistiţiu aşa cum se cuvenia; noi să evacuăm cetăţile cucerite, Turcii însă să întreţină trupe de apărare într'ale lor; fără a mai aminti de alte condiţiuni, care atingeau aşa de simţitor onoarea Rusiei. Unde mai pui că generalul Mayendorf, care după moartea generalului Michelson, întâmplată în timpul negociaţiunilor, deţinea comanda numai în mod interimar şi n'avea nici un drept de a ratifica tratate. Turcii la rândul lor, în loc să execute în mod conştiincios stipulaţiunile armistiţiului, întreprind expediţii în Muntenia, devastând şi ucigând în drumul lor; ba mai mult chiar, ei au ocupat o insulă între Galaţi şi Ismail, pentru a pune piciorul pe malul stâng al Dunării; pe lângă aceasta ei continuă a se întări, pentru a tăia orice legătură între Ruşi şi Sârbi. Toate acestea laolaltă trebuiau să producă la curte indispoziţie justificată. De aceea armistiţiul dela Slobozia n'a fost ratificat şi deaceia eu, în calitatea mea de comandant, trebue să recurg la mijloacele de precauţiune, pe care *starea aceasta intermediară între pace şi războ*i o reclamă... Simţămintele Rusiei nu sunt deloc războinice. Eu am plenipotenţă deplină de a negocia şi chiar de a încheia pacea, dar înainte de aceasta trebue să fie satisfăcute condiţiunile armistiţiului dela Slobozia. În scopul acesta am trimis într'adevăr prin un adjutant o scrisoare către marele-vizir şi prin altul către generalul Sebastiani şi totul depinde în viitor de răspunsurile lor“ [3]).

Măsurile de precauţie faţă de Turcia găsiră expresie în or-

---

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX. 2. No. 568, p. 463.

2) Ibid., No. 583 şi 584, p. 467 urm.

3) Ibid., No. 587, p, 471.

dinul divanului din 12 Noemvrie prin care se interzicea orice comunicaţie cu dreapta Dunării [1]. Cu toate svonurile privitoare la congresul de pace dela Paris sub preşedinţia lui Napoleon, care primise în dar dela sultan 12 armăsari arabi [2], ba chiar la mutarea congresului la Bucureşti [3], Turcii lucrau la consolidarea frontului dela Dunăre pentru a nu fi surprinşi de evenimente [4].

Mersul evenimentelor nu părea favorabil lui Ipsilanti. Conflictul său cu generalii ruşi îi pricinui disgraţia ţarului, căzând astfel singur în groapa pe care o săpase pentru alţii [5]. Cu revocarea lui Laskarov pierdu şi el orice nădejde în schimbări favorabile la Petersburg. Până la sosirea noului guvernator Kuşnikoff, se constitui un directoriu de 4 inşi compus din Mitropolitul Dosoftei, visternicul Varlaam, Constantin Ghica şi Filipescu, care avea să exercite controlul asupra divanului. Cu aceasta se curmă orice urmă de influenţă a lui Ipsilanti. Rusia luase asupra ei administraţia Principatelor [6].

Numirea directoriului trezi proteste energice din partea divaniţilor între care se găseau numeroşi aderenţi ai lui Ipsilanti. La 20 Martie divanul fu convocat pentru a i se aduce la cunoştinţă noua hotărîre a mareşalului Prosorovski. La lectura actului de constituire a directoriului se produse un adevărat vacarm. Membrii divanului începură să vocifereze şi să protesteze aşa că şedinţa a trebuit să fie suspendată pentru câtva timp. La redeschidere boerii hotărîră să înainteze un protest în care să refuze de a lua la cunoştinţă hotărîrea. Atunci generalul Milloradovici chemă pe membrii divanului la sine şi, ridicând tonul, li repetă ordinul mareşalului. Cineva din divan voia să răspundă, scoţând actul de protest. Atunci interveni Milloradovici zicând: „Pentru nota de protest, focul, pentru prezentatorul ei comenduirea". Intervenţia aceasta energică potoli spiritele şi toţi declarară că se supun. Şi de atunci, în faţa primejdiei comune, adversarii de mai înainte se împăcară, ura şi cearta dispăru dintre ei, raporta Brenner [7].

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX. 2. No. 590, p. 473.
2) Ibid., No. 593, p. 475.
3) Ibid., No. 584, p. 468.
4) Ibid., No. 592, p. 475, cfr. 597, p. 477.
5) Ibid., No. 622, p. 495, cfr. No. 624, p. 498. Cfr. Dion. Ecl. o. c., p. 163.
6) Ibid., No. 424. p. 497.
7) Ibid., No. 624, p. 498, cfr. No. 626 p. 499.

În noaptea de 7 Aprilie, mareşalul Prosorovski, primi o depeşă care îl anunţă că ţarul a desărcinat pe Constantin Ipsilanti de îndatoririle sale în Principate, i-a indicat Moscova ca loc de petrecere şi venitul din anumite domenii ale coroanei [1]. Dionisie Eclesiarhul susţine că i-au dat 80 sate de rumâni, adecă din satele lavrei Chievopecerski, un sarai de locuinţă, şi câteva mii de ruble în tot anul dela visteria împărătească, iar pe fiul său l-a primit în oastea moschicească, pe care l-a încins cu sabie pe loc [2].

Între timp pare că tratativele cu Turcii ajunseră la un rezultat, căci la 17 Aprilie, raportă Brenner, cu o zi înainte un curier al lui Sebastiani din Constantinopol, ar fi adus ştirea că un nou armistiţiu s'ar fi încheiat între Ruşi şi Turci, care prevedea că până la încheierea păcii, ostilităţile să înceteze [3]. La 22 Aprilie raportă Brenner că de fapt armistiţiul ruso-turc s'ar fi prelungit pe un timp nelimitat.

Generalul Kuşnikoff aduse la cunoştinţa divanului muntean numirea sa ca preşedinte al divanului în ambele Principate [4]. Pe la mijlocul lui Iulie armata rusă număra în Basarabia şi în Principate vreo 120.000 de oameni, dislocaţi în diferite centre [5]. Tot atunci se vorbea că ţarul ar fi numit pe Gavril Banulescu mitropolit în Basarabia şi Principate [6]. Generalul Kuşnikoff petrecea vara la Stânca, pe moşia marelui vistiernic Iordaki Roznovanul, de unde venea de două ori pe săptămână la Iaşi pentru rezolvarea actelor de guvernământ [7]. Printr'un ucaz imperial s'a recunoscut boerilor dreptul de proprietate asupra moşiilor lor din fostele raiale turceşti. Căpitanul cercului bucovinean din Cernăuţi a fost avizat să revendice în numele fondului bisericesc asemenea drepturi dacă le are [8]. O comisiune compusă din T. Balş, din Bogdan şi Manolaki Demnki avea să cerceteze actele [9]. La 27 Iulie sosi în Bucureşii mitropolitul Gavriil, unde fu primit cu onoruri civile

[1] Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX. 2, No. 628, p. 500.
[2] Dionisie Eclesiarhul, o. c., p. 166 urm.
[3] Hurmuzachi-Nistor, Doc. XIX. 2, No. 630, p. 502.
[4] Ibid., No. 631, p. 503.
[5] Ibid., No. 646, p. 515 urm.
[6] Ibid., No. 646, p. 516.
[7] Ibid., No. 649, p. 519.
[8] Ibid., No. 649, p. 519.
[9] Ibid., No. 654, p. 522.

şi militare şi condus cu alai la mitropolie. Mitropolitul Dosoftei voia să plece la Covasna la băi îndată ce va primi autorizaţia mareşalului. Boerii Varlaam, Slătineanu şi Constantin Ghica primiră domiciliu forţat la moşiile lor [1]).

La 2 August sosi la Bucureşti vestea că sultanul Mustafa a fost detronat, tatăl său Selim strangulat, şi că fratele său Mahmud a fost ridicat pe tron [2]), iar bairaktar Mustafa Paşa ar fi devenit mare vizir [3]). La 15 Noemvrie ienicerii încercară răsturnarea lui Mahmud şi ridicarea din nou pe tron a lui Mustafa. Cum însă acesta muri chiar atunci de apoplexie, ienicerii recunoscură pe Mahmud iar marele vizir aprinse pulberăria şi muri în flacări [4]). Întâmplarea aceasta întârzia încheerea păcii, pe care Prosorovski era autorizat s'o trateze. Din cauza aceasta regimentele care se găseau pe cale de a părăsi Principatele primiră ordin să rămână pe loc. După rapoartele agenţiei, Prosorovski ajunsese o vârstă la care influenţa favoriţilor era inevitabilă. De favoarea sa se bucurau generalul Harting şi consilierul Bessak cari dregeau şi învârteau toate la marele cartier [5]). De anul nou 1809 mareşalul Prosorovski să fi admonestat pe boeri „să înceteze de a-şi mai face iluzii că ţara aceasta n'ar rămâne pentru totdeauna sub stăpânirea rusească. El are sub ordinile sale 150.000 de soldaţi; mai curând va pieri ultimul om, decât să retrocedeze ţara aceasta Turcilor. El mai adaugă că sfătueşte pe acei dintre boeri cari pun înzădar nădejdile lor în persoana unui anumit Grec de dincolo de Dunăre, care răspunde la numele Şuţu, să revină asupra rătăcirii lor şi să nu prindă din aer fantasmagorii deşarte" [6]). Iar cu prilejul aprobării pe care mareşalul o dădu pentru deschiderea unui casinou la Bucureşti, el observă că un asemenea local este binevenit „parcequ'un tel institut servira a mieux familiariser et amalgamer les habitans avec la nation russe" [7]).

În sfârşit sosi la 30 Ianuarie 1809, la Iaşi, la cartierul general un ofiţer turc pentru a comunica mareşalului Prosorovski că dele-

[1]) HURMUZAKI-NSTOR, Doc. XIX. 2, No. 650, p. 520.
[2]) Ibid., No. 652, p. 521.
[3]) Ibid, No. 653, p. 521 urm.
[4]) Ibid., No. 671, p. 539.
[5]) Ibid., No. 673, p. 540.
[6]) Ibid, No. 676, p, 545.
[7]) Ibid., No. 676, p. 545.

gații turci pentru tratativele de pace au sosit la Vidin și că de acolo vor porni spre București. Delegația turcă de pace avea în fruntea ei pe Galib-Effendi iar ca interpret pe principele Dumitrașcu Moruzi [1]). La 6 Februarie colonelul Chitroff însoțit de câțiva boeri moldoveni plecă întru întâmpinarea delegaților turci pentru congresul de pace dela Iași [2]). Rușii nu priveau cu ochi buni sosirea delegaților. Din cercurile militare ruse porni observația: „Acum vom negocia pentru război în loc de pace, cu toate că Turcii roagă pacea și că Turcii, în împrejurările actuale, ar jertfi cu plăcere Muntenia și Moldova pentru a obține pacea“ [3]).

Dar pare că era un făcut. În preajma deschiderii congresului de pace dela Iași mareșalul Prosorovski se îmbolnăvi grav, exact ca și cazul generalului Michelson care muri în preajma armistițiului dela Slobozia. Vârsta înaintată a mareșalului nu excludea un grabnic desnodămînt fatal, cu toate că el era pentru continuarea războiului în nădejdea de a fi decorat cu crucea Sf. Gheorghe [4]). Delegații turci sosiră la Iași și petreceau acolo sub cea mai strictă supraveghere. Curierii circulau mereu între Petersburg și Constantinopol, așteptându-se mereu informațiuni și cerându-se instrucțiuni pentru a câștiga timp. Incheierea păcii între Turcia și Anglia era considerată de Ruși ca îndreptată contra lor și de aceea mareșalul Prosorovski primi pe la mijlocul lui Martie 1809 instrucțiuni din Petersburg să sisteze negociațiunile, să se pregătească de luptă și să trimită ultimat Porții de a rupe relațiile cu Anglia [5]). În scopul noilor operațiuni cartierul general urma să fie mutat dela Iași la Focșani [6]). Poarta respinse însă ultimatul și lăsă armele să hotărească, iar Galib-Effendi fu autorizat să răspundă mareșalului că sultanul nu poate consimți la ruptura cu Anglia [7]).

In Aprilie începură din nou ostilitățile contra Giurgiului, cu un ordin de zi al mareșalului către armată [8]). Turcii respinseră

---

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX. 2, No. 682, p. 549.

2) Ibid., No. 683, p. 551.

3) Ibid., No. 684, p. 551.

4) Ibid., No. 686, p. 552.

5) Ibid., No. 6[illegible]

însă atacul, ucigând un general rus [1]. Ciocniri sângeroase avură loc şi la Brăila [2]. In Moldova nemulţumirile contra Ruşilor se manifestau mereu. Pentru a impresiona opinia publică, mareşalul Prosorovski primi împuternicirea de a pedepsi cu moartea pe spioni, trădători şi pe cei ce se ridică cu arma în mână contra puterii armate. Se dădu chiar ordin să se caute un călău pentru execuţiile capitale [3].

In Iunie se produse ruptura între Rusia şi Austria. La 15 Iunie mareşalul Prosorovski aviză pe agentul austriac Brenner ca în timp de 10 zile să părăsească Principatul cu întreg personalul agenţiei; rămase la Iaşi numai un oarecare Cantemir ca agent acoperit [4]. Din Constantinopol veni vorba că Poarta a declarat război Franţei şi că rezidentul francez ar fi fost arestat la Şapte-Turnuri [5].

Operaţiunile stagnau. In locul lui Kuşnikoff fu numit prezident al divanului Kasniov [6]. La finele lui August 1809 muri mareşalul Prosorovski; comanda trecu provizoriu asupra lui Pangratiev [7]. La 5 Octomvrie 1809 se vorbea despre căderea Ismailului [8]. In Decemvrie se celebra la Iaşi un tedeu pentru luarea Brăilei [9]. In Aprilie 1810 agenţiile austriace începură să funcţioneze din nou la Iaşi şi Bucureşti [10].

La 15 Mai 1810 Turcia făcu Ruşilor propuneri de pace cerând evacuarea Moldovei şi Munteniei. La aceasta generalul Nicolae Kamenski răspunse din tabăra dela Slobozia că marele vizir să nu-l tulbure cu asemenea propuneri. Baza negociaţiunilor nu poate fi decât *Dunărea hotar* între ambele imperii şi Serbia independentă sub protecţia Rusiei [11]. Kamenski, om de 33 ani, cult, vorbea nemţeşte şi franţuzeşte, era mai mult temut decât iubit de

---

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX, 2, No. 710, p. 574.
2) Ibid., No. 716, p. 580, No. 719, p. 582, No. 722, p. 585.
3) Ibid., No. 729—730, p. 591.
4) Ibid., No. 732, p. 593, No. 734, p. 595.
5) Ibid., No. 733, p. 595.
6) Ibid., No. 736, p. 597.

armată; Sergiu era fratele său mai mare. Medicul său personal era un Neamț Wizman [1]). Rușii trecând Dunărea siliră pe Turci să se retragă în Balcani. Pe front domnia liniștea. Rușii grăbiră cu fortificarea Ismailului și Brăilei [2]). La 24 Mai căzu Bazargicu în mânile Rușilor și mitropolitul Gavriil fu invitat de Kamenski să facă un tedeu [3]). Silistria resistă [4]) un timp apoi capitulă [4]). După succesele Rușilor în Bulgaria, Turcii cerură armistițiu. Kamenski primi negociațiunile de pace, dar fără armistițiu. La București se vorbea că Rusia ar fi gata să cedeze Austriei Moldova, Muntenia și Basarabia în schimbul Galiției orientale [5]). Condițiunile Rusiei pentru pace erau, după declarațiile lui Kamenski: Dunărea hotar, împreună cu Delta ei până la mare, 12 milioane guldeni olandezi (6 milioane piaștri) despăgubiri de războì și independența Serbiei sub principe propriu, tributar Porții.

Marele vizir căpătă termen de acceptare până la 23 Iunie 1810. In caz de refuz se va ataca Șumla și toți vor fi uciși fără milă, ca la Bazargic și Razgrad [6]). Răspunsul Turcilor întârzia. Insfârșit propunerea Rusiei fu respinsă. Atunci Rușii trecură la asediarea Șumlei, unde căzu un general rus. Comunicația Rușilor cu Dunărea era îngreuiată iar atacul contra Rusciucului întârzia. Turcii ascunși în Deleorman, loviau simțitor pe Ruși iar la Razgrad Rușii au fost înconjurați și siliți să se predea. In urma acestor insuccese, Rușii erau indispuși și nemulțumiți. Kamenski lupta fără succes la Șumla iar flotila turcă atăca Giurgiul [7]). In zilele de 12, 15 și 18 Iunie stil vechi se dădură lupte grele la Șumla. Numai în ziua a treia Rușii putură recuceri terenul și siliră pe Turci să se retrugă la Șumla-Cetate [8]). La Constantinopol fu numit un nou vizir, Celebi Effendi. Acesta înaintă cu trupe noi spre Șumla și obținu un armistițiu de 6 zile [9]). Kamenski se retrase dela Șumla spre Rusciuc la 22 Iunie, pentru a ataca cetatea. Bosniak-Pașa orga-

---

1) Hurmuzaki-Nistor,, Doc. XIX, 2. No. 898, p. 690.
2) Ibid., No. 738, p. 640.
3) Ibid., No. 741, No. 641.
4) Ibid., No. 742, p. 642, No. 748, p. 646.
5) Ibid., No. 749, p. 647.
6) Ibid., No. 800, p. 647 urm.
7) Ibid., No. 801, p. 648 urm.
8) Ibid., No. 805, p. 652.
9) Ibid., No. 806, p. 653.

niză rezistenţa, încurajând pe ai săi şi arătând că Ruşii maltratează pe prizionieri şi aleg fete din rândurile acestora pentru bordelurile lor [1]. In ziua de 3 spre 4 August avu loc un atac nereuşit contra Rusciucului. Impresia produsă de înfrângerea Ruşilor era colosală [2]. Se vorbia de 9111 morţi şi răniţi în rândurile lor [3]. In urma eşecului dela Rusciuc, Kamenski se retrase dela Şumla şi Silistra şi pregătea trecerea Dunării în Muntenia [4]. Un nou atac rusesc contra Rusciucului, reuşi. La 28 Septemvrie s'a sărbătorit capitularea Rusciucului. Garnizoana turcă sa retras cu arme şi muniţii. Ruşii dădură 3000 care pentru evacuarea ei în 12 zile [5]. După Rusciuc căzu şi Giurgiul [6]. Capitulaţia Rusciucului şi Giurgiului cuprinde 12 puncte care prevedeau retragerea garnizoanei turceşti cu arme şi bagaje şi schimbul prizionierilor. Ruşii puseră la dispoziţia Turcilor 2500 de vehicule pentru evacuarea populaţiei, precum şi un număr de vase pe Dunăre, cu arme şi bagaje. Pentru izbânda asupra Turcilor, Kamenski fu înaintat mareşal [7].

In Octomvrie Ruşii ocupară Turnul [8]. Se svonea despre convocarea congresului de pace la Rusciuc şi despre plenipotenţile mareşalului Kamenski de a trata pacea [9]. Trupele ruse intrară în cartierele de iarnă [10]. Dar în Februarie 1811 boala mareşalului Kamenski se agravă [11]. In Martie 1811 se vorbia de încheierea păcii cu Turcii, stabilindu-se Prutul hotar cu Şuţu principe în Muntenia şi Moruzi în Moldova; cetăţile dela Dunăre urmau să fie dărîmate [12].

In locul lui Kamenski, fu numit Kutusoff comandant şef al armatei ruse în Principate [13]. Kamenski era bolnav de nervi.

---

1) HURMUZAKI-NISTOR, Doc. XIX. 2, No. 803, p. 650, No. 811, p. 659.
2) Ibid., No. 812, p. 660, No. 814, p. 661.
3) Ibid., No. 815, p. 663.
4) Ibid., No. 814, p. 661, No. 817, p. 665.
5) Ibid., No. 832, p. 675.
6) Ibid., No. 833, p. 676.
7) Ibid., No. 835, p. 677.
8) Ibid., No. 892, p. 682.
9) Ibid., No. 893, p. 683.
10) Ibid., No. 894, p. 683.
11) Ibid., No. 911, p. 704.
12) Ibid., No. 918, p. 713.
13) Ibid., No. 919, p. 713.

şi se zicea că ar fi fost otrăvit de nevasta consulului Ledoulx [1]. Nu i-se comunicase nimic despre numirea lui Kutusoff în locul său [2]), până ce nu primi un autograf din partea împăratului prin care îi vesti, că, din consideraţie pentru sănătatea sa şubredă, i-a rezervat un loc de comandă în Polonia, iar în locul său a numit comandant în Principate pe Kutusoff, unchiul său după mamă. Intâlnirea între unchiu şi nepot a fost foarte cordială. Dar după îmbrăţişare Kamenski căzu în nesimţire. Tot atunci se înecă în Buzău generalul Suvarov [3]). Desărcinat de comandă, Kamenski plecă la Odesa unde muri curând. La autopsia mortului s'ar fi constatat urme de învenínare, de care era bănuit un bucătar francez [4]).

Sub noua comandă a lui Kutusoff politica Ruşilor în Principate se accentua tot mai mult în sensul rusificării aşezămintelor naţionale şi al contopirii lor cu cele ruseşti. Divanul fu redus în drepturile sale, deasemenea şi influenţa boerilor asupra administraţiei ţării, iar străinii erau trataţi pe picior de egalitate cu băştinaşii [5]). Kutusoff avea mulţi adversari la Petersburg; el întreţinea aprope zilnic conferinţă cu Italinski, năzuind spre pace [6]). Se părea că Kutusoff era mai dispus la încheierea păcii ca înaintaşii săi. El era prieten cu marele vizir, care fusese pe vremuri nazir la Brăila [7]). Doritor de a încheia pacea, el ceru prin Pierre Fonton Porţii să trimită delegaţi de pace; chestia graniţelor să fie amânată pentru mai târziu, să se insiste mai întâiu asupra celorlalte chestiuni, pentru a putea începe odată negociaţiunile. Marele vizir delegă pe Hanud Effendi, cu secretarii săi, interpret era un oarecare Apostolaki, un ucenic al prinţului Moruzi. Ruşii păreau că nu prea ţineau la aşezarea păcii, ci umblau să înşele pe Turci şi prin tratativele de pace să acopere lipsurile lor de armament pentru a putea organiza lupta mai bine. Ei mai voiau să câştige timp pentru ca să vadă ce întorsătură vor lua evenimentele din Nord, şi ca să-şi asigure posibilitatea după imprejurări de a face pace sau de a se arunca şi cu

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX. 2. No. 921, p. 716.
2) Ibid., No. 921, p. 716.
3) Ibid., No. 923, p. 718.
4) Ibid., No. 928, p. 722.
5) Ibid., No. 922, p. 717.
6) Ibid., No. 923, p. 718.
7) Ibid. No. 92:, p. 720.

mai mare putere asupra imperiului otoman [1]. La 5 Iunie delegaţii turci sosiră dela Şumla, de unde luară drumul spre capitala Munteniei. Intrarea lor în Bucureşti era impunătoare. Ei fură găzduiţi în casa lui Scarlat Ghica cu gardă de onoare la intrare. Dar fără aprobarea lui Kutusoff nimeni nu avea voe să se apropie de ei. La 6 Iunie Hanud Effendi vizită pe Kutusoff, iar la 8 Iunie avu loc prima conferinţă cu Italinski [2]. Intre timp marele vizir Ahmed-Paşa îşi mută cartierul dela Şumla la Razgrad, mai aproape de Rusciuc, aşa că avantposturile ambelor armate erau veşnic în luptă. In situaţia aceasta ambele delegaţii aşteptau instrucţiuni dela guvernele lor [3].

Dar cu toate tratativele începute marele vizir atacă la 4 Iulie pe Ruşi la Ruşciuc, dar fără succes. Turcii concentrau mereu trupe şi căutau să ţină pe Ruşi în veşnică agitaţie. La 4 Iulie Turcii atacară din nou Rusciucul şi siliră pe Ruşi să se retragă dincolo de Dunăre la Giurgiu, lăsând Rusciucul pradă flacărilor. Turcii ocupară Rusciucul la 9 Iulie 1811. Hamid Effendi delegatul de pace se găsia în mare perplexitate fiind bănuit că anume a venit ca să înşale bună credinţă a Ruşilor [4]. Concomitent cu evenimentele dela Rusciuc se dădeau lupte şi la Vidin [5]. Turcii pregăteau trecerea Dunării. In noaptea de 8 sau 9 Septemvrie Turcii forţară Dunărea şi ocupară insula Slobozia mai sus de Giurgiu cu 10.000 oameni, de unde ameninţau Bucureştii [6]. In faţă acestei situaţii, Ruşii se hotărîră la o acţiune în stil mare. In vreme ce generalul Langeron concentra trupe la Olteniţa, în faţa Turtucaiei, pentru a atrage atenţiunea Turcilor asupra acelui punct, generalul Markov trecu, în noaptea de 21 Octomvrie, cu 7000 oameni şi 60 tunuri Dunărea mai sus de Slobozia, prin surprindere, şi atacă în zorile zilei tabăra turcească de lângă Rusciuc şi o cuceri împreună cu bateriile care acopereau legătura între Rusciuc şi Slobozia. Atacul neaşteptat al lui Markoff a fost sprijinit efectiv de flotila rusească care patrula pe Dunăre. Detaşamente ruseşti urmăriră pe

---

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX. 2, No. 930, p. 723 urm.
2) Ibid., No. 932, p. 724.
3) Ibid., No. 933, p. 725.
4) Ibid., No. 937, p. 729, No. 944, p. 734.
5) Ibid., No. 940, p. 730.
6) Ibid., No. 955, p. 741 urm. şi No. 957, p. 744.

Turci spre Şumla şi Târnova, iar grosul trupei lui Markeff împresură de aproape unităţile turceşti cu un total de 8000 de oameni de sub comanda lui Ceapan-Oglu de pe insula Slobozia, pentru a le sili la capitulare din cauza lipsei de provizii [1]).

La 12 Octomvrie generalul Markoff încerca o încercuire, trecu Dunărea, înconjură Rusciucul şi insula Slobozia. Atunci Ceapan-Oglu comandantul unităţilor turceşti de pe insula Slobozia ceru armistiţiu cu condiţiunea de a se putea retrage cu arme şi muniţiuni. Dar refuzându-i-se condiţiile, el se menţinu în poziţiile sale. Atunci Kutusoff trimise pe Anton Fonton la marele vizir [2]) care, reuşind să fugă pe o barcă din insula Slobozia unde se găsia încercuit, concentră forţele turceşti în grabă şi ameninţă să înconjoare corpul de expediţie al lui Markoff, să-i tae legătura cu malul stâng al Dunării şi să-l facă prisonier. Concomitent cu această operaţie, Ceapan-Oglu ameninţă de pe insula Slobozia să-şi facă drum prin bateriile ruseşti spre Bucureşti şi de acolo spre graniţa Transilvaniei [3]). Situaţia această critică constituia momentul psihologic cel mai potrivit pentru încheierea păcii.

Negociaţiunile începură la Giurgiu. La 26 Octomvrie împuternicitul turc Galib-Effendi, însoţit de Dumitraşcu Moruzi, sosi într'adevăr la Giurgiu pentru a trata pacea. Unul din primele puncte ale preliminariilor era să îngădue aprovizionarea corpului dela Slobozia cu pâne, zvibac şi sare pentru 10 zile, un termen în care preliminările păcii trebuiau să fie acceptate. Pentru siguranţă, Ruşii ocupară două baterii pe insulă Slobozia, restul bateriilor rămânând în seama Turcilor. Dar fără să se fi convenit formal asupra încheierii unui armistiţiu, pe întregul front dela Dunăre încetară ostilităţile. Inainte de începerea negociaţiunilor Ruşii ocupă Silistra şi Turtucaia. De ambele părţi se remarca dorinţa de pace, de pace cât mai grabnică, ba chiar de o alianţă intimă între Poartă şi Rusia. Se spunea că în schimbul acestei allanţe, Rusia ar fi fost gata să retrocedeze toate teritoriile ocupate, afară de cetăţile din Basarabia, care trebuiau să rămână încă pentru un timp determinat în stăpânirea Ruşilor. Rusia mai făgăduia să vină în ajutorul sultanului contra ienicerilor veşnic gata la revoltă.

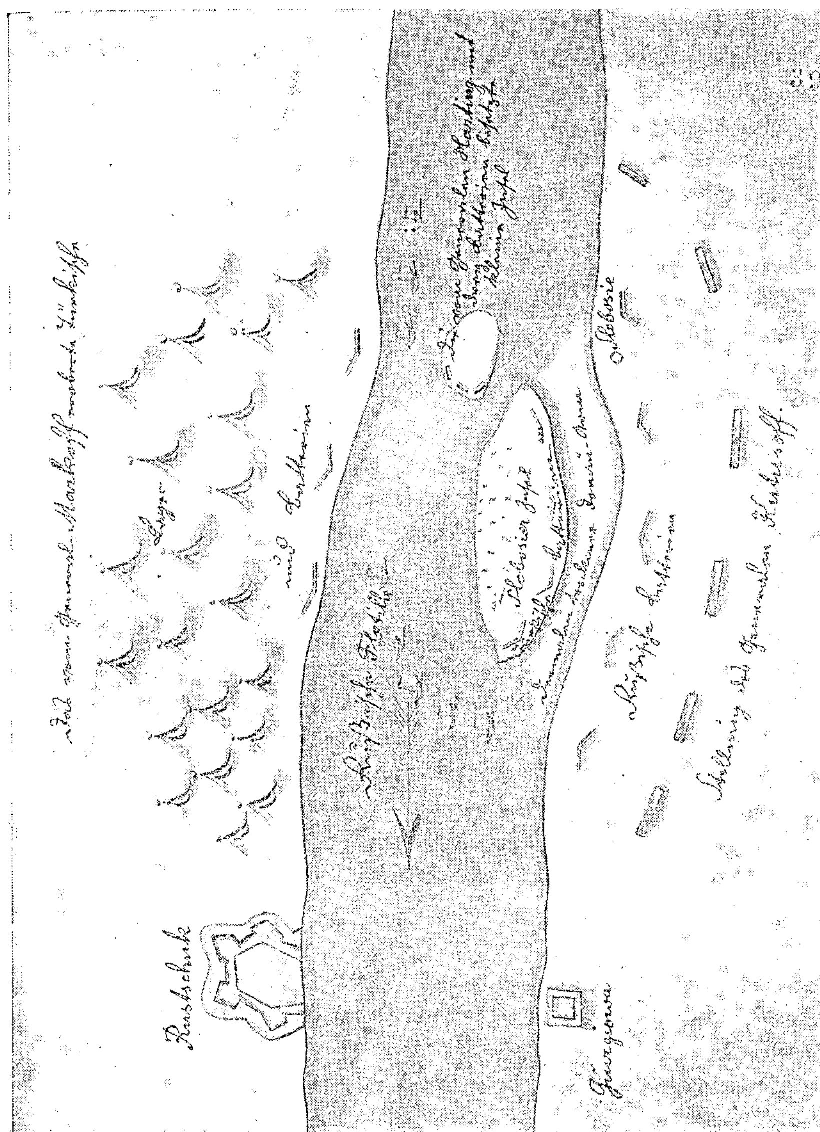
---

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX. 2, No. 961, p. 748 urm,

2) Ibid., No. 964, p. 750 urm.

3) Ibid., No. 963, p. 750 urm.

Dar curând dispoziţia aceasta, aşa de optimistă, făcu loc

Atacul dela Slobozia.

alteia mai pesimiste. La 28 Octomvrie se răspândi svonul că ostilităţile erau pe cale să înceapă din nou, din cauza pretenţiunilor

exagerate ale Ruşilor şi din cauza refuzului Turcilor de a face cele mai mici concesiuni. Negociaţiunile se purtară cu cea mai mare discreţie, pentru a înlătura orice ingerinţă asupra delegaţilor turci. Câţiva negustori din Bucureşti cari din curiozitate călătoriseră la Giurgiu, fură arestaţi şi excortaţi sub pază la Bucureşti şi puşi şi aici sub cea mai severă supraveghere poliţienească [1]). De altfel la *Giurgiu* în nemijlocita apropiere a frontului, delegaţii de pace nici nu se simţiau în siguranţă şi de aceea ei hotărîră să continue tratativele la *Bucureşti,* ceeace s'a şi făcut. Delegaţii Ruşilor erau Italinski cu secretarul său Pobroff în locul generalului comandant Kutusoff, generalul Sabaniff şi Pierre Fonton; consilierul Bulgakoff îndeplinea funcţiunea de secretar al congresului. Turcii erau reprezentaţi prin Galib-Effendi, Hamid-Effendi şi Ordu Kadi însoţiţi de dragomanul Porţii Dumitraki Moruzi. O copie după tratatul de pace dela Iaşi din 1792, de care delegaţii congresului aveau nevoe, s'a găsit întâmplător la un negustor rus din Bucureşti. La 6 Noemvrie se vorbea că Ruşii cer Siretele ca hotar [2]).

Agentul austriac Fleischhackl surprinse la 25 Decemvrie dintr'o convorbire confidenţială, ce avusese loc între Galib-Effendi şi unul dintre prietenii săi intimi, informaţiuni interesante asupra mersului negociaţiunilor de pace. Când la cererea comandantului superior rus—relatează agentul austriac—*cari el oferă mai întâi mâna pentru apropiere,* împuterniciţii turci sosiră la Giurgiu şi începură negociaţiunile, ei purtau un limbaj cumpănit şi moderat pentru a cunoaşte pretenţiunile Ruşilor în toată estinderea lor spre a le prezenta sultanului şi obţine pe baza lor cuvenitele puteri depline de a trata, pe care ei atuncea încă nu le aveau. Din toată atitudinea împuterniciţilor ruşi, Galib-Effendi putu înţelege uşor, că guvernul rus stăruia foarte mult, pentru a încheia pacea cât mai repede posibil şi chiar cu mari jertfe; cu toate acestea însă prima propunere a fost recunoaşterea Dunării ca hotar, cu toate că se putea observa uşor, că pentru cazul că şi Poarta ar împărtăşi asemenea dorinţe, de a restabili repede buna armonie, Ruşii ar înclina să aducă anumite modificaţiuni în cererile lor, care nu ar compromite de loc demnitatea porţii otomane. Despre despăgubiri de război n'a fost de loc vorba; ba chiar nici chestiunile sârbeşti n'au fost

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX. 2, No. 964, p. 752 urm.
2) Ibid. No. 965, p. 753.

susținute cu acea putere, la care te puteai aştepta; dimpotrivă se putea presupune că Rusia era gata să renunțe la toate aceste cereri la prima impotrivire din partea Turcilor. Galib Effendi întocmi un raport către sultan, în care erau cuprinse toate cererile Ruşilor, precum şi motivele din care se putea presupune că s'ar putea obține pacea şi anume sub condițiuni mult mai moderate. El trimise raportul la Constantinopol şi primi răspunsul că padişahul persistă la principiul de a nu ceda nici o palmă de loc din țările sale. Ba mai mult, sultanul preferă să continue războiul, decât să cumpere o pace desonorantă, prin sacrificarea, fie numai a unei singure provincii. La acest hatişerif a fost ataşată plenipotența pentru Galib-Effendi de a încheia pacea în baza principiilor de mai sus. Un autograf al sultanului îl autoriza însă, dară numai în cazul extrem, *să renunțe la Basarabia şi să stabilească Prutul ca hotar în Europa*. In ceeace privia Asia, se lasă în sama priceperii lui Galib-Effendi de a stabili ceeace el va găsi că este mai nimerit. Intemeindu-se pe aceste ordine exprese ale sultanului, Galib-Effendi purta un limbaj mult mai ferm şi declară că dacă Ruşii continuă să susțină asemenea cereri exagerate, el nu va veni de loc la Bucureşti, ci, în cazul acesta preferă să se reîntoarcă din vreme în tabăra turcească. La amenințarea Ruşilor că pentru cazul că negociațiunile de pace s'ar întrerupe, grupul lui Ceapan-Oglu va fi declarat prizonier de răsboi, Galib-Effendi răspunse că Ruşii se înşeală, crezând că salvarea imperiului otoman ar depinde de această mână de oameni; dimpotrivă Ruşii să fie încredințați că padişahul are destui soldați, pentru a putea continua războiul încă 20 de ani. Declarațiile acestea făcură impresie asupra Ruşilor, şi-i determină să vină cu propuneri mai acceptabile. Ei se arătară dispuşi să retrocedeze Muntenia şi să stabilească Siretele şi în cele din urmă Prutul drept graniță între cele două imperii. Aceste puncte preliminare precum şi stipulațiunile privitoare la grupul lui Ceapan-Oglu de pe insula Slobozia au fost schițate la Giurgiu şi para f e, dar nesemnate. Urma ca la redeschiderea congresului la Bucureşti, aceste puncte să fie reexaminate, precizate mai bine şi scrise în curat. Tărăgănările ce au intervenit între timp pornesc numai dela plenipotențiarii turcii, cari se folosiau de orice ocaziune, pentru a câştiga timp prin amânarea perfectării tratatului de pace, întrucât ei erau ferm convinşi, că izbucnirea războiului între Franța şi Rusia

era inevitabilă şi că în cazul acesta Ruşii vor fi siliţi să aplaneze conflictul dela Dunăre în condiţiunile cele mai avantajoase pentru Poartă. Galib-Effendi pare însă să fi stăruit pentru o lichidare cât mai grabnică a campaniei dela Dunăre, întrucât dânsul nefiind prieten al Franţei, era preocupat înainte de toate de restabilirea ordinei în Rumelia şi slăbirea prepotenţei ienicerilor [1]).

La 4 Ianuarie 1812 Galib-Effendi prezentă împuterniciţilor ruşi ultimatul porţii, care fu trimis prin curier la Petersburg. Până la sosirea răspunsului, conferinţa de pace îşi sistă lucrările. Intre timp delegaţii îşi petreceau timpul cu banchete, baluri, prezentări optice, comedii şi distracţii de tot felul. Marele dragoman Dumitraşcu Moruzi se duse la vânătoare pe una din moşiile lui Manuk-Bei, pentru a-şi petrece timpul [1]). Toată lumea credea că Rusia va accepta ultimatul, oricare ar fi cuprinsul său, chiar şi cu evacuarea tuturor regiunilor ocupate. Şi aceasta cu atâta mai mult, cu cât trupele ruseşti cu un contingent de numai 40 mii de oameni intraseră în cartierele de iarnă, iar generalul Sass dirijase artileria grea din Oltenia spre Moldova, în vreme ce generalul comandant Kutusoff îngăduia ofiţerilor generali concedii din belşug [2]). La 11 Ianuarie sosi însfârşit curierul mult aşteptat din Petersburg cu răspunsul ţarului. La 12 Ianuarie miniştrii plenipotenţiari fură convocaţi în casa boeresei văduve Corneasca, care fusese anume amenajată pentru conferinţă. Acolo se comunică delegaţilor turci, că împăratul persistă asupra cesiunii Basarabiei şi asupra părţii celei mai mari din Moldova şi că autoriză încheierea păcii numai cu fixarea Siretului ca hotar. Cercurile din Petersburg rămaseră surprinse, că delegaţii turci susţinuseră la Giurgiu altceva, şi că numai în urmă au venit cu un hatişerif, care cuprindea condiţiuni inacceptabile. In cursul desbaterilor ce au urmat, Chehaia-Bei arată că propunerile de la Giurgiu erau făcute sub condiţiunea ca ele să primească aprobarea ulterioară a sultanului şi că în clipele acelea delegaţii turci nici nu aveau împuternicirea cuvenită de a semna pacea. Iar cât priveşte ameninţarea că în caz de refuz de a încheia pacea în condiţiunile cerute de Ruşi, Ceapan-Oglu cu trupa sa va fi tratat ca prizo-

---

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XIX, 2. No. 968, p. 756 urm.

2) Ibid., XX. 1. No. 1, p. 1; cfr. XIX. 2, No. 970, p. 757 urm. cu tabloul de repartiţie asupra garnizoanelor.

nier şi deportat la Focşani şi de acolo în interiorul Rusiei, delegaţii turci ţinură să protesteze solemn, întrucât asupra acelui punct delegaţii ambelor puteri au semnat o convenţie, în baza căreia, acest corp de trupă, care între timp a scăzut la 4500 de oameni, urma să fie considerat şi tratat până la încheierea păcii ca oaspeţi sau cel mult ca ostateci, dar nicidecum ca prizonieri. Rămâne deci în sama naţiunii ruse, zise Galib-Effendi, ca o chestie de onoare de a-şi respecta cuvântul dat sau de a-l rupe, întrucât soarta porţii otomane nu depinde nicidecum de acest mic corp de armată. Cu aceste declaraţiuni s'a ridicat şedinţa conferinţei din ziua de 12 Ianuarie 1812 [1]).

După întâmplările acestea, în cercurile ruseşti se vorbea stăruitor despre continuarea războiului pentru a impresiona pe Turci. Agentul austriac arătă că Turcii păstrau o atitudine foarte rezervată, aşa că din gura lor nu se putea afla nimic, cu toate că dânsul primise în una din zilele următoare chiar vizita delegatului rus Italinski [2]). Intre timp însă Ruşii începură să pună în aplicare ameninţările lor. Ceapan-Oglu primi ordin să părăsească cu grupul său Roşiorii-de-Vede şi să pornească spre Moldova. Inainte de plecare camarazii ruşi aranjaseră chiar un bal mascat în cinstea lui, la care participă şi Galib-Effendi [3]). In drum spre Focşani, Ceapan-Oglu primi însă ordinul de oprire, trupa urmând să fie încartiruită în satele din jurul Focşanilor, iar ofiţerii în oraşul Focşani [4]). Curând după aceea se reveni asupra ordinului, iar Turcii fură porniţi mai departe spre Rusia; în drum bieţii oameni îndurară toate mizeriile şi muriră ca muştele de foame şi boli [5]).

Dar văzând că cu toate acestea Poarta întârzie cu răs nsul la propunerile lor, Ruşii încearcă să forţeze hotărîrea Porţii prin operaţiuni militare. La 13 Februarie 1812 generalul Pulatoff trecu cu un corp de 4000 oameni Dunărea îngheţată mai sus de Zimnicea şi ocupă, prin surprindere, Şiştovul unde captură cantităţi considerabile de mărfuri ce erau depozitate acolo. Ruşii răspândeau

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XX, 1. No. 5, p. 4—5.
2) Ibid., No. 5, p. 4.
3) Ibid., No. 6, p. 5.
4) Ibid., No. 9, p. 8.
5) Ibid., XIX. 2. No. 978, p. 762.

zvonul că în cursul acestei expediţii s'ar fi făcut 800 prizonieri şi s'ar fi cucerit două tunuri turceşti. Omul de încredere al agenţiei austriace raportă însă că Ruşii n'au găsit la Şiştov decât o gardă de 40 oameni cari la invazia Ruşilor s'au retras în grabă spre Târnova. Se vorbea că Ruşii pregăteau asemeni demonstraţiuni şi la Calafat contra Vidinului, la Rusciuc, la Turtucaia şi Silistra, pentru a intimida pe Turci şi a-i face să accepte propunerile lor de pace. Delegaţii turci însă considerau asemenea demonstraţiuni militare ca fiind incompatibile cu dreptul ginţilor şi uzanţele internaţionale, atâta vreme cât armistiţiul era în vigoare şi negociaţiunile de pace încă în curs. Opinia publică românească era de partea Turcilor în a condamna asemenea duplicitate din partea unei naţiuni ce se pretindea civilizată şi care recurgea la asemenea măsuri în pretinsa ei luptă pentru drept şi dreptate. Delegaţii turci aşteptau răspunsul Porţii pentru a se retrage dela conferinţa păcii, fiindcă ei nu puteau înţelege cum se putea negocia pacea, în acelaş timp când ostilităţile continuau [1]). La 3 Martie se răspândise în Bucureşti svonul că mult aşteptatul curier din Constantinopol ar fi sosit şi că răspunsul Porţii la propoziţiile Ruşilor s'ar reduce la ordinul adresat delegaţilor de a cere paşapoartele şi de a părăsi Bucureştii. Curând însă svonul acesta s'a dovedit neîntemeiat, întrucât curierul din Constantinopol sosi cu ştiri pentru Ceapan-Oglu şi nicidecum pentru delegaţii de pace [2]). Cu începutul primăverii se desgheţă Dunărea iar inundaţiile, neobişnuit de mari, împiedecară pe Ruşi de a executa operaţiunile lor militare la Dunăre. La 7 Martie sosiră curieri din Petersburg şi se reîntoarseră cu răspunsuri confidenţiale, despre al căror cuprins agenţia austriacă nu putu afla nimic [3]).

La 24 Martie agentul austriac află din gura lui Dumitraşcu Moruzi că marele dragoman ar fi fost autorizat de Galib-Effendi să comunice lui Italinski că voinţa neschimbată a sultanului este de a nu cumpăra pacea în nici un caz prin cesiuni de provincii, care ar diminua cinstea şi demnitatea imperiului otoman. In acest sens ar fi instrucţiunile şi ordinile din Constantinopol. Italinski, luând act de enunţiaţiunile delegaţilor Porţii, declară că regretă

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XX, 1. No. 8, p. 6 urm.
2) Ibid., No. 9, p. 8.
3) Ibid., No. 10, p. 9.

foarte mult de a nu se putea abate nici cât un fir de păr dela enunţiaţiunile sale, întrucât nu are o mai largă plenipotenţă. El trimise însă în grabă un curier la Petersburg pentru a cere noui ordine şi instrucţiuni. Delegaţii turci erau nevoiţi să aştepte întoarcerea curierului, nădăjduind că până atunci vor fi izbucnit ostilităţile între Franţa şi Rusia, ceeace ar determina pe Ruşi să devină mai concilianţi. In faţa acestei circumstanţe se ridicau obiecţiuni serioase contra politicei cancelarului Romanzoff, care tărăgăna mereu lichidarea conflictului cu Poarta, cu toate că Rusia se găsia în ajunul izbucnirii războiului franco-rus, care putea să sfarme în bucăţi imperiul ţarist. Rusia prinsă ca şi în cleşte, la nord de Francezi, iar la sud de Turci, putea uşor să ajungă la marginea prăpastiei, din care n'ar mai putea fi salvată, întrucât într'un asemenea caz nici Austria n'ar mai rămâne neutră, ci ar înainta în Principate pentru a alunga pe Ruşi de acolo. Critica lui Iosif Fonton era împărtăşită şi de generalul Langeron. Generalul comandant Kutusoff însă era de părere opusă, crezând sau făcându-se a crede, că ruptura între Franţa şi Rusia nu era iminentă, cu toate că numeroase divizii ruse părăsiau zilnic frontul dela Dunăre cu destinaţia pentru frontul de nord, care era în stadiul de organizare contra armatelor napoleoniene [1]).

La 1 Aprilie agentul austriac din Iaşi raporta că diviziile ruse se strecură zilnic prin Moldova spre frontul polonez. Generalul Harting ar fi primit ordin să fortifice cetatea Hotinului şi să angajeze în acest scop 2000 de salahori pentru adâncirea şanţurilor şi repararea zidurilor [2]). In noaptea de 7 Aprilie agentul austriac Fleischhackl invită la o convorbire secretă pe Dumitraşcu Moruzi în casa bancherului austriac Sachelarie, pentru a-i face o importantă comunicare din partea cancelarului Metternich. Fleischhackl primi ordinul să pună în curent pe Galib-Effendi prin Moruzi, că Austria a încheiat cu Franţa o alianţă în condiţiuni similare cu tratatul franco-austriac din 1756. In baza acestei alianţe, la care a aderat şi Prusia, Austria se obligă faţă de Napoleon de a concentra în Galiţia un corp de observaţie, care să păstreze cea mai strictă neutralitate. Ambele puteri contractante mai convenir să garanteze integritatea tuturor provinciilor

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XX. 1, No. 13, p. 10 urm.

2) Idem, XIX. 2. No. 971, p. 760, cfr. No. 972, p. 761.

otomane, ceea ce nu putea decât să fie în avantajul Turciei şi să o încurajeze în rezistenţa ei contra Rusiei [1]). Nu cunoaştem cuprinsul comunicării austriace, putem însă presupune că Austria nu vedea cu ochi buni instalarea Ruşilor în Principate şi de aceea ea pare să fi încurajat rezistenţa Turcilor faţă de pretenţiile teritoriale moscovite la Dunăre, gândindu-se serios la propriile sale interese. Cel puţin aceasta pare că rezultă din răspunsul lui Moruzi, care primi „cu foarte viu interes" comunicaţia agentului austriac şi-l asigura că se va grăbi să aducă, încă în noaptea aceea, la cunoştinţa lui Galib-Effendi cuprinsul notei austriace *„aşa de favorabilă intereselor Porţii Otomane"*. Moruzi însărcină pe Fleischhackl să asigure, în numele plenipotenţiarilor otomani, pe Metternich că dânşii sunt pătrunşi de recunoştinţă pentru notificarea pe care a lăsat ca să li se facă. La întrebarea lui Moruzi, dacă faţă de dificultăţile de acţiune militară din partea Turcilor la Dunăre, nu ar fi cazul de intervenţie din partea Austriei, Fleischhackl răspunse că dacă ar fi vorba de o intervenţie militară din partea Austriei, apoi acea intervenţie n'ar putea porni decât din Galiţia şi Bucovina contra Moldovei, în care caz armata rusă ar fi forţată să evacueze Principatele şi să se retragă dincolo de Nistru. In eventualitatea aceasta, trupele otomane ar putea trece Dunărea în deplină linişte.

Din confidenţele lui Moruzi desprindem însă un nou element de informaţie cu privire la negociaţiunile de pace. Moruzi destăinui agentului austriac că plenipotenţiarii otomani, după ultimele instrucţiuni primite din Constantinopol, ar fi declarat lui Italinski că poarta otomană *cere, drept bază de discuţie pentru negociaţiunile de pace, respectarea strictului status-quo ante bellum în ceea ce priveşte graniţa sa din Asia şi că numai după ce delegaţii ruşi vor fi acceptat această bază de discuţie, plenipotenţiarii turci ar putea antrena purparleuri pentru stabilirea celorlalte puncte care privesc provinciile otomane din Europa.* Până la acceptarea acestei baze de discuţie, plenipotenţiarii otomani ar avea instrucţiuni să refuze orice fel de negociaţiuni şi nici să nu ia parte la şedinţe. Propoziţiunile acestea, care lăsau câmp liber pentru alte pretenţiuni, deconcentrară pe plenipotenţiarii ruşi în aşa măsură, încât ei trimiseră de urgenţă un curier la Petersburg pentru noui

[1]) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XX. 1. No. 17, p. 14 urm.

instrucţiuni [1]). Curierul nu se înapoiase decât la 17 Aprilie, când Kutusoff, primind noui instrucţiuni din Petersburg, invită la sine pe împuterniciţii ruşi pentru a-i pune în curent cu nouile propoziţiuni ale cancelarului Romanzoff. La această întâlnire luă parte şi Galib-Effendi, însoţit de Moruzi, care venise să vadă pe generalul comandant. Aci Ruşii recurseră la un nou truc pentru a intimida pe Turci. Kutusoff prezentă un act original din partea lui Romanzoff, din care rezultă că Franţa ar fi propus Rusiei, pentru cazul că ea acceptă condiţiunile propuse de Napoleon, o despăgubire pe seama Porţii şi anume posesiunea garantată a Munteniei, Moldovei şi Basarabiei. Printr'o acţiune comună franco-rusă Poarta urma să fie silită să renunţe la prietenia ei cu Anglia şi să adere la sistemul continental. Romanzoff mai arată că în vederea realizării acestui plan politic, Franţa cerea Rusiei să solicite împuterniciţilor Turci să semneze de urgenţă condiţiunile de pace, propuse de delegaţii ruşi, sau să rupă imediat negociaţiunile. In condiţiunile acestea Rusia ar putea cădea uşor la înţelegere cu Franţa şi să lovească Turcia. Totuşi Rusia doreşte să dea dovadă de bunele ei dispoziţii faţă de Poartă şi de dorinţa ei de a restabili relaţiuni normale faţă de ea, dând expresie moderaţiunii ei, de a încheia pacea prin *respectarea graniţelor „uti possidetis" în Asia şi prin recunoaşterea Siretelui ca hotar în Europa şi o nouă constituţie pentru Serbia.*

Luând cunoştinţă de condiţiunile ruseşti, Galib-Effendi îşi dădu seama că instrucţiunile lui Romanzoff nu puteau fi decât curse viclene pentru Turci şi de aceea el nu se intimidă, ci asigură pe plenipotenţiarii ruşi că el nu doreşte decât să primească împuterniciri mai moderate, pentru a pune capăt vărsărilor de sânge şi a restabili raporturi normale între ambele puteri beligerante, dar că Poarta este neclintit hotărîtă să nu încheie pace sub condiţiuni care ar atinge demnitatea ei. Şi aceasta cu atâta mai mult, cu cât ea, prin continuarea războiului, n'ar putea pierde nimic mai mult, ci dimpotrivă s'ar putea ca norocul nestatornic al războiului să se îndrepte de partea sa. De aceea el nu poate decât să stărue asupra ordinului ce-l are dela M. S. Sultanul, de a nu mai continua negociaţiunile de pace, decât pe *baza respectării depline a „status quo ante bellum" în ambele*

[1]) HURMUZAKI-NISTOR, Doc. XX. 1. No. 15, p. 12.

continente, atât în Europa cât şi în Asia. Cu privire la propunerile pe care Franţa le-ar fi făcut cabinetului din Petersburg pe socoteala Turciei, Galib-Effendi declară că ele nu pot, decât să-i provoace un adânc simţământ de mirare, întrucât ele n'au fost comunicate direct Porţii, când Franţa este deplin convinsă de sinceritatea sentimentelor acesteia. Încheind Galib-Effendi declară că nu mai are nimic de adăugat la declaraţiunile sale de mai sus.

Răspunsul hotărît al împuternicitului turc desconcertă cu desăvârşire pe plenipotenţiarii ruşi, cari nu se aşteptau la o asemenea atitudine dârză. Şi în loc ca ei să lase pe Turci să înţeleagă că prezenţa lor la Bucureşti a devenit de prisos, ei li dădură de înţeles în mod foarte politicos că negociaţiunile vor continua, îndată ce va sosi colonelul Rochechonard din Şumla. Aceasta nu era însă decât un pretext pentru a câştiga timp în vederea continuării negociaţiunilor [1]). Intre timp curierii diplomatici circulau mereu între Bucureşti şi Petersburg, precum şi între Bucureşti şi Constantinopol. Opinia publică era peste măsură de agitată, fiindcă se aştepta dintr'o zi în alta, alternativa dintre încheierea păcii sau reluarea ostilităţilor. La sfârşitul lui Aprilie sosi mult aşteptatul curier din Constantinopol. În ziua de 1 Mai plenipotenţiarii otomani fură invitaţi la o conferinţă comună şi somaţi să comunice ultimul cuvânt al Porţii. Galib-Effendi îi amână pentru a doua zi, când în şedinţa plenară urma să li se comunice hotărîrea guvernului otoman. Aceasta, aşteptată cu atâta nerăbdare, nu era alta decât cea cunoscută Ruşilor de mai înainte. Sultanul persista pe lângă vechiul său punct de vedere, că numai respectarea status-ului quo ante bellum poate forma baza negociaţiunilor de pace, fără de care plenipotenţiarii turci nu mai au nici o raţiune de a rămâne în Bucureşti.

Ruşii răspunseră la rândul lor, că dânşii nu au împuternicire de a trata pacea fără recunoaşterea Siretului ca hotar în Europa şi a râului Phasis în Asia, precum şi admiterea unei constituţii pentru Sârbi. În procesul verbal al conferinţei, încheiat la 3 Mai s'au inserat punctele de vedere aşa de contradictorii ale ambelor delegaţiuni. Actele au fost expediate în aceeaşi zi prin curier special la Petersburg şi la Constantinopol. Dar cum delegaţia rusă avea impresia că Galib-Effendi numai din iperzelul său

[1]) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XX. 1. No 18, p. 17.

susţinea din partea Porţii asemenea condiţiuni exagerate, ea hotărî să trimită un curier special la marele-vizir pentru a-i cere o scrisoare ostensibilă către Galib-Effendi, în care să fie cuprinse ordinele precise ale sultanului. Dumitraşcu Moruzi era de părere că tătarul trimis la Constantinopol va aduce cu sine şi ordinul de revocare pentru delegaţii turci dela conferinţa de pace din Bucureşti. De altfel aceştia considerau misiunea lor împlinită, afară doară de cazul, în care curierul rus din Petersburg ar aduce ceva nou de acolo. Plenipotenţiarii turci erau de altfel foarte nedumeriţi că nu primeau nici o ştire despre mult aşteptata izbucnire a conflictului armat franco-rus în Polonia. Întârzierea aceasta îi făcea să bănuiască, că poate în cele din urmă s'a încheiat în adevăr alianţa franco-rusă, cu care ameninţau mereu delegaţii ruşi. Beizadeaua Dumitraşcu Moruzi asigura mereu pe agentul austriac, că atât Kutusoff cât şi Italinski şi Fonton manifestau în public nemulţumirea lor cu politica lui Romanzoff. El dorea pacea cu orice preţ, pentru că în cazul redeschiderii ostilităţilor, Kutusoff îşi vedea pusă în joc gloria sa militară, iar Italinski şi Fonton erau chinuiţi de nerăbdare de a se reîntoarce cu un ceas mai degrabă acasă, din consideraţiuni personale şi familiare [1]).

Între timp s'au primit instrucţiunile cuvenite atât dela Petersburg cât şi dela Constantinopol. Se pare că dârza rezistenţă a Turcilor a determinat pe Ruşi să devină mai concilianţi. Duminică, la 17 Mai, s'a ţinut o conferinţă secretă în care a avut loc un schimb de vederi între ambele delegaţiuni. La 20 Mai la orele 5 după masă a avut loc la locuinţa lui Italinski o conferinţă extraordinară, la care luară parte toţi membrii ambelor delegaţiuni. Despre rezultatul acestei conferinţe agentul austriac nu putu afla nimic [2]). Joi, la 21 Mai, delegaţiunile de pace se întruniră din nou la cartierul lui Italinski ; la această conferinţă a luat parte şi amiralul Ciceagoff, care era designat să ia comanda asupra armatei dela Dunăre în locul lui Kutusoff, care fusese rechemat la Petersburg [3]).

Revocarea iminentă a lui Kutusoff era aşteptată de mult, căci încă la 10 Mai o delegaţie simandicoasă, compusă din mitropolitul

[1]) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XX. 1. Nr. 18, p. 17.
[2]) Ibid., Nr. 22, p. 22.
[3]) Ibid., Nr. 22, p. 23 cfr. XIX. 2, Nr. 975, p. 762.

Ignatie, din episcopii de Argeş şi Buzău, din visfiernicul Varlaam şi din caimacamul Craiovei Dudescu, prezentă comandantului suprem al armatelor de ocupaţie ruseşti o tabacheră cu briliante în valoare de 80.000 piaştri, drept recunoştinţă pentru că a apărat ţara faţă de prădăciunile Turcilor. Artistul Mondeville, împodobise tabachera cu două miniaturi artistice; pe capacul de sus era înfăţişată Muntenia ca o nimfă, prezentând lui Kutusoff, înconjurat de statul său major, ramura păcii; pe capacul de desubt era reprezentată victoria generalului Markoff la Slobozia şi impresurarea unităţilor turceşti de pe acea insulă. După aprecierea lui Fleischhackl, stampele lui Mondeville erau foarte reuşite, întrucât figurile se distingeau printr'o frapantă asemănare cu persoanele pe care le reprezentau. Însaşi nimfa semăna aidoma cu o tânără boereasă, care se găsea în graţiile lui Kutusoff. Tabachera purta următoarea dedicaţie în diamante, atât în limba franceză cât şi în cea rusă: „Învingătorului dela Giurgiu". Pentru executarea artistică a tabacherei, Mondeville a fost recompensat cu 3000 ducaţi. Seara a avut loc la Herăstrău o serbare câmpenească cu iluminaţii din care se putea distinge inscripţiile „reconnaissance" şi „vive le Général Comte Kutusoff". La serbare participară şi delegaţii turci [1]). Agenţia austriacă arată mereu în rapoartele ei că la cartierul lui Kutusoff se făceau pregătiri febrile de plecare [2]). De altfel însuşi Kutusoff îngădue unora dintre favoriţii săi să citească scrisoarea măgulitoare, pe care ţarul Alexandru i-o trimisese şi în care îi mulţumia pentru aşezarea păcii cu Turcii. Prin menţionata scrisoare Kutusoff era invitat să se reîntoarcă la Petersburg pentru a se învrednici de onorabila şi binemeritata răsplată ce i se cuvine.

Sub presiunea iminentei sale rechemări Kutusoff făcea sforţări desperate pentru încheerea păcii, pentru a putea revendica acest merit pentru sine. El nu vroia să lase în seama urmaşului său în comandament perfectarea instrumentului de pace [3]). La 23 Mai Fleischhackl raporta că deşi se vorbeşte foarte insistent despre revocarea lui Kutusoff, ordinul de rechemare nu apăruse încă în monitorul armatei. Asupra revocării se păstră încă cel mai desă-

---

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XX. 1. Nr. 19, p. 18.

2) Ibid., Nr. 22 şi 23, p. 22 urm.

3) Ibid., Nr. 24, p. 24 urm.

vârşit secret, ca şi asupra decursului negociaţiunilor de pace, care ajunseră în ultimul stadiu.

Zădarnic încerca Fleischhackl să iscodească pe Moruzi asupra mersului tratativelor, umblând neapărat să-l vază. Beizadeaua însă refuză să-l primească, pretextând că este suferind şi că împrejurările nu i-ar permite să-i vorbească, fiindcă este mereu vizitat, când de Fonton, când de alţi membri ai delegaţiunii turceşti. Atitudinea aceasta rezervată făcu pe agent să creadă că hotărîri serioase sunt în curs de a fi luate. Atunci Fleischhackl se gândi să se adreseze direct lui Galib-Effendi, cerându-i la 25 Mai o audienţă. Şeful delegaţiunii otomane îi şi acordă audienţa pentru a doua zi la 26 Mai, orele 9 dimineaţa. Sosind la ora arătată la cartierul lui Galib-Effendi, acesta, după puţine cuvinte de introducere, îl întrebă dacă Napoleon a sosit la Varşovia sau în genere dacă s'au deschis ostilităţile între Francezi şi Ruşi. La întrebarea aceasta agentul austriac raspunse că nu are ştiri precise despre aceste întâmplări, dar că speră că ruptura se va produce fără întârziere ceiace va determina şi pe marele vizir să părăsească Şumla şi să înainteze cu armata sa la Dunăre contra Ruşilor, dacă între timp nu s'a încheiat cumva pacea între Ruşi şi Turci, precum se svonea pretutindeni. La observaţiunile acestea Galib-Effendi răspunse, că Rusia de mai multe ori a propus Turciei o alianţă contra Franţei, dar Poarta preferă încheierea păcii cu Rusia, unei alianţe cu această putere. Sultanul nu agrează o legătură mai strânsă cu ţarul, fiind hotărît să păstreze cea mai strictă neutralitate faţă de puterile beligerante; padişahul n'are nici cea mai mică cauză de a fi nemulţumit cu atitudinea împăratului Napoleon faţă de Poartă. Despre misiunea Englezului Gordon n'a putut afla nimic dela delegaţii ruşi, care păstrează în chestiunea aceasta cea mai strictă discreţiune [1]).

La întrebarea indirectă asupra mersului negociaţiunilor de pace, Galib-Effendi observă că nu ar fi politic să ascundă reprezentantului Austriei un lucru, care şi aşa mai curând sau mai târziu va ajunge la cunoştinţa curţilor din Viena şi Paris. Svonul că pacea s'ar fi încheiat nu corespunde adevărului; totuşi, văzând că încă înainte de a fi sosit amiralul Ciceagoff, împuterniciţii ruşi au devenit cu mult mai concilianţi şi *nu mai insistă asupra graniţei*

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XX. I. Nr. 24, p. 24 urm.

europene la Sirete, ci se mulțumesc cu Prutul ca hotar, renunțând la toate celelalte revendicări și manifestând marea dorință de a încheia pacea, dânsul s'a simțit îndemnat să intre cu ei în tratative mai de aproape, al căror rezultat a și fost comunicat marelui vizir ca ultimat și că așteaptă autorizația de a semna tratatul în condițiunile propuse [1]).

Din declarațiunile lui Galib-Effendi rezultă că soarta Basarabiei era pecetluită. Sultanul autoriză pe marele vizir Mahmud-Pașa să semneze pacea *cu Prutul ca hotar.* La 27 Mai sosi curierul din Șumla cu autorizația de a semna tratatul de pace în condițiunile ultimatului trimis. La 28 Mai (16 Mai după vechiul stil) se adunară delegații de pace ai ambelor puteri la cartierul lui Galib-Effendi în ședință de încheiere a conferinței de pace. În acea memorabilă ședință s'a semnat tratatul de pace de către membrii ambelor delegațiuni. Poarta renunța la raialele Hotin, Bender, Akkerman, Chilia, Ismail și Reni, la tatarlîcul din Bugeac și la Moldova transpruteană cu ținuturile Bălți, Soroca, Orhei, Lăpușna, Hotărniceni, Codrul Tigheciului și Greceni. Această nespus de dureroasă operație teritorială era stipulată în art. IV al tratatului dela București în următorii termeni lapidari : *„Rîul Prut, dela intrarea sa în Moldova până la confluența sa cu Dunărea și malul stâng al Dunării dela confluență până la Chilia și până la Mare, vor forma granița între cele două imperii“ [2]).*

Îndată a doua zi după semnarea tratatului, Galib-Effendi plecă la Constantinopol, iar colonelul Kaisaroff la Vilna pentru a obține ratificarea instrumentului de pace din partea suveranului rus. De altfel Rușii par să fi fost din capul locului siguri de obținerea Basarabiei, întrucât inginerii lor începuseră încă înainte de semnarea tratatului de pace să ridice Basarabia în plan și să înceapă cu construcția a două căi de comunicație [3]).

La 3 Iunie Kutusoff părăsi capitala Munteniei, îndreptându-se spre Petersburg. Cu ocazia plecării i s'au dat toate onorurile. Autoritățile militare și civile l-au însoțit până la Colentina, unde s'a servit masa la conacul lui Grigorașcu Ghica. Plecarea lui era jelită de numeroșii săi favoriți, între care se găsea și consilierul de

---

[1]) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XX. I, Nr. 24, p. 24 urm.
[2]) Ibid., Nr. 25, p. 27.
[3]) Ibid., XIX, 2, Nr. 976, p. 763.

stat Coronelly, care purta grija Bulgarilor refugiaţi şi era numit şi craiul Bulgarilor, apoi consilierul Barozzi, maiorul Yhari şi alţii care, pierzând situaţiile din Bucureşti, trebuiră să plece. Fleischhackl susţine că regimul acesta de favoriţi, între care şi multe femei, ar fi determinat revocarea bătrânului general din înaltul post de comandă în Principate [1]).

Ratificarea tratatului de pace din partea Porţii întârzia mereu. La 13 Iunie agentul austriac din Bucureşti văzu pe Moruzi, care se miră şi el despre această întârziere. Se credea că marele vizir ar fi fost prea grăbit, dând autorizaţia de semnare, şi că sultanul ar fi refuzat ratificarea din cauza cesiunilor teritoriale. El se miră că în Polonia întârzia izbucnirea conflictului franco-rus şi credea că poate totuşi se va ajunge la o înţelegere pacinică franco-rusă. Tot atunci se svonia că dela Vilna ar fi sosit curierul cu clausa de ratificare a tratatului de pace din partea ţarului Alexandru I [2]). Ratificarea din Constantinopol întârzie însă până pe la mijlocul lui Iulie, căci numai în ziua de 14 Iulie [3]) avu loc la cartierul lui Galib-Effendi cu toată discreţia schimbul ratificărilor. Cu toate că la acea ocazie s'au descărcat câteva salve de tun, stipulaţiunile tratatului au rămas încă necunoscute pentru marele public [4]). Schimbul ratificării a fost adus la cunoştinţa armatei numai la 5/17 Iulie [5]), iar a divanului muntean numai la 6/18 Iulie, printr'o adresă oficială semnată de Pavel Ciceagov, noul comandant suprem a trupelor ruse [6]).

Dela data ratificării începu să decurgă şi termenul de trei luni, fixat în art. XI din tratat, pentru evacuarea Principatelor. Acest termen se împlini la 3/15 Octomvrie, când trupele ruseşti evacuară Muntenia şi Moldova până la Prut, care rămase graniţă între cele două imperii. Plecarea amiralului Ciceagov din Bucureşti a fost fixată pentru ziua de 18 August [7]). Cetăţile Turnu, Giurgiu şi Brăila fură restituite Turcilor la 1 Septemvrie [8]). Curând urma

---

1) Hurmuzaki-Nistor. Doc. XX. 1. Nr. 27, p. 28 urm.
2) Ibid,, Nr. 29, p. 30.
3) Ibid., XIX, 2. Nr. 984, p. 767.
4) Ibid., XX, 1., Nr. 37, p. 40.
5) Ibid., XIX, 2. Nr. 984, p. 767.
6) Ibid., XX, 1. Nr. 38, p. 40 urm.
7) Ibid., Nr. 40, p. 44, Nr. 41, p. 45.
8) Ibid., Nr. 40, p. 44.

să fie restabilită şi vechea administraţie a ţării. Fostul principe Şuţu se găsea la cartierul marelui vizir la Şumla. Familia Moruzi căzuse în disgraţie. Locul de mare dragoman al Porţii, pe care îl deţinuse până atunci beizadeaua Panaitaki Moruzi, fu încredinţat lui Ion Caragea [1]). Revocarea lui Panaiot Moruzi se făcuse după cererea ambasadorului Franţei, General Andreossy, care notifică Porţii că nu înţelege să întreţină nici un fel de corespondenţă oficială cu guvernul otoman, câtă vreme Moruzi va funcţiona ca dragoman, întrucât întreaga familie Moruzi ar fi fost cumpărată de Anglia şi Rusia pentru a destăinui acestor două puteri inamice toate secretele oficiale [2]). Intervenţia aceasta aşa de energică a Franţei va fi contribuit de sigur la moartea tragică a beizadelei Dumitraşcu Moruzi, despre a cărui numire ca Domn al Munteniei se svonea la Bucureşti [3]). Svonul însă nu se adeveri întrucât la 18 Septemvrie sosi un curier din Constantinopol şi aduse berat, adecă uric de domnie pentru Scarlat Callimachi ca domn al Moldovei şi Ion Caragea ca Domn al Munteniei. Mare Dragoman pe lângă Poartă ajunse spătarul Iacovaki Arghiropol [4]).

Vestea despre pierderea Basarabiei a produs mare consternare în rândurile boerimii moldoveneşti. Agenţia austriacă din Iaşi raporta la Viena că consternarea boerilor era extrem de mare. Patrioţii moldoveni prevedeau urmările acestei cesiuni de teritoriu în toată grozăvenia lor şi se temeau că Moldova va rămâne ruinată, întrucât ţara, dar îndeosebi capitala Iaşi, se sprijinea în existenţa ei pe ţinuturile de dincolo de Prut. Când numai inundaţiile Prutului ameninţau Moldova cu foamete, ce va fi când Prutul va deveni o graniţă statornică, se întrebau ei? Vestea despre încheierea păcii cu pierderi teritoriale produse adânci nemulţumiri şi la Constantinopol. Însuşi Galib-Effendi îşi temea capul, iar Dumitraki Moruzi îl şi pierdu, căci la 18 Noemvrie Fleischhackl raporta din Sibiu că beizadeaua Dumitraki Moruzi a fost decapitat la Şumla, iar Galib-Effendi şi Ordu Kadissi trimişi în exil [5]). Oficialitatea căuta însă să molcomească opinia publică prin declaraţiuni ca

---

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XX, 1, Nr. 41, p. 45 urm.
2) Ibid., Nr. 42, p. 46 urm.
3) Ibid., Nr. 43, p. 47 urm.
4) Ibid., Nr. 44, p. 50.
5) Ibid., Nr. 51, p. 56.

acestea că raialele turceşti din Basarabia ar fi fost cedate Ruşilor numai vremelnic şi până ce această putere va fi îndeplinit alte obligaţiuni [1]. La Iaşi se svonea că pentru administraţia civilă în Basarabia ar fi fost luat în vedere Scarlat Sturzda, iar că administraţia militară va fi încredinţată generalului de geniu Harting [2]. O deputaţiune compusă din marii logofeţi Costachi Ghica şi Constantin Balş porni la Bucureşti pentru a cere amiralului Ciceagov uşurarea rechiziţiilor şi respectarea drepturilor de proprietate ale boerilor şi mănăstirelor asupra moşiilor din Basarabia [3]. Apariţia deputăţiei în Bucureşti trezi senzaţie, întrucât ea era considerată ca primul act de protest al Moldovenilor contra stipulaţiunii tratatului de pace [4]. Ciceagov primi pe deputaţii moldoveni cu multă răceală, şi li spuse că nu era nevoe să se ostenească în persoană pentru nişte chestiuni aşa de minime [5]. Minime pentru el, dar foarte importante pentru Moldova şi populaţiunea ei ruptă în două prin noul hotar al Prutului. Galib-Effendi descrie pe Ciceagov în culori foarte sombre. Amiralul avea un caracter nestatornic, ordinele pe care le dădea astăzi, le revoca mâine, provocând în felul acesta mari desordini şi tulburări. El era peste măsură de închipuit şi din cauza aceasta comitea mari greşeli diplomatice. El nu asculta de sfatul nimănui şi pretindea a şti totdeauna toate mai bine ca oricine [6]. Aşa fusese bunăoară ridicat mitropolitul Ignatie din scaunul pastoral, pentru a fi reinstalat din nou după 24 ore [7]. Mare nelinişte producea în cercurile agenţiei austriace ordinul confidenţial al lui Ciceagov, de a ridica din biblioteca mitropoliei, care număra 8000 de volume, toate cărţile şi broşurile şi însemnările privitoare la Transilvania şi Ungaria, pentru a culege probabil informaţiuni asupra situaţiei politice şi administrative din aceste provincii habsburgice. Dar la o cercetare mai amănunţită nu s'a găsit în biblioteca mitropolitană nimic cu privire la această chestiune [8]. La 10 Iulie (28 Iunie stil vechiu) Ciceagov adresă divanului Munteniei

---

1) HURMUZAKI-NISTOR, Doc. XX. 1. Nr. 42, p. 46 urm.
2) Ibid., XIX. 2. Nr. 977. p. 764.
3) Ibid., Nr. 978, p. 764.
4) Ibid., XX. 1. Nr. 29, p. 30 urm.
5) Ibid., XIX. 2. Nr. 980, p. 766; cfr, XX. 1. Nr, 29, p. 30 urm.
6) Ibid., Nr. 37, p. 40.
7) Ibid., Nr. 22 şi 23, p. 22—23.
8) Ibid., Nr. 35, p. 36 urm.

o notă cu privire la organizarea unei miliții naționale. Nota era însoțită de un proect de statut care trebuia să fie pus în aplicare. Scopul urmărit cu acest proect era de a încredința, la retragerea Rușilor, paza țării miliției naționale și de a împiedica pe această cale ocuparea Munteniei de armatele turcești sau chiar de cele austriace din Transilvania și Banat [1]).

La 14 Octomvrie Rușii părăsiră Bucureștii spre marea bucurie a populațiunii. Retragerea Rușilor a fost sărbătorită cu un entuziasm indescriptibil trei zile și trei nopți dearândul cu descărcări de arme și cu sgomotoase manifestațiuni de bucurie. Soldații ruși împăiați erau purtați pe străzile orașului pe prăjini lungi, insultați de mulțime, aruncați cu noroi și apoi arși la crucile drumului. Consulul rus Kiriko nu se putea arăta pe stradă, fiind insultat de norod [2]).

La 6 Decemvrie sosi la București noul principe Ion Caragea, fiind întimpinat de boeri în frunte cu episcopul de Râmnic, care-i ură bun sosit. Până la terminarea noului palat domnesc, el se instală în casa banului Racoviță, unde locuise și Kutusoff. Instalarea festivă a noului domn se făcu numai la 24 Decemvrie cu un tedeu la biserica Sf. Spiridon [3]).

---

1) Hurmuzaki-Nistor, Doc. XX. I, Nr. 36, p. 37 urm.
2) Ibid., Nr. 47, p. 53.
3) Ibid., Nr. 59, p. 63.

RADU I. SBIERA.

Q. HORATIUS FLACCUS.

PERSOANA LUI ÎN OGLINDA PROPRIILOR SALE SCRIERI.

CURS DE INAUGURARE A SEMINARULUI LATIN CU OCAZIA ÎMPLINIRII LA 8 DECEMBRIE 1936 A 2 MILENII DE LA NAȘTEREA LUI.

PREFAȚĂ.

Cele 3 cărți de ode, pe cari le-a terminat în anul 23 î. H., după ce înainte își publicase cele 2 cărți de satire și cartea epodelor, Horatius le încheie cu o izbucnire de mulțumire și mîndrie [1]:

Exegi monumentum aere perennius
Regalique situ [2] pyramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere aut innumerabilis

---

1) Carm. III, 30. Asemenea autocritice, în care poetul își arată valoarea și își prezice nemurire, nu se pot considera, mai ales avînd în vedere timpurile de atunci, drept lipsă de modestie sau aroganță, ci ca o simplă izbucnire de sinceritate exuberantă, provocată de conștiința de a fi săvîrșit un lucru extraordinar. Compară și Carm. II, 20, 1—8:

Non usitata nec tenui ferar
Penna biformis per liquidum aethera
Vates neque in terris morabor
Longius, invidiaque maior

Urbes relinquam; non ego, pauperum
Sanguis parentum, non ego, quem vocas,
Dilecte Maecenas, obibo,
Nec Stygia cohibebor unda.

Le găsim și la alți poeți, d. ex.: Ovidius, Metam. XV, 871 uu.:

Iamque opus exegi, quod nec Iovis ira nec ignis
Nec poterit ferrum nec edax abolere vestustas.
Cum volet, illa dies, quae nil nisi corporis huius
Ius habet, incerti spatium mihi finiat aevi:
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar, nomenque erit indelebile nostrum.
Quaque patet domitis Romana potentia terris,
Ore legar populi, perque omnia saecula fama,
Si quid habent veri vatum praesagia, vivam.

Compară asemănarea și uneori identitatea de gîndiri și cuvinte în aceste versuri ale lui Horatius și Ovidius: *Iamque opus exegi* la Ovidius cu *exegi monumentum* la Horatius; cuvintele *edax* și *perennis* la amîndoi; *parte meliore mei* la Ovidius cu *multa pars mei* la Horatius; *ore legar* la Ovidius cu *dicar* la Horatius; perifraza ideii „cît timp va dura imperiul roman“ la amîndoi.

Vezi și Propertius Eleg. IV, 1, 55—64; Ovidius Trist. IV, 10, 115—128; Statius Silvae I, 191—194; Martialis Epigr. I, 1; VIII, 3, 3—8; X, 2, 7—12.

2) Este cunoscută controversa relativă la interpretarea versului *regalique situ pyramidum altius*, în special a cuvîntului *situ*. După o interpretare, *situs* trebuie luat

Annorum series et fuga temporum.
Non omnis moriar, multaque pars mei
Vitabit Libitinam: usque ego postera
Crescam laude recens, dum Capitolium

Scandet cum tacita virgine pontifex:
Dicar . . .

Această mulțumire și mîndrie este justificată nu numai de aprecierea de care se bucura la contemporani, Carm. IV, 3, 22 u.:

. . . *monstror digito praetereuntium*
Romanae fidicen lyrae;

ci și de conștiința poetului de a fi îndeplinit într'adevăr o operă extraordinară, ce este mai durabilă decît arama și mai înaltă decît monumentul regal al piramidelor, și pe

aici în înțelesul de „clădire, construcție, monument, masă" = *moles,* în care sens substantivul *situs, -ūs,* stă etimologicește în legătură cu *situs, -a, -um* „așezat", care la rîndul său, după Fröhde în Beitr. z. Kunde d. indogerm. Sprach. hg. v. Bezzenberger, I, 193, Collitz ibid. XVIII, 214, Ciardi-Dupré ibid. XXVI, 210, Brugmann Berichte d. philol.-hist. Kl. d. sächs Ges. d. Wiss. 1897, 19, și Grundriß d. vergl. Gram. d. indogerm. Spr. I[2], 675 și 790 u., stă în legătură etimologică cu i. v. kšití-š, el. κτίσις, κτίζω etc. etc., dacă nu ar fi de preferat etimologia ce o face Saussure Mém. de la société de linguistique VI, 246 uu. de la *sed-tlo-* > *setlo-* de la tulp. *sed-*, verbul *sed-e-o;* vezi și Walde Lat. Etym. Wb. s. v. Cu acest sens al cuvîntului *situ,* versul are înțelesul de „mai înalt decît monumentul regal al piramidelor". Așa comentatorul Porphyrio: *regali situ pyramidum: pyramides regum Aegyptiorum sepulcra.*

După cealaltă interpretare, *situs* ar fi aici = *squalor* și ar avea înțelesul de „descompunere, peire, putrezire, murdărie, provocată de bătrînețe, de scurgerea timpului", în care sens, după Saussure op. cit. VII, 76, Prellwitz Etym. Wb. d griech. Spr. 343 u., Fröhde op. cit. XXI, 329 u., Brugmann l. c., stă în legătură etimologică cu *sitis,* el. φθίω, φθίνω etc.; vezi și Walde op. cit., s. v. Cu acest sens al cuvîntului *situ,* versul ar avea înțelesul „mai presus decît splendoarea regală a piramidelor, mîncată de vreme".

Ambele interpretări ar fi admisibile din punct de vedere gramatical și lexical. Pentru interpretarea a doua ar putea pleda și paralelismul între *Aquilo impotens* și *regali situ pyramidum,* precum și antiteza între *usque ego crescam recens* și *situ pyramidum:* Precum *Aquilo* crivățul, oricît de puternic *potens* ar fi, se arată *impotens* neputincios față de rezistența eternă a acestei opere *monumentum,* tot așa și piramidele, oricîtă splendoare regească *regali* ar avea, sînt totuși mîncate, roase,

care nu o va putea distruge nici ploaia, ce roade, nici crivățul, ce se va arăta neputincios față de ea, nici nesfîrșitul șir al anilor și nici graba timpului. Și dacă poetul mai adaogă că el va crește mereu în gloria posterității, menținându-se vecinic proaspăt, vecinic nou, cît timp va dăinui imperiul roman, el nu a fost desmințit de loc. Din contra, a supraviețuit distrugerii vechiului imperiu roman, și acuma, după 2000 ani, spiritul lui trăiește continuu prin opera sa pe toată întinderea întregului și adevăratului *orbis terrarum*.

In anul 1935 s'a serbat de toată lumea cultă împlinirea a 2 milenii de la nașterea lui Horatius, care s'a născut la 8 Dec. 65 î. H.[1]; socoteala s'a făcut astfel: 65 ani î. H. + 1935 d. H. = 2000 ani. Această socoteală ar fi corectă, dacă între anul 1 î. H. și anul 1 d. H. ar mai exista un an numerotat cu 0 (zero). In cazul acesta

---

fărămițite de ani și bătrînețe *situ*, și sînt prin urmare inferioare acestei opere indestructibile, care va rămînea mereu nouă, mereu proaspătă, precum și poetul va crește mereu în gloria posterității *usque ego crescam recens*.

Impotriva acestei interpretări se ridică însă în mod categoric comparativul *altius* pe lângă abl. comp. *situ* și atributul *regali* pe lângă același substantiv *situ*. Să nu jonglăm cu interpretări măiestrite, cari singure ar putea duce la traducerea arătată mai sus. Pentru urechea Romanilor, în sensul arătat, aceste cuvinte s'ar prezenta tot așa, cum se prezintă pentru urechea noastră cuvintele romînești din traducerea textuală „mai înalt decît murdăria regală a piramidelor". Nu numai orice logică, ci și orice concepție poetică este împotriva unor asemenea idei „mai înalt decît murdăria" și „murdăria regală", pe cari nu le-ar putea admite nici o licență poetică. Nici locul lui Martialis Epigr. VIII, 3, 5—7:

Et cum rupta situ Messallae saxa iacebunt
Altaque cum Licini marmora pulvis erunt,
Me tamen ora legent . . .

care se presupune că este o imitare după Horatius, nu poate veni întru sprijinirea acestei interpretări; căci la Martialis ideile se potrivesc foarte bine: „și când mormîntul lui Messalla va zace sfărîmat de vechime și marmora înaltă a lui Licinius va fi praf, pe mine totuși gurile mă vor citi".

Deci oricît de mult s'ar mira comentatorii Nauck-Weissenfels, în ediția lui Horatius („Andere nehmen immer noch *situ* für *mole)*, și noi credem că numai prima interpretare (v. mai sus) este admisibilă, și aici ne găsim în societate foarte bună împreună cu cei mai buni comentatori ai lui Horatius Kiessling-Heinze, ed. VII, 1930.

[1]) Vezi mai jos pag. 62 u. și pag. 63 nota 2.

într'adevăr de la 65 î. H. pînă la anul 0 ar fi 65 ani, şi de la anul 0 pînă la 1935 d. H. ar fi 1935 ani, şi deci de la 65 î. H. pînă la 1935 d. H. ar fi în total (65+1935=) 2000 ani. Dar un an 0, care ar separa era creştină de timpul înainte de Hristos, nu există: după anul 1 î. H. urmează imediat anul 1 d. H. Prin urmare:
de la 8 Dec. 65 î. H. pînă la 8 Dec. 1 î. H. sînt 64 ani,
„ „ „ „ 1 î. H. „ „ „ „ 1 d. H. „ 1 „,
„ „ „ „ 1 d. H. „ „ „ „ 1935 d. H. „ 1934 „;
deci în total:
de la 8 Dec. 65 î. H. pînă la 8 Dec. 1935 d. H sînt 1999 ani.

Rezultă dar că socoteala ce s'a făcut, precum am arătat sus, este greşită, şi că 2000 ani de la naşterea lui Horatius întîmplată la 8 Dec. 65 î. H. se împlinesc abia la 8 Dec. 1936 d. H. [1]).

In acest curs de inaugurare a unui nou an de seminar latin, pe care l-am dedicat în întregime citirii şi interpretării operei lui Horatius, ca un sincer omagiu de admiraţiune adus acestui mare poet, gînditor şi filosof al vieţii, nu am avut intenţia să fac o biografie propriu zisă a lui Horatius, nici să adaog o carte în plus la aproape nesfîrşitul număr de cărţi scrise despre el [2]), ci, ca o intro-

[1]) Prin urmare: 2000 ani de la naşterea lui Vergilius (15 Oct. 70 î. H.) s'au împlinit în 1931 d. H., nu în 1930; de la naşterea lui Livius (59 î. H.) se împlinesc în 1942 d. H.; dela naşterea lui Ovidius (20 Martie 43 î. H.) în 1958 d. H.; de la naşterea lui Augustus (23 Sept. 63 î. H.) în 1938 d. H.; de la moartea lui Caesar (15 Martie 44 î. H.) în 1957 d. H.; de la moartea lui Cicero (7 Dec. 43 î. H.) în 1958 d. H.

[2]) Intr'adevăr toate cărţile ce s'au scris despre Horatius, ar putea forma ele singure o întreagă bibliotecă. Nu ştiu dacă nu s'ar potrivi pentru această sumedenie de scrieri, şi anume ca dorinţă, ceea ce ne relatează ca fapt Martialis, Apoph. 190, despre Livius, făcînd o aluzie fină la prea marea întindere a operei acestuia, din care acum în sec. I. d. H. s'a făcut un rezumat:

Pellibus exiguis artatur Livius ingens,
Quem mea non totum bibliotheca capit.

(In pergamente mici se strînge uriaşul Livius, pe care biblioteca mea nu-l cuprinde în întregime).

Trecînd peste marea mulţime de scrieri inutile şi fără nici o valoare, mă gîndesc nu numai la atîtea scrieri din evul mediu şi nou, o adevărată cronică scan-

ducere în substanțiala operă poetică a acestuia, să dau elevilor mei portretul poetului, așa cum ni se înfățișează el însu-și prin obiectivul propriilor sale scrieri.

---

daloasă, care pretindea că Horatius este cel mai stricat și pervers om (despre aceasta vezi pag. 93 nota 7), ci și la ediția odelor și epodelor lui Horatius publicată la 1834 de filologul olandez P. Hofman Peerlkamp. Nu pot să uit nici astăzi, după 44 ani decînd am luat în mînă pentru prima oară această carte, ce impresie dezastroasă a făcut ea asupra mea: mi se părea că pierd tot terenul solid de sub picioare. Vedeam operînd bisturiul bunului plac. A patra parte din odele lui Horatius le-a declarat neautentice și false. Tot ce nu se potrivia cu persoana lui Horatius așa cum o vedea și și-o închipuia el, a fost eliminat; la Carm. I, 16, 13 zice el: „*Equidem Horatium non agnosco nisi in illis ingenii monumentis, quae tam apta et rotunda sunt, ut nihil demere possis, quin elegantiam minuas.*" El a făcut școală. Pe urma lui și după exemplul lui s'au năpustit asupra lui Horatius o mulțime de scriitori, cari tăiau și înlăturau tot ce puteau și credeau. Nu amintim decît pe F. Martin, în Programme, Posen, din 1844, 1858, 1860, etc.; A. Meineke, G. Linker, în edițiile lui Horatius; O. F. Gruppe, în Minos, Über die Interpolationen in den röm. Dichtern mit besonderer Rücksicht auf Horaz, Virgil u. Ovid, Leipzig 1859, și în Aeacus, Berlin 1872, K. Lehrs în ediția lui Horatius, Leipzig 1869. Asemenea încercări au trecut și peste pragul secolului nostru: F. Teichmüller, Das Nichthorazische im Horaztext, Leipzig 1908, etc. Toți aceștia fac marea greșală că văd în Horatius un poet perfect, în loc să-l considere așa, cum ni se prezintă el însuși, ca poet în desvoltare, cu părți bune, și altele mai slabe.

E adevărat că mult înainte de Peerlkamp genialul filolog englez R. Bentley, în ediția lui Horatius din 1711, a făcut încercări să îndrepte textul lui Horatius prin conjecturi, adeseori foarte ingenioase, după principiul stabilit de el la Carm. III, 27, 15: „*Nobis et ratio et res ipsa centum codicibus potiores sunt*", și în alte locuri. Vorbind despre el, zice M. Schanz în Gesch. d. röm. Litt., München 1935, II. 1 § 266 „Es ist überall der Maßstab der Korrektheit, welcher für die Emendation bestimmend ist . . . nur zu leicht läuft eine solche Methode Gefahr, zu wenig die Individualität des Schriftstellers zu berücksichtigen und statt den Abschreiber diesen selbst zu korrigieren. Und dies hat Bentley unzähligemal getan".

Dar tot Bentley a fost acela care a recunoscut și stabilit ca bază a textului horațian pe *codex Blandinius antiquissimus,* și străduințele acestuia au avut drept urmare o pătrundere intensivă a operei și a persoanei lui Horatius. „Ediția lui Horatius de Bentley poartă și astăzi coroana gloriei nemuritoare" (Schanz l. c.).

In schimb însă Peerlkamp cu ediția sa, precum și toți adepții și imitatorii lui nu fac astăzi decît să mărească volumul unei biblioteci. „Man erkannte, daß das Vorgehen Peerlkamps ein geistreicher Irrtum war", zice Schanz l. c.

Q. HORATIUS FLACCUS.

Persoana lui în oglinda propriilor sale scrieri.

INTRODUCERE.

Cunoaştem mai multe biografii ale lui Horatius, cari însă sînt lipsite de orice valoare [1]), afară de două.

Dintre acestea din urmă, biografia lui Horatius scrisă de Pomponius Porphyrio [2]) s'a păstrat la începutul comentarului lui Horatius alcătuit de el [3]). Biografia, aşa cum ni s'a transmis, nu ne prezintă forma ei originală [4]). Deoarece ea nu ne aduce elemente noi, ci se bazează exclusiv pe datele cuprinse în scrierile lui Horatius — şi pe acestea le putem lua de-a dreptul din scrierile poetului, — nici ea nu prezintă un interes deosebit.

Singura biografie importantă este cea scrisă de C. Suetonius Tranquillus [5]) în cartea sa *De viris illustribus,* şi anume în partea *de poetis* [6]). Valoarea acestei biografii consistă în faptul că Suetonius nu se bazează numai pe cele ce ne spune Horatius însu-şi despre sine, ci şi pe corespondența dintre Maecenas şi Augustus şi pe scrisorile lui

---

[1]) C. Kirchner, Novae quaest. Horat., Progr. Pforta 1847, pg. 42; Reifferscheid, Suetoni rel., pag. 387; W. Christ, Horatiana, Sitzungsber. d. Münchn. Akad. d. Wissensch. 1893, pag. 60 u. şi 76.

[2]) sec. III d. H.

[3]) Porphyrio însu-şi se referă la biografia lui Horatius ce a scris-o, în comentarul său la Hor. Sat. I, 6, 41: *Patre libertino natum esse Horatium et in narratione, quam de vita illius habui, ostendi.*

[4]) J. Vahlen, Hermes 30, 1895, pg. 25.

[5]) sec. II d. H.

[6]) Această biografie ni s'a păstrat, prescurtată, în manuscrisele lui Horatius, vezi C. L. Roth, C. Suetoni Tranquilli Quae supersunt omnia, pg. LXXX uu. Textul ei vezi Roth, ibid., pg. 297 u.; Reifferscheid, C. Suetoni Tranquilli reliquiae, pg. 44—48; ş. a. În manuscrise nu este arătat numele lui Suetonius ca autor. Totuşi prin faptul că în scholii şi comentare se citează sub numele lui Suetonius lucruri cari se găsesc în această biografie, se face dovada că el este autorul ei. Vezi Acro la Hor. Carm. IV, 11: *ut refert Suetonius in vita Horatii;* Porphyrio la Hor. Ep. II, 1, 1: *cuius rei etiam Suetonius auctor est.* Cel dintâi care a revindicat lui Suetonius această biografie, este Petrus Nannius Alcmariensis, Miscell. pg. 72, vezi Roth, op. c. pg. 298: *Exstat haec vita in compluribus Horatii codicibus, unde primus protulit Sue-*

Augustus către Horatius; el ne citează şi o epigramă a lui Maecenas către Horatius [1]).

Dar cel mai important şi cel mai bogat izvor pentru cunoaşterea lui Horatius, sub orice raport, sînt propriile sale scrieri, prin desele amintiri relative la diferite întîmplări şi situaţii din viaţa sa.

Numele lui Horatius.

Poetul însu-şi, vorbind despre sine, ne arată în diferite locuri cele trei nume [2]) ale sale.

Numele familiei mai largi, numele neamului, *nomen gentile*, H o r a t i u s [3]), îl aminteşte poetul în Epist. I, 14, 5:

Certemus, spinas animone ego fortius an tu
Evellas agro, et melior sit H o r a t i u s an res.

---

tonioque vindicavit Petrus Nannius a. 1548; şi ibid. pg. LXXX: *Q. Horatii Flacci vitam ab aliquo veterum commentatorum Horatii servatam primum a. 1548 Petrus Nannius Alcmariensis miscellaneorum pg. 72, tum..... vulgaverunt.*

[1]) Partea slabă a acestei biografii rezidă în faptul că Suetonius, cum îi era obiceiul, nu s'a putut reţine, nici relativ la persoana lui Horatius, de a povesti lucruri necontrolate asupra vieţii intime a poetului; vezi Suetonius, vita Horatii: *nam speculato cubiculo....* Această poveste despre *speculatum cubiculum* a fost în antichitate un motiv plăcut pentru gurile rele; aşa se povesteşte ca despre un Hostius (v. Seneca Quaest. nat. I, 16) şi despre poetul comic Kratinos (v. Porphyrio la Hor. Epist. I, 19, 1); vezi şi Roth, op. c. pg. LXXXIV.

[2]) Privitor la cele 3 nume ale Romanilor liberi vezi scholiile la Iuven. 5, 127: *tamquam habeas tria nomina, hoc est tamquam nobilis sis.* Ausonius, Idyll. 11, 80: *tria nomina nobiliorum.* Ioachim Marquardt, Das Privatleben der Römer I, 2 în Marquardt-Mommsen Handbuch der röm. Altertümer VII, pg. 7 uu.

[3]) Cei vechi, numind pe cineva cu un singur nume, întrebuinţau sau *nomen gentile* sau *cognomen*; aşa de obicei cu *nomen gentile*: Ovidius = P. Ovidius Naso, Vergilius = P. Vergilius Maro, Sallustius = C. Sallustius Crispus; sau cu *cognomen*: Caesar = C. Iulius Caesar, Cicero = M. Tullius Cicero, Tacitus = P. Cornelius Tacitus; şi Ovidiu se numeşte pe sine mai adese Naso, d. e. Trist. III, 3, 74. Vezi şi cunoscutul vers al lui Martialis, Epigr. VIII, 56, 5:

Sint Maecenates, non deerunt, Flacce, Marones.

Martialis aminteşte în epigramele sale mai adeseori pe Horatius, dar numai cu supranumele Flaccus, aşa I, 107, 4; VIII, 18, 5; XII, 4, 1.

Comp. Marquardt l. c.

şi în Carm. IV, 6, 44:

Reddidi carmen, docilis modorum
Vatis H o r a t i.

Prenumele, *praenomen*, numele individual, Q u i n t u s, îl găsim într'o apostrofă familiară [1]) în Sat. II, 6, 37:

De re communi scribae magna atque nova te
Orabant hodie meminisses, Q u i n t e, reverti.

Şi supranumele, *cognomen*, adecă numele familiei mai restrînse, F l a c c u s, ni-l dă Horatius în două locuri; în Epod. 15, 12:

Nam si quid in F l a c c o viri est, . . .

şi în Sat. II, 1, 18:

nisi dextro tempore, F l a c c i
Verba per attentam non ibunt Caesaris aurem, . . .

Deci poetul însu-şi ni se prezintă cu numele său complet Q u i n t u s H o r a t i u s F l a c c u s [2]).

Date relative la naşterea şi moartea lui Horatius.

Horatius, numind în Epod. 13, 6 pe Torquatus *consul meus*:

Tu vina Torquato move consule pressa meo,

ni-l arată prin aceste cuvinte drept consul al anului naşterii sale; iar în Carm. III, 21, 1, ne zice că s'a născut în anul consulatului lui Manlius:

O nata mecum consule Manlio, . . .

---

[1]) Întrebuinţarea numai a prenumelui pentru a numi o persoană, se obişnuia numai în vorbirea intimă, familiară. Comp. şi Marquardt, ibid. pg. 12.

[2]) Adeseori nu cunoaştem prenumele unui scriitor; vezi cazul lui Cornelius Nepos, al cărui *praenomen* nu-l găsim citat de nici un scriitor. Compară şi prenumele lui Cornelius Tacitus, care avem motive să credem că a fost Publius, numai pentru faptul că aşa îl găsim numit în bunul codex Mediceus I, pe cînd Apollinaris Sidonius, Epist. IV, 14, 1 şi IV, 22, 2, şi manuscrise mai noi îl numesc Gaius.

Şi într'adevăr un Manlius Torquatus, şi anume L. Manlius Torquatus, a fost consul în anul 65 î. H.

Acest an ca an al naşterii lui Horatius rezultă şi din Epist. I, 20, 26—28:

Forte meum si quis te percontabitur aevum,
Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
Collegam Lepidum quo duxit Lollius[1]) *anno.*

Lollius şi Lepidus fiind consulii anului 21 î. H., iar în acest an împlinind Horatius, cum zice în aceste versuri, 44 ani, rezultă, printr'un simplu calcul matematic 21 + 44, ca an al naşterii lui anul 65 î. H.

Prin perifraza poetică din acest loc pentru „44 ani": „de 4 ori 11 luni Decembrie", Horatius arată luna Decembrie ca lună a naşterii sale. Şi dacă în Epod. 11, 5:

Hic tertius December, ex quo destiti
Inachia furere, silvis honorem decutit.

în loc de „al 3-lea an" zice „al 3-lea Decembrie, decînd am încetat să fiu aprins nebun după Inachia", el face fără îndoială aluzie la luna Decembrie ca lună de o deosebită importanţă în viaţa sa, ceea ce, mai ales avînd în vedere şi perifraza de mai sus „am împlinit de 4 ori 11 luni Decembrie", nu poate să însemneze decît că se gîndeşte şi aici la Decembrie ca lună în care s'a născut.

Ziua naşterii nu ne-o aminteşte Horatius; o cunoaştem însă din Suetonius în biografia lui Horatius; ea este 8 Decembrie [2]).

Relativ la moartea sa, Horatius, într'o admirabilă şi extrem de prietenească poezie, Carm. II, 17, adresată lui Maecenas cu ocazia însănătoşirii acestuia după o boală grea,

---

[1]) M. Lollius a fost consul în anul *ab urbe condita* 733 = 21 î. H. La alegerile de consuli pentru acest an fusese ales mai întîi numai M. Lollius, de oarece un consulat a fost reservat lui Augustus; acesta însă nu-l primi, şi în consecinţă abia după acest refuz fu ales Q. Aemilius Lepidus. De oarece Lollius fusese ales consul înaintea lui Lepidus, Horatius zice foarte potrivit *Lollius duxit collegam Lepidum.*

[2]) Suetonius, vita Hor.: *Natus est VI. Idus Decembris* (= 8 Dec.) *L. Cotta et L. Torquato consulibus* (= anul 65 î. H.).

zice că nici zeilor nici lui însu-şi nu i-ar fi plăcut ca Maecenas să moară înaintea lui [1]). Iar dacă totuşi o putere prea grăbită l-ar răpi pe Maecenas, atunci Horatius se leagă cu jurămînt drept să-l urmeze imediat şi să-l însoţească [2]). Şi aceasta s'a şi întîmplat.

Maecenas a murit în Sept., anul 8 î. H., şi Horatius, urmîndu-l, precum prezisese cu atîţia ani înainte [3]), moare curînd în acelaşi an la 27 Noembrie [4]).

Locul naşterii, Venusia, ni-l arată Horatius în Sat. II, 1, 34—35:

---

1) Carm. II, 17, 2 u.: *Nec dis amicum est nec mihi te prius*
Obire.

In această ordine de idei zice Horatius că steaua lor se aseamănă de minune, Carm. II, 17, 21 u.:

Utrumque nostrum incredibili modo
Consentit astrum.

2) Ibid. v. 8—12:

. . . . Ille dies utramque

Ducet ruinam. Non ego perfidum
Dixi sacramentum: ibimus, ibimus,
Utcumque praecedes, supremum
Carpere iter comites parati.

3) Carm. II, 17, care cuprinde această prezicere, este scris probabil în anul 30 sau 29 î. H., v. Horatius, ed. Kiessling-Heinze, 1930, la Carm. II, 17; I, 20; II, 13; III, 8.

4) Suetonius, vita Hor.: *decessit V. Kl. Decembris C. Marcio Censorino et C. Asinio Gallo consulibus* = 27 Noem. 8 î. H.

Dacă la Suetonius mai citim *post nonum et quinquagesimum annum,* adecă după 59 ani, aceasta este o nepotrivire, de oarece Horatius atunci nu avea 59 ani împliniţi, nici nu se găsia măcar în al 59-lea an al vieţii sale, ci împlinise 56 ani şi se găsia în preajma împlinirii a 57 ani la 8 Dec. 8, care zi însă nu a ajuns-o. De aceea J. Vahlen, Hermes 33, pg. 245, adaogă între *quinquagesimum* şi *annum* cuvintele *diem quam Maecenas obierat aetatis agens septimum et quinquagesimum,* adecă 59 zile după moartea lui Maecenas (ceea ce s'ar potrivi) în al 57-lea an a vieţii sale (ceea ce este exact).

Moartea l-a surprins pe Horatius; căci în acea criză el nu avusese nici măcar puterea să-şi facă în scris testamentul, ci a numit oral drept moştenitor pe Augustus v. Suetonius l. c.: *herede Augusto palam nuncupato, cum urgente vi valetudini, non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas.*

Peerlkamp op. c. pg. 234, şi după el H. Röhl, N. Philol. Rundschau 1905 pg. 407 uu., crede că Horatius şi-a luat însu-şi viaţa, otrăvindu-se, pentru a-şi ţinea

...Sequor hunc, Lucanus an Appulus[1]) *anceps:*
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus.

Fizicul şi temperamentul lui Horatius.

In Epist. I. 20, ultima scrisoare a primei cărţi, în care H. se adresează cu o foarte plăcută împletire de seriozitate şi glumă, către această carte, pe care o lasă să iasă în lume, cum zice, contra voinţei şi împotriva sfatului său, el prezintă cititorilor cîteva particularităţi ale fizicului şi temperamentului său. Ne zice, în versurile 24 şi 25, că este

Corporis exigui, praecanum, solibus aptum,
Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.

Este mic de statură *corporis exigui.* De aceasta îşi bate el însuşi joc, în Sat. II, 3, 308—320 [2]), cînd pune pe

jurămîntul drept, *non perfidum sacramentum,* amintit mai sus. Aceasta însă nu se poate dovedi cu nimic. Un asemenea sfîrşit, dată fiind personalitatea lui Horatius, credem că ar fi avut un ecou extraordinar, cu repercusiuni în literatura de atunci şi de mai târziu. Şi un Suetonius, care prinde uşor orice poveste şi bănuială şi care ne aminteşte şi povestea lui *speculatum cubiculum* cu scopul lui obscen (v. mai sus pg. 61 nota 1), nu ne-ar vorbi de un aşa sfîrşit, chiar dacă ar fi numai vorbă fără temei?

Tot Suetonius l. c. ne relatează că a fost înmormîntat la marginea Esquilinului lîngă Maecenas: *humatus et conditus est extremis Esquiliis iuxta Maecenatis tumulum.*

1) Comp. Carm. III, 4, 9 şi 30, 11. *Venusia,* astăzi Venosa, un oraş al Samniţilor pe malul lui Aufidus (C. IV, 9, 2 *natus ad Aufidum*) în Apulia, în hotar cu Lucania; de aceea îşi zice el *Lucanus an Appulus anceps.* Ca fiu al unui sclav eliberat (v. pag. 7), el nu este descedent al coloniştilor romani din Venusia, aşezaţi aici în 294 î. H. (20.000, pentru apărarea şoselei ce ducea la Tarent, vezi Velleius Paterculus Hist. Rom. I, 14, 5; Dionysius din Halicarnas Ῥωμαϊκὴ ἀρχαιολογία, 17; 18, 5; vezi şi Horatius Sat. II, 1, 35—39), ci se trage din neamul războinic al Apulilor sau Lucanilor, fapt prin care ar vrea să justifice şi firea sa polemică şi satirică, v. şi Kiessling-Heinze, ed. lui Horatius Sat. II, 1, 34. Dacă Martialis numeşte mai adeseori Calabria ca ţară natală a lui H., aceasta nu-i decît o greşală, aşa Epigr. VIII, 18, 5 *Calabri carmina Flacci;* V, 30, 2 *Calabra lyra;* XII, 94, 5 *Calabris Camenis.*

2) *... longos imitaris, ab imo*
Ad summum totus moduli bipedalis: et idem
Corpore maiorem rides Turbonis in armis
Spiritum et incessum: qui ridiculus minus illo?

(continuare pe pag. următoare)

Damasippus să-i reproşeze că imită pe cei lungi, înalţi, *longos imitaris*, cu toate că de la talpă pînă la creştet *ab imo ad summum* nu este în total decît de o măsurică de 2 picioare [1]) *totus moduli bipedalis*, un omuleţ, un pitic, şi că totuşi rîde de Turbo [2]); şi la urmă Damasippus povesteşte fabula broaştei, care se umflă, pentru a ajunge mărimea unui viţel [3]) şi spune, ca încheiere, că această fabulă se potriveşte foarte bine lui Horatius: *haec a te non multum abludit imago.*

Pe timpul cînd şi-a publicat cartea I de scrisori, anul 20 î. H., Horatius era încăruntit înainte de vreme, *praecanus*, cum zice el în Epist. I, 20, 24 (v. mai sus pag. 65).

Şi mai adeseori aminteşte el părul său cărunt, aşa Carm. II, 11, 15 (între 26 şi 24 î. H.) *canos capillos*, şi Carm. III, 14, 25 *albescens capillus* (24 î. H.).

Dar în tinereţe avuse păr negru. Cînd Horatius, din cauza unei indispoziţiuni, se retrăsese la ţară şi Maecenas îi trimise o scrisoare plină de reproşuri, el îi răspunde cu scrisoarea Epist. I, 7, şi-i zice că, dacă vrea ca să nu-l părăsească niciodată, să-i redea tinereţa, sănătatea şi buna ei dispoziţie, şi între altele să-i redea şi părul negru şi fruntea îngustă, v. 25—28:

An quodcumque facit Maecenas, te quoque verum est,
Tantum dissimilem et tanto certare minorem?
Absentis ranae pullis vituli pede pressis,
Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens
Belua cognatos eliserit. Illa rogare,
Quantane, num tantum, sufflans se, magna fuisset,
'Maior dimidio'. 'Num tantum'? Cum magis atque
Se magis inflaret, 'non, si te ruperis', inquit,
'Par eris'. Haec a te non multum abludit imago.

[1]) 1 pes = 1 picior, ca măsură la Romani, avea o lungime de cam 30 cm.

[2]) Turbo, după comentarul lui Porphyrio, a fost un gladiator de statură mică, însă plin de curaj: *Turbo gladiator fuit parvo corpore, sed animosus in pugna.*

[3]) O fabulă a lui Aesopus (sec. VI î. H.), care ni s'a păstrat prin fabulistul elin (de provenienţă italică, v. Crusius De Babrii aetate, Leipzig. Stud. II, 127—248, etc.) Babrios Μυθίαμβοι Αἰσώπειοι 28 (sec. I/II d. H.) şi prin fabulistul latin (de provenienţă din Thracia, precum rezultă din indicaţiunile sale) Phaedrus Fab. Aesop. I, 24 (sec. I d. H.), la cari locul viţelului îl ţine un bou.

Quodsi me noles usquam discedere, reddes
Forte latus, nigros angusta fronte [1]) *capillos,*
Reddes dulce loqui, reddes ridere decorum et
Inter vina fugam Cinarae maerere protervae.

Părul negru nu numai i-a încărunţit, ci a şi început să-i cadă şi să-i mărească fruntea.

Dar Horatius cere şi *reddes forte latus*, să-i redea şi pieptul tare, din care dorinţă ar rezulta că el suferia de piept. In tot cazul se pare că nu a fost de o constituţie tare *parum firmus* [2]), din care cauză, în altă situaţiune, cu 11 ani în urmă, Maecenas, la început, nu voia să-l ia cu sine în suita lui Augustus la lupta de la Actium (31 î. H.), v. Epod. 1, 15 u.:

Roges tuum labore quid iuvem meo
Imbellis ac firmus parum.

Probabil şi cuvintele din Epist. I, 20, 24 (v. pag. 65) *solibus aptus* în legătură cu *praecanus* nu înseamnă că este atît de tare, că suportă şi razele, arşiţa soarelui, ci că este fire friguroasă, slăbită înainte de vreme, care neproducînd ea însă-şi căldură suficientă, are nevoie de căldura soarelui. Şi aceasta cu atita mai mult, fiindcă suferia şi de reumatism cronic, pe care îl aminteşte el însu-şi în Epist. I, 15, 6:

Dictaque cessantem nervis elidere morbum . . .

---

1) După coment. Porphyrio fruntea îngustă este o condiţie de frumuseţe, mai ales la femei: *frons autem minor pulcriorem facit mulierem.*

2) Acelaşi lucru pare că ar rezulta şi dintr'o scrisoare a lui Augustus către Horatius, prin care îl îndeamnă la o prietenie mai intimă, de toate zilele, „dacă îi permite starea sănătăţii"; vezi Suetonius, *vita Horatii* (ed. Roth pg. 297): *Extant epistolae* (ale lui Augustus către Horatius), *e quibus argumenti gratia pauca subieci: 'Sume tibi aliquid iuris apud me, tamquam si convictor mihi fueris; recte enim et non temere feceris, quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri possit.* Aşa că în legătură cu cele ce ne spune Horatius însu-şi despre sănătatea sa, în cuvintele *si per valetudinem tuam fieri possit* nu credem că s'ar ascunde numai un pretext al lui Horatius (cum ar bănui şi Teuffel, Gesch. d. röm. Lit. II, 234, 5), pentru a-şi păstra o oarecare libertate, de care de altfel a fost totdeauna gelos.

Horatius a fost corpulent, gras [1]), *pinguis*. In scrisoarea Epist. I, 4, către tovarăşul său din raiul Muzelor Albius Tibullus, care îi era atît de drag şi atît de simpatic, Horatius, pentru a-i alunga gărgăunii ipohondriei, îl invită să iasă din ascunzătoarea lui din Pedum [2]) şi să vie la el la ţară, şi-i zice între altele, v. 15 u. :

Me pinguem et nitidum bene curata cute vises,
Cum ridere voles, Epicuri de grege porcum [3]).

In privinţa temperamentului său, Horatius ne spune prin gura altora, fără îndoială în mod exagerat, că este de o furie îngrozitoare *horrendam rabiem* (Sat. II, 3, 323), *iracundior Hadria* (Carm. III, 9, 23), locuri din cari reţinem în tot cazul că a fost iute şi uşor pornit la mînie; aşa ni se prezintă el însu-şi în Epist. I, 20, 25 *irasci celerem*, dar tot el adaogă imediat *tamen ut placabilis essem,* deci a fost un om bun care nu ţine mînie.

Familia lui Horatius.

Pe mamă-sa Horatius nu o aminteşte nicăiri. Dacă ne gîndim la felul cum vorbeşte el despre tatăl său, la dragostea

---

[1]) Şi Suetonius în *vita Horatii* (ed. Roth pg. 298) ne arată că Horatius a fost scurt şi gras, şi ne transmite şi o scrisoare a lui Augustus, care făcea haz de exteriorul prietenului său; *Habitu corporis fuit brevis atque obesus, qualis et a semet ipso in Satiris describitur et ab Augusto hac epistola: 'Pertulit ad me Onysius libellum tuum, quem ego ut a causante* (ed. Reifferscheid pg. 47 *excusantem*), *quantuluscumque est, boni consulo. Vereri autem mihi videris, ne maiores libelli tui sint, quam ipse es; sed tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sextariolo scribas, ut* (ed. Reiff. *quo*) *circuitus voluminis tui sit* ὀγκωδέστατος, *sicut est ventriculi tui.*

[2]) Pedum un orăşel latin, unde Tibullus îşi avea moşia.

[3]) Cine se foloseşte de aceste cuvinte *Epicuri de grege porcus,* porc din ciurda lui Epicur, ca dovadă luată chiar de la Horatius pentru a arăta murdăria caracterului lui — cum o face acum Hederich Benj. *Notitia auctorum,* 1714, pg. 352: „Er liebte den Trunk und ein venerisches Leben, also daß er sich nicht unrecht selbst ein Schwein von des Epicuri Herde nennet" — face două greşeli: 1) nu înţelege gluma lui Horatius menită să stîrnească rîsul melancolicului său prieten Tibullus, 2) nu ştie că nu Epicureii se numiau aşa pe ei înşi-şi, ci că aceasta este o înjurătură adresată Epicureilor de adversarii lor, ca răzbunare pentru dispreţul cu care erau trataţi de ei.

şi nemărginita grijă ce spune că o avea acesta necontenit pentru copilul care creştea, precum şi la recunoştinţa intimă şi continuă ce o avea poetul — intrat în clasele cele mai de sus ale societăţii, admirat de toată lumea şi căutat şi dorit de Maecenas şi împărat — pentru tatăl său venit din clasele de jos, faptul că Horatius nu vorbeşte de loc de mamă-sa, nu-l putem explica altfel decît că nu a cunoscut-o; trebuie să fi murit la naşterea sau nu mult după naşterea lui.

Nici de fraţi şi nici de surori nu ne vorbeşte: probabil a fost unicul copil. Şi toată viaţa a rămas neînsurat; aceasta ne-o spune el însu-şi, Carm. III, 8, 1:

Martiis caelebs quid agam Kalendis... [1]).

Singurul din familia lui pe care-l aminteşte, şi-l aminteşte cu atîta căldură, este tatăl său [2]).

[1]) Cu aceste cuvinte îşi începe Horatius răspunsul pe care-l dă lui Maecenas, cînd acesta, invitat la el cu mai mulţi prieteni pentru ziua de 1 Martie, intră în casă şi, găsindu-l tocmai in această zi ocupat cu pregătirile unei jertfe, l-a întrebat plin de mirare, el, holtei, pe cellalt holtei, ce face, ce rost au florile şi căţuia de tămîie şi cărbunele pe o brazdă vie, v. 1—4:

Martiis caelebs quid agam Kalendis,
Quid velint flores et acerra turis
Plena miraris positusque carbo in
Caespite vivo.

Ştia doar că este ziua aniversară a zidirii templului zeiţei *Iuno Lucina* şi că aceasta este protectoarea naşterii şi ajutătoarea aducerii la lumină a noului făt, o sărbătoare a matronelor romane! Şi ce rost ar avea în această zi jertfa unui holtei *caelebs*, în prezenţa altui holtei-prieten?

Pentru Horatius era însă o zi de sărbătoare *dies festus*, aniversara scăpării sale de la o moarte sigură prin căderea unui copac ce era să-l lovească (v. 6—9):

Voveram dulcis epulas et album
Libero caprum prope funeratus
Arboris ictu.

Hic dies anno redeunte festus....

Vezi şi Carm. II, 13.

Această simplă coincidenţă a zilei scăpării sale de la moarte cu ziua zeiţei *Iuno Lucina* a fost pentru Horatius un motiv firesc să amintească aici starea sa de *caelebs*. Fără de această coincidenţă poate nici nu am fi aflat din gura lui Horatius şi prin urmare nici nu am şti că a rămas necăsătorit.

[2]) In Carm. III, 4, 10, Horatius ne dă numele doicii sale Pullia: *extra limina Pulliae*: aşa se citeşte în cele mai vechi manuscrise, faţă de o variantă nu numai

Horatius nu se trăgea dintr'un tată vestit, Sat. I, 6, 64:

Non patre praeclaro.

Tatăl lui a fost libertin, Sat. I, 6, 6:

. . . . me libertino patre natum,

ceea ce repetă Horatius în aceeaşi satiră v. 45 şi 46.

Intr'o admirabilă antiteză de două cuvinte:

Carm. III, 30, 12: . . . . *ex humili potens*

ne arată Horatius originea lui umilă, dela care a plecat, şi situaţia lui înaltă la care a ajuns şi de care era deplin conştient.

Deşi nu lipsiau oameni, egoişti, răi, invidioşi, cari să-i reproşeze mereu, ca o pată a persoanei şi a vieţii sale, această origine modestă, Sat. I, 6, 46:

Quem rodunt omnes libertino patre natum[1],

Horatius le răspunde, cu dispreţ suveran, că el nu va face ca cei mai mulţi, cari spun că nu este vina lor că nu au părinţi liberi, nobili, distinşi, v. 90—92:

Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars
Quod non ingenuos habeat clarosque parentes,
Sic me defendam;

că vorba şi raţiunea lui este cu totul alta, v. 92 u.:

. . . Longe mea discrepat istis
Et vox et ratio;

şi că, dacă natura, de la o vreme, ar da oamenilor posibilitatea să-şi parcurgă încă odată drumul vieţii şi să-şi schimbe părinţii, alegîndu-şi, după gustul lor trufaş, alţii, fiecare pe oricare i-ar vrea, el ar rămînea mulţumit cu ai săi şi nu

---

mai rău documentată *extra limen Apuliae,* ci şi greşită, din cauza scurtimii primei silabe A din Apulia, pecînd aceasta este de altfel totdeauna lungă.

[1]) Să se remarce întreita repetare a aceloraşi cuvinte *libertino patre natum* în această satiră în versurile 1, 45 şi 46, prin care poetul nu ne arată numai repetarea continuă a acestui reproş, ci şi nerozia acestei trăncăneli.

și-ar lua alți părinți cari s'ar distinge prin înalte dignități, v. 93—97:

... Nam si natura iuberet
A certis annis aevum remeare peractum
Atque alios legere, ad fastum quoscumque parentes
Optaret sibi quisque: meis[1] *contentus honestos*
Fascibus et sellis nollem mihi sumere...

Atîta timp cît îi va fi mintea întreagă, el nu ar putea fi nemulțumit cu tatăl său, v. 89:

Nil me paeniteat sanum patris huius.

Căci dacă are viața curată și sufletul curat, ceea ce a avut drept urmare să placă lui Maecenas, cu toate că nu se trage dintr'un tată vestit, v. 62—64:

... Magnum hoc ego duco
Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre praeclaro, sed vita et pectore puro;

dacă firea lui este dreaptă, afară doar de neînsemnate și puține defecte, precum ai găsi cîte-o aluniță pe un corp frumos, v. 65—67:

Atqui si vitiis mediocribus ac mea paucis

[1]) In locul acesta Horatius vorbește indirect și despre mama: „mulțumit cu părinții mei"; dar pe mama nu o amintește de altfel niciodată, fiindcă nici nu a cunoscut-o (v. mai sus p. 68 u.). Deci nici aici nu se gîndește la vre-o calitate personală a mamei, ci numai la starea socială a ei, care a fost identică cu cea a tatălui său, care este *libertinus*. De remarcat este că în toată satira aceasta, Horatius ne vorbește numai de tatal său, — precum este și natural, fiindcă pe mama nu a cunoscut-o —, și numai în locul acesta unde intercalează ideea că cei mai mulți se apără că nu este vina lor că nu au alți părinți etc., el răspunde că este mulțumit cu părinții săi, ceea ce înseamnă: cu starea socială a lor. Aceasta rezultă și din ceea ce ne zice de la v. 98 pînă la sfîrșit, și anume că astfel este scutit de anumite forme și îndatoriri s o c i a l e, cari pentru el ar fi o sarcină nemernică și insuportabilă, și că așa face ce vrea, și trăiește, cum vrea; și termină astfel, v. 128—131:

... Haec est
Vita solutorum misera ambitione gravique;
His me consolor victurum suavius, ac si
Quaestor avus pater atque meus patruusque fuisset.

Mendosa[1] *est natura, alioqui recta, velut si*
Egregio inspersos reprendas corpore naevos,

dacă nu este sclavul lăcomiei şi nici clientul bîrloagelor desfrîului murdar, v. 68 u.:

Si neque avaritiam neque sordes ac mala lustra
Obiciet vere quisquam mihi,

ci a rămas curat şi nevinovat, şi scump prietenilor, v. 69 u.:

. . . purus et insons,
Ut me collaudem, si et vivo carus amicis:

toate acestea le datoreşte tatălui său, v. 71:

Causa fuit pater his.

Acesta, cu toată sărăcia lui, nu a voit să-l trimită într'o şcoală neînsemnată din Venusia împreună cu „marii" copii ai „marilor" centurioni, cari îşi duceau înşi-şi pe umăr lădiţa de recvizite şi tăbliţa, v. 71—75:

. . . qui macro pauper[2] *agello*
Noluit in Flavi ludum me mittere, magni
Quo pueri magnis e centurionibus[3] *orti,*
Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto,
Ibant. . . .

ci a avut curajul să-l ducă la Roma la şcoală, ca să primească învăţătura ce o dedeau cavalerii şi senatorii copiilor lor, v. 76—78:

Sed puerum est ausus Romam portare docendum

---

[1]) Să se remarce aici sinceritatea poetului, lipsită de tăinuirile unui amor propriu, exagerat şi rău plasat.

[2]) Vezi şi Carm. II, 20, 5 u.:

. . . ego pauperum | Sanguis parentum.

[3]) In micul orăşel de provincie, de altfel neînsemnaţii centurioni erau notabilii localităţii, personagii mari, şi copiii lor se simţiau poate şi mai mari între copii; şi fără îndoială Horatius nu a uitat zeflemelele lor, la cari a fost de sigur expus acolo ca fiu de libertin.

Artes [1]*, quas doceat quivis eques atque senator*
Semet prognatos.

I-a dat haine scumpe şi sclavi cari să-l însoţească la şcoală, v. 78—80:

Vestem servosque sequentes [2]*,*
In magno ut populo, si qui vidisset, avita
Ex re praeberi sumptus mihi crederet illos.

Dar cel mai bun şi incoruptibil [3]) păzitor care-l însoţia mereu şi-l conducea pe la toţi învăţătorii [4]), a fost tatăl său [5]), v. 81 u.:

Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
Circum doctores aderat.

Caracteristic pentru tatăl lui Horatius este faptul că el, deşi provenit din clasele de jos, om simplu, sărac [6]) şi necunoscut, dar cu bun simţ, a avut nu numai grijă să îm-

---

1) *Artes liberales*, cunoştinţele necesare unui nobil roman, pentru o cultură generală şi temeinică.

2) Intre aceştia a fost şi un *capsarius*, care să-i ducă tăbliţa, *tabula*, şi lădiţa (cutia, geanta), *capsa* sau *loculus*, cu recvizitele şcolare.

3) Sclavii vechi, bătrîni, incapabili de alt lucru, erau trimişi să însoţească pe copiii stăpînilor la şcoală; dar în acelaşi timp ei, înşi-şi corupţi, au fost adeseori pentru aceştia un izvor de corupţiune.

4) Cunoscut este faimosul învăţător bătăuş *plagosus Orbilius*, cum îl numeşte Horatius în Epist. II, 1, 70 u., singurul din învăţătorii săi pe care îl aminteşte. Despre acesta vezi Suetonius, De Grammaticis 9: *Fuit autem naturae acerbae, non modo in antisophistas, quos omni in occasione laceravit, sed etiam in discipulos, ut et Horatius significat plagosum eum appellans, et Domitius Marsus* (contemporan mai tînăr al lui Horatius, poate şi el un elev al lui Orbilius) *scribens:*

Si quos Orbilius ferula scuticaque cecidit.

5) Insu-şi tatăl lui îndeplinia pe lîngă elevul Horatius serviciile unui *servus paedagogus*, cum îl aveau copiii de nobili bogaţi.

6) *Pauper*, nu *egens, egenus* nevoiaş, nici *inops* lipsit de orice mijloace. *Pauper* de la *pau-* puţin (vezi şi *paucus* < *pau-co-s*, *paullus* < **pau-cs-lo-s* sau **pau-re-lo-s*) + *par-* a cîştiga (vezi *par-o*, *par-i-o*); deci **pau(o)* + **par-o-s,-a,-o-m* (= „care cîştigă puţin") > **pauparos,-a,-om* > **paupers*... > **pauperr*... > **pauper,-a,-um* şi pe urmă *pauper* eteroclit, considerat ca tulpină în consonantă -r (decl. III), pentru toate trei genurile, în loc de tulpină în vocală -o, -a (decl. II şi I). Vezi Curtius, Grundzüge d. griech. Etymologie, Leipzig 1879; Walde, Lat. Etym. Wb. s. v.

brace pe copilul său în haine bune, ca să nu ajungă obiectul bătăii de joc a colegilor săi de şcoală, ci, mai mult decît aceasta, să-i dea, sub propria sa priveghere, cea mai aleasă instrucţie şi educaţie. Pare că ar fi presimţit la ce înălţime şi strălucire ar putea să ajungă fiul său, şi poate tocmai această îngrijire aleasă în Roma a fost cauza că s'a trezit şi a ajuns la deplină desvoltare geniul micului copil de libertin din Venusia.

De aceea Horatius îl numeşte cel mai bun dintre părinţi *pater optimus* [1]), şi plin de mulţumire pentru tot binele ce l-a avut dela el, exclamă:

Laus illi debetur et a me gratia maior [2]).

Nu credem că s'ar putea ridica amintirii unui tată de către un fiu un mai frumos monument, decît acesta pe care l-a ridicat Horatius tatălui său prin această satiră I, 6, şi în general oridecîteori vorbeşte de el: un alt adevărat

... monumentum aere perennius
Regalique situ pyramidum altius .. [3])

care în acelaş timp este şi cel mai strălucit monument al caracterului lui Horatius, care, cu cea mai curată dragoste şi cea mai adîncă recunoştinţă, îşi pleacă gîndul şi capul şi strălucirea, în faţa lumii şi a veşniciei, înaintea aceluia care fusese odată umilul sclav din Venusia, tatăl său.

Trezirea firii de poet.

Horatius ne spune în Epist. II, 2, 49—52 că după lupta dela Philippi [4]), înapoindu-se cu aripile tăiate şi vă-

---

1) Sat. I, 4, 105.

2) Sat. I, 6, 88.

3) Carm III, 30, 1 uu.

4) Lupta dublă de la Philippi s'a dat în 42 î. H. între C. Iulius Caesar Octavianus (mai pe urmă împăratul Augustus) şi M. Antonius, ca reprezentanţi legitimi şi autorizaţi ai senatului şi poporului roman, pe de o parte, şi asasinii lui Caesar M. Brutus şi C. Cassius, ca apărători ai ideii republicane, pe de altă parte. Aici a luptat Horatius, cu gradul de *tribunus militum* (Sat. I, 6, 48; vezi şi Suetonius, vita Horatii: *bello Philippensi excitus a Marco Bruto imperatore tribunus militum meruit*), în fruntea unei legiuni, de partea lui Brutus şi Cassius, cari, în

zîndu-se lipsit şi de casa şi de ogorul părintesc [1]), sărăcia, îndrăzneaţă, l-a făcut să scrie versuri :

Unde simul primum me dimisere Philippi,
Decisis humilem pennis inopemque paterni
Et laris et fundi paupertas impulit audax
Ut versus facerem [2]).

cele din urmă, fură învinşi de oştirile lui Octavianus şi Antonius. Dacă în Carm. II, 7, 9—12, adresându-se prietenului său din tinereţe şi camaradului de luptă Pompeius Varus, îi zice că în toiul fugii generale a lăsat scutul:

Tecum Philippos et celerem fugam
Sensi relicta non bene parmula,
Cum fracta virtus et minaces
Turpe solum tetigere mento;

Horatius nu-şi bate joc de sine, reproşîndu-şi ruşinea unei fugi, ci el face, în primele 4 strofe, trei categorii din luptătorii bătuţi ai lui Brutus şi Cassius: 1) Pompeius Varus, care, continuîndu-şi rezistenţa, s'a aruncat în noi lupte (v. 15 u.), probabil în oştirile lui S. Pompeius (fiul lui Cn. Pompeius) şi Antonius (care se învrăjbise cu Octavianus); 2) legiunile, cari, deşi ar fi trebuit să lupte mai departe, au refuzat lui Brutus să dea o nouă luptă, căzînd cu ruşine *turpe* la pămînt în faţa învingătorului (v. 11 u); şi 3) el, Horatius, care nici odată nu a fost soldat (*imbellis* Epod. 1, 16), ci pe care numai entuziasmul tinereţii l-a smuls de la studii şi l-a făcut să îmbrăţişeze cauza republicană, şi numai hazardul l-a ridicat, deşi tînăr şi fără nici o pregătire, la rangul de *tribunus militum*, şi care, după înfrîngerea oştirii puse pe fugă, pe care el nu a cauzat-o, ci a „s i m ţ i t-o" *sensi* (v. 10), ca pe o forţă majoră, ca pe o avalanşă ce l-a prins cu putere elementară — acestui termen *sensi* nu i s'a dat atenţia cuvenită, şi tocmai el nu permite să se facă lui Horatius reproşul laşităţii, care i se făcuse de atâtea ori — a părăsit cu durere în suflet *non bene* (v. 10) cauza ce s'a dovedit pierdută, „lăsând scutul (în sens realist sau figurat, nu importă). De altfel această expresie a cunoscut-o desigur de la Archilochos (frg. 6), Alkaios (v. Herodot V, 95) şi Anakreon (frg. 5).

[1]) In urma exproprierii pămîntului de la Venusia şi a distribuirii lui la soldaţii veterani (v. Appian Ἐμφύλια 4, 3), Horatius, pierzînd casa *lar* din Venusia şi pământul *fundus* (Epist. II, 2, 50 u.) de pe dealul *Voltur* (Carm. III, 4, 9, la hotarul între Apulia şi Lucania), se mută definitiv la Roma, unde îşi găseşte, cu bani (vezi mai jos Suetonius), funcţia unui *scriba quaestorius*; în Sat. II, 6, 36 u.:

De re communi scribae magna atque nova te.
Orabant hodie meminisses,

colegii îl roagă să-şi aducă aminte de îndeplinirea îndatoririlor ce decurg şi pentru el din această funcţie, fiind vorba de o chestie comună a lor, nouă şi importantă. Vezi şi Suetonius, vita Horatii: *victisque partibus venia impetrata scriptum quaestorium comparavit.*

[2]) Diferitele interpretări ale acestui loc vezi A. Th. H. Fritsche, Hor. serm. 1, pg. 3, nota 2; vezi şi Teuffel, Gesch. d. röm. Lit. II, 234, 3.

Ut versus facerem în legătură cu *paupertas impulit* și *inopem paterni et laris et fundi* ar putea implica, fără îndoială, și gândul și dorința poetului de a obține, scriind versuri, un folos în situația sa de sărăcie; dar noi totuși nu vedem în aceste cuvinte cauza reală ce l-a făcut să scrie versuri, ci o ironie glumeață la adresa sa. Căci dacă ar fi voit să aibă un folos, folosul nu-l putea avea numai prin simpla scriere de versuri, ci doar prin publicarea lor, pentru a deveni cunoscut și a atrage atenția publicului, a mai marilor zilei, a persoanelor influente, a poeților, asupra sa. Dar însuși Horatius nu admite să ne gândim la un asemenea calcul meschin. În Sat. I, 4, ne zice că a fost hotărît să nu-și publice poeziile, ca nici o librărie să nu aibă și să nu expuie cărțile lui, v. 71:

Nulla taberna meos habeat neque pila libellos,

și că el nici nu le recitează nimăruia, decât doar prietenilor, și lor numai dacă ei îl silesc, dar și aceasta nu oriunde și nici în prezența oricui, v. 73 u.:

Nec recito cuiquam nisi amicis, idque coactus,
Non ubivis coramve quibuslibet.

Deci acele faimoase cuvinte nu sînt decît o simplă ironie a lui Horatius la adresa sa, care arată firea lui de satiric adevărat, ce nu rîde numai de alții, ci rîde și de sine [1]).

Îndemnul de a scrie versuri i-a venit chiar din interiorul său; a fost o fire de poet. Despre începuturile acestei

1) Adevărat este însă că prin poeziile sale s'a făcut cunoscut, și aceasta i-a fost de mare folos. Avem dar aici un fel de ὕστερον πρότερον: nu sărăcia l-a făcut să scrie versuri, ca să devie cunoscut, ci, fiindcă a ajuns celebru, și-a putut permite gluma că sărăcia l-a făcut să scrie versuri. Poeți de talia lui Vergilius și Varius l-au apreciat imediat și i-au acordat prietenia lor. Prin ei a fost prezentat lui Maecenas, protectorul poeților, care în cele din urmă l-a luat printre prietenii săi cei mai intimi. Atât de simplu și drăguț ne povestește aceasta Horatius însu-și în Sat. I, 6, 54—62; și toată opera lui este plină de intimitatea și veșnicia acestei prietenii. Prin Maecenas a fost prezentat lui Augustus; și astfel Horatius a ajuns nu numai prieten al împăratului, ci acesta ar fi voit să-l aibă mereu lîngă sine, ca secretar intim al său (v. Suetonius, vita Horatii); dar despre aceasta vezi pag. 84—86, precum și nota 2 de pe pg. 83, nota 1 de pe pg 84 și nota 1 de pe pg. 86.

îndeletniciri din tinereţe, Horatius ne spune că a făcut mai întîi versuri greceşti şi că zeul Quirinus, protectorul Romei şi al Romanilor, deci conştiinţa sa naţională, l-a oprit să mai scrie greceşte:

Atque ego cum Graecos facerem, natus mare citra,
Versiculos, vetuit me tali voce Quirinus [1]),

zicîndu-i, în vis, că aceasta ar fi o nebunie mai mare decît a duce lemne la pădure:

In silvam non ligna feras insanius, ac si
Magnas Graecorum malis implere catervas [2]).

A fost o fire de poet, în special o fire de satiric, pentru care cea mai bună dovadă o fac scrierile lui. A fost un foarte fin spirit observativ, nativ şi genuin, care a fost mereu cultivat, întărit şi alimentat de tatăl său, un om de o inteligenţă superioară, deşi de origine din straturile de jos. Satira I, 4 este o altă dovadă a importanţei covîrşitoare ce a avut-o tatăl său pentru formarea caracterului şi a spiritului celui ce avea să devie poetul Horatius. Tatăl lui nu a fost teoretician; aceasta o lăsa în seama filosofului, care la timpul său îi va face lecţiuni teoretice de etică, v. 115 u.:

Sapiens, vitatu quidque petitu
Sit melius, causas reddet tibi.

Datoria lui de tată este să-i păstreze bunele moravuri moştenite de la bătrîni şi să-i păzească neatinse viaţa şi numele, pînă cînd vîrsta îi va fi întărit corpul şi caracterul, încît nu va mai avea nevoie de colanul de salvare, v. 116—121:

...'Mi satis est, si
Traditum ab antiquis morem servare tuamque,
Dum custodis eges, vitam famamque tueri
Incolumem possum: simul ac duraverit aetas
Membra animumque tuum, nabis sine cortice'. Sic me
Formabat puerum dictis...

---

1) Sat. I, 10, 31 u.

2) Ibid. 34 u.

Şi aceasta o făcea totdeauna în mod practic, prin exemple luate din viaţa de toate zilele, cultivându-i şi intensificîndu-i astfel spiritul de observaţie, şi anume şi atunci cînd voia să-l ferească de viţiuri, v. 105 u.:

... insuevit pater optimus hoc me,
Ut fugerem exemplis vitiorum quaeque notando,

şi atunci cînd îl îndemna sau îl opria să facă ceva, v. 120—122 şi 124:

... Sic me
Formabat puerum dictis, et sive iubebat,
Ut facerem quid, ...
. . . .
Sive vetabat[1] ...

Deci nu este numai o simplă întîmplare că primele manifestări poetice ale lui Horatius sînt epodele, după exemplul lui Archilochos, şi satirele, după exemplul lui Lucilius.

Caracterul lui Horatius.

Horatius a fost un spirit independent şi a ştiut totdeauna şi în toate să-şi apere şi să-şi păstreze această independenţă.

Cînd în Epist. I, 1, 11:

Quid verum atque decens, curo et rogo, et omnis in hoc sum

zice lui Maecenas că este complet ocupat cu chestiuni de etică, şi vrea să prevină întrebarea ce sistemă filosofică urmează şi adeptul cui este (v. 13):

Ac ne forte roges quo me duce, quo lare tuter,

răspunde cu faimoasele cuvinte, că nu jură pe cuvintele învăţătorului (v. 14), cum jură un gladiator vîndut pe cuvintele măiestrului său:

Nullius addictus[2] *iurare in verba magistri.*

---

1) Şi după fiecare sfat urmează exemplele: Sat. I, 4, 107—115, 122—129

2) *Addico* este una din cele trei atribuţiuni ale pretorului *do, dico, addico*, şi înseninează „a adjudeca, a da în stăpânirea cuiva", fie un lucru *bona alicui* (Cicero),

Astfel îşi afirmă el completa independenţă. Această in-dependenţă, o trăsătură caracteristică a lui Horatius, el a ştiut să şi-o menţină şi în toate împrejurările vieţii, chiar faţă de cei mai buni prieteni ai săi [1]).

Epist. I, 7, adresată lui Maecenas [2]), este o dovadă, ce-i drept drastică, a afirmării acestei independenţe faţă de însu-şi protectorul şi binefăcătorul său [3]).

Din cauza unei indispoziţii, Horatius a plecat la ţară, promiţând lui Maecenas că va sta acolo numai 5 zile (v. 1);

---

fie pe un debitor insolvent ca sclav creditorului *liberum corpus in servitutem; ob creditam pecuniam addici* (Livius). *Addictus* vîndut, adjudecat, se întrebuinţează pe urmă despre un *gladiator* care se vindea conducătorului unei şcoale de gladiatori *la-nista, magister ludi gladiatorii*, şi care trebuia să jure, repetând formula rostită de acesta *iurare in verba magistri;* vezi şi *iurare in verba alicuius* (Livius, Seneca); *iurare in verba principis* (Tacitus); *iurare aliquo praeeunte* (Plinius); vezi Petronius Sat. 117 5: *in verba Eumolpi sacramentum iuravimus: uri, vinciri, verberari, fer-roque necari et quidquid aliud Eumolpos iussisset. Tamquam legitimi gladiatores domino corpora animasque religiosissime addicimus.* Cicero a început să întrebuin-ţeze *addictus* şi cu privire la adeptul unei şcoale filosofice, care este legat, ca printr'un jurământ sau o deciziune a judecătorului, de învăţăturile ei, v. Tusc. Disp. II, 2, 5: *qui certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti et consecrati sunt eaque neccessitate constricti, ut etiam, quae non probare soleant, ea cogantur constantiae causa defendere.*

[1]) Deşi preţuia prietenia mai mult decît orice, ceea ce se poate vedea din Sat. I, 5, 44: *Nil ego contulerim iucundo sanus amico.*

[2]) Probabil în anul 22 î. H., vezi Kiessling-Heinze ed. Hor., introd. la această epist. I, 7.

[3]) Se ştie că Maecenas i-a dat în dar în ţara Sabinilor o moşioară *Sabini* (Carm. II, 18, 14), *rus Sabinum* (Suetonius, vita Hor), *fundus* (Epist. I, 16, 1) sau *ager Sabinus* (Sat. II, 7, 118), care afară de conacul stăpînului mai avea încă 5 *foci* vetre, case, date probabil cu chirie (Epist. I, 14, 2 u.), şi pe care o descrie în Epist. I, 16, 1—14.

Horatius a fost deplin fericit cu aceasta, Carm. II, 18, 14:

Satis beatus unicis Sabinis.

Ştie că bunătatea lui Maecenas i-a dat de-ajuns şi prea de-ajuns şi l-a făcut bogat:

Epod. 1, 31 u.: *Satis superque me benignitas tua*
Ditavit,

şi Epist. I, 7, 15: *Tu me fecisti locupletem.*

Este convins că, dacă ar mai dori ceva, Maecenas nu l-ar refuza, Carm. III, 16, 38:

Nec, si plura velim, tu dare deneges.

dar a stat întreaga lună August *Sextilem totum* (v. 2), cu gîndul de a sta la ţară toată toamna şi iarna pînă în primăvară, şi de a se întoarce abia cu zefirii şi cu prima rîndunică, v. 12 u.:

... te, dulcis amice, reviset
Cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.

Maecenas, ne-mai putînd de dorul lui, îi trimite o scrisoare plină de repreşuri, de aceea zice Horatius în v. 2: *desideror,* la care scrisoare Horatius îi răspunde cu această scrisoare Epist. I, 7.

El se apără împotriva reproşului sau a bănuielii că ar fi ingrat.

Nu se sfieşte să-i declare, sincer şi cinstit, că Maecenas l-a făcut bogat, v. 15:

Tu me fecisti locupletem.

Dar adaogă că este convins că Maecenas nu va proceda aşa, cum a făcut-o Calabrul, care, oferind unui oaspe pere şi insistînd să mănînce şi să-şi ia din ele şi acasă, iar acesta mulţumind şi refuzînd cu delicateţă *iam satis est* şi *benigne* (v. 16), şi, exagerînd, îi mai zice că se simte atît de îndatorat, ca şi cînd ar pleca încărcat de daruri, v. 18:

Tam teneor dono, quam si dimittar onustus,

Calabrul îi aruncă în faţă vorbele ofensatoare că le va da porcilor, să le mănînce chiar în acea zi, v. 19:

Ut libet: haec porcis hodie comedenda relinques.

Numai un risipitor prost dă în dar oricui lucruri, pe cari el însu-şi le dispreţuieşte şi respinge (v. 20), pecînd un *vir bonus et sapiens* — şi aice se gîndeşte la Maecenas — este totdeauna gata să aducă binefaceri reale celor ce le merită, v. 22 u.:

Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus:
Nec tamen ignorat, quid distent aera lupinis.

De aceea el, Horatius, se va arăta totdeauna recunoscător, v. 24:

Dignum praestabo me etiam pro laude merentis.

Dacă însă povestea puiului de vulpe, care a intrat într'un coş cu grîu printr'o crăpătură îngustă, şi, mîncînd pînă ce s'a umflat, nu a mai putut ieşi (v. 29—33), i s'ar aplica lui, atunci el renunţă la toate binefacerile, v. 34 :

Hac ego si compellor imagine, cuncta resigno.

Maecenas adeseori i-a lăudat atitudinea respectuoasă *verecundum laudasti* (v. 37) şi ştie că Horatius i-a zis şi în faţă *rexque paterque*, şi că şi faţă de alţii nu a fost mai zgîrcit în aprecierea lui (v. 37 u.) ; dar dacă împrejurările îl vor sili, îi va restitui darurile, şi aceasta cu plăcere, v. 39 :

Inspice, si possum donata reponere laetus,

cum a făcut-o Telemachus faţă de Menelaus, zicându-i : „îţi voi lăsa ţie darurile tale mai potrivite pentru tine", v. 43 :

. . . . *magis apta tibi tua dona relinquam.*

Celui mic i se cuvin lucruri mici : nu-i mai place Roma regală, ci îi este dor de liniştea dela ţară, exclamă Horatius, v. 44 u. :

Parvum parva decent: mihi iam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet aut imbelle Tarentum[1]).

În acest strigăt se cristalizează toată nemulţumirea unui suflet independent şi revolta lui împotriva unei încătuşări a libertăţii, venită chiar din partea binefăcătorului şi a celui mai intim şi mai preţuit prieten al său.

În continuare, Horatius ne arată cum un sărman târgoveţ şi biet strigător public, Volteius Mena, este luat de un nobil bogat la moşia sa dela ţară ; entuziasmat la început, era să se facă şi el gospodar, cînd este lovit şi de umbrele acestei vieţi. Nu mai poate suporta, este nenorocit (v. 46—93). Şi împreună cu acesta pare că auzim şi pe

1) Se pare că toată boala lui Horatius din acea vreme ar fi o gravă indispoziţie de ordin sufletesc, provocată de marea nemulţumire cu viaţa şi situaţia lui de atunci, nepotrivită de loc cu firea şi cu temperamentul său şi cu concepţiile sale de viaţă.

Horatius strigând „te rog şi te implor, redă-mă vieţii de dinainte", v. 94 u.:

Quod te per genium dextramque deosque penates
Obsecro et obtestor, vitae me redde priori.

Cine a văzut odată cu cît lucrurile părăsite sînt mai bune decît cele căutate, iute să se întoarcă şi să caute să recîştige cele ce le-a părăsit, v. 96 u.:

Qui semel adspexit quantum dimissa petitis
Praestent, mature redeat repetatque relicta.

Căci nime nu poate fi fericit decît după firea lui, v. 98:

Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.

Această scrisoare, aproape brutală în sinceritatea ei, credem că este una din cele mai importante documente pentru cunoaşterea firii lui Horatius. Respectuos şi recunoscător pînă la extrem, totuşi nu-şi poate jertfi pentru nime şi pentru nimic libertatea şi independenţa sa. În această luptă sufletească a învins omul independent, care şi-a reluat libertatea; dar a învins şi prietenul: Maecenas, *vir bonus et sapiens* (v. 22) nu s'a supărat, şi frumosul raport de prietenie dintre amîndoi a rămas netulburat. Aceasta o arată Horatius în poeziile sale scrise şi de aci înainte, şi în special prin scrisoarea Epist. I, 1, scrisoare introductivă, cu care Horatius dedică lui Maecenas această carte de scrisori, publicată în anul 20 î. H. Dar o arată şi Maecenas prin felul cum, în ultimele sale clipe, prin testamentul său, îl încredinţează lui Augustus: *Horati Flacci ut mei esto memor* [1]).

Firea lui Horatius de om liber şi independent este frumos dublată de o mîndrie personală, bazată pe conştiinţa valorii sale proprii. El nu s'ar putea numi fericit de prietenia lui Maecenas, dacă numai din întîmplare l-ar fi cîştigat ca prieten, Sat. I, 6, 52 u.:

Felicem dicere non hoc
Me possim, casu quod te sortitus amicum.

1) Suetonius, vita Horatii.

Dar nu întîmplarea i l-a adus în cale, ci oameni cu greutate i-au spus ce este Horatius, v. 54 u.:

Nulla etenim mihi te fors obtulit; optimus olim
Vergilius, post hunc Varius dixere, quid essem.

Maecenas nu a căutat să-şi facă prieteni printr'un exces de bunăvoinţă şi nici din ambiţiunea deşartă de a se vedea încunjurat de mulţi, v. 51 u.:

... prava | Ambitione procul,

ci printr'o selecţiune severă, distingînd pe cei buni de cei răi, v. 63:

... qui turpi secernis honestum,

şi cu precauţiune îşi alegea numai pe cei vrednici, v. 51:

Praesertim cautum dignos adsumere.

Şi această precauţiune a fost atît de chibzuită şi îl făcea atît de dificil în alegerea prietenilor, încît abia după nouă luni de la prima întrevedere — în care timp desigur l-a urmărit pe Horatius cu atenţiune în toate manifestările lui — l-a chemat şi l-a primit în cercul prietenilor săi, v. 61 u.:

... abeo, et revocas nono post mense iubesque
Esse in amicorum numero.

De aceea se simte fericit că nu întîmplarea şi nici originea nobilă, ci faptul că i-a plăcut din cauza calităţilor şi a vieţii sale curate, i-a cîştigat prietenia, v. 62—64:

Magnum hoc ego duco,
Quod placui [1]) *tibi, qui turpi secernis honestum*
Non patre praeclaro, sed vita et pectore puro.

Şi faţă de împărat [2]) îşi păstrează Horatius libertatea şi independenţa.

---

[1]) In Epist. I, 17, 35, ne arată Horatius convingerea sa despre marea valoare a unei aprecieri venite din partea fruntaşilor:

Principibus placuisse viris non ultima laus est.

[2]) A fost natural ca prin Maecenas, primul sfetnic al lui Augustus şi locţiitorul lui în Roma pe timpul absenţei lui, Horatius să fie prezentat împăratului şi,

După Suetonius [1]), Augustus, care aprecia atît de mult scrierile lui Horatius şi desigur avea dorinţa ca Horatius să-i fie cîntăreţul faptelor sale, îi face reproşul că de multă vreme nu-l mai aminteşte în poezii şi că în ele nu i se adresează direct lui. Horatius îi răspunde cu scrisoarea Epist. II, 1, în care la început îi spune că ar păcătui în contra binelui statului, dacă printr'o scrisoare lungă i-ar răpi timpul, lui, care este atît de ocupat cu organizarea statului în toate privinţele, v. 1—4:

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes, in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.

Dar pe Augustus, fiind încă în viaţă, toată lumea îl adoră ca pe un zeu, cu onoruri cuvenite zeilor, şi-l ridică peste toţi cîţi au fost şi vor fi, v. 15—17;

Praesenti tibi maturos largimur honores
Iurandasque tuum per numen ponimus aras,
Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.

Şi printr'o întorsătură de foarte fină diplomaţie, constatând că, în schimb, în poezie şi artă, aceeaşi lume dispreţuieşte pe reprezentanţii lor cari sînt în viaţă, şi laudă numai operele celor vechi, v. 21 u.:

. . . et nisi quae terris semota suisque
Temporibus defuncta videt, fastidit et odit,

---

prin calităţile sale şi în urma frumoaselor raporturi de prietenie cu Maecenas, să-şi cîştige şi prietenia lui Augustus. Şi acesta, ca şi Maecenas, l-a învrednicit de dărnicia sa, v. Suetonius, vita Hor.: *unaque et altera liberalitate locupletavit.*

[1]) Suetonius, vita Hor.: *Scripta quidem eius usque adeo probavit mansuraque perpetua* (*perpetuo* Nannius, Muretus) *opinatus est, ut non modo Seculare carmen componendum iniunxerit sed et Vindelicam victoriam Tiberii Drusique, privignorum suorum, eumque coegerit propter hoc tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere; post sermones vero quosdam lectos nullam sui mentionem habitam ita sit questus: 'Irasci me tibi scito, quod non in plerisque eiusmodi scriptis mecum potissimum loquaris; an vereris ne apud posteros infame tibi sit, quod videaris familiaris nobis esse?' Expressitque eclogam ad se, cuius initium est* (şi aici citează Suetonius primele 4 versuri din epistola lui Horatius II, 1):

Cum tot sustineas et tanta negotia solus, . . .

trece la acest subiect, discutîndu-l aproape în toată scrisoarea, v. 20—213.

Dar la urmă îi prezintă, într'o formă delicată, dar care nu lasă nici o îndoială, refuzul său. Pentru a scrie epopee, trăiesc şi acuma poeţi, ca Vergilius şi Varius, apreciaţi de Augustus (v. 245—250), şi el, Horatius, dacă ar putea, cît vrea, v. 257 :

Si, quantum cuperem, possem quoque,

ar prefera să-i cînte faptele, decît să scrie *sermones* ce se tîrăsc pe pămînt, v. 250 u. :

Nec sermones ego mallem
Repentes per humum quam res componere gestas.

„Dar nici Maiestatea ta nu primeşte un cîntec mic, şi nici simţul meu de ruşine nu îndrăzneşte să încerce un lucru pe care puterile mele refuză să-l îndeplinească“, v. 257—259 :

sed neque parvum
Carmen maiestas [1]) *recipit tua nec meus audet*
Rem temptare pudor, quam vires ferre recusent [2]).

Oricît de mult ar motiva Horatius acest refuz cu insuficienţa sa poetică — poeziile sale dovedesc contrarul — noi vedem în el continua sa grijă de a nu-şi pierde liber-

---

[1]) „Maiestate“, „Maiestatea ta“ ca titlu dat împăraţilor şi regilor, se găseşte în literatura romană pentru întîia oară aici la Horatius. Pe urmă se înmulţesc exemplele: Phaedrus Fab. II, 5, 23; Suetonius, Caligula 22; Martialis VIII praef. etc.

[2]) In mod similar zice Horatius şi în Carm. I, 6, 9—12:

. . . dum Pudor
Imbellisque lyrae Musa potens vetat
Laudes egregii Caesaris et tuas
Culpa deterere ingeni.

Tot aşa zice Horatius în Carm. IV, 2, 31 u.: *operosa parvus | Carmina fingo*, refuzînd prin aceasta să dea urmare îndemnului lui Iullus Antonius de a compune un ἐγκώμιον în felul lui Pindaros, un panegiric epic, pentru preamărirea triumfului aşteptat al lui Augustus. El, Iullus Antonius îl va preamări cu mai mult avînt, v. 33 u.:

Concines maiore poeta plectro
Caesarem.

tatea și independența, pe cari a știut să și le apere și păstreze și în raporturile personale cu Augustus, refuzînd chiar postul de secretar intim al împăratului, pe care acesta i-l oferia cu atîta insistență [1]), o distincție care de sigur ar fi onorat pe oricine.

Prin urmare, dacă totuși poeziile sale cuprind atîtea laude la adresa lui Augustus, oricît de exagerate ar fi ori s'ar părea ele, acestea nu pot să fie nici colachii desgustătoare, de cari se arată incapabil, nici dictate de vr'un interes, căci nu-l avea. In această lumină ele se dovedesc a fi sincere izbucniri de mulțumire și fericire față de acela care, în fine, după timpuri atît de tulburi și zbuciumate, a restabilit ordinea și a întronat pacea pe toată întinderea imperiului roman.

Născut chiar în toiul dezordinelor, revoluțiilor și războaielor civile, Horatius nu a văzut numai acele timpuri de zbucium interminabil, de totală nesiguranță și neliniște, ci le-a și trăit [2]) și le-a simțit [3]). Inaintea ochilor atenți ai tînărului s'au perindat Pharsalus [4]), asasinarea lui Cae-

[1]) Suetonius, vita Hor., în baza unor scrisori ale lui Augustus, pe cari el in calitate de secretar personal al împăratului Hadrian le-a găsit și citit în arhivele acestuia, și din cari ne citează cîteva pasagii, ne spune că Augustus a voit să-l facă pe Horatius secretar intim al său, că Horatius a refuzat acest post atît de onorific, și că Augustus, cu toate acestea, nu s'a supărat și a continuat să-i acorde prietenia sa; atît de mult ținea el la Horatius: *Augustus epistolarum quoque ei officium obtulit. Hoc ad Maecenatem scripto significat: 'Ante ipse sufficiebam scribendis epistolis amicorum, nunc occupatissimus et infirmus Horatium nostrum* (să se observe în această expresie puterea și intimitatea prieteniei cu care Augustus și Maecenas erau legați de prietenul lor comun Horatius) *a te cupio abducere. Veniet ergo ab ista parasitica mensa ad hanc regiam, et nos in epistolis scribendis iuvabit'. Ac ne recusanti quidem aut suscensuit quicquam aut amicitiam suam ingerere desiit. Extant epistolae* (către Horatius), *e quibus argumenti gratia pauca subieci: Sume tibi aliquid iuris apud me, tamquam si convictor mihi fueris; recte enim et non temere feceris, quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri possit.' Et rursus: 'Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire; nam incidit, ut illo coram fieret a me tui mentio. Neque enim, si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque* ἀνθυπερφρονοῦμεν (Muretus, ἀνθυπερηφανοῦμεν Nannius)'.

[2]) Tînărul Horatius, ce-și făcea studiile superioare la Atena (Epist. II, 2, 43—45), a fost prins și el în acest vîrtej (vezi pag. 74 nota 4).

[3]) Vezi pg. 74 u., precum și nota 4 de pe pg. 74 și nota 1 de pe pg. 75.

[4]) In anul 48, înfrîngerea definitivă a lui Pompeius prin învingătorul Caesar.

sar[1]), Philippi [2]), Actium [3]). După episodul din viaţa sa de la Philippi, în care a fost tîrît şi din care l-a scos fuga oştirii bătute, ce l-a răpit şi pe el [4]), tînărul student de la Atena îşi dă seama de noua realitate. Cu o intuiţie rară a evenimentelor ce se succedau, Horatius vede că salvarea imperiului nu poate veni de la legătura hibridă şi nedemnă dintre Antonius şi Cleopatra [5]), şi nici de la aspiraţiunile lui Antonius îmbibate de seva străină a orientului, ci numai din puterea de baştină a pămîntului strămoşesc al Italiei

---

[1]) La 15 Martie 44 (*Idibus Martiis*) Caesar, într'o şedinţă a senatului în teatrul lui Pompeius, cade asasinat, ca o ironie a soartei, chiar la picioarele statuiei acestuia, fostul său adversar înfrînt odată de el.

[2]) Vezi nota 4 de pe pag. 74.

[3]) La 2 Sept. 31 î. H., s'a dat la Actium lupta decisivă, în care Octavianus frînge definitiv puterile unite ale lui Antonius şi Cleopatrei, luptă cu urmări poate nebănuite atunci, prin cari *imperium Romanum* a îndurat o transformare radicală, devenind din republică împărăţie.

[4]) Vezi mai sus nota 4 de pe pag. 74.

[5]) *fatale monstrum*, cum o numeşte Horatius Carm. I, 37, 21. Intr'adevăr Cleopatra, regina Egiptului, a prins în mrejele ei de femeie frumoasă mai întîi pe Caesar. Despre petrecerile nocturne şi mesele fastuoase ale lor şi despre legăturile lor de dragoste, al căror fruct a fost un fiu Kaisarion, şi despre vizita acestei regine la Roma vezi Suetonius în biografia lui Caesar în *De vita Caesarum* I, 52: *Dilexit et reginas, . . . sed maxime Cleopatram, cum qua et convivia in primam lucem saepe protraxit et eadem nave thalamego paene Aethiopia tenus Aegyptum penetravit, nisi exercitus sequi recusasset; quam denique accitam in urbem non nisi maximis honoribus praemiisque auctam remisit, filiumque natum appellare nomine suo passus est Quem quidem nonnulli Graecorum similem quoque Caesari et forma et incessu tradiderunt.* Vezi şi biografia lui Caesar la Plutarchus 48—49.

După moartea lui Caesar, Cleopatra a reuşit să acapareze pe Antonius în aşa măsură, încît acesta, care o chemase la Tarsos spre justificare, căzu complet în laţurile ei, îi făcu cesiuni de mari teritorii în Asia, numind pe fiii ei regi, aranjă serbări de un lux nebun, se căsători cu ea, puse poporul să adore pe copiii lor comuni Alexandru şi Cleopatra ca zeii Osiris şi Isis, izgoni pe nevastă-sa legitimă Octavia, sora mai mare a lui Octavianus, şi făcu un testament ruşinos în folosul ei. Vezi Plutarchus, biografia lui Antonius 25—29, 36—37, 51—77.

După sinuciderea lui Antonius, încercă mai întîi cu artificiile ei să prindă şi pe Octavianus; dar nereuşind, îşi luă viaţa, muşcată de şarpe, ca să nu îndure, ea, femeie mîndră, ruşinea de a fi adusă ca prizonieră la Roma, ilustrînd astfel triumful lui Octavianus. Vezi Hor. Carm. I, 37, 21—32; Suetonius în biografia lui Augustus, *De vita Caesarum* II, 17: *Cleopatrae, quam servatam triumpho magnopere cupiebat, etiam psyllos admovit, qui venenum ac virus exsugerent, quod perisse morsu aspidis putabatur.* Vezi şi Plutarchus, biografia lui Antonius 78—86.

şi al Romei, şi aici era Octavianus. De aceea, în antagonismul dintre Octavianus şi Antonius, Horatius, cu instinctul patriotului, trebuia să se simtă atras de Italia, Roma şi Octavianus. Cînd la Actium s'a frînt cu desăvîrşire rezistenţa ultimilor tulburători, cari, văzînd că spada învingătoare a lui Octavianus, cu puterea nesecată a Romei, vine, ca un uragan, să cuprindă şi întregul orient, în desperarea lor se desfiinţează ei înşi-şi [1]), şi cînd Horatius vede că Octavianus, devenit pe urmă Augustus, după timpuri nesfîrşite de tulburare [2]), întronează în fine pacea, liniştea şi ordinea [3]), dorite de *optimus quisque,* cum să nu-l preamărească ca pe adevăratul salvator al statului [4]), să nu-l numească *pater atque princeps* [5]), *optime Romulae custos gentis* [6]), *tutela praesens Italiae dominaeque Romae* [7])?

Din toată convingerea, sinceră şi curată şi desinteresată, îl numeşte cel mai bun dar al zeilor:

Quo nihil maius meliusve terris
Fata donavere bonique divi
Nec dabunt, quamvis redeant in aurum
Tempora priscum [8]),

şi toată lumea oficială şi neoficială, mărturiseşte aceasta:

Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes [9]).

Şi apoteoza lui Augustus ce o găsim la Horatius [10]),

1) Carm. I, 37.
2) Carm. I, 2.
3) Epist. II, 1, 1—3; Carm. IV, 5; IV, 15.
4) Carm. I, 2.
5) Carm. I, 2, 50.
6) Carm. IV, 5, 1 u.
7) Carm. IV. 14, 43 u.
8) Carm. IV, 2, 37—40.
9) Epist. II, 1, 17.
10) Carm. III, 5, 2 u.: *praesens divus . . . Augustus;* IV, 5, 1: *Dive orte bonis;* IV, 5, 32: *te . . . deum;* vezi şi Carm. I, 2, 41—44, unde Augustus este identificat cu zeul Mercurius.

se încadrează în mod armonic în divinizarea lui de către cercurile oficiale romane [1]).

Această închinare o aduce Horatius lui Augustus ca exponent şi simbol al păcii, restaurator al unităţii, integrităţii şi ordinii imperiului roman. Aşa se desvăluie Horatius, fire independentă, mîndră şi neplecată, în lumina celui mai cuminte, mai sincer şi mai curat patriotism. Dovadă pentru aceasta stau şi strălucitele ode romane [2]), în cari patriotul Horatius cîntă virtuţile strămoşeşti şi le pune [3]) înaintea ochilor lumii şi ai tineretului de atunci. Cît de limpezi şi sincere răsună din gura lui Horatius nemuritoarele cuvinte:

Dulce et decorum est pro patria mori [4]).

Patriotismul lui Horatius nu a fost însă nici impus de împrejurări, şi nici de dată recentă. La finea anului 39 î. H., deci înainte de a fi intrat în relaţii cu Octavianus-Augustus, ba înainte chiar de a fi fost prezentat lui Maecenas [5]), Ho-

---

[1]) Senatul voind să ridice lui Augustus un altar în *curia*, Augustus a încuviinţat numai ridicarea, în cinstea sa, a unui altar închinat zeiţei *Pax Augusta* pe *campus Martius*. In *Index rerum a se gestarum* (vezi *Monumentum Ancyranum* 2, 37) Augustus scrie următoarele: *Cum ex Hispania Galliaque rebus in his provinciis prospere gestis Romam redii Ti. Nerone P. Quintilio consulibus, aram Pacis Augustae senatus pro reditu meo consacrari censuit ad campum Martium, in qua magistratus et sacerdotes et virgines Vestales anniversarium sacrificium facere iussit.* Acest *Monumentum Ancyranum* este cea mai mare inscripţie latină (în realitate bilingvă, latineşte şi greceşte) săpată şi păstrată pe păretele de marmoră din pridvorul templului lui Augustus şi al Romei din Ancyra (azi Angora). O copie în ghips făcută din iniţiativa lui Mommsen de arhitectul Humann se găseşte la Berlin.

[2]) Primele 6 ode din cartea III.

[3]) Mai ales în Carm. III, 2.

[4]) Carm. III, 2, 13.

[5]) Horatius a fost prezentat lui Maecenas în primăvara anului 38 î. H. Aceasta rezultă din următoarele considerente: Satira II, 6, a scris-o Horatius pe la sfîrşitul toamnei 31, ceea ce se poate stabili din aluziile ce le face la unele evenimente în vers. 53 şi 55. In vers. 40—42 ne zice că aproape 7 ani au trecut decînd l-a primit Maecenas în cercul prietenilor:

Septimus octavo propior iam fugerit annus,
Ex quo Maecenas me coepit habere suorum
In numero.

Deci aceasta s'a întîmplat în iarna 38/7, nouă luni după prima prezentare, Sat. I, 6, 61—2 (vezi mai sus pag. 83); prin urmare prezentarea a avut loc în primăvara anului 38.

ratius scrie Epod. 7, un impresionant şi zguduitor apel, ce putea să vie numai de la cel mai veritabil patriot. Pacea de la Brundisium între Octavianus şi Antonius se încheiase în Sept. 40; în anul următor amîndoi încheie cu Sextus Pompeius tratatul de la Puteoli, prin care se acordă o amnestie generală, ceea ce produce o mare bucurie în Roma [1]. Dar la finea aceluiaşi an 39 izbucneşte din nou conflictul, şi în consecinţă războiul civil, între Octavianus şi Sex. Pompeius, ce ameninţa să stîrnească o nouă conflagraţiune generală. Horatius, tînăr, în vîrstă de 26 ani, la începutul activităţii sale de poet, abia cunoscut, scoate în această epodă (7) fiorosul strigăt de alarmă pentru trezirea conştiinţei celor ce au tras din nou săbiile. „Incotro, încotro vă repeziţi, criminalilor? De ce luaţi în mînă săbiile abia băgate în teacă?" v. 1 u.:

Quo, quo, scelesti, ruitis aut cur dexteris
Aptantur enses conditi?

„Prea puţin sînge latin s'a vărsat pe uscat şi pe mare?" v. 3 u.:

Parumne campis atque Neptuno super
Fusum est Latini sanguinis?

şi nu pentru a zdrobi pe duşmani, „ci ca, după dorinţa lor, acest oraş să piară prin mîna sa proprie?" v. 9 u.:

Sed ut secundum vota Parthorum sua
Urbs haec periret dextera?

Nici fiarele nu au acest obicei, decît doar între specii diferite (v. 11 u.).

„Nebunia oarbă vă apucă, ori o forţă mai iresistibilă ori o vină?" v. 13—14:

Furorne caecus an rapit vis acrior
An culpa? . . .

Responsum date! (v. 14) „răspundeţi!" tună Horatius.

[1]) Vezi Appian Ἐμφύλια V, 74, şi Cassius Dio Ῥωμαϊκὴ ἱστορία 48, 37.

„Amară soartă mînă pe Romani, şi nelegiurea omorului de frate", v. 17 u.:

> ... *acerba fata Romanos agunt*
> *Scelusque fraternae necis,*

ca un blestem al sîngelui nevinovatului Remus, v. 19 u.

O asemenea conştiinţă, urmată de experienţa care a văzut ţara sa aproape de prăpastie, care a văzut toate fluctuaţiunile evenimentelor, care a văzut în fine pe salvatorul ei intronînd liniştea păcii şi ordinea disciplinată, sprijinindu-l în toate sforţările lui pentru reînvierea puterii şi a forţelor de resistenţă ale imperiului său, trebuia să-şi puie tot talentul său poetic în serviciul patriei pentru apărarea şi întărirea ei.

Horatius a fost o fire modestă şi cumpătată. Nu a fost numai mulţumit cu mica sa moşie primită în dar de la prietenul său Maecenas [1]), ci nici de altfel nu umbla după mărire, bogăţie şi lux [2]), cari toate sînt trecătoare.

Preţuia sufletul mai presus decît fizicul, şi superioritatea intelectuală şi morală mai mult decît descendenţa nobilă sau superioritatea materială [3]).

---

1) Carm. II, 18, 11—14: . . . *nil supra*
Deos lacesso nec potentem amicum
Largiora flagito,
Satis beatus unicis Sabinis.

2) Carm. II, 16, 13: *Vivitur parvo bene.*
Sat. II, 2, 1: *Quae virtus et quanta, boni, sit vivere parvo.*
Carm. II. 18, 1 uu.: *Non ebur neque aureum*
Mea renidet in domo lacunar . . . etc.
Carm. IV, 9, 45u.: *Non possidentem multa vocaveris*
Recte beatum.
Epist. I, 2, 46: *Quod satis est, cui contingit, nihil amplius optet.*
Ibid. 56: *Semper avarus eget: certum voto pete finem.*

3) Epist. I, 20, 22: *Ut, quantum generi demas, virtutibus addas.*
Sat. I, 6, 64: *Non patre praeclaro, sed vita et pectore puro.*
Epist. I, 10, 32u.: . . . *Fuge magna: licet sub paupere tecto*
Reges et regum vita praecurrere amicos.
Epist. I, 2, 37—39: . . . . *Nam cur,*
Quae laedunt oculum festinas demere, si quid
Est *) *animum differs curandi tempus in annum?*

*) *est* = *edit* mănîncă, roade, de la *edo, -ĕre.*

Modestia şi cumpătarea lui Horatius credem că-şi au originea în conştiinţa lui despre egalitatea tuturora în faţa destinului şi a veşniciei [1]), unde nu este nici protecţie, *(omnium versatur urna sors exitur)*, nici milă *(nil miserantis Orci)*, nici mituire *(nec satelles Orci .... auro captus)* [2]).

Baza unei vieţi solide, ordonate şi bine închegate, după Horatius, este virtutea. Esenţa virtuţii este de a fugi de viţiu, precum esenţa înţelepciunii de a se feri de prostie [3]). Valoarea intrinsecă a virtuţii este superioară tuturor valorilor [4]). De aceea cei buni se feresc de păcat din dragoste pentru virtute, nu de frica pedepsei [5]).

Virtutea se găseşte la mijloc între toate viţiurile, deopotrivă de departe de toate [6]); din această convingere se explică şi atitudinea lui în viaţă de a urma calea de mijloc,

---

[1]) Carm. I, 4, 13—14: *Pallida Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas*
Regumque turres.

Carm. II, 18, 32—34: ...... *Aequa tellus*
Pauperi recluditur
Regumque pueris, nec satelles Orci
Callidum Promethea
Revexit auro captus.

Carm. II, 3, 21—27: *Divesne prisco natus ab Inacho*
Nil interest an pauper et infima
De gente sub divo moreris
Victima nil miserantis Orci:
Omnes eodem cogimur, omnium
Versatur urna serius ocius
Sors exitura . . .

[2]) Vezi nota precedentă.

[3]) Epist. I, 1, 41 u.: *Virtus est vitium fugere et sapientia prima*
Stultitia caruisse.

[4]) Epist. I, 1, 52 u.: *Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.*

[5]) Epist. I, 16, 52 u.: *Oderunt peccare boni virtutis amore:*
Tu nihil admittes in te formidine poenae.

[6]) Epist. I, 18, 9: *Virtus est medium vitiorum et utrimque reductum.*

Aceasta o spune Horatius după defiinişia virtuţii ἀρετή dată de şcoala Peripateticilor; vezi Aristoteles 'Ηθικὰ Νικομάχεια II, 6, 15: μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολήν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν.

Comp. şi Sat. I, 1, 106 u.:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

evitînd de a oscila între extreme şi fiind astfel ferit de dezastrul acestora [1]).

Dar Horatius este departe de a se impune ca prototip al tuturor virtuţilor. Cu o sinceritate, care este vrednică de admirare şi încălzeşte, ne face mărturisirea că nu este fără de greşeli, dar că are şi mulţumirea că acestea nu sînt de cele ce pierd pe om, ci sînt mici şi puţine şi de aşa natură că poţi să le ierţi [2]), şi că poate şi pe acestea le-au redus în mod considerabil vîrsta lungă, amicul sincer şi propria raţiune [3]).

Aşa ne zice în mai multe locuri că este foarte susceptibil şi uşor pornit spre mînie [4]). Conştient că aceasta este un defect, el recomandă Romanilor stăpînirea de sine şi sîngele rece *aequa mens, aequus animus*, în toate împrejurările [5]).

Realismul crud cu care Horatius a tratat mai adese, şi în special în Sat. I, 2 şi Epod. 8 şi 12, problema eticei sexuale, a izbit pe Quintilian [6]) şi ne izbeşte şi pe noi [7]).

---

1) Vezi frumoasa odă Carm. II, 10: *Rectius vives . . .;* şi în v. 5 *aurea mediocritas* mijlocul de aur. Compară şi Sat. I, 2, 24:

Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

2) Sat. I, 6, 65—67: vezi mai sus pag. 71 u. şi nota 1 de pe pg. 72.
Sat. I, 4, 129—131: . . . . *Ex hoc ego sanus ab illis,*
Perniciem quaecumque ferunt, mediocribus et quis
Ignoscas vitiis teneor; . . . .

3) Sat. I, 4, 131—133: . . . . *fortassis et istinc*
Largiter abstulerit longa aetas, liber amicus,
Consilium proprium.

4) Epist. I, 20, 25; compară şi Sat. II, 3, 323, şi Carm. III, 9, 23; vezi mai sus pag. 68.

5) Carm. II, 3, 1 uu.: *Aequam memento rebus in arduis*
Servare mentem, non secus in bonis . . .
Epist I, 10, 30 u.: *Quem res plus nimio delectavere secundae,*
Mutatae quatient.
Epist. I, 11, 30: . . . . . . *animus si te non deficit aequus.*

6) Institutio oratoria I, 8, 6: . . . *nam et Graeci licenter multa et Horatium nolim in quibusdam interpretari.*

7) Acum pe la sfîrşitul evului vechi prin scriitori bisericeşti ca Tertullianus, cari condamnau citirea literaturii păgîne a antichităţii ca un păcat, şi pe urmă în evul mediu, pe timpul scholasticismului, al renaşterii şi al humanismului, cînd literatura greco-romană fu desgropată din întunerecul uitării şi ajunse să fie nu numai

Dar adevăratul punct de vedere, din care Horatius priveşte această problemă socială, — interminabilă, care a agitat lumea în timpurile de atunci, cum o agită şi în zilele noastre, şi care s'a ivit odată cu neamul omenesc şi nu se va stinge decît odată cu el — ni-l prezintă poetul mai adeseori în opera sa. Cu toate că era holtei *caelebs* [1]), el cunoştea marginile permisului [2]) şi ţinea minte lămuririle şi sfaturile ce i le dăduse tatăl lui în această privinţă [3]) şi le urma, respectînd sfinţenia familiei şi evitînd murdăriile localurilor de desfrîu [4]). Castitatea morală a vieţii familiare era pentru el condiţia indispensabilă pentru salvarea statului. Nu ca un simplu moralist, ce-şi face o meserie sau o ambiţie din predicarea acestor principii, ci ca un om pătruns de seriozitatea şi importanţa lor, el arată aceasta, în accente

apreciată, ci şi un izvor de inspiraţie pentru scriitori şi poeţi, şi pînă tîrziu în evul nou, chiar pînă în pragul secolului XIX, se ridicară voci cari arătau pe Horatius ca fiind cvintesenţa tuturor relelor şi perversităţilor; vezi d. ex. Pastorul Müller Gottfr. Ephr., Historisch-kritische Einleitung zu nötiger Kenntnis und nützlichem Gebrauche der alten latein. Schriftsteller, Dresden 1747; Seume Ioh. Gottfr., Spaziergang nach Syrakus, Leipzig 1803 (vezi E. Stemplinger Horaz im Urteil d. Jhdte, Leipzig 1921, pg. 35—47; şi articolul Horatius 10) în Paulys Real-Encyclopädie d. class. Alt. wiss. Abia în timpul mai nou, prin pătrunderea temeinică a scrierilor lui şi a spiritului ce transpiră din ele, prin cunoaşterea veseliei (*ridentem dicere verum quid vetat?* Sat. I, 1, 24 u.), ce însoţia mereu spiritul lui satiric (vezi Oesterlen Th., Komik u. Humor bei Horaz, 1. H. Die Satiren u. Epoden, 2. H. Die Oden, 3. H. Die Episteln, Stuttgart 1885—7) şi prin înţelegerea lui în raport cu timpul de atunci şi cu diferitele sisteme filosofice ale Stoicilor, Peripateticilor, Academicilor, Epicureilor şi Cynicilor, Horatius are parte de o apreciere justă şi potrivită cu scrierile sale, şi filologia, în faza ei modernă, s'a reabilitat însă-şi faţă de Horatius; căci poetul, aşa cum ni se prezintă el însu-şi prin scrierile sale — nu cum încercau să ni-l prezinte alţii prin răstălmăcirile lor — nu are nevoie de o reabilitare.

[1]) Carm. III, 8, 1; vezi pag. 69 şi nota 1.

[2]) Sat. I, 2, 119: *Non ego: namque parabilem amo Venerem facilemque,* şi mai departe pînă la sfîrşit. Vezi şi Sat. I, 4, 113 u. (vezi nota următoare).

[3]) Sat. I, 4, 111 u.: ... *A turpi meretricis amore | Cum deterreret ...*
şi 113 u.: *Ne sequerer moechas, concessa cum venere uti Possem.*

[4]) Sat. II, 7, 72: *Non sum moechus.*
Sat. I, 6, 68 u.: ... *neque avaritiam neque sordes nec mala lustra Obiciet vere quisquam mihi.*

Vezi şi sus pag. 72.

atît de puternice, în oda romană Carm. III, 6, deci 10 ani înainte de promulgarea în anul 18 a legilor morale ale lui Augustus [1]), în care odă opune vieții corupte și destrăbălate de atunci curățenia moravurilor strămoșilor, și mult înainte de aceasta în Carm. III, 24, prin care cere sancționarea prin lege a imoralității, v. 25—29:

O quisquis volet impias
Caedes et rabiem tollere civicam,
Si quaeret pater urbium
Subscribi statuis indomitam audeat
Refrenare licentiam [2]).

Prin aceasta Horatius se dovedește a fi chiar inițiatorul și pregătitorul legilor morale ale lui Augustus, și a fost singurul dintre poeții contemporani, care a sprijinit pe împărat în această reformă, în care poetul nostru vedea baza existenței și a durabilității statului.

Și pentru a extirpa din rădăcină acel flagel al societății, el cere în Carm. III, 24, 33 uu., înlăturarea izvorului tuturor relelor, care este iubirea de argint *argenti amor* [3]), *argenti sitis importuna famesque* [4]) și bogățiile și luxul, pe cari le numește *summi materies mali* [5]).

Toate principiile de etică personală și socială Horatius le-a primit parte în mod practic de la tatăl său [6]), parte din studiul teoretic al filosofiei [7]), spre care îl îndemnase tot

---

[1]) Leges Iuliae: *De adulteriis coërcendis, De pudicitia, De maritandis ordinibus*; vezi Suetonius, biogr. lui Augustus în De vita Caesarum II, 34; Tacitus Annales III, 24; Horatius, Carm. IV, 5, 22: *Mos et lex maculosum edomuit nefas.*

Carm. IV, 15, 9—11: *. . . . ordinem*
Rectum evaganti frena licentiae
Iniecit.

[2]) Să se remarce identitatea expresiilor întrebuințate aici *refrenare licentiam,* cînd cere reprimarea și sancționarea prin lege a imoralității, cu expresiile din Carm. IV, 15, 10 *frena licentiae* (vezi nota precedentă), cînd arată efectele dorite ale acestor legi.

[3]) Sat. II, 3, 78.

[4]) Epist. I, 18, 23.

[5]) Carm. III, 24, 49.

[6]) Vezi mai sus pag. 71—74 și 77—78.

[7]) Epist. I, 1, 11: *Quid verum atque decens curo et rogo, et omnis in hoc sum.*

tatăl său [1]) şi despre care zice el că este de-o-potrivă de folositoare tuturor [2]).

Intreaga lui operă poetică ne dovedeşte că s'a ocupat mult cu filosofia şi cu diferitele sisteme şi principii ale ei. Dar tot ea ne arată în mod evident că nu a fost un teoretician, ci un filosof al vieţii. Aceasta rezultă din nenumăratele îndemnuri şi sfaturi relative la viaţa practică de toate zilele, de cari este atît de bogată opera sa. Punctul culminant al acestei filosofii a vieţii credem a-l găsi în gîndul lui că fiecare zi poate să fie cea din urmă; în consecinţă orice zi ce o trăieşte omul în plus, să o considere ca un dar al sorţii:

Quid sit futurum cras, fuge quaerere, et
Quem fors dierum cumque dabit, lucro
Adpone . . . [3]).

De aceea în acel faimos *carpe diem* [4]) în legătură cu *sapias* [5]) şi cu

Sperne voluptates: nocet empta dolore voluptas [6]),

noi nu vedem un îndemn comun şi trivial la orgii, chef şi veselie, ci, sub formă individuală şi hazlie, un luminat şi serios apel adresat tuturora de a prinde ziua, de a se folosi de ea, cuminte, în mod înţelept, ceea ce nu exclude adevăratele plăceri cari uşurează viaţa şi constitue doar farmecul ei.

Urmând în viaţă poruncile raţiunii şi întocmindu-şi-o după principiile înţelepciunii, omul să fie plin de curaj şi

---

1) Vezi mai sus pag. 77.

2) Epist. I, 1, 25 u.: *Aeque pauperibus prodest, locupletibus aeque,*
Aeque neglectum pueris senibusque nocebit.

3) Carm. I, 9, 13—15. Compară şi:
Carm. I, 11, 1 u.: *Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi*
Finem di dederint;
Ibid. 4: *Seu pluris hiemes seu tribuit Iuppiter ultimam;*
Ibid. 7 u.: *Spem longam reseces. Dum loquimur, fugerit invida*
Aetas.

4) Carm. I, 11, 8.

5) Ibid. v. 6.

6) Epist. I, 2, 55.

să aibă încredere în puterile sale; căci aşa va fi conducător şi va stăpîni mulţimea:

. . . . Qui sibi fidet,
Dux reget examen [1]).

Să se apuce cu tot curajul de un lucru; şi chiar numai prin faptul că-l începe, a biruit jumătate din greutatea lui:

Dimidium facti, qui coepit, habet: sapere aude,
Incipe [2]).

şi va putea să aibă îndrăzneala să se ridice de-asupra vremilor, ca să nu fie el sub vremi, ci vremile sub el:

Et mihi res, non me rebus subiungere conor [3]).

Şi pe un om drept, bine închegat în suflet şi minte şi statornic în hotărîri:

Iustum et tenacem propositi virum [4]),

chiar dacă lumea s'ar prăbuşi sfărîmată, îl vor găsi drept şi fără frică ruinele ce-l vor lovi:

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae [5]).

---

1) Epist. I, 19, 22 u.
2) Epist. I, 2, 40 u.
3) Epist. I, 1, 19.
4) Carm. III, 3, 1.
5) Carm. III, 3, 7 u.

Dr. M. GASTER

ÎNTOCMIREA SPĂTĂRIEI

Întocmirea Spătăriei

Întroducere

Textul de față e un capitol interesant din istoria administrației Țării-Româneşti sau mai bine zis a Munteniei, căci se vede că a fost scris la Bucureşti după stil, hărtie şi conținut.

Se vede că a fost un boer velit sau un boerinaş, un fel de logofăt pe o treaptă mai înaltă, care se simțea ca un patriot român şi care vedea cu jale că erau prea puțini Români chemați la dregătoria țării. Textul e un fel de program de reformă administrativă, cu mult înaintea Regulamentului Organic.

E scris de mâna unui cărturar, care se pare că a învățat la o şcoală grecească, şi la întăia vedere seamănă documentelor greceşti, căci documentele de pe vremea acea sunt scrise în aproape acelaşi fel. Deobşte se ştie că mai mult de jumătate din literele din alfabetul cirilic sunt scoase din cel grecesc, şi trebue puțină îndemănare ca cele două alfabete să se asemene şi mai mult. Amăndouă obicinuiau pe vremea cea să scurteze cuvintele, să arunce litere pe deasupra şi chiar să scrie în trei scări. Asta face ca cititul să fie câte odată foarte greu, mai ales când e vorba de cuvinte neobicinuite şi termeni tehnici uitați de atuncea. Cu o singură excepție am desluşit toate, un cuvânt pe care l-am întâlnit de două ori, l-am însemnat şi am pomenit că am lăsat treaba'ncurcată. Dealtfel am împlinit toate cuvintele, aşa că se poate ceti uşor.

Textul, înainte de toate, are o importanță istorică. Ne arată cam cum erau aşezămintele administrative de pe vremea cea. Se deosebesc cu totul de cea ce se ştie până acum. Pe lăngă Vodă, spătariul era într'adevăr ceeace am numi astăzi primul ministru; înțelesul cel vechi s'a şters cu desăvârşire. In mâna lui s'au strâns toate frânele guvernului: era şi ministru de finanțe, şi ministru de justiție, şi ministru de interne, cu un cuvânt mai toată administrația. Şi legătura care exista între aceste instanțe era cât se poate de

simplă și căteodată ciudată. Bucureștiul se pare că a fost atunci un oraș mic, erau numai patru poduri care duceau la centrul orașului. Azi numirea lor s'a schimbat și schimbarea numirilor străzilor e o nenorocire, căci se șterge toată amintirea trecutului. Dar eu îmi amintesc de cele patru pomenite aici.

Textul mai are un interes și din punct de vedere filologic. E o limbă cam greoaie, uneori trebue să te gândești până dai de adevăratul înțeles. Puncte și virgule nu se află. Am reprodus punctuația așa cum se află în manuscript. Textul e împănat cu cuvinte tehnice turcești și grecești. Totuși, limba nu e a unei anaforele nici a unui zapis, căci acestea erau ticluite după un tipic care nu se schimba, ci este mai mult o limbă judecătorească sau administrativă. Multe din aceste cuvinte nu se găsesc nici la Tiktin nici la Adamescu și Candrea. Mai toate aceste cuvinte, cât mi-a fost cu putință, le-am tălmăcit. Cuvinte străine sunt doar vreo două-trei: delicat, cancelarie, corespondență, care însă n'au venit din Franțuzește ci din Nemțește, de pe la Brașov, de unde venia și hârtia, și pânza și alte lucruri. Mai avem și cuvântul arhaic „fur" în înțeles de „hoț" și „furiile", „hoțiile". Interesantă e forma că „răvașele de drum", adică pașapoartele, „se atârnă de grumazul logofătului". Noi am zice astăzi „depinde" dar de aici se vede că s'a gândit la forma nemțească „hängt ab von...". N'a vrut să spue „spânzurat" cum am traduce noi astăzi, cuvântul nemțesc hängen, căci se părea înțelesul cam curios, și atunci am scris „atârnă de grumaz". Și se mai găsesc multe alte forme foarte interesante.

Cred dar că publicarea acestui text este o contribuție la istoria culturii naționale și a năzuințelor boerinașilor din acea vreme, cari se vedeau îndepărtați de la orice dregătorie. Păcat că acest document a rămas fără iscălitură. Se poate că acestea din adins au rămas fără iscălitură, cine știe ce primejdie îl pândea pe scriitor dacă în acea vreme îl prindeau cei sus puși, împotriva cărora încondeiase acest text de spătărie, adică o reformă administrativă, care, poate, pe vremea cea părea a fi revoluționară [1]).

[1]) Din tot cuprinsul se pare că acest document a fost scris pela începutul secolului XVIII poate pe vremea lui Ipsilanti în toiul epocii Fanariote și când începu a miji o mișcare națională, care duse de-adreptul la Tudor Vladimirescu. Autorul a trăit în vremea aceea când domnii țării mai aveau o capuchehae la Constantinopole

Multe s'au schimbat de atunci, în bine sau în rău, alţii vor judeca. In orice caz, propăşirea nu se poate tăgădui [1]).

Intocmirea Spătării cum trebue să fie şi pentru opşteasca odină şi pentru cinstea ce se cuvine să aibă un Spătar iubitor de dreptate

I. Spătar după rănduială, se orăndueşte de către stăpănire, un boer mare din pămănteni fără a da vre-un ***avaet*** [2]), cu cuvănt că fiind boer pămăntean este dator a dori şi a pohti odihna tuturor lăcuitorilor patrioţi ai săi, se cuvine a sluji ţărăi şi a să chivernisi. Şi spătarul ca un boer avăndu-şi veniturile casei, adecă moşiile, viile, ţiganii, scutelniceii, poslujniceii şi alte ***acareturi*** [3]), urmează să nu sufere jafurile sau căştigurile cu nedreptate precum le primesc streinii, ca şi pildă bună să dea obştei, şi de adevărat pămăntean să se numească.

II. Logofătul spătăresc, carele este cărma a toate trebi a stăpănirii, trebue sa fie ***nestrămutat*** [4]), cănd va fi marturisit d'ajutor al trebii, de vrednic, de cinstit şi de cu frica lui D-zeu, pentru că un logofăt vechiu este ***practicos*** întru toate iar mai vărtos la judecăţi carele sănt cele mai delecate trebi şi vătămătoare de suflet. Logofătul spătăresc este dator să fie ***pravilnic*** [5]), alcătuitor bun de ***anaforele*** [6]) şi de toate hărtiile ce es din judecată la săvărşirile pricinilor ce se judecă adecă să fie mai cu ştiinţă decăt judecătoriul căci judecătorii să primenesc în toată vremea şi cănd logofătul nu va fi practicos şi ştiutor de toate următoarele pricini ale judecăţilor spătării atăt de cele noi căt şi de cele vechi ce se întămplă a să măi ***clirisi*** [7]) din nemulţumirea d'afaţilor (?) celor nesupuşi la dreptate şi iubitori de pricinuiri neadevărate.

Unii judecători noi şi neobicinuiţi cu judecăţile spătăreşti nu poate săvărşi nici o pricină, căci la spătărie să cercetează pricini

---

şi între dregători mai era şi ceauşul cel mare şi steagul. E curios că nu pomeneşte de agale.

1) Am subliniat toate cuvintele de origine străină şi curiozităţile gramaticale.

2) Leafă.

3) Posesiuni.

4) Permanent.

5) Advocat sau cunoscător al legii.

6) Document, raport.

7) A rezulta.

politiceşti, bisericeşti şi ***englemeticeşti***[1]. Spătarul şi cu judecătorul spătăresc sunt o parte din ***veliţi***[3]. Anaforele ce să fac dela spătărie, să înfăţişează drept la domn, de aceia logofătul trebue să aibă meşteşugul întocmirii anaforelor, şi să ştie unde să pue ***capul***[2] pravilii la fieştecare pricină, că acest meşteşug nu'l poate avea toţi cei ce să numesc logofeţi, fireşte fiind trebuirea ca să aibă un logofăt înţelegerea pricinilor şi ţinerea de minte lucru care este foarte greu, că şi ***pravilnicii*** sănt mulţi, dar nu ştiu toţi unde trebue să se aşeze capul din pravilă, de aceia iarăşi un logofăt spătăresc trebue să aibă leafă dela vistierie ţării mai îndestulată ca să nu să abată la ***hrăpării***[4], să poarte cărma judecăţilor bine săvărşindu-şi trebile judecărilor prin ***condicările*** departamentului să să păzască ***sohretul***[5] ***(?)*** spătarului celui iubitor de cinste şi de dreptate la săvărşirile hotărărilor ce să dau prin anaforele la judecatele pricini să aibă logofătul şi ***canonisitele***[6] ***iraturi***[8] ***nita xhisa***[8] ***(?)*** pentru că el ţine ***canţelarie*** cu a sa cheltuială, are logofeţi şi condica, plătindu-le leafă dela sineşi fără a i să plăti acele cheltueli nici dela visterie nici dela spătărie şi s'ar cuveni să i să plătească pentru că iarăşi în trebile ţărăi să cheltuesc, şi pentru că el dela o vreme încoace, din logofeţi ce numai cu numele sunt logofeţi, şi din spătarii ce nu au fost înfipţi la treabă fără numai la ***interes***, sau făcut un obiceiu a da logofătului spătăresc avaet pentru logofeţie spătării ce face întru toate, iar mai vărtos la cercetarea tălharilor care cercetare nu o pot face toţi, a să scoate cel vechiu logofăt şi a să orăndui altul nou fără de nici o ştiinţă de treaba spătării zic şi eu ca să să dea spătarului de către logofăt un ***ce (!)*** nu cu nume de avaet, ci ca o ***filodorămă*** sau poclon, că orănduindu-să spătar fără de ştiinţa trebii spătăreşti vătaf asemenea, logofăt asemenea, şi condicar asemenea, toate trebile spătării să ***străbat***[9] din drumul lor, şi nimeni nu le poate scoate cu sfărşitul la ade-

---

1) Sociale.
2) Boeri mari.
3) Capitolul.
4) Jafuri.
5) Secretul.
6) Hotărîte.
7) Venituri.
8) Dar.
9) Se abat.

vărata lumină. ***Că precum ca nişte rumăni patrioţi săntem datori în multe chipuri să slujim ţării noastre, aşa tuturor dela mare pănă la mic ni se cuvine să ne şi împărtăşim după osteneala noastră din visteria ţării, nu este cuviinţa numai pentru boerii cei mari a să chivernisi de către ţară, ci este şi pentru cei mici, rumăni şi patrioţi fiind de o potrivă.***

Şi cănd logofătul se va dovedi inplăntat la hrăpări şi inpotrivă următor, să să pedepsească şi să să scoaţă şi din treabă.

III. ***Ceauşul***[1]) cel mare ***şi stegarul***[2]), fiind că aceştia doi ***zapcii***[3]) au alergătură şi ***trepede***[4]) multe spre intămpinarea trebilor şi spătăreşti şi judecătoreşti cu cercetări şi altele, şi iarăşi fiindcă oamenii ce după cănd trebue să-i aibă nu-i au, să li să da un ***avaet***[5]) mai uşor ca să le rămăe şi lor oareşcare măngăere la multele lor osteneli, şi iarăşi, pentru că spătăria are multă multă corepondenţă cu ***ispravnicaturile***[6]), cu ***capuchehaele***[7]), şi polcovnicii, şi cu căpitanii, care corespondenţă să purta după vechiul obiceiu de către ***lefegii***[8]) ceauşeşti şi căpităneşti să se ceară dela stăpănire a se da lefecei căţi după cum a fost mai nainte ca să aibă spătăria cu cine să-şi poarte corespondenţă la vreme ***delicată*** şi totdeauna in ***furiile***[9]) tălharilor. Să-şi aibă ceauşul şi stegarul leafă orănduită ***ta canonica hita xhisa*** (?)

IV. ***Căpiatnul***[10]) de lefecei asemenea să dea avaet uşor ca să nu să intinză la hrăpire, să facă judecăţi drepte şi fără de năpăstuire, că categoria lui priveşte la spătărie iar dănd bani mulţi şi judecăndu-să pentru ce a dat face hrăpire, are dreptate a răspunde prin strigare că au dat atăţea bani, şi de unde să-i scoaţă, că a să lua şi bani, şi a să da şi ***căzet*** (?) este inpotriva dreptăţii şi a bunei oblăduiri să nu să facă toţi lefeceii căţi după cănd să cuvine a-i avea spre purtarea corespondenţii spătăreşti după

---

1) Aprod, prefect.
2) Care purta steagul.
3) Poliţist.
4) Alergături.
5) Taxă.
6) Isprăvniciile.
7) Agent diplomatic la Ţarigrad.
8) Soldaţii mercenari.
9) Furturile.
10) Pluton.

vechiul obiceiu, in rănd cu ceaşul cel mare care unul intr'o săptămănă şi altul intr'alta.

V. Polcovnicii cei mari de poteră şi de vănătoare, să să aleagă a fi oameni vrednici şi cinstiţi din pămănteni sau din streini, carii să dea şi ei spătarului ca o ***filodormă*** să li se facă ***cătanele***[1]) căt după care le-au avut mai nainte oameni aleşi cu chezăşie şi purtători de arme, să li să dea polcovnicilor leafă incuviinţată, şi să nu fie ***slonozi***[2]) a eşi să umble prin ţară, fără numai cari va fi trebuinţă şi se vor trimite de stăpănire să să afle ***nepristani***[3]) slujirii in spătărie, intămpinănd pentru osteneala lor leafă, locurile, rǎndurile cătanele celor ce din pricine binecuvăntate nu vor putea veni de rănd, şi cănd vor prinde tălharii, cele aflate asupra tălharilor să fie ale lor, afară numai cănd vor fi păgubaşi, care negreşit trebue să se despăgubească cu din avutul tălharilor după datorie ce are spătăria, căci pentru aceia s'au intocmit această dregătorie, iară furii de dobitoace, de bani şi de ***boarfe***[4]) după ce să vor despăgubi păgubaşii prin judecată spătăriei, sau fiind pricini mici, prin polcovnici, să să globească cu ***gloabă***[5]) uşoară, să nu li să ia tot după obiceiul ce inpotriva dreptăţii să făcuse, ca să nu le rămăe copiii muritori de foame, şi pentru infrănare, să să bată cumplit şi să să sloboadă cu chezăşii vrednice. Asemenea să urmeze şi polcovnicii mici, şi căpitanii de pe afară.

VI. Polcovnicii şi căpitanii de pe afară să să orănduiască fieştecarele cu căte puţin avaet şi nu oameni străini şi necunoscători mai dela o vreme incoace să orănduiască de s'au umplut ţară de hoţi şi de hrăpitori. Incăt au uitat bieţii lăcuitori dăjdiile visterii pre lăngă prăzile şi pagubile ce li să fac de către polcovnicei şi căpitani căci aceste căpitanii şi polcovnicii şi toată treaba spătării s'au intocmit spre sfărşit bun, şi pentru vremelnicul şi plinul de defăimare interes au ajuns la sfărşit rău, murdar, depărtat dela dreptate, şi neplăcut ***patrioceştii***[6]) datorii, ci să să

---

[1]) Soldaţi.
[2]) Leneşi (?)
[3]) Indată.
[4]) Haine.
[5]) Pedeapsă în bani.
[6]) Patrioticei.

orănduiască din boernaşii lăcuitori de pe afară oameni cinstiţi, să li să facă toţi slujitori căţi după care să cuvine să aibă oameni cu chezăşie şi purtători de arme, ca fieştecarele in poporul său (!) să să poarte oşti inpotriva tălharilor şi paza să fie datori căpitanii a o face la locurile unde s'au aşezat fiecare căpitanie iar polcovniceii fieştecarele să se afle stăruind in prejurul ***isprăvnicatului*** [1]) judeţului de unde să iasă din judeţ cu ştirea şi voia isprăvnicatului numai la vreme cuviincioasă.

Furii ce vor prinde fiind pricina mare, să-i trimiţă cu lefegii şi cu toate ale lor la spătărie a să despăgubi pe păgubaşi, cărora polcovinceii şi căpitanii, să le să plătească leafă după cuviinţă dela judeţe, dănd fieştecăruia zapis la spătărie cu chezăşie, ca ori intr'al căruia popor se va întămpla furtişag ori in ce chip sau călcare tălhărească acel căpitan de nu va găsi pe hoţ in soroc de o lună, să plătească paguba păgubaşului şi cănd căpitanul sau polcovnicul va urma inpotrivă sau se va abate la jafuri unul ca acela cu tot cuvăntul dreptăţii prin pedeapsă cumplită şi neertată să să facă pildă altora şi să să scoaţă din slujbă.

VII. Slujitorii a toată tagma spătării căţi după cănd au fost mai nainte să să facă toţi, că şi acei în ***politie*** [2]), trebuesc şi pela judeţe, dela care are spătăria oareşicare folos adecă pocloane şi fănul ce ***tae*** [3]) o sumă de bani.

VIII. Răvaşele de drum fiind o treabă delecată, ***să să atărne de grumazul logofătului spătăresc*** cu preţ cuviincios pentru că el le ***protocoleşte*** spre adeverire ca să privegheze a nu să face nici ***catahrisul*** [4]) nici vre un cusur cu cei ce să călătoresc, ca să nu să ***cacirdisească*** [5]) vre un vinovat sau dator.

IX. La patru poduri ce sunt uliţe mari, adecă Şerban Vodă, Calicii, Mogoşoaia şi Tărgul de afară, care este strajă fiind pe seama spătării, să să orănduiască la fieşite care căte doi căpitani fără avaet şi fără dajdie cu oameni indestui după ***caidul*** [6]) cel vechiu, să să facă cu răndul unul o săptămână şi altul alta, fie-

1) Isprăvniciei.
2) Stat.
3) Adune, face.
4) Abuzul.
5) Ascundă, fuge.
6) Caetul.

carele cu oamenii lui, să să facă aceştia ca nişte datorii pentru că sunt lăcuitori ai aceştii ţări şi să apără de dajdii, şi de la nimic nici o hrăpire să nu facă, fără numai dela carele cu lemne să ia căte un leu, în toată vremea şi căte o filodormă dela călători dela carele din ***proeres***[1]) va vrea să-i dea, asemenea păzitori să să orănduiască şi pela strejile cele mici fără a rămănea uliţă deschisă avănd ***ceauşul cel mare***[2]) toată îngrijirea pentru dănşii ca să păzească bine, că aceşti păzitori sănt trebuincioşi a nu să ***cacerdesi*** nimică din ***politie*** fără dă răvaş de drum, iar mai vărtos sănt prea trebuincioşi la vreme de ciumă cănd să întămpină un opştesc rău şi să căştiga un opştesc folos.

X. Isprăvnicaturile fiind că să slujesc cu slujitorii spătăreşti, să nu fie volnice fără de ştirea vistieriei şi a spătăriei, a stremuta din slujitori cei ce au apucat de s'au făcut slujitori cu pecetluiri că să strică şi condica spătăriei, ci cănd vor muri din slujitori, sau vor fugi, să fie ispravnicaturile datoare a înştiinţa la amăndoua mai sus pomenitele locuri, a pune alţii în locul celor ce vor lipsi ca să nu scază din steaguri.

XI. Căpitanii de pace iar iarăşi să nu să strămute cei vechi cănd vor fi mărturisiţi de oameni cinstiţi şi vrednici că cei vechi ştiu şi orănduiala, ţin minte şi pricinile cele vechi ce sfărşit au luat fieştecare, carăi să nu dea avaet a fi şi ei depărtaţi dela ***catehrisit*** fără numai să întămpine ***Iatihire*** (?) adecă ***grosăriturile*** (?), locurile de slujitori, şi căte o filodormă.

---

[1]) Bună voe.

[2]) Prefectul.

TEOFIL SAUCIUC-SĂVEANU

COLECȚIA DE MONETE ȘI DE ALTE OBIECTE ANTICE A UNIVERSITĂȚII „REGELE CAROL II“ DIN CERNĂUȚI

SCHIȚĂ ISTORICĂ ȘI INVENTAR

Colecția de monete și de alte obiecte antice a Universității „Regele Carol II" din Cernăuți

Nu erau împliniți nici doi ani dela inaugurarea Universității c. r. Francisco-Iosefine din Czernowitz, care are ca cel dintâi rector pe bucovineanul Constantin Tomașciuc, profesor de drept, și care-și începe activitatea la 1 Octomvrie 1875, când conducerea nouii Universități s'a gândit să pună baza unei colecții de antichități și de monete pentru noua Universitate.

La 21 Mai 1877, profesorul de filologie clasică, Dr. Al. Goldbacber, decanul facultății filosofice pentru anul de studii 1876/77, semnează, alături de profesorii Dr. Vitus Graber, profesor de zoologie și Dr. Carl Vrba, profesor de mineralogie, de primire a 123 obiecte antice, trecute în seama Universtății dela Muzeul Țării Bucovina, de sub conducerea Comitetului Țării Ducatului Bucovina, prin A. Zachar, secretarul Țării.

In aceeaș zi de 21 Mai 1877, profesorul Dr. Al. Goldbacher, decanul facultății filosofice de pe lângă Universitatea din Czernowitz, ia în primire dela acelaș A. Zachar și 3233 monete între care 18 de aur. Registrele inițiale de predare și primire ale acestor antichități și monete se găsesc în arhiva Seminarului de istoria antică de pe lângă Universitatea „Regele Carol II" din Cernăuți.

Conducerea acestor două colecții, de antichități și de monete de pe lângă Universitatea din Czernowitz, nu va fi rămas în mâinile profesorului Dr. Alois Goldbacher, decanul facultății filosofice, ales numai pentru anul de studii 1876/7. Decanul unui an le va fi trecut în seama decanului anului următor.

Profesorul de specialitate chemat să conducă aceste colecții era Dr. Johann Loserth, profesor de Istorie universală la Universitatea din Czernowitz, chiar dela inaugurarea ei, și directorul Seminarului de Istorie, secția Istoriei universale. Acesta a fost decanul facultății filosofice, mai întâi în anul de studii 1880/81, iar a doua oră în 1884/5.

Din 1885/86, profesorul Dr. Loserth era şi „Correspondent der k. k. Centralkommission für Kunst und historische Denkmale" din Viena.

Numele profesorului Dr. Loserth apare, în legătură cu aceste colecţii, abia la finea anului 1889.

La o revizuire făcută sub rectorul profesor Dr. Emil Kaluzniacki, în prezenţa profesorilor V. B. de Repta, atunci prodecan al facultăţii de teologie, Mitropolitul nostru de apoi Vladimir, Dr. I. Loserth, Dr. O. Löwl, aceşti doi dela facultatea filosofică, şi a secretarului Universităţii Pietschmann, se constată, la 2 Noembrie 1889, că într'un sertar încuiat şi sigilat al unui dulap al „Quaestur"-ei Universităţii, se găsesc 3074 monete, între care 18 de aur şi 159 medalii comemorative (Denkmünzen), deci la un loc 3233 piese primite dela Muzeul Ţării. Se mai constată că în localul Quaestur-ei se găsesc încă alte 356 monete, 18 piese de bancnote (Wertzeichen), o fotografie de bancnotă şi 3 gemmae, donate Universităţii de „Museumsverein"-ul din Siret, prin fostul ei preşedinte I. E. Gutter, care făcuse, la 1869, un inventar al monetelor din colecţia Muzeului Ţării, de Dr. Reifenkugel, bibliotecarul Universităţii, şi de viceamiralul î. r. G. de Millosicz.

Comisiunea universitară, numită mai sus, constată că în Coecţia numismatică se găsesc 3589 monete, 18 bancnote, o fotografie de bancnotă şi 3 geme, şi că localul „Quaestur"-ei este absolut impropriu pentru adăpostirea acestei Colecţii.

Cu asentimentul profesorului Dr. Johann Loserth, se propune ca fiind mai potrivită pentru adăpostirea Colecţiei numismatice, camera din fund a aripei nordvestice din etajul al doilea al clădirii Universităţii.

După istoricul Colecţiei numismatice din volumul jubilar al Universităţii, întitulat „Die k. k. Franz-Josephs-Universität im ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes. Festschrift herausgegeben vom akademischen Senate". 1900. Bukovinaer Vereinsdruckerei Cernowitz, p. 100 şi 101, monetele şi medaliile, 3589 la număr, 18 bancnote, 1 fotografie de bancnotă şi 3 geme, au putut să fie predate profesorului Dr. J. Loserth, care primise „custodiatul" abia la 21 Iulie 1890.

Nu mă îndoiesc că profesorul Dr. Loserth avea de mai înainte conducerea factică a Colecţiei numismatice, chiar dacă în mod formal ar fi primit-o abia în Iulie 1890, după cum ne arată schiţa suscitată din volumul jubilar al Universităţii Czernowitz, din 1900.

In toamna 1890, profesorul Dr. R. Fr. Kaindl, atunci profesor de istorie și geografie la școala normală, numită atunci „Lehrer- und Lehrerinnenbildungsanstalt" din Czernowitz, din anul de studii 1894/5 docent universitar (Privatdocent) pentru Istoria Austriei la Universitate, se angajează să aranjeze antichitățile din „Cabinetul" Universității, și, stabilind proveniența lor, să prezinte o „Bestimmungstabelle der am 29. Mai 1891 im Cabinete (sic!) der Universität Czernowitz vorhandenen Altertümer", care cuprinde 70 de numere și se găsește în arhiva Seminarului nostru de istorie antică. La aceste numere profesorul Dr. Ioh. Loserth adaogă, la 29 Mai 1892, alte 2 și apoi încă 3 numere.

Despre colecția de obiecte antice a Universității nu mai avem altă știre decât la 22 Martie 1893, când Senatul Universitar a hotărît să predea Muzeului Țării toate obiectele antice ale Universității și aceasta „unter Wahrung des Eigentumsrechtes", după cum citim în schița istorică din volumul jubilar, din 1900, p. 102.

Predarea obiectelor antice, 94 la număr, s'a făcut la 7 Aprilie 1893.

La 9 Martie 1891, Ministerul Cultelor și al Intrucțiunii din Viena, cu ordinul Nr. 3736, acordă „Cabinet"-ului de monete de pe lângă Universitatea din Czernowitz, suma de 100 Gulden-i pentru cumpărarea de monete, iar la 22 Martie 1892, cu numărul 2777, Guvernul Țării îi acorda Cabinetului de monete pentru acelaş scop, alți 30 fiorini.

La 25 Mai 1891, Cabinetul de monete de sub conducerea profesorului Dr. Iohann Loserth, numără, după actele ce ni s'au păstrat, 3821 piese și anume:

2500 piese așezate, inventariate și catalogate,
46 monete vechi neidentificate,
12 bracteați,
213 monete mai noui, neindentificate,
40 dublete
440 „
546 „
21 bancnote,
3 geme.

După istoricul din volumul jubilar al Universității din 1900, p. 101, Colecția numismatică are, la 29/V 1891, în total 3797 monete.

La finea anului de studii 1891/92 şi anume, la 29 Mai 1892, colecţia are 4560 piese, după istoricul amintit mai sus, numai 4532.

Pentru păstrarea monetelor acestei Colecţii, Guvernul Ţării Bucovina, cu ordinul nr. 6316 din 1 Mai 1892, aprobă comandarea unui dulap cu 48 sectare (şi fiecare dulap cu 36 caşiţe), pentru care se plăteşte maestrului tâmplar Kazimir Radecki suma de 110 Gulden-i.

La 1 Noembrie 1892, Cabinetul de monete de pe lângă k. k. Franz-Josephs-Universität din Czernowitz are ca mobilier, afară de dulapul arătat mai sus, încă alte două dulapuri, pentru monete (de 190 fl.), un birou de 45 fl. şi patru scaune (fiecare de 3 fl. 50 cr.) de 14 fl.

In Cabinetul de monete se găsea şi cartea, *Chaudoir, Aperçu sur les monnaies russes, Petersburg 1836,* în 3 volume, donată de baronul Mustatza.

Această carte a fost predată Muzeului Ţării la 13 Februarie 1904, când puţine zile mai târziu, au fost împrumutate şi lăsate în seama conducerii Muzeului Ţării, monetele medievale şi monetele mai noui ale Colecţiei universitare, precum şi 30 bancnote.

Probabil atunci au fost transportate la Muzeul Ţării şi cele două dulapuri ale Colecţiei numismatice universitare, care au costat 190 fl.

La 7 Aprilie 1893, profesorul Dr. Johann Loserth, chemat la Universitatea din Graz şi plecând din Cernăuţi, predă Colecţia Cabinet-ului de monete profesorului Dr. Anton Puchta, decanul facultăţii filosofice. Predarea se face în prezenţa unui funcţionar de contabilitate de pe lângă guvernul Ţării cu numele Johann Anderst, în baza unui inventar compus din nou şi terminat la 28 Februarie 1893, sub conducerea profesorului Dr. Johann Loserth.

Acest inventar este caracterizat la 15 Iunie 1893 de reprezentantul Guvernului Ţării ca „Grundinventar" şi se găseşte în copie în arhiva Seminarului nostru de Istorie antică.

Decanul Dr. Anton Puchta dă Colecţia numismatică, la 3 Noembrie 1893, în seama profesorului Dr. Siegmund Herzberg-Fränkel, succesorul profesorului Dr Johann Loserth, la catedra de Istorie Universală, în prezenţa decanului nou ales Dr. Alois Handl şi a lui Johann Anderst, funcţionar de contabilitate (k. k. Rechnungs-assistent).

Conducerea Cabinetului de monete, cu 3784 piese, după in-

formaţia din volumul jubilar, p. 191, cu 5132 piese, şi anume 5102 monete, 27 bancnote şi 3 geme, pentru 21 Mai 1900, trece, la 12 Iulie 1900, dela profesorul Dr. Siegmund Herzberg-Fränkel la Dr. Walter Judeich, profesorul catedrei de Istorie Antică şi antichităţi, înfiinţată în Noembrie 1899, la facultatea filosofică de pe lângă Universitatea din Czernowitz.

Actul de predare se face în prezenţa reprezentantului Guvernului Ţării, Johann Bohosiewicz, secretar guv. c. r. şi este semnat încă şi de profesorul Dr. O. Zingerle von Summersberg, atunci decan al facultăţii filosofice, şi de Johann Anderst, k. k. Rechnungs-Offizial.

Profesorul Dr. W. Judeich a condus numai scurtă vreme Colecţia numismatică universitară. Chemat în primăvara 1901 la universitatea din Erlangen, profesorul Dr. W. Judeich lasă conducerea Cabinetului de monete, la 22 Iunie 1901, în seama profesorului Dr. Siegmund Herzberg-Fränkel, atunci decan al facultăţii filosofice, care o trece, la 24 Mai 1902, cu 3786 piese, în seama profesorului Dr. Johannes Kromayer, succesorul profesorului Dr. Judeich la catedra de istorie antică de pe lângă Universitatea din Czernowitz.

La 6 Martie 1903, Muzeul Ţării se adresează conducerii Universităţii cu rugămintea să i se împrumute o parte din Colecţia de monete a Universităţii.

La această adresă, profesorul Dr. Joh. Kromayer, custodele Cabinet-ului de monete, invitat de rectorul Universităţii, de a-i face un referat, răspunde, că ar fi in interesul cauzei, de a uni colecţiile de monete moderne şi medievale, care s'ar găsi separate la Universitate şi în Muzeul Ţării.

Aceste monete ar fi şi mai accesibile, în Muzeul Ţării, pentru publicul larg, decât în Universitate şi prin Muzeul Ţării s'ar putea aştepta mai lesne la o sporire a colecţiei prin donaţiuni şi subvenţii (Zuwendungen).

Monetele antice şi bizantine, opinează profesorul Dr. Kromayer, ar trebui să rămână pentru scopuri didactice la Universitate, unde aceste ar trebui adunate în mod mai complect.

Ar fi de recomandat ca Muzeul Ţării, în schimbul monetelor medievale şi moderne, împrumutate dela Universitate, să pună la dispoziţia Universităţii, numai ca împrumut, monetele antice şi bizantine, pe care nu le-ar avea Muzeul Ţării în Colecţia sa numismatică.

Profesorul Dr. Kromayer, custodele Cabinet-ului de monete de pe lângă Universitatea din Czernowitz, mai cere ca monetele Universității, împrumutate Muzeului Țării, să fie evidențiate, prin fișe de altă culoare, ca proprietatea Universității, pentru ca, în cazul unei revizii, făcută de autoritățile de Stat, să nu se ivească oarecare dificultăți.

Guvernul c. r. al Țării Bucovina, cu adresa nr. 25316, din 15 Septemvrie 1903, face cunocscut Rectoratului Universității din Czernowitz, că Ministerul Cultelor și Instrucțiunii din Viena, cu ordinul nr. 19277 din 31 August, 1903, a admis cererea Curatoriului Muzeului Țării Bucovina, ca monetele medievale și cele mai noui din Colecția de monete a Universității Czernowitz, în conformitate cu hotărîrea Senatului academic din 16 Mai 1903, să fie lăsate, ca împrumut (leihweise überlassen), Muzeului Țării. In această adresă se accentuează următoarele: „Es wird jedoch dafür Vorsorge zu treffen sein, dass das Eigentumsrecht der Universität an diesen Münzen bei den einzelnen entlehnten Stücken besonders ersichtlich gemacht werde".

La 13 Martie 1903, profesorul Dr. Joh. Kromayer predă d-lui Fischer, Rittmeister și delegat al Curatoriului Muzeului Țării, următoarele piese:

12 bracteați.
436 monete mici de argint, neidentificate, mai mult poloneze.
546 diferite monete de cupru (sic! în procesul verbal (Protokoll), păstrat în arhiva Seminarului nostru de Istorie antică).
264 monete moderne (115 de cupru și 149 de argint).

Intr'o scrisoare adresată de d-l Fischer, la 21 Februarie 1904, profesorului Dr. Joh. Kromayer, Rittmeister-ul Fischer vorbește despre luarea în samă a monetelor din Colecția Universității de către doi jandarmi, oameni de încredere, care ar avea să facă transportarea monetelor dela Universitate la Muzeul Țării.

Nu încape nici o îndoială că nu este vorba numai de monetele amintite în procesul verbal din 13 Martie 1903, pe care profesorul Dr. Kromayer le-a predat, formal, Rittmeister-ului Fischer, ci și de alte monete.

Scrisoarea lui Fischer din 21 Februarie 1904, mai arată în altă parte, că luarea în seamă a monetelor ar fi fost hotărîtă în înțelegere cu consilierul guv. Romstorfer.

In arhiva Seminarului nostru de Istorie antică avem un exemplar de inventar al monetelor din Cabinet-ul de monete de pe lângă Universitatea Francisco-Iosefină din Czernowitz, împrumutate Muzeului Ţării (Inventar der dem Landesmuseum leiweise (sic!) überlassenen Münzen des Münzgabinets (sic!) der Franz Josef Universität zu Czernowitz), din care putem vedea, că numărul pieselor predate Muzeului Ţării este de 2461. Piesa din urmă înregistrată în acest inventar se găseşte pe pagina 52 şi poartă nr. 3792. Controlând numărul 3792 în Grundinventar, se poate lesne înţelege că numărul 3792 din inventarul de predare, trebue rectificat în 3796.

Numărul 3792 din inventarul de predare p. 52 are următoarea descriere: „H 182 Münze Hadrians. Rev. Africa. Silberdenar. Geschenk des Herrn Ritzinger stud. iur." Ne miră cum de a putut să fie predată Muzeului Ţării şi numărul 3796 care este o monetă antică.

După numărul 3791 din Inventarul cu piesele predate Muzeului Ţării, pagina 51, citim:

„Brakteaten	12 Stück
Nicht bestimmte neueren (sic!) Münzen . .	260 „
desgleichen	434 „
„	546 „

Papierwertzeichen 25; siehe besonderes Verzeichnis."

Imediat după aceste cuvinte citim mai la vale: „N B! Die Anzahl der nicht bestimmten Münzen ist nach dem Stande von 1891 (s. S. 114 a des Grundinventars) gegeben. Seitdem sind noch einige Münzen hinzugekommen, so dass die Anzahl sich statt 260 + 434 + 546 = 1240, auf 264 + 436 + 546 = 1246 beläuft, ferner sind statt 25 Stück, 30 Stück Wertpapiere vorhanden. Czernowitz 23. 2, 1904 Kromayer."

Dela cuvântul „Papierwertzeichen" duce o linie curbă cu săgeată la cuvântul „ferner", scris cu literă iniţială mică.

Mai avem încă şi un „Inventar der dem Landesmuseum leiweise (sic!) überlaßenen Wertzeichen in Papier des Münzgabinets (sic!) der Franz Josef Universität zu Czernowitz", care are următoarea remarcă semnată, la 13 Decembrie 1903, de profesorul Dr. Kromayer:

„Die Collation dieser Abschrift mit dem Grundinventar der

Sammlung des Münzkabinettes ist von mir vorgenommen und am 13. December beendet worden."

Nu avem nici o ştire, dacă Muzeul Ţării a satisfăcut cumva cererea profesorului Kromayer de a se completa Colecţia numismatică universitară cu monete antice şi bizantine ale Muzeului Ţării.

Este mai mult decât probabil, că Universitatea nu a primit ca împrumut nici o singură monetă antică sau bizantină din Muzeul Ţării.

Cu privire la cedarea ca împrumut a monetelor medievale şi noui din Colecţia Universităţii către Muzeul Ţării, primim din partea d-lui prof. Tad. Stupnicki, directorul Muzeului „Regele Carol II" din Cernăuţi, următoarele informaţii:

„Incă din anul 1901 începuseră tratativele în scris între Muzeul Ţării şi Senatul Universitar pentru cedarea către Muzeul Ţării Bucovina a monetelor medievale şi noui din Colecţia numismatică a Universităţii Czernowitz. In această chestiune era interesat şi fostul Comitet al Ţării Bucovina, întrucât acest Comitet pusese baza pentru Colecţia Universităţii.

După împlinirea formalităţilor necesare profesorul Dr. Joh. Kromayer a predat, numai de formă, monetele din chestie, d-lor Eduard Fischer, căpitan de jandarmi, şi C. A. Romstorfer, director al Şcoalei de arte şi meserii.

Recepţionarea efectivă a acestor monete s'a făcut de către jandarmii delegaţi de căpitanul Fischer. Aceştia adeverind de primire, au transportat monetele direct în cazarma de jandarmi, aşa că monetele acestea nu au fost depuse, nici chiar numai în treacăt, în Muzeul Ţării.

Pentru redactarea lucrării „Beitrag zur Münzkunde des Fürstentums Moldau", care urma să fie publicată în Anuarul pentru 1901 al Muzeului Ţării Bucovina, de Eduard Fischer, custodele secţiei numismatice, ales în locul profesorului Adalbert Mikulicz, în şedinţa Curatoriului Muzeului din 1902, resp. în adunarea generală ce a urmat apoi, E. Fischer, luase la el toate monetele moldoveneşti aflătoare în Muzeu, în majoritate monete descoperite la săpăturile dela Cetatea Sucevii.

Aceste monete moldoveneşti i le-am predat eu personal, zice d-l Stupnicki, în biroul d-sale din cazarma jandarmeriei, fără listă şi fără a fi primit nici o adeverinţă.

In 1905 sau 1906 i-am predat d-lui E. Fischer, la cererea şi

în biroul d-sale, toate monetele și medaliile care se mai găsiau în Muzeu, fără nici o listă și fără a primi nici o adeverință.

Deci întreaga colecție numismatică și de medalii, care prin donațiile și cumpărările făcute în timp de 12 ani (numai la d-l Alfred Payersfeld din Suceava au fost cumpărate monete pentru suma de aproape 900 coroane) devenise destul de bogată, se găsia, pentru inventariere, în locuința căpitanului de jandarmi E. Fischer.

In anul 1914, cam între 2 și 6 August, am fost înștiințat, continuă d-l Stupnicki, de d-l Fischer, să mă prezint la Muzeu pentru a lua dela el în primire monetele și medaliile Muzeului. In una din zilele arătate mai sus, colecția mi-a fost adusă de doi jandarmi la Muzeu, unde am luat-o în primire, fară listă și fără nici o adeverință. Colecția întreagă am ambalat-o într'o ladă și am ascuns-o în subsolul Muzeului (azi pivnița de vinuri Orza), într'o groapă care a fost acoperită cu pavajul vechiu de cărămidă.

In vremea invaziei a treia rusești, Rușii au instalat în subsolul Muzeului o bucătărie, iar în partea unde erau ascunse monetele, un depozit de alimente. Se pare că Rușii au manipulat în partea aceastâ cu foarte multă apă, probabil pentru spălarea peștelui sărat, căci scoțând în primăvara 1919, monetele din groapa din subsolul Muzeului, am putut constata infilitrațiuni de apă, care au deteriorat o parte din colecția numismatică.

Din cauza isbucnirii războiului mondial, în August 1914, nu am mai avut timp să constat dacă între monetele aduse de cei doi jandarmi dela căpitanul E. Fischer, se găsiau și altele decât acelea care aparțineau Muzeului. Posibil că erau și cele ale Universității.

Din cauza situației nesigure creată prin isbucnirea războiului, a trebuit să procedez de urgență la împachetarea și ascunderea tuturor obiectelor de valoare, deci și a monetelor,"

Aceste-s informațiile primite dela d-l prof. Stupnicki.

Am anticipat cu istoricul acestei părți a Colecției numismatice a Universității Czernowitz și ne rezervăm de a publica după inventarul păstrat, monetele medievale și noui și medaliile din Colecția Universității, care au fost lăsate în 1903/4, ca împrumut, în seama Muzeului Țării.

Până atunci conducerea Muzeului „Regele Carol II", va trebui să stabilească printr'o revizuire a materialului numismatic și medai-

listic care este numărul păstrat al monetelor şi medaliilor din Colecţia Universităţii.

După transportarea monetelor noui şi medievale ale Universităţii dela Universitate la Muzeul Ţării, au trecut mai mult decât şase ani, până la 23 Iunie 1910, când în prezenţa unui delegat al guvernului Ţării, profesorul Dr. Julius Jüthner, decanul facultăţii filosofice, a făcut o revizie pe sărite (stichprobenweise) a monetelor din Colecţia Universităţii.

Este cea din urmă informaţie care ni s'a păstrat în actele privitoare la Colecţia de monete a Universităţii.

Profesorul Dr. Joh. Kromayer, chemat fiind la catedra de Istorie antică dela Universitatea din Leipzig şi plecând, la finea anului de studii 1912/13, dela Universitatea din Czernowitz, va fi predat Colecţia de monete decanului facultăţii filosofice, care, neavând catedra de Istorie un titular, va fi lăsat-o decanului ales pentru anul de studii 1913/14.

Am ţinut să înregistrez în această schiţă istorică a Colecţiei numismatice şi arheologice de pe lângă Universitatea noastră, şi unele detaliuri mai puţin importante şi uneori poate aproape banale, pe care le reţinem din actele păstrate în arhiva Seminarului nostru de Istorie antică.

Ele sânt o mărturie vie de interesul şi grija pe care le-au avut conducătorii acestor Colecţii, şi de munca conştiincioasă ce au depus-o pentru păstrarea intactă şi sporirea Colecţiilor.

Cu toate aceste, războiul a distrus o parte din Colecţia numismatică, la care, până la izbucnirea războiului de la începutul lunei August 1914, nu se făcea nici o schimbare, nici cea mai mică, fără avizul forurilor ierarhice universitare şi fără aprobarea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii din Viena şi a Guvernului Ţării din Czernowitz.

Bucovina, dară mai ales oraşul Cernăuţi, fiind expuse, prin poziţiunea lor geografică, primejdiei de a fi invadate de armatele duşmane, din cauza apropierii frontierei duşmane ruseşti şi a frontului de război, conform instrucţiunilor de evacuare şi transportare a tuturor obiectelor de valoare, primite dela Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii din Viena (31 Iulie 1914, nr. 2388) şi dela Guvernul Ţării Bucovina (13 August 1914, nr. 3161), profesorul Dr. R. Fr. Kaindl, atunci prorector al Universităţii Francisco-Iose-

fine din Czernowitz, a împachetat, împreună cu d-l Theophil Columbus, funcționar al Universității, cu titlul de k. k. Universitäts-Offizial, și cu alți funcționari și oameni de serviciu, monetele din Colecția Universității și le-a expediat, la 19 August 1914, la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii din Viena, ca „Bergungsgut", într'o ladă care era marcată cu „U Cz 11", adecă „U(niversität) Cz(ernowitz) (numărul) 11. Era lada nr. 11 din cele 12 care au fost expediate, în ziua de 19 August 1914, la Viena.

In lada U. Cz. 11 se găsìau afară de monetele Cabinet-ului numismatic și acte de contabilitate care nu știm dacă priveau Colecția de monete a Universității. Lada cu monete si cu acte cântăria 49 kilograme.

D-l Th. Columbus, secretarul general de apoi al Universității „Regele Carol II" din Cernăuți, azi în retragere, Cernăuți, str. Odobescu 13, a binevoit să-mi dea, la 17. II 1938, următoarele informațiuni suplimentare cu privire la transportarea la Viena a colecției de monete: „Monetele au fost învelite după putință în fișele cu note explicative din fiecare cășiță a sertarelor, și apoi încă odată în altă hârtie și așezate în cutii vechi de carton pentru tutun și țigarete, iar aceste cutii într'o ladă de lemn".

După spusele d-lui Th. Columbus, d-l prorector profesorul Dr. R. Fr. Kaindl, care avea grija transportării tuturor obiectelor de valoare ale Universității, în graba dictată de împrejurări, nu ar fi băgat de seamă că în dulapul cu monete antice, era un fel de „Geheimfach", în care se găsia un număr oarecare de monete.

Monetele acestui „Geheimfach", trecute cu vedere de prorectorul Dr. R. F. Kaindl, la evacuarea Universității în August 1914, au căzut pradă Rușilor pe vremea invaziei a treia rusești în Bucovina, care a ținut dela 18 Iunie 1916 până la 2 August 1917.

D-l Th. Columbus a primit știrea despre dispariția monetelor din Colecția numismatecă a Universității, rămase pe loc, la reîntoarcerea sa din Viena în 1918, dela Carl Dewald, fostul „Oberpedell" al Universității, dară nu a putut afla și nu poate preciza numărul monetelor înstrăinate de Ruși în timpul invaziei lor a treia în Bucovina.

In acea vreme, numeroase comisiuni rusești au vizitat clădirea Universității, în care era, la început, să se instaleze o școală de ofițeri.

La urmă, s'a întocmit în Universitate o stațiune de recreație pentru surorile de caritate dela Crucea Roșie și pentru alte impiegate dela diferite societăți și instituțiuni rusești, precum și o popotă pentru ofițeri și funcționari din armata rusă. Vezi articolul „Die K. K. Universitätsbibliothek während der dritten russischen Invasion", în „Zentralblatt für Bibliothekswesen", Leipzig, vol. XXXV, 1918, pp. 87—91 scris, fără semnătură, de primbibliotecarul de atunci Robert Klement.

Dară nu este exclus că aceste monete au dispărut mai de grabă: Căci din 7 August 1914 au fost încvartirați în clădirea Universității, unde se găsea și colecția numismatică, 500 soldați din armata austriacă, care au rămas acolo, cu toate protestele prorectorului, până aproape de 2 Septembrie 1914, când Rușii au ocupat orașul Cernowitz.

Apoi este posibil ca monetele rămase în „Geheimfach"-ul dulapului de monete, să fi dispărut în cursul invaziei întâia rusești care a ținut dela 2 Septembrie până la 20 Octombrie 1914, sau în cursul invaziei a doua rusești, care a ținut dela 28 Noembrie 1914 până la 16 Februarie 1915. Vezi articolul „Kriegsnachrichten aus deutschen und österreichischen Bibliotheken, Czernowitz", scris, fără semnătură, de acelaș primbibliotecar R. Klement, subdirectorul de apoi al bibliotecii Universității noastre, în „Zentralblatt für Bibliothekswesen", Leipzig, vol. XXXII, 1915, pp. 295—297.

După redeschiderea cursurilor dela Universitatea din Czernowitz, în Octombrie 1918, conducerea Universității austriace a avut grijă ca obiectele trimise ca „Bergungsgut" la Viena, să ajungă îndărăt la Universitate.

Colecția de monete ajungând, în toamna 1918, la Universitatea din Czernowitz, a fost depozitată de d-l prof. Dr. Vasile Tarnavschi, rectorul de atunci al Universității, în casa de fier din biroul contabilității Universității, numită atunci „Universitäts-Quaestur" și condusă de d-l Emanuel Haqué, „atunci K. K. Kanzleioberoffiziant".

In Septembrie 1935, am luat în primire colecția numismatică, en bloc, dela d-l profesor I. Nistor, rectorul Universității „Regele Carol II" din Cernăuți, în prezența d-lui Dr. Eugen Păunel directorul bibliotecii Universității, și a d-lui Em. Haqué, contabil-șef al Universității.

In vederea congresului arheologic-numismatic, anunțat pentru 29 Septembrie — 2 Octombrie 1935, pentru care aveam să pregătim

o expoziție a monetelor din colecția numismatică a Universității noastre, am despachetat, cu ajutorul fostului meu student Valdemar Clain, azi asistent la Muzeul „Regele Carol II“ din Cernăuți, monetele din cutiile în care mi-au fost predate și le-am aranjat pentru expoziție în dulapul de monete, singurul care ne rămăsese la Universitate. Dulapul cu monete a fost expus într'una din camerele de lectură ale bibliotecii Universității.

Intârziind mutarea Seminarului de Istorie antică din localul lui vechiu din str. Tomașciuc nr. 2 în clădirea nouă a Universității, monetele au rămas până la începutul Ianuarie 1936 în biblioteca Universității, când au fost transportate, cu dulapul de monete, în camera Directorului Seminarului de Istorie antică, unde se găsesc și astăzi.

După instalarea definitivă a bibliotecii Seminarului de Istorie antică în noua clădire, am putut să ne apucăm de aranjarea Colecției numismatice a Universității.

Ajutat de d-l Valdemar Clain am verificat cuprinsul Colecției de monete, după inventarul principal, care ni s'a păstrat cu alte acte privitoare la această colecție.

La identificarea monetelor mi-a fost de mare folos d-l Valdemar Clain, fără de al cărui concurs aranjarea monetelor din Colecția Universității întârzia și mai mult.

Terminând cu identificarea și aranjarea monetelor ne-am putut da seama de lipsa unei părți considerabile din această Colecție.

Voind să mă conving dacă dulapul de monete, în care erau păstrate monetele până la isbucnirea războiului mondial și care se găsește din Ianuarie 1936 în camera Direcțiunii Seminarului de Istorie antică cu monetele și obiectele antice ale Universității noastre' are cumva o ascunzătoare, o firidă sau sertar secret, n'am putut constata, în prezența chiar a d-lui Th. Columbus, altceva decât că două sertare ale dulapului de monete, în aparență la fel cu celelalte sertare, au două rânduri de cășițe, așezate unul peste altul.

Se pune întrebarea dacă nu erau toate sertarele la fel și dacă nu s'a pierdut, în cursul războiului, rândul de sus de cășițe dela 46 sertare din cele 48 pe care le are dulapul nostru.

Căci ne lipsesc următoarele numere-monete din inventarul principal, din care reproducem, întocmai, fără nici cea mai mică schimbare, partea cuvenită fiecărui număr :

Provenienz. Wenn nichts besonderes angemerkt wird, stammt die Münze aus der Sammlung des ehemaligen Landesmuseums
Fundort Krim 3 Fl. 30 Kr.
Gesch. d. Herrn Rosenzweig Krim 3 Fl. 30 Kr.
„ „ „
„ „ „
„ „ „
„ „ „
„ „ „
Gesch. d. H. L. Rosenzweig

Numărul curent	Fortlauf. Nummer	Stand-Ort	Kurze Beschreibung der Münze. (Die genaue Beschreibung ist im Katalog)	Provenienz. Wenn nichts besonderes angemerkt wird, stammt die Münze aus der Sammlung des ehemaligen Landesmuseums
50	51	A. 64	Familia Fundania. Silber	
51	54	B. 3	„ Hosidia. „	
52	61	B. 18	Silbermünze Julius Caesars	Geschenk des Viceadmirals Millosicz
53	66	B. 25	„ des Kaisers Tiberius	
54	67	B. 28	Kupfermünze des Kaisers Caligula	
55	70	B. 30	„ der Antonia Augusta	
56	71	B. 31	„ des Nero Claudius Drusus	
57	72	B. 32	Bronzemünze des ält. Drusus	
58	82	B. 45	Silberdenar des Kaisers Traian	
59	83	B. 43	„ „ „ Neron	
60	87	B. 56	Bronzemünze des Kaisers Hadrian	Gesch. d. Herrn Millosicz
61	89	B. 58	„ des Aelius Caeser	
62	94	B. 65	„ Faustinas der Älteren	
63	97	C. 5	Silberdenar Faustinas der Jüngeren mit Siegelstock	
64	98	C. 6	Silberdenar Faustinas der Jüngeren mit Siegelstock	
65	101	C. 9	Silberdenar des Auzelius Verus	
66	102	C. 10	„ der Kaiserin Lucilla	
67	103	C. 12	„ des Commodus. Siegelstock	
68	104	C. 17	„ Septimius Severus	
69	105	C. 18	„ Julia Domna	
70	107	C. 22	„ des Geta	
71	108	C. 24	„ Diadumenianus	
72	111	C. 28	„ Alexander Severus	
73	112	C. 29	„ der Julia Mammaea	
74	113	C. 33	„ des Maximinus Thrax	
75	114	C. 34	„ Gordianus III	
76	119	H. 610	Bronzemünze des Diolectianus	
77	126	C. 73	Kupfermünze des Kaisers Anastasius	
78	128	C. 76	Goldmünze des Kaisers Justinian	Gekauft 15/16 Ducaten Preis 8 Fl. 15 Kr.
79	131	C. 79	Kupfermünze Leo V u. Constantin VII	
80	138	C. 86	Überprägte Kupfermünze Justinians durch Heraclius etc.	
81	272	A. 3	Kupfermünze des jüdischen Königs Agrippa II	
82	277	A. 34	Bronzemünze von Magnesia	
83	288	A. 33	„ „ Kymae in Aeolien	
84	294	G. 55	Angebliche Münze von Panormus	
85	298	G. 59	„ „ „ Nicaea in Bithynien	
86	300	G. 61	Silbermünze, wahrscheinlich maced.-dacisch.	
87	303	G. 75	Bronzemünze von Pogla in Pamphylien	
88	305	G. 77	Unbest. griech. Bronzemünze	
89	311	A. 50	Bronzemünze des bosporanischen Königs Roemetalkes	
90	314	B 8	Kupfermünze der Familie Marcia	
91	315	G. 254	Römische Familienmünze. Kupfer	

Numărul curent	Fortlauf. Nummer	Stand-Ort	Kurze Beschreibung der Münze. (Die genaue Beschreibung ist im Katalog)	Provenienz. Wenn nichts besonderes angemerkt wird, stammt die Münze aus der Sammlung des ehemaligen Landesmuseums
92	316	G. 255	Unbest. römische Familienmünze	Gesch. d. H. L. Rosenzweig
93	317	G. 256	„ „ „	„ „ „
94	318	B. 6	Familia Julia. Silber-Doublette (I E 1)	
95	319	B. 13	„ Sentia. „ „ (I E 4)	
96	321	G. 290	Kupfermünze des Kaisers Augustus	Gesch. d. Herrn Millosicz
97	331	G. 260	Münze des Piso (Familienmünze Calpurnia)	
98	334	G. 325	Bronzemünze von Caligula	
99	336	G. 327	Kupfermünze des Claudius	
100	338	G. 329	Bronzemünze des Nero	
101	339	G. 330	Silberdenar des Kaisers Otho	
102	362	H. 24	Kupfermünze Domitians	
103	365	H. 74	Silberdenar Trajans Doublette	
104	366	H. 75	„ „	
105	378	H. 86	Bronzemünze Traians	
106	384	H. 92	Silberdenar Traians	Gesch. d. Herrn Millosicz
107	425	H. 239	Bronzemünze der älteren Faustina	
108	431	H. 245	Silberdenar „ „ „	
109	434	H. 246	„ „ „ „	Gekauft um 80 Kr. vom Herrn Luttinger 1891
110	436	C. 3	„ des Marc Aurel	
111	441	H. 293	Ang. Kupfermünze Marc Aurels	
112	442	H. 294	Silberdenar Marc Aurels	
113	447	H. 299	„ „ „	
114	451	C. 4	„ „ „	Gesch. d. Herrn Millosicz
115	456	H. 308	„ Faustinas der jüngeren	
116	463	H. 325	„ L. Verus	
117	464	H. 326	Bronzemünze ang. von L. Verus	
118	465	H. 327	Silberdenar des Lucius Verus	
119	466	H. 328	„ „ „ „	
120	467	H. 329	Kupfermünze der Lucilla	
121	468	C. 11	„ „ „	
122	469	H. 330	„ „ „	
123	477	H. 367	„ des Kaisers Commodus	
124	478	C. 15	Silberdenar des Kaisers Claudius Albinus	
125	479	C. 16	Silberdenar des Kaisers Septimius Severus	
126	483	G. 160	Bronzemünze des Elagal (sic!) (griechisch)	
127	486	C. 23	„ Getas (griechisch)	
128	491	H. 380	„ des Eglabal (sic!)	
129	493	C. 30	Silberdenar des Alexander Severus	
130	496	G. 172	Bronzemünze des Alexander Severus (griechisch)	
131	502	C. 32	Bronzemünze ées Maximinus	
132	509	C. 35	Kupfermünze des Gordian III	
133	510	C. 36	„ „ „ „ Doublette	
134	520	H. 455	Bronzemünze Philipps II	
135	533	H. 516	Silberdenar des Valerian	
136	534	H. 517	„ „ „	
137	537	H. 520	„ „ Gallienus	

Numărul curent	Fortlauf. Nummer	Stand-Ort	Kurze Beschreibung der Münze. (Die genaue Beschreibung ist im Katalog)	Provenienz. Wenn nichts besonderes angemerkt wird, stammt die Münze aus der Sammlung des ehemaligen Landesmuseums
138	538	H. 521	Silberdenar des Gallienus	
139	539	G. 181	Kupfermünze für Kyme	
140	540	H. 522	„ Gallienus	
141	547	H. 579	„ Claud. Gothicus	
142	551	G. 182	„ Aurelians	Gesch. d. H B-n Mustazza
143	557	H. 597	Silberdenar Tacitus	
144	564	H. 614	Kupfermünze Maximian	
145	565	H. 625	„ „	
146	566	H. 626	„ Gal. Val. Maximian	
147	567	H. 627	„ „ „ „	
148	569	H. 615	„ Maximians	
149	572	H. 616	„ „	
150	573	C. 53	Silberdenar Constant. Chlorus	Gesch. d. Herrn Millosicz
151	575	H. 632	Kupfermünze Maximin Daza	
152	577	H. 636	„ Licinius senior	
153	578	H. 641	„ „ „	
154	579	H. 637	„ „ „	
155	580	H, 638	„ „ „	
156	581	H. 639	„ „ „	
157	582	H. 640	„ „ „	
158	583	C. 60	Bronzemünze des jüngeren Licinianus	
159	595	H. 675	„ „ Crispus	
160	598	H. 662	„ „ Constant. d. Grossen	Gesch. d. Herrn Rosenzweig
161	600	H. 664	„ „ „ „ „	
162	603	H. 679	„ „ Constantin II	
163	604	H. 687	Kupfermünze Constans	
164	605	H. 688	„ „	
165	606	H. 689	„ „	
166	607	H. 690	„ „	
167	609	H. 691	„ „	
168	610	H. 692	„ „	
169	611	H. 693	„ „	
170	612	H, 694	„ „	
171	615	H. 698	„ Constantius	Gesch. d. Herrn Rosenzweig
172	616	H. 699	„ „	
173	617	H. 700	„ „	
174	618	H. 701	„ „	
175	619	H. 702	„ „	
176	620	H. 703	„ „	Gesch. d. H. B-n Mustazza
177	621	H. 704	„ „	„ „ „
178	622	H. 705	„ „	
179	623	H. 706	„ „	
180	624	H. 707	„ „	
181	625	H. 708	„ „	
182	626	H. 709	„ „	
183	627	I. 7	„ Magnentius	
184	628	I. 8	„ „	
185	629	I. 9	„ Julian	
186	632	I. 14	„ Jovianus	
187	633	H. 681	Consiantin junior Kupfer	
188	634	H. 710	Constantin II Kupfer	

Numărul curent.	Fortlauf. Nummer	Stand-Ort	Kurze Beschreibung der Münze. (Die genaue Beschreibung ist im Katalog)	Provenienz. Wenn nichts besonderes angemerkt wird, stammt die Münze aus der Sammlung des ehemaligen Landesmuseums
189	635	H. 711	Kupfermünze Constantin	
190	652	I. 86	„ Theodosius d. Gr.	
191	655	I. 90	„ Honorius. Unsicher	
192	662	I. 291	Bronzemünze Jus in II	
193	664	I. 293	„ Mauritius	
194	678	I. 307	Constans qui et Constantinus. Kupfer	
195	681	I. 325	Kupfermünze Anastasius	
196	2484	A. 65	Familenmünze (röm.) Familia Furia	Gesch. vom Herrn Voronca
197	2501	A. 15	Silbermünze des Antigonus Gonatas	Gek. 2 Fl. Fundort Krim
198	2502	A. 16	„ von Gela auf Sicilien	„ 1 Fl. 50 Kr. „ „
199	2505	A. 23	„ „ Neapolis in Macedonien	„ „ „ „ „
200	2508	A. 57	Silberdenar Familia Cestia	„ 1 Fl. „ „
201	2509	A. 58	„ „ Claudia	„ „ „ „
202	2524	H. 527	„ Postumus	„ „ „ „
203	2526	H. 518	„ Valerian	„ „ „ „
204	2528	H 617	„ Val. Maximianus	„ „ „ „
205	2529	H. 613	„ Julianus (II)	„ „ „ „
206	2572	A. 61	Silbermünze der röm. Familie Cornelia	Gek. 1 Fl.
207	2573	A. 62	„ „ „ „ Curtia	„ „
208	2575	H. 633	Kupfermünze Maximian	„ 50 Kr.
209	2576	H. 93	Silberdenar Traians	„ 80 „
210	2587	G. 114	Silbermünze des Königs Prusias von Bithynien	„ 1 Fl.
211	2589	G. 115	Griech. Münze Antiochos III von Syrien	„ „
212	2590	G. 116	„ „ „ „ „	Nicht doubliert
213	2591	A. 45	Münze des Satrapen Othontopathes. Silber	Gek. 1 Fl.
214	2593	H. 634	Kupfermünze des Maximinus Daza	Gek. 2543—2852 inclusive Kosten 30 Gulden
215	2594	H. 635	„ „ Maximianus	„ „ „ „ „
216	2596	H. 642	„ „ Licinius Licinianus	
217	2612	H. 714	„ „ Constantin II	Gekauft
218	2613	H. 715	„ „ Constantin junior	„
219	2614	H. 716	„ „ „ „	„
220	2615	H. 717	„ „ „ „	„
221	2616	H. 718	„ „ „ „	„
222	2617	H. 719	Desgleichen (nicht doubliert)	„
223	2618	H. 720	Kupfermünze des Constantin II	„
224	2619	H. 721	„ „ „ „	„
225	2620	H 722	„ „ „ „	„
226	2621	H 723	„ „ „ „	„
227	2622	H. 724	„ „ „ „	„
228	2623	H. 725	„ „ „ „	„
229	2625	I. 1	„ „ „ „	„
230	2626	I. 2	„ „ „ „	„
231	2627	I. 2	„ „ „ „	„
232	2628	I. 2	„ „ „ „	„
233	2630	H. 695	„ Constans (?)	„
234	2631	H. 696	„ „ „	„
235	2632	H. 696	„ „ „	„
236	2633	H. 697	„ „ „	„
237	2634	I. 11	„ Julianus	„

Numărul cuernt	Fortlauf. Nummer	Stand-Ort	Kurze Beschreibung der Münze. (Die genaue Beschreibung ist im Katalog)	Provenienz. Wenn nichts besonderes angemerkt wird, stammt die Münze aus der Sammlung des ehemaligen Landesmuseums
238	2635	H. 620	Kupfermünze Constantius Chlorus	Gekauft
239	2636	H. 621	„ „ „	„
240	2641	I. 12	„ Julianus (?)	„
241	2642	H. 622	„ Constantius Chlorus	„
242	2643	H. 623	„ „ „	„
243	2644	H. 624	„ „ „	„
244	2658	I. 98	„ Arcadius	„
245	2659	I. 99	„ Eudocia	„
246	2661	I. 100	„ Jovianus	„
247	2671	H. 376	„ Septimius Severus	„
248	2685	H. 253	Autoninus Pius Kupfer	„
249	2686	H. 254	Faustina die ältere. Kupfer	„
250	2687	H. 255	Autoninus Pius Kupfer	„
251	2689	H. 168	Kupfermünze Iladrians	„
252	2708	G. 305	„ Tiberius	„
253	2709	G. 306	Bronzemünze des M. Agrippa III vir.	„
254	2718	H. 232	„ Antoninus Pius unsicher	„
255	2720	G. 161	„ Commodus unsicher	„
256	2721	G. 165	„ Septimius Severus	„
257	2722	G. 166	„ „ „	„
258	2724	G. 167	„ „ „	„
259	2725	G. 149	„ „ „	„
260	2728	G. 168	Bronzemünze Macrinus	„
261	2729	G. 150	„ „	„
262	2730	G. 169	„ Elagabal	„
263	2731	G. 171	„ „	„
264	2732	G. 176	„ Alex. Severus	„
265	2733	G. 151	„ „ „	„
266	2734	G. 152	Kupfermünze Nicopolis	„
267	2735	G. 153	„ „	„
268	2737	G. 154	„ „	„
269	2738	G. 155	Bronzemünze „	„
270	2739	G. 156	Kupfermünze „	„
271	2740	G. 157	„ Alex. Severus	„
272	2741	G. 158	„ „ „	„
273	2742	G. 162	Bronzemünze Al. Severus u. Mamaea	„
274	2744	G. 163	„ Gordianus	„
275	2745	G. 170	„ „	„
276	2746	G. 174	„ Commodus	„
277	2750	G. 159	Griechische Stadtmünze	„
278	2751	G. 179	„ „	„
279	2752	G. 178	„ „	„
280	2763	G. 177	Bronzemünze Caracalla	„
281	2771	H. 612	Kupfermünze Carausius	„
282	2772	H. 605	„ Carinus	„
283	2773	G. 173	„ Philippopel	„
284	2775	H. 618	„ Maximian	„
285	2776	H. 619	„ „	„
286	2777	H. 628	„ G. V. Maximian	„
287	2778	H. 629	„ „ „ „	„
288	2779	H. 630	„ Maximian Daza	„

Numărul curent	Fortlauf. Nummer	Stand-Ort	Kurze Beschreibung der Münze. (Die genaue Beschreibung ist im Katalog)	Provenienz. Wenn nichts besonderes angemerkt wird, stammt die Münze aus der Sammlung des ehemaligen Landesmuseums
289	2780	H. 631	Kupfermünze Maximian Daza	Gekauft
290	2781	C. 57	„ Licinius senior	„
291	2782	H. 643	„ „ „	„
292	2783	H. 644	„ „ „	„
293	2784	H. 712	Undeutl. Kupfermünze Constantins II	„
294	2785	H. 713	Unbest. röm. Kaisermünze	„
295	2786	I. 148	„ „ „	„
296	2792	G. 175	Ang. Kupfermünze Nicaea	„
297	2794	I. 147	Röm. Kaisermünze Rev. Gloria Exercitus	„
298	2801	I. 314	Kupfermünze Justinian	„
299	2805	I. 3'8	„ Anastasius	„
300	2813	I. 329	„ Leg..... til u. Rev. K.	„
301	2828	I. 340	Überprägte byz. Kupfermünze	„
302	2831	I. 343	Altbyz. Kaiserin Theodora	„
303	2832	I. 344	„ Nikiphoros	„
304	2843	G. 145	Bronzemünze Sept. Severus	„
305	2844	G. 146	„ „ „	„
506	2845	G. 147	„ Caracalla	„
307	2846	G. 164	„ Marcianopolis	„
308	2847	G. 148	„ Nicopolis	„
309	2848	G. 180	„ Caracala	„
310	2850	H 602	Kupfermünze Probus	„
311	2851	A. 4	Altiberische Münze	„
312	2854	A. 24	Dacische Münze. Silber	Gesch. von Herrn v. Buberl Fundort Bobeschtie
313	2858	G. 6	Kufische Münze	
314	2873	G. 69	Griechische Bronzemünze	Aus den unbestimmten
315	2881	I. 96	Kupfermünze Arcadius	„ „ „
316	2887	H. 514	Griech. Bronzemünze Trebonian	„ „ „
317	3267	C. 13	Silbermünze Commodus	Gesch. des Prof. Loserth
318	3268	H. 331	„ L. Aur. Verus	„ d. H. Österreicher
319	3296	G. 117	Bronzemünze Alexandern Gr.	
320	3297	G. 118	Altmacedonische Münze	
321	3298	H. 107	Silberdenar Traians	Gesch. des Herrn Wagner
322	3299	G. 119	Arsacidenmünze	„ „ „
323	3300	G. 261	Silberdenar Familia Sepullia	Gesch. d. Bukow. Landtags
324	3202	G. 263	„ „ Aemilia	„ „ „
325	3307	H. 332	„ Faustinas junior	„ „ „
326	3315	G. 267	Römische Familienmünze	„ „ „
327	3316	C. 67	Goldmünze des Honorius	„ „ „
328	3325	H. 645	Silbermünze des Probus	„ „ „
329	3327	H. 256	„ „ Antoninus Pius	„ „ „
330	3330	H. 386	„ „ Elagabals	„ „ „
331	3343	I. 83	Kupfermünze des Gratian	„ „ „
332	3344	I. 9	„ „ Julianus	„ „ „
333	3345	H. 257	Münze des Antoninus Pius. Silber	„ „ „
334	3347	H. 258	Silbermünze des Antoninus Pius	„ „ „
335	3348	H. 246	„ der Faustina senior	„ „ „
336	3349	H. 333	„ „ „ junior	„ „ „
337	3350	H. 259	„ des Antoninus Pius	„ „ „
338	3352	H. 328	„ „ Verus	„ „ „

Numărul curent	Fortlauf. Nummer	Stand-Ort	Kurze Beschreibung der Münze. (Die genaue Beschreibung ist im Katalog)	Provenienz. Wenn nichts besonderes angemerkt wird, stammt die Münze aus der Sammlung des ehemaligen Landesmuseums
339	3353	H. 334	Silbermünze Lucilla	Gesch. d. Bukow. Landtags
340	3354	H. 109	„ Traian	„ „ „
341	3355	H. 110	„ „	„ „ „
342	3356	H. 111	„ „	„ „ „
343	3357	H. 112	„ „	„ „ „
344	3358	H. 113	„ „	„ „ „
345	3361	H. 114	„ „	„ „ „
346	3362	H. 80	„ „	„ „ „
347	3363	H. 260	„ Antoninus Pius	„ „ „
348	3366	G. 316	„ Kaiser Tiberius	„ „ „
349	3367	G. 332	„ „ Claudius	„ „ „
350	3370	G. 335	„ „ Galba	„ „ „
351	3372	G. 337	„ „ Vitellius	„ „ „
352	3375	H. 28	„ „ Titus	„ „ „
353	3379	H. 115	Kufermünze Traians	„ „ „
354	3381	H. 175	Silbermünze Hadrians	„ „ „
355	3382	H. 176	Bronzemünze „	„ „ „
356	3385	H. 116	Kupfermünze Nerva	„ „ „
357	3389	G. 317	„ Agrippa (doubl.)	„ „ „
358	3392	G. 319	„ Tiberius	„ „ „
359	3394	H. 34	„ Domitian	„ „ „
360	3396	H. 261	„ Antoninus Pius	„ „ „
361	3397	H. 334	„ Faustina junior	„ „ „
362	3398	H. 335	„ Lucilla	„ „ „
363	3399	H. 336	„ L. Verus	„ „ „
364	3400	H. 337	„ „ „	„ „ „
365	3401	H. 338	„ Marc Aurel	„ „ „
366	3403	H. 339	„ „ „	„ „ „
367	3404	H 387	„ Julia Domna	„ „ „
368	3406	H. 389	„ Helvius Pertinax	„ „ „
369	3408	H. 391	„ Clod, Albinus	„ „ „
370	3412	H. 393	„ Caracalla	„ „ „
371	3413	H. 463	„ Iul. Verus Maximus	„ „ „
372	3415	H. 340	Silbermünze Marc Aurel	„ „ „
373	3416	H. 341	„ L. Verus	„ „ „
374	3417	H. 395	„ Cl. Albinus	„ „ „
375	3418	H. 342	„ Marc Aurel	„ „ „
376	3420	H. 397	„ Commodus	„ „ „
377	3421	H. 398	„ „	„ „ „
378	3422	H. 399	„ Caracalla	„ „ „
379	3423	H. 400	„ Sep. Severus	„ „ „
380	3424	H. 401	„ „ „	„ „ „
381	3425	H. 402	„ „ „	„ „ „
382	3426	H. 403	„ „ „	„ „ „
383	3427	H 404	„ „ „	„ „ „
384	3428	H. 405	„ Plautilla	„ „ „
385	3429	H. 406	„ Julia Aquilia	„ „ „
386	3430	H. 646	Kupfermünze des Carinus	„ „ „
387	3433	H. 407	Silbermünze Julia Paula	„ „ „
388	3434	H. 465	„ Philippus	„ „ „
389	3435	H. 408	„ Diadumenianus	„ „ „

Numărul curent	Fortlauf. Nummer	Stand-Ort	Kurze Beschreibung der Münze. (Die genaue Beschreibung ist im Katalog)	Provenienz. Wenn nichts besonderes angemerkt wird, stammt die Münze aus der Sammlung des ehemaligen Landesmuseums
390	3436	H. 466	Silbermünze Maximin	Gesch. d. Bukow. Landtags
391	3439	H. 409	" Sept. Geta	" " "
392	3440	H. 531	" Gallienus	" " "
393	3441	H. 469	Kupfermünze Alexander Severus	" " "
394	3442	H. 470	" " "	" " "
395	3447	H. 646	Silbermünze des Claudius	" " "
396	3448	H. 646	Kupfermünze d. Claudius. Dieselbe Type	" " "
397	3450	H. 647	Silbermünze des Diocletian	" " "
398	3460	I. 154	Kupfermünze Constantius Chlorus	" " "
399	3463	H. 471	" Maximin	" " "
400	3464	H. 472	" Alexander Severus	" " "
401	3465	H. 473	" Gordian	" " "
402	3466	H. 474	" "	" " "
403	3467	H. 475	" Philippus	" " "
404	3468	H. 476	" Paulina (Maximini)	" " "
405	3469	H. 477	" Traianus Decius	" " "
406	3470	H. 478	" Julius Verus Maximus	" " "
407	3471	H. 479	" Alexander Severus	" " "
408	3475	H. 635	Münze Maximian	" " "
409	3477	I. 27	" Constans Silber	" " "
410	3488	I. 9	Kupfermünze Julianus	" " "
411	3489	I. 9	" "	" " "
412	3492	H. 707	" Constantini II	" " "
413	3494	H. 717	" " "	" " "
414	3495	I. 156	" Maxentius	" " "
415	3499	H. 637	" Licinius sen.	" " "
416	3500	I. 159	" " "	" " "
417	3501	I. 160	" " jun.	" " "
418	3503	I. 352	" Constantin Porphyrogenitus	" " "
419	3504	I. 353	" Leo VI	" " "
420	3509	H. 117	Silberdenar Traians	Gesch. d. H. B-n Mustazza Fundort Kotzman
421	3539	G. 204	Bronzemünze des Septimius Severus	Gesch. d. Prof. Marian aus Suczawa, Fundort Suczawa
422	3544	G. 121	Ptolemäermünze Kupfer	Gesch. d. H. Dr. Fränkel
423	3545	G. 269	Röm Familienmünze F. Tituria. Silber	" "
424	3548	G. 320	Kupfermünze des Augustus	" "
425	3549	G. 321	" " Tiberius	" "
426	3550	H. 343	" Faustina jun.	" "
427	3551	H. 178	" Hadrian	" "
428	3552	H. 480	" Julia Mammaea	" "
429	3553	H. 481	" Phillppus	" "
430	3554	H. 36	" Domitian	" "
431	3556	H. 262	" Antoninus P.	" "
432	3556	H. 517	" Traianus Decius	" "
433	3559	H. 37	" Domitian	" "
434	3567	G. 211	Bronzemünze Diokletians	" "
435	3568	G. 212	" "	" "
436	3571	G. 215	" Maximians	" "
437	3573	G. 217	" "	" "
438	3576	G. 220	" "	" "

Numărul curent	Fortlauf. Nummer	Stand-Ort	Kutze Beschreibung der Münze. (Die genaue Beschreibung ist im Katalog)	Provenienz. Wenn nichts besonderes angemerkt wird, stammt die Münze aus der Sammlung dee ehemaligen Landesmuseums
439	3578	H. 538	Bronzemünze Numerians	Gesch. d. H. Dr. Fränkel
440	3579	G. 122	Kupfermünze der Ptolemäerzeit	„ „
441	3581	G. 347	„ Claudius	„ „
442	3586	H. 38	„ Domitian	„ „
443	3587	H. 39	„ Vespasians	„ „
444	3588	H. 40	„ „	„ „
445	3589	H. 41	„ „	„ „
446	3590	H. 118	„ Traians	„ „
447	3592	H. 263	„ Antoninus Pius	„ „
448	3593	H. 264	„ „ „	„ „
449	3594	H. 265	„ „ „	„ „
450	3595	H. 266	„ „ „ (Unsicher)	„ „
451	3596	H. 267	„ „ „	„ „
452	3597	H. 268	„ „ „	„ „
453	3598	H. 269	„ „ „	„ „
454	3599	H. 344	„ Faustina junior	„ „
455	3600	H. 345	„ Marc Aurel	„ „
456	3601	H. 346	„ Faustina	„ „
457	3602	H. 347	„ „	„ „
458	3603	G. 273	„ Familia Annia	„ „
459	3604	H. 523	„ Gallienus	„ „
460	3605	H. 539	„ „	„ „
461	3607	H. 540	„ „	„ „
462	3608	H 541	„ „	„ „
463	3609	H. 542	„ „	„ „
464	3610	H. 543	„ „	„ „
465	3611	H. 544	„ „	„ „
466	3612	H. 545	„ „	„ „
467	3613	H. 546	„ „	„ „
468	3614	H. 547	„ „	„ „
469	5618	H. 548	„ „	„ „
470	3621	H. 621	„ Constantius Chlorus	„ „
471	3623	H. 701	„ Constantins II	„ „
472	3625	H. 701	„ „ „	„ „
473	3627	H. 697	„ Constans	„ „
474	3631	G. 123	Unbesimmte Ptolemäermünze. Kupfer	„ „
475	3632	G. 222	Kupfermünze Macrinus	„ „
476	3637	H. 270	„ des Antoninus	„ „
477	3638	H. 271	„ „ „ (Unsicher)	„ „
478	3639	H. 272	„ „ „	„ „
479	3640	H. 273	„ „ „	„ „
480	3641	H. 274	„ Faustina senior	„ „
481	3642	H. 348	„ „ junior	„ „
482	3643	H. 349	„ „ „	„ „
483	3644	H. 350	„ „ „	„ „
484	3645	H. 351	„ des Marc Aurel	„ „
485	3646	H, 352	„ „ „ „	„ „
486	3647	H. 353	„ „ „ „	„ „
487	3648	H. 354	„ „ „ „	„ „
488	3649	H . 75	„ „ Antoninus Pius	„ „
489	3650	H. 410	„ „ Commodus	„ „

Numărul curent	Fortlauf. Nummer	Stand-Ort	Kurze Beschreibung der Münze. (Die genaue Beschreibung ist im Katalog)	Provenienz. Wenn nichts besonderes angemerkt wird, stammt die Münze aus der Sammlung des ehemaligen Landesmuseums
490	3651	H. 411	Kupfermünze des Commodus	Gesch. d. H. Dr. Fränkel
491	3652	H. 412	„ „ „	„ „
492	3653	H. 482	„ „ Alexander S.	„ „
493	3654	H 483	„ Jul. Mammaea	„ „
494	3655	H. 484	„ des Jul. Philippus	„ „
495	3664	I. 11	„ „ Julian	„ „
496	3665	H. 42	„ „ Vespasian (?)	„ e
497	3668	H. 642	„ „ Licinius	„ „
498	3670	H. 549	„ „ Gallienus (?)	„ „
499	3671	H. 550	„ „ „	„ „
500	3672	H. 551	„ „ „	„ „
501	3674	H. 355	„ Lucilla (?) Augusta	„ „
502	3677	I. 173	„ Honorius	„ „
503	3678	I. 174	„ Gratianus	„ „
504	3681	G, 124	Ptolemäermünze (?) Kupfer	„ „
505	3687	I. 366	Kupfermünze Justinian	„ „
506	3704	H, 552	„ des Gallienus	„ „
507	3707	H. 553	„ „ „	„ „
508	3709	I. 217	„ „ Delmatius	„
509	3711	H. 43	„ Domitians	Aus den bisher unbestimmten Münzen
510	3712	H. 413	„ Sept. Severus	„ „ „ „
511	3713	G. 223	„ Antoninus Pius	„ „ „ „
512	3715	I. 218	Römische Kupfermünze mit verwischter Inschrift	„ „ „ „
513	3719	I. 220	Römische Kaisermünze mit verwischter Legende	Gesch. d. H. Dr. Fränkel
514	3720	H. 181	Kupfermünze des L. Aelius (?)	„ „ „
515	3728	G. 350	„ „ Claudius	„ „ „
516	3730	H. 44	Bronzemünze Domitian	„ „ „
517	3732		Silberdenar des Antoninus Pius	Gesch. d. Herrn Fleischer (Nov. 1894)
518	3733		„ „ Vespasian	„ „ „
519	3734		„ der Julia Soaemias	„ „ „
520	3777		Miklosich-Medaille 1883	Von Rectorat überlassen (Juni 1899)
521	3787		Amsterdamer Akademie-Medaille 1877	„ „ „
522	3789		Römische Kaisermünze Silberdenar (noch zu bestimmen)	Gesch. des Herrn Johann Saturski am 10 Februar 1903 in Blech-Kästchen
523	3796	H. 182	Denar Hadrians	Gesch. d. Herrn Pitzinger

Având posibilitatea să public, în revista „Codrul Cosminului", inventarul Colecţii numismatice de pe lângă Universitatea noastră din Cernăuţi, nu am putut să nu dau şi un succinct istoric al acestei Colecţii, care reuşise să-şi asigure un loc de seamă între colecţiunile numismatice universitare.

Am crezut că anuarele Universităţii pe care le avem dela 1875/6 („Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz Josefs Universität zu Czernowitz", dela 1875/6—1886/7, apoi „Übersicbt der akademischen Behörden, Professoren, Privatdocenten, Lehrer, Beamten etc. an der Franz Josefs Universität zu Czernowitz", dela 1887 încoace) vor înregistra la rubrica „Wissenschaftliche Institute, Sammlungen und Hilfsmittel", scurte dări de seamă despre colecţia arheologică şi numismatică a Universităţii.

Dară nu am găsit decât abia în „Übersicht" 1900/01, la rubrica amintită mai sus, p. 16, notiţa scurtă: „Münzensammlung (im Universitätsgebäude). Custos: Prof. Dr. Judeich". Acelaş anunţ lapidar îl găsim şi în anuarele următoare care ni s'au păstrat până la isbucnirea războiului din 1914, numai că pentru anii de studii 1901/2 şi 1913/14 citim „Custos (resp. Kustos): Vacat", iar pentru anii de studii 1902/3 până 1912/13 inclusiv, avem informaţia: „Kustos: Prof. Dr. Kromayer".

Pentru istoricul Colecţiei suntem avizaţi mai mult la actele care ni s'au păstrat şi care se găsesc astăzi în arhiva Seminarului de Istorie antică de pe lângă Universitatea din Cernăuţi.

Am mai adunat unele ştiri pe la acei puţini care cunoşteau Colecţia încă înainte de a isbucni războiul mondial din urmă. Darea de samă despre Colecţia numismatică din volumul jubilar al Universităţii, p. 100—102, publicat în 1900, cu ocazia împlinirii a 25 ani dela inaugurarea Universităţii Francisco-Iosefine din Czernowitz, este foarte sumară. Informaţiile pe care le avem în această dare de seamă au o valoare inferioară celor pe care ni le aduc actele păstrate cu privire la Colecţia numismatică. Acolo unde se constată o divergenţă, noi ne-am ţinut de datele culese din acte.

Preţios este registrul de publicaţii apărute până la 1900 cu privire la Colecţia numismatică, care se găseşte în volumul jubilar al Universităţii din 1900. Toate publicaţiile erau scrise de profesorul Dr. R. F. Kaindl.

La numărul 2693 am lăsat Traian deși moneta este a lui Hadrian, la 2748 și 2749 am lăsat Elagabal deși este Carracala, și la numărul 2756, Annia Faustina, deși este Iulia Domna. Nu putem înregistra aci toate exemplele de felul acesta.

La numărul 137 și 2823 am lăsat „Manuel Porphyrogenitus", în loc de a scrie Manuel I Comnenus Porphyrogenitus Ducas.

La numărul 2830 am tradus „überprägt" prin „cu suprafrapă".

„Grundinventar"-ul ne arată alocurea corecturi, cum este de pildă la nr. 3319: Deasupra cuvântului „Silbermünze" am găsit însemnarea cu creionul a literelor „K. M.", adecă „Kupfer-Münze". Cu toate că moneta este de cupru, am menținut calificarea inițială. La numărul 3505, numele Iustinian este șters și înlocuit prin Anastasius. Deși moneta este a lui Anastasius, am menținut Iustinian, pentru a da o copie cât mai exactă românească a „Grundinventar"-ului german.

Acest inventar care se publică aci nu are pretenția să fie altceva decât un inventar preliminar. Nu am putut încă da precizările științifice pentru fiecare din monetele acestei Colecții numismatice care are și unele piese inedite. Notele pe care le avem din vremea regimului austriac în actele privitoare la aceste monete, păstrate în arhiva Seminarului de Istorie antică, nu sunt suficiente, ci trebue completate și alocurea corectate, după manualele și lucrările numismatice recente.

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența. Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
1	43	Familia Lucreția Argint	
2	52	„ Furia „	
3	53	„ Garcilia „	
4	55	„ Iulia „	
5	56	„ Marcia „	
6	57	„ Procilia „	
7	58	„ Sentia „	
8	59	„ Sergia „	
9	60	„ Titia „	
10	62	Monetă de argint Iunius Brutus	
11	63	Monetă imperială, Împăratul Augustus	
12	64	„ „ „ „	
13	65	Monetă de cupru Germanicus	Donație Millosicz
14	68	„ „ „ Împăratul Claudius	„ „

La numărul 2693 am lăsat Traian deși moneta este a lui Hadrian, la 2748 și 2749 am lăsat Elagabal deși este Carracala, și la numărul 2756, Annia Faustina, deși este Iulia Domna. Nu putem înregistra aci toate exemplele de felul acesta.

La numărul 137 și 2823 am lăsat „Manuel Porphyrogenitus", în loc de a scrie Manuel I Comnenus Porphyrogenitus Ducas.

La numărul 2830 am tradus „überprägt" prin „cu suprafrapă".

„Grundinventar"-ul ne arată alocurea corecturi, cum este de pildă la nr. 3319: Deasupra cuvântului „Silbermünze" am găsit însemnarea cu creionul a literelor „K. M.", adecă „Kupfer-Münze". Cu toate că moneta este de cupru, am menținut calificarea inițială. La numărul 3505, numele Iustinian este șters și înlocuit prin Anastasius. Deși moneta este a lui Anastasius, am menținut Iustinian, pentru a da o copie cât mai exactă românească a „Grundinventar"-ului german.

Acest inventar care se publică aci nu are pretenția să fie altceva decât un inventar preliminar. Nu am putut încă da precizările științifice pentru fiecare din monetele acestei Colecții numismatice care are și unele piese inedite. Notele pe care le avem din vremea regimului austriac în actele privitoare la aceste monete, păstrate în arhiva Seminarului de Istorie antică, nu sunt suficiente, ci trebue completate și alocurea corectate, după manualele și lucrările numismatice recente.

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența. Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
1	43	Familia Lucreția Argint	
2	52	„ Furia „	
3	53	„ Garcilia „	
4	55	„ Iulia „	
5	56	„ Marcia „	
6	57	„ Procilia „	
7	58	„ Sentia „	
8	59	„ Sergia „	
9	60	„ Titia „	
10	62	Monetă de argint Iunius Brutus	
11	63	Monetă imperială, Impăratul Augustus	
12	64	„ „ „ „	
13	65	Monetă de cupru Germanicus	Donație Millosicz
14	68	„ „ „ Impăratul Claudius	„ „

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Provenienţa. Moneta care nu are o observaţiune specială, provine din colecţia Muzeului Ţării de odinioară
15	69	Monetă de cupru Agrippa	
16	73	„ de bronz Impăratul Nero	
17	74	Denar Impăratul Nero	Donaţie Millosicz
18	75	„ „ Galba	
19	76	„ „ Otho	
20	77	„ „ Vespasianus	
21	78	„ „ Titus	
22	79	„ „ Domitianus	Donaţie Millosicz
23	80	„ „ „	
24	81	„ „ Traian	
25	84	Monetă de bronz Impăratul Traian	
26	85	Denar Impăratul Hadrian cu mâner ca de stampilă	
27	86	Denar Impăratul Hadrian	
28	88	„ Impărăteasa Sabina	
29	90	„ Impăratul Antoninus Pius	
30	91	„ „ „ „	
31	92	Monetă de bronz „ „	
32	93	Denar Faustina senior	
33	95	„ Marc Aurel	
34	96	Monetă de bronz Caracalla	
35	99	„ „ „ Faustina junior	
36	100	Denar Faustina junior	
37	106	Monetă de bronz Caracalla	Donaţie Millosicz
38	109	Denar Iulia Soaemias	
39	110	„ Iulia Maesa	Donaţie Leo Rosenzweig
40	115	„ Marcia Otacilia Severa	
41	116	Monetă de bronz Claudius Gothicus	
42	117	„ „ „ Aurelianus	
44	118	„ „ „ Probus	
44	120	„ „ „ Impăr. Maximianus	
45	121	„ „ „ Constantin cel Mare	
46	122	Denar Iulianus	
47	123	Monetă de cupru Impăratul Valens	
48	124	„ „ aur Impăratul Theodosius II	
49	125	Monetă de aur Impăratul Leon I	Cumpărată cu 1¼ ducaţi, 7 fl 80 cr. preţul
50	127	„ „ cupru Impăratul Iustinian	
51	129	„ „ „ „ „	
52	130	„ „ „ „ Iustin II	
53	132	„ „ „ „ Leon VI şi Alexandru	
54	133	Monetă de cupru Impăratul Leon VI şi Alexandru	
55	134	Monetă de cupru Impăr. Ioan Zimisces	
56	135	„ „ „ „ „ „	
57	136	„ „ „ „ „ „	
58	137	„ „ „ „ Manuel Porphyrogenitus (sic!)	

Numărul curent	N-rui din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența. Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
59	271	Monetă pretinsă Saladin	
60	273	Monetă de bronz, probabil din Lycia	
61	274	" " " din Thasos	
62	275	Monetă de bronz, pretinsă Ateniană	
63	276	Tetradrahmă din Thasos	
64	278	Monetă de bronz din Erythrai în Ionia	
65	279	Idem	
66	280	"	
67	281	"	
68	282	"	
69	283	Monetă de bronz din Megara	
70	284	Monetă de cupru grecească nedeterminată	
71	285	Monetă de cupru greccască nedeterminată	
72	286	Monetă de bronz din Rhegion	
73	287	" " " " Amphipolis	
74	289	Monetă pretinsă din Hipponinm-Valent. cupru	
75	290	Monetă grecească nedeterminată	
76	291	" de bronz din Ephesus	
77	292	" " " " Knidus	
78	293	" grecească nedeterminată	
79	295	" pretinsă din Samos	
80	296	" " " Itanos	
81	297	" de cupru din Panormus	
82	299	" " bronz " Kybira	
83	301	" " " " Sardes	
84	302	" " " " "	
85	304	" " " " Termessus	
86	306	" " " Alexandru cel Mare	
87	307	" " " ptolemaică	
88	308	" " " "	
89	309	" " " "	
90	310	" " " legenda ștearsă	
91	312	" " familie romană nedeterminată	
92	313	Monetă de argint familia Minutia	
93	320	" falsă Iulius Caesar	
94	322	" de bronz Impăratul Augustus	
95	323	" " " " "	
96	324	" " " " "	
97	325	" " cupru " "	
98	326	" " " " "	
99	327	" " " " "	
100	328	" " bronz Agrippa	
101	329	" " cupru Impăratul Augustus	
102	330	" Cassius Celer Triumvir	
103	332	" de cupru Germanicus	
104	333	" " " Drusus	

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Provenienţa. Moneta care nu are o observaţiune specială, provine din colecţia Muzeului Ţării de odinioară
105	335	Monetă de cupru Claudius	
106	337	„ „ bronz Impăratul Claudius	
107	340	Denar Impăratul Vespasian	
108	341	„ „ „ Dubletă	
109	342	„ „ „	
110	343	„ „ „ Dubletă	
111	344	„ Vespasian	
112	345	„ „	
113	346	„ „	
114	347	Monetă de bronz Vespasian	
115	348	Denar Titus	
116	349	„ „	
117	350	„ Domitian	
118	351	„ „ (nu e dubletă)	
119	352	„ „ („ „)	
120	353	„ „ („ „)	
121	354	„ „ („ „)	
122	355	„ „	
123	356	„ „ („ „)	
124	357	Monetă de bronz Domitian	
125	358	Denar Domitian	
126	359	„ „	
127	360	„ „	
128	361	Monetă de cupru Domitian	
129	362	Denar Domitian	
130	364	„ Traian	
131	367	Monetă de cupru Traian	
132	368	Denar Traian	Donaţie Millosicz
133	369	„ „	
134	370	„ „	
135	371	„ „	Donaţie Rosenzweig
136	372	„ „	
137	373	„ „	
138	374	„ „	
139	375	„ „	
140	376	„ „	
141	377	Monetă de bronz Traian	
142	379	„ „ „ „	
143	380	Denar Traian	
144	381	„ „ (dubletă)	
145	382	„ „	
146	383	„ „	
147	385	„ Hadrian	Donaţie L. Rosenzweig
148	386	„ „	
149	387	„ „	Donaţie Bar. Mustazza
150	388	„ „	Donaţie L. Rosenzweig
151	389	„ „	
152	390	„ „	
153	391	„ „	
154	492	„ „	

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența. Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
155	393	Denar Hadrian	
156	394	" "	
157	395	" "	
158	396	" "	
159	397	" "	
160	398	" "	
161	399	" "	
162	400	Monetă de bronz Hadrian	
163	401	" " " "	
164	402	" " cupru "	
165	403	" " " "	
166	404	" " " "	
167	405	" " " Aelius Caesar	
168	406	Monetă de bronz pretinsă Hadrian	
169	407	Denar Antoninus Pius	
170	408	" " "	
171	409	" " "	
172	410	" " "	
173	411	" " "	
174	412	" " "	
175	413	" " "	
176	414	" " "	
177	415	" " "	
178	416	" " "	
179	417	" " "	
180	418	" " "	
181	419	Monetă dc bronz Antoninus Pius	
182	420	" " " " "	
183	421	" " " " "	
184	422	" " cupru " "	
185	423	" " bronz " "	
186	424	" " " pretinsă Marc Aurel (Antoninus Pius ?)	
187	426	Monetă de bronz Faustina senior	
188	427	" " " " "	
189	428	" " " " "	
190	429	Denar Faustina senior	
191	430	" " "	
192	432	" Antoninus Pius	
193	433	" " "	
194	435	" Marc Aurel	
195	437	" " "	
196	438	Monetă de cupru Marc Aurel	
197	439	Denar Marc Aurel	
198	440	" " "	
199	443	" " "	
200	444	" " "	
201	445	" " "	
202	446	" " "	Donație L. Rosenzweig
203	448	" " "	

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența. Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
204	449	Denar Marc Aurel	
205	450	„ „ „	
206	452	„ „ „	
207	453	„ „ „	
208	454	„ Faustina junior	
209	455	„ „ „	
210	457	Monetă de bronz Faustina junior	
211	458	„ „ „ „ „	
212	459	„ „ „ „ „	
213	460	Denar Faustina junior	
214	461	„ L. Verus	Don. Quaestorul Schärf
215	462	„ „ „	
216	470	„ Commodus	
217	471	„ „	
218	472	„ „	
219	473	„ „	
220	474	„ „	
221	475	„ Impăratul Commodus	
222	476	Monetă de bronz Imp. Commodus	
223	480	Denar Impăratul Septimius Severus	
224	481	Monetă de bronz Iulia Domna	
225	482	Denar Caracalla	
226	484	„ Elag[ab]al	
227	485	„ „	
228	487	Monetă (de argint?) Annia Faustina	
229	488	Denar Iulia Soaemias	
230	489	„ Iulia Maesa	
231	490	Monetă de bronz Commodus	
232	492	Denar Septimius Severus	
233	494	„ Alexander Severus	
234	495	„ „ „	
235	497	„ „ „	
236	498	„ „ „	
237	499	„ „ „ (Dubletă)	
238	500	„ „ „	
239	501	Monetă de bronz Iulia Mamaea	
240	503	Denar Gordian III	
241	504	„ „	
242	505	„ „	
243	506	„ „	
244	507	„ „	
245	508	Monetă de cupru Gordian III	
246	511	„ „ „ „	
247	512	„ „ „ „	
248	513	„ „ bronz Maximinus	
249	514	„ „ cupru Philippus I	
250	515	Denar Philippus I	
251	516	„ „	
252	517	„ „	
253	518	Monetă de bronz Philippus I	

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența. Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
254	519	Monetă de bronz Philippus I	
255	520	„ „ „ „ II	
256	521	„ „ „ „ II	
257	522	„ „ „ „ I	
258	523	„ „ „ „ I	
259	524	„ „ „ Otacilia Severa	
260	525	„ „ „ „ „	
261	526	„ „ cupru Traianus Decius	
262	527	„ „ argint Herennia Etruscilla	
263	528	„ „ cupru „ „	
264	529	Denar Herennia Etruscilla	
265	530	„ „ „	
266	531	„ Valerian	
267	532	„ „	
268	535	„ Gallienus	
269	536	„ „	
270	541	Monetă de cupru Gallienus	
271	542	„ „ „ „	
272	543	„ „ „ Salonina Augusta	
273	544	Denar Postumus	
274	545	Monetă de cupru Claudius Gothicus	
275	546	„ „ „ „ „	
276	548	„ „ „ „ „	
277	549	„ „ „ „ „	
278	550	„ „ „ „ „	
279	552	„ „ „ Aurelian	Donație L. Rosenzweig
280	553	„ „ „ „	„ „
281	554	„ „ „ „	„ „
282	555	Denar Aurelian	
283	556	„ „	
284	558	Monetă de cupru Probus	
285	559	„ „ „ Numerian	
286	560	„ „ „ Diocletian	
287	561	„ „ „ „	
288	562	„ „ „ „	
289	563	„ „ „ „	
290	568	„ „ bronz pretinsă Orbiniana Credita	
291	570	Monetă de cupru Diocletian	Donație Prelicz
292	571	Monetă pretinsă Claudius Gothicus	
293	574	Monetă de cupru Maximus Daza	
294	576	„ „ „ Maxentius	
295	584	„ „ bronz Constantin c. Mare	
296	585	„ „ „ „ „	
297	586	„ „ „ „ „	Donație bar. Mustazza
298	587	„ „ „ „ „	„ „
299	588	„ „ „ „ „	„ „
300	589	„ „ „ „ „	„ „
301	590	„ „ „ „ „	„ „
302	591	„ „ „ „ „	

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența. Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
303	592	Monetă de bronz Constantin c. Mare	Donație bar. Mustazza
304	593	" " " " "	" "
305	594	" " " " "	
306	596	" " " " "	
307	597	" " " " "	Donație L. Rosenzweig
308	599	" " " " "	
309	601	" " cupru Constantinus junior	
310	602	" " " " "	
311	608	" " " Constantin II	
312	613	Denar Constantius	
313	614	Monetă de cupru Constantius	
314	630	" " " Iulian	
315	631	" " " Flavia Helena	
316	636	" " " Valentinian I	
317	637	" " " "	
318	638	" " " "	
319	639	" " " Valens	
320	640	" " " "	
321	641	" " " "	Donație bar. Mustazza
322	642	" " " Gratian	
323	643	" " " "	
324	644	" " " "	
325	645	" " " "	
326	646	" " " "	
327	647	" " " "	
328	648	" " " Valentinian I (?)	
329	649	" " " " II	
330	650	" " " Thdodosius c.Mare	
331	651	" " " " "	
332	653	" " " " "	
333	654	" " " " "	
334	656	" " " Arcadius	
335	657	" " " "	
336	658	" " " "	
337	659	" " " Valentinian I	
338	660	" " bronz Iustinian I	
339	661	" " " "	
340	663	" " " Mauricius	
341	665	" " " Heraclius, nesigur	
342	666	" " " Constans	
343	667	" " " Iustio II	
344	668	" " " Leon V și Constantin VII	
345	669	Monetă de bronz Phokas, nesigur	
346	670	" " " Leon VI și Alexandru	
347	671	" " " Ioan Zimisces	
348	672	" " " " "	
349	673	" " " " "	
350	674	" " " " "	
351	675	" " " " "	

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența. Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
352	676	Monetă de bronz Constantin XII	
353	677	„ „ „ bizantină nedeterminată	
354	679	Monetă de cupru Iustinian	
355	680	„ „ „ Mihail Paleologul	
356	682	„ „ „ Iustinian	
357	2492	„ „ „ Septimius Severus	Cumpărată cu 50 cr.
358	2499	Monetă antică grecească cu legenda iligibilă, bronz	
359	2500	Monetă veche bizantină de cupru cu legenda neciteață	
360	2503	Monetă de argint din Leukai lângă Smyrna	Cump. cu 1 fl. 50 cr. Locul descoperirii Crimea
361	2504	Monetă de argint din Acanthus în Macedonia	„ „
362	2506	Monetă de argint cu legenda Δίωνος	„ „
363	2507	„ „ „ grecească nedeterminată	„ „
364	2510	Denar Familia Horatia	Cump. cu 1 fl. Locul descoperirii Crimea
365	2511	„ Sextus Pompeius	„ „
366	2512	„ Drusus junior	„ „
367	2513	„ M. Agrippa	„ „
368	2514	„ Agrippina	„ „
369	2515	„ Matidia	„ „
370	2516	„ Crispina	„ „
371	2517	„ Iulia Maesa	„ „
372	2518	„ Balbinus	„ „
373	2519	„ Hostilianus	„ „
374	2520	„ „	„ „
375	2521	„ Volusianus	„ „
376	2522	„ Trebonius Gallus	„ „
377	2523	„ Cornelia Supera	„ „
378	2525	„ Postumus n. doubl.	„ „
379	2527	„ Tetricus	„ „
380	2530	„ Flavia Maxima Fausta	„ „
381	2531	„ Crispus	„ „
382	2532	„ Philippus II	Donație bar. Mustazza
383	2541	Monetă de aur Theodosius II	Donație L. Rosenzweig
384	2571	„ „ argint, Familia rom. Vibia	Cumpărată cu 1 fl.
385	2574	Denar Pupienus	„ „ 80 cr.
386	2577	„ Postumus	„ „ „
387	2586	Monetă grecească de argint din Taras	„ „ 1 fl.
388	2588	Monetă grecească de argint cu inscripția EIII MEΛΑΝΙΠΠΟ...	„ „ „
389	2592	Monetă de argint din Metapontum	„ „ „
390	2595	„ „ cupru Crispus	Cumpărată 2543—2852 incl., costă 30 gulden-i
391	2597	„ „ „ Constantin c. Mare	Cumpărată
392	2598	„ „ „ Constantin junior	„

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
393	2599	Monetă de cupru Constantin c. Mare	Cumpărată
394	2600	„ „ „ „ „	„
395	2601	„ „ „ „ „	„
396	2602	„ „ „ „ „	„
397	2603	„ „ „ „ „	„
398	2604	„ „ „ „ „	„
399	2605	„ „ „ „ „	„
400	2606	„ „ „ Constantin junior	„
401	2607	„ „ „ „ „	„
402	2608	„ „ „ „ „	„
403	2609	„ „ „ „ „	„
404	2610	„ „ „ „ „	„
405	2611	„ „ „ „ „	„
406	2624	„ „ „ Constantin II	„
407	2629	„ „ „ „	„
408	2637	„ „ „ Constantin	„
409	2638	„ „ „ „	„
410	2639	„ „ „ Coustantin II	„
411	2640	„ „ „ „	„
412	2645	„ „ „ Valentinian I	„
413	2646	„ „ „ Gratianus	„
414	2647	„ „ „ Valens	„
415	2648	„ „ „ „	„
416	2649	„ „ „ „	„
417	2650	„ „ „ „	„
418	2651	„ „ „ „	„
419	2652	„ „ „ Gratian	„
420	2653	„ „ „ „	„
421	2654	„ „ „ „	„
422	2655	„ „ „ Theodosius II	„
423	2656	„ „ „ „	„
424	2657	„ „ „ Arcadius	„
425	2660	„ „ „ „	„
426	2662	„ „ „ Theodosius	„
427	2663	„ „ „ Claudius	„
428	2664	„ „ „ Probus	„
429	2665	„ „ „ „	„
430	2666	„ „ argint Probus, cupru argintat	„
431	2667	Monetă de cupru Carinus	„
432	2668	„ „ „ Gordianus III	„
433	2669	„ „ „ Iulia Mamaea	„
434	2670	„ „ „ Septimius Geta	„
435	2672	„ „ „ Marc Aurel	„
436	2673	„ „ „ „ „	„
437	2674	„ „ „ „ „	„
438	2675	„ „ „ „ „ nesigur	„
439	2676	„ „ „ „ „ „	„
440	2678	„ „ „ Faustina Augusta	„
441	2679	„ „ „ „ „	„

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența. Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
442	2680	Monetă de cupru Antoninus Pius	Cumpărată
443	2681	Monetă probabil Faustina senior	,,
444	2682	Antoninus Pius, cupru	,,
445	2683	,, ,, ,,	,,
446	2684	,, ,, ,,	,,
447	2688	Monetă de cupru Hadrianus	,,
448	2690	,, ,, ,, ,,	,,
449	2691	,, ,, ,, Aelius Caesar	,,
450	2692	,, ,, bronz Traian	,,
451	2693	,, ,, ,, ,,	,,
452	2694	,, ,, cupru ,,	,,
453	2695	,, ,, ,, ,,	,,
454	2696	,, ,, ,, ,,	,,
455	2697	,, ,, ,, ,,	,,
456	2698	,, ,, bronz ,,	,,
457	2699	,, ,, ,, ,,	,,
458	2700	,, ,, ,, ,,	,,
459	2701	,, ,, cupru ,,	,,
460	2702	,, ,, bronz Domitian	,,
461	2703	,, ,, cupru Vespasian	,,
462	2704	,, ,, ,, Caligula	,,
463	2705	,, ,, ,, Claudius	,,
464	2706	,, ,, ,, ,,	,,
465	2707	,, ,, ,, Tiberius	,,
466	2710	,, ,, ,, Imp. Claudius	,,
467	2711	,, ,, bronz Antonia Augusta	,,
468	2712	,, ,, ,, ,, ,,	,,
469	2713	,, ,, cupru Claudius	,,
470	2714	,, ,, bronz Licinius Stolo Triumvir	,,
471	2715	Monetă de bronz Vespasian, nesigur	,,
472	2716	,, ,, ,, Lupercus III-vir	,,
473	2717	,, ,, ,, Drusus senior	,,
474	2719	,, ,, ,, Traian	,,
475	2723	,, ,, ,, Septimius Severus	,,
476	2726	,, ,, ,, Caracalla	,,
477	2727	,, ,, ,, ,,	,,
478	2736	,, ,, ,, Alexander Severus	,,
479	2743	,, ,, ,, ,, ,,	,,
480	2747	,, ,, ,, Septimius Severus	,,
481	2748	,, ,, ,, Elagabal	,,
482	2749	,, ,, ,, ,,	,,
483	2753	,, ,, ,, Iulia Domna	,,
484	2754	,, ,, cupru ,, ,,	,,
485	2755	,, ,, ,, Septimius Severus	,,
486	2756	,, ,, bronz Annia Faustina	,,
487	2757	,, ,, ,, Elagabal	,,
488	2758	,, ,, cupru Septimius Severus	,,
489	2759	,, ,, ,, ,, ,,	,,
490	2760	,, ,, argint Traianus Decius	,,

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența. Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
491	2761	Monetă de cupru Hadrian	Cumpărată
492	2762	„ „ „ Numerian	„
493	2764	„ „ „ Aurelian	„
494	2765	„ „ „ „	„
495	2766	„ „ „ „	„
496	2767	„ „ „ „	„
497	2768	„ „ „ Diocletian	„
498	2769	„ „ „ „	„
499	2770	„ „ „ Gallienus	„
500	2774	„ „ „ Aurelian	„
501	2787	Monetă imperială romană nedeterminată	„
502	2788	Monetă imperială romană nedeterminată	„
503	2789	Monetă de bronz Caracalla (?)	„
504	2790	„ „ cupru Honorius	„
505	2791	„ „ „ pretinsă Honorius	„
506	2793	Monetă imperială romană stricată	„
507	2795	„ de cupru Anastasius	„
508	2796	„ „ „ „	„
509	2797	„ „ „ Iustinian	„
510	2798	„ „ „ „	„
511	2799	„ „ „ „	„
512	2800	„ „ „ „ (?)	„
513	2802	„ „ „ „	„
514	2803	„ „ „ „	„
515	2804	„ „ „ Iustin I	„
516	2806	„ „ „ Iustin II	„
517	2807	„ „ „ „	„
518	2808	„ „ „ „	„
519	2809	„ „ „ „	„
520	2810	„ „ „ Tiberius Const.	„
521	2811	„ „ „ Mauricius	„
522	2812	„ „ „ Iustinian	„
523	2814	Cupru cu semnul P/X	„
524	2815	Monetă de cupru Iustin II	„
525	2816	„ „ „ Iustinian	„
526	2817	„ „ „ Revers: K	„
527	2818	„ „ „ „ „	„
528	2819	„ „ „ Heraclius și Her.-Constantin	„
529	2820	Monetă de cupru Heraclius	„
530	2821	„ „ „ „	„
531	2822	„ „ „ Mauricius	„
532	2823	„ „ „ Manuel Porphyr.	„
533	2824	„ „ „ „ „	„
534	2825	„ „ „ „ „	„
535	2826	„ „ „ Manuel	„
536	2827	„ „ „ „	„
537	2829	Monetă veche bizantină Nikephoros (?)	„

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența. Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
538	2830	Monetă veche bizantină Manuel cu suprafrapă	Cumpărată
539	2833	Monetă veche bizantină Alexius Comnen	,,
540	2834	Monetă veche bizantină Isaac II Angelus	,,
541	2835	Monetă bizantină de cupru concavă	,,
542	2836	,, ,, ,, ,, ,,	,,
543	2837	,, ,, ,, ,,	,,
544	2839	,, de cupru Ioan Zimisces	,,
545	2840	Monetă pretinsă Manuel Porphyr argintată	,,
546	2841	Monetă de bronz Galba	,,
547	2842	,, ,, argint Impărăteasa Severina	,,
548	2849	Monetă de cupru Iulia Augusta	,,
549	2852	,, ,, ,, Marc Anton	Numerele 2593—2852 costă 30 fl. 60 cr.
550	2853	,, armeană (?)	
551	2856	,, Cufică	Dintre monetele nedeterminate până acum
552	2857	,, ,,	,, ,,
553	2859	,, ,,	,, ,,
554	2864	,, de cupru Claudius II	,, ,,
555	2865	,, ,, bronz grecească	,, ,,
556	2866	,, ,, ,, ,,	,, ,,
557	2867	,, ,, ,, ,,	,, ,,
558	2869	,, ,, ,, ,,	,, ,,
559	2870	,, ,, ,, din Erythrai	,, ,,
560	2871	,, ,, ,, grecească	,, ,,
561	2872	,, ,, ,, ,,	,, ,,
562	2874	,, ,, ,, ,,	,, ,,
563	2875	,, ,, argint antică grecească	,, ,,
564	2876	,, ,, bronz ,, ,,	,, ,,
565	2877	,, ,, ,, ,, ,,	,, ,,
566	2878	,, ,, ,, ,, ,,	,, ,,
567	2879	,, ,, ,, ,, ,,	,, ,,
568	2880	,, ,, ,, Vespasian	,, ,,
569	2882	,, ,, cupru Arcadius	,, ,,
570	2883	,, ,, ,, Constantin II	,, ,,
571	2884	,, ,, ,, Triumvirul Crudellius	,, ,,
572	2885	Monetă de cupru Urbs Roma	,, ,,
573	2886	,, mare de bronz Traian	,, ,,
574	2888	,, ,, ,, ,, Septimius Severus	,, ,,
575	2890	Monetă de argint Impărăteasa Faustina	Donație Salter
576	2891	Monetă de argint Marc Aurel	,, ,,
577	2892	,, ,, ,, ,, ,,	,, ,,

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Provenienţa. Moneta care nu are o observaţiune specială, provine din colecţia Muzeului Ţării de odinioară
578	2893	Monetă de argint Marc Aurel	Donaţie Salter
579	3224	„ „ bronz Traian	Donaţie bar. Mustazza
580	3225	„ romană Familia Nonnia	„ „
581	3230	„ antică grecească (argint ?)	„ „
582	3231	„ „ „ „	„ „
583	3232	„ „ „ „	„ „
584	3233	Denar Traian	„ „
585	3234	„ „	„ „
586	3235	„ Antoninus Pius	„ „
587	3264	Monetă de argint Traian	Donaţie Prof. Loserth
588	3265	„ „ „ Hadrian	„ „
589	3266	„ „ „ Faustina	„ „
590	3269	„ „ cupru Antoninus Pius	„ „
591	3270	„ „ „ Honorius	„ „
592	3271	„ „ „ Traian	„ „
593	3301	Denar Familia Memmia	Don. Dieta Ţării Bucovina
594	3303	Monetă de bronz Familia Aemilia	„ „
595	3304	Denar Familia Fabia	„ „
596	3305	„ „ Pinaria	„ „
597	3306	„ Faustina	„ „
598	3308	„ Marc Aurel	„ „
599	3309	Monetă Hadrian, argintată	„ „
600	3310	„ de argint Traian	„ „
601	3311	„ „ aur Gratian	„ „
602	3312	„ „ cupru Constantin	„ „
603	3317	„ „ aur Valentinian	„ „
604	3318	„ „ „ Gallienus	„ „
605	3319	„ „ argint Iulian	„ „
606	3320	„ „ „ Iovianus	„ „
607	3321	„ „ „ Valentinian	„ „
608	3322	„ „ cupru Valentinian II	„ „
609	3323	„ „ „ Valens	„ „
610	3324	„ „ „ Iovianus	„ „
611	3326	„ „ argint Maxentius	„ „
612	3331	„ „ cupru Magnus Maximus	„ „
613	3332	Denar Marc Anton	„ „
614	3333	Monetă de cupru Flavia Helena	„ „
615	3334	Urbs Constantinopolis	„ „
616	3335	Monetă de cupru Valentinian	„ „
617	3336	„ „ „ Theodosius II	„ „
618	3337	„ „ „ „	„ „
619	3338	Urbs Roma	„ „
620	3339	Monetă de cupru Gallienus	„ „
621	3340	Urbs Constantinopolis	„ „
622	3341	Monetă de cupru Iovianus	„ „
623	3342	„ „ „ romană nedeterminată	„ „
624	3346	Monetă de argint Faustina senior	„ „
625	3351	„ „ „ Familia Cassia	„ „
626	3359	„ „ „ Impărăteasa Sabina	„ „

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența. Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
627	3360	Monetă de argint Antoninus	Don. Dieta Țării Bucovina
628	3364	„ „ „ Impăratul Augustus	„ „
629	3365	„ „ „ „ Tiberius	„ „
630	3368	„ „ „ „ Nero	„ „
631	3369	„ „ „ „ Galba	„ „
632	3371	„ „ „ „ Otho	„ „
633	3373	„ „ „ „ Vespasian	„ „
634	3374	„ „ „ „ „	„ „
635	3376	„ „ „ „ Domitian	„ „
636	3377	„ „ „ „ „	„ „
637	3378	„ „ „ „ „	„ „
638	3380	„ „ „ Hadrian	„ „
639	3383	„ „ cupru Galba	„ „
640	3384	„ „ „ Nero	„ „
641	3386	„ „ „ Vespasian	„ „
642	3387	„ „ „ Hadrian	„ „
643	3388	„ „ „ Nero	„ „
644	3390	„ „ „ Vitellius	„ „
645	3391	„ „ „ Caligula	„ „
646	3393	„ „ „ Vespasianus	„ „
647	3395	„ „ „ Domitian	„ „
648	3402	„ „ „ Claudius	„ „
649	3405	„ „ „ Commodus	„ „
650	3407	„ „ „ Septimius Severus	
651	3409	„ „ „ Septimius Geta	„ „
652	3410	„ „ „ Otacilia Severa	„ „
653	3411	„ „ „ Alexander Severus	„ „
654	3414	„ „ argint Clodius Albinus	„ „
655	3419	„ „ „ Commodus	„ „
656	3431	„ „ cupru Constantin cel Mare dubl.	„ „
657	3432	Monetă de argint Imp. Philippus	„ „
658	3437	„ „ „ Maximin	„ „
659	3438	„ „ cupru „	„ „
660	3443	„ „ argint Volusianus	„ „
661	3444	„ „ „ Valerian	„ „
662	3445	„ „ „ Trebonianus	„ „
663	3446	„ „ „ Valerian	„ „
664	3449	„ „ „ Claudius acelaș tip ca 3447 și 3448	„ „
665	3451	Monetă de argint Diocletian	„ „
666	3452	„ „ cupru „	„ „
667	3453	Denar Tacitus	„ „
668	3454	Monetă de cupru Maxentius	„ „
669	3455	„ „ „ „	„ „
670	3456	„ „ „ Aurelianus	„ „
671	3457	„ „ „ Tacitus	„ „
672	3458	„ „ „ Diocletian	„ „
673	3459	„ „ „ Maximianus (?)	„ „
674	3461	„ „ argint Aemilianus	„ „

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența. Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
675	3462	Monetă de cupru Diocletian	Don. Dieta Țării Bucovina
676	3472	Monetă romană de cupru cu legenda grecească, înscripția încă de determinat	„ „
677	3473	Monetă grecească a lui Septimius Severus, cupru	„ „
678	3474	Monetă Traian (?) cu legenda neclară, bronz	„ „
679	3476	Monetă Constans, cupru	„ „
680	3478	Monetă de argint Constantin c. Mare	„ „
681	3479	„ „ cupru	„ „
682	3480	„ „ „ „ „	„ „
683	3481	„ „ „ „ „	„ „
684	3482	„ „ „ „ „	„ „
685	3483	„ „ „ „ „	„ „
686	3484	„ „ „ „ „	„ „
687	3485	„ „ „ „ „	„ „
688	3486	„ „ „ „ „	„ „
689	3487	„ „ „ „ „	„ „
690	3490	„ „ „ Crispus	„ „
691	3491	„ „ „ „	„ „
692	3493	„ „ „ Magnentius	„ „
693	3496	„ „ „ Decentius	„ „
694	3497	„ „ „ Constantinus II	„ „
695	3498	„ „ „ „	„ „
696	3502	„ „ „ „	„ „
697	3505	„ „ „ Iustinian	„ „
698	3543	„ „ „ Ptolemaică	Donație Dr. M. Fränkel
699	3546	Denar Vitellius	„ „
700	3547	Monetă de cupru Nero	„ „
701	3557	„ „ „ Familia Maecilia	„ „
702	3558	„ „ „ Gal. Val. Maximin	„ „
703	3560	Monetă de cupru Nero	„ „
704	3561	Monetă imperială romană cu legendă grecească (Diocl.)	„ „
705	3562	Monetă de bronz Diocletian	„ „
706	3563	„ „ „ „	„ „
707	3564	„ „ „ „	„ „
708	3565	„ „ „ „	„ „
709	3566	„ „ „ „	„ „
710	3569	„ „ „ „	„ „
711	3570	„ „ „ Maximian	„ „
712	3572	„ „ „ „	„ „
713	3574	„ „ „ „	„ „
714	3575	„ „ „ „	„ „
715	3577	„ „ „ „	„ „
716	3580	„ „ cupru Caligula	„ „
717	3582	„ „ „ Claudius	„ „
718	3583	Familia Asinia	„ „
719	3584	„ Plotia	„ „

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Provenienţa. Moneta care nu are o observaţiune specială, provine din colecţia Muzeului Ţării de odinioară
720	3585	Monetă de cupru Drusus junior	Donaţie Dr. M. Fränkel
721	3591	„ „ „ Aelius Caesar	„ „
722	3606	„ „ „ grecească	„ „
723	3615	„ „ „ „	„ „
724	3616	„ „ „ „	„ „
725	3617	„ „ „ „	„ „
726	3619	„ „ „ Theodosius	„ „
727	3620	„ „ „ Constantin c. Mare	„ „
728	3622	„ „ „ „ „	„ „
729	3624	„ „ „ Constantin II	„ „
730	3626	„ „ „ „	„ „
731	3628	„ „ „ Theodosius	„ „
732	3629	„ „ „ Constantin II	„ „
733	3630	„ „ „ „	„ „
734	3633	Monetă de familie romană, cupru	„ „
735	3634	„ „ „ „ „	„ „
736	3635	„ „ cupru Claudius	„ „
737	3636	„ „ „ Hadrian (nesigur)	„ „
738	3656	„ „ „ Claudius Gothicus	„ „
739	3657	„ antică grecească	„ „
740	3658	Monetă antică grecească	„ „
741	3659	„ „ „	„ „
742	3660	„ „ „	„ „
743	3661	Monetă de cupru Constantin c. Mare	„ „
744	3662	„ „ „ „ „	„ „
745	3663	„ „ „ Valentinian	„ „
746	3666	„ „ „ G. V. Maximianus	„ „
747	3667	„ „ „ Maxentius	„ „
748	3669	„ „ „ Licinius	„ „
749	3673	„ „ „ Claudius Gothicus	„ „
750	3675	Monetă de familie romană	„ „
751	3676	Monetă de cupru Valerianus	„ „
752	3679	„ „ „ Theodosius	„ „
753	3680	„ „ „ Theodosius c. Mare	„ „
754	3682	„ „ „ Iustinian	„ „
755	3683	„ „ „ Iustin II	„ „
756	3684	„ „ „ Tiberius II	„ „
757	3685	„ „ „ „	„ „
758	3686	„ „ „ Iustin I (?)	„ „
759	3688	„ „ „ Iustinian	„ „
760	3689	„ „ „ „	„ „
761	3690	„ „ „ „	„ „
762	3691	„ „ „ Heraclius	„ „
763	3692	„ „ „ Mauricius	„ „
764	3693	„ „ „ Leon IV	„ „
765	3694	Monetă bizantină veche cu semnul N. I. M.	„ „
766	3695	Monetă de cupru Iustin I	„ „
767	3696	Monetă veche bizantină de cupru cu semnul M.	„ „

Numărul curent	N-rul din Inventarul principal (Grund-Inventar)	Descriere succintă a monetei	Proveniența. Moneta care nu are o observațiune specială, provine din colecția Muzeului Țării de odinioară
768	3697	Monetă bizantină de cupru } încă de determinat	Donație Dr. M. Fränkel
769	3698	„ „ „ „	„ „
770	3699	„ „ „ „	„ „
771	3700	„ „ „ „	„ „
772	3701	Monetă antică grecească de cupru	„ „
773	3702	„ „ „ „ „	„ „
774	3703	„ „ „ „ „	„ „
775	3705	„ „ „ „ „	„ „
776	3706	„ de cupru Theodosius	„ „
777	3708	Monetă de cupru Honorius	„ „
778	3710	„ „ „ veche bizantînă	„ „
779	3714	Monetă de familie romană, nedeterminată	Dintre monetele nedeterminate până acum
780	3716	Monetă de cupru imperială romană cu legendă grecească	„ „
781	3717	Monetă de familie romană, cupru	Donație Dr. M. Fränkel
782	3718	„ „ cupru Theodosius II	„ „
783	3731	„ „ „ Cufică	„ „
784-813		31 monete de bronz, greu sau imposibil de determinat	
814	3778	Medalie Dotzauer, 1880	Remisă de rect. Iunie 1899
815	3779	„ jubiliară, Univ. Heidelberg, 1886	„ „
816	3781	„ „ „ Graz, 1886	„ „
817	3782	„ „ Academia ungară, 1880	„ „
818	3783	„ „ Univ. Tübingen, 1877	„ „
819	3784	„ „ „ Würzburg, 1882	
820	3786	Medalie comemorativă, jubileul 500 ani Universitatea Cracovia, 1900	Remisă de rectorat prin decan. 29. X. 1900
821	3787	Medalie Theodor Codrescu, 1819—1894, bronz. R: Uricarul XXV volume, 1852—1894	
822	3788	Plachetă de bronz, în amintirea terminării tunelului dela Mesticănești 1902	
823	3792	Plachetă, în amintirea jub. 200 ani a Academiei din Berlin, 1900	
824	3793	Medalie comemorativă 1904 cu „Vivat Academia, semper sit in flore“, R: femeia goală 2000	Remisă de Rectorat 1906
825	3794	Victoria Queen Hongkong, 1881, one cent, cupru	Donație G. Zepischka 1908 (cutiuța de tinichea)
826	3795	Medalie, jubileul 300 ani, Universitatea Giessen, 1907	
827	3797	Medalie, Sociedad scientifica, Argentina, 1872	

* * *

Odată cu colecția de monete și medalii am primit dela d-l rector I. Nistor și următoarele obiecte (vezi fig. nr. 1):

828. Cheie de bronz, ruptă sus, cu patină verde; lungimea 29,5 mm, lățimea sus 24 mm, jos la floarea cheii 10 mm, grosimea la mijloc 5 mm.

829. Mâner de cheie, de bronz, cu încrestări la capătul de sus și cu 3 găuri; lungimea 38,5 mm, lățimea 18 mm, grosimea variază 2,6 m — 4 mm — 11,4 mm. La capătul de jos urme de rugină.

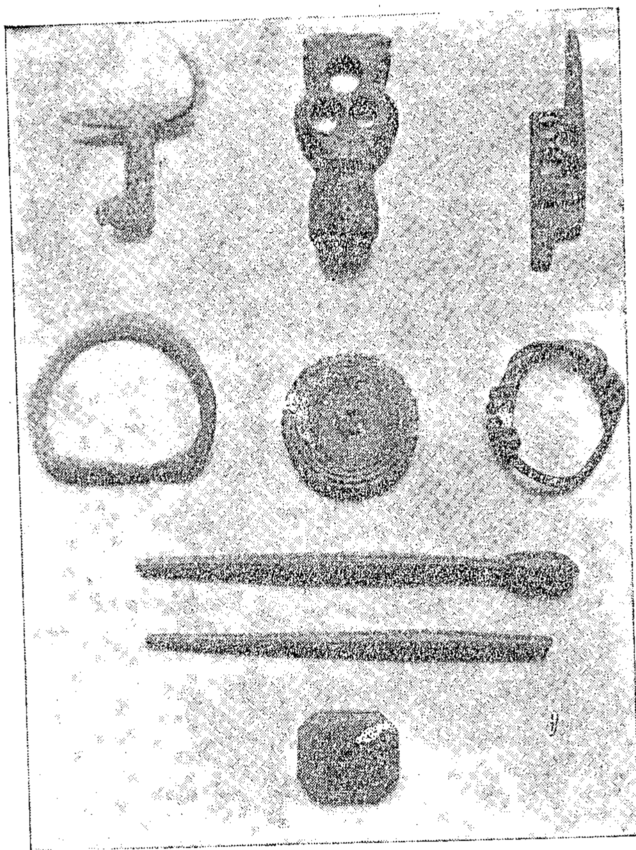

Fig. 1

830. Cheie în formă de Hebeschlüssel, de bronz, cu 4 găuri, cu patină verde lungimea 40 mm, lățimea maximă 9,6 mm, grosimea 2—4 mm.

831. Verigă de bronz, aproape rotundă, cu diametrul de 28 mm—32,7 mm; grosimea 3,3 mm.

832. Verigă, aproape rotundă, de fir de bronz, cu capetele răsucite în spirală. Diametrul 22—25 mm. Grosimea firului 2 mm.

833. Buton de os cu 4 linii circulare pe margine și cu o ridicătură la mijloc; diametrul 24 mm; grosimea 3,7 mm

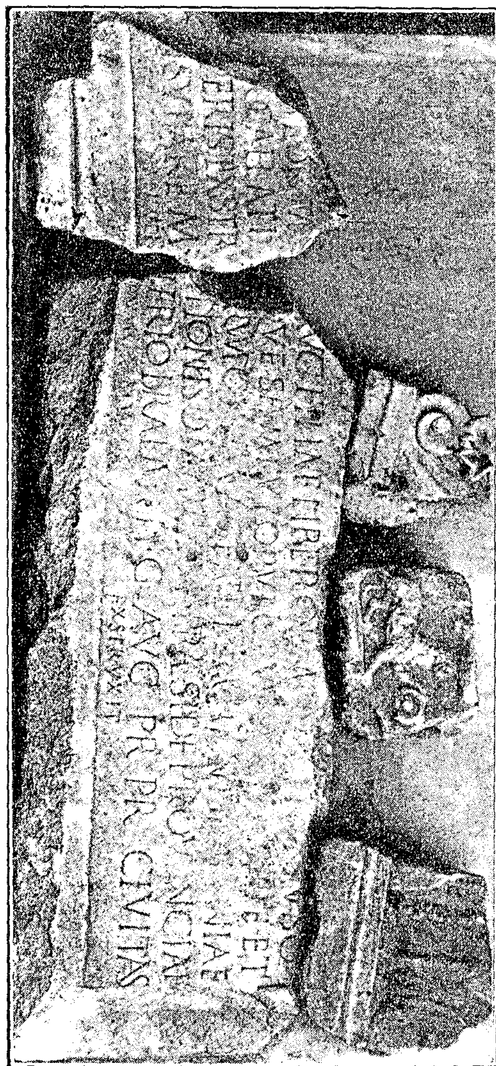

Fig. 2

834. Ac — styl de os; un capăt (2 mm grosime), e rupt, la celălalt (6 mm grosime) umflat în formă de fruct de pin; lungimea 76 mm.

835. Ac — styl de os, rupt la amândouă capetele; lungimea 70 mm, grosimea maximă 44 mm.

836. Signet octogonal (rectunghiular 17,8 mm × 15 mm, cu colțurile retezate), poate de onyx, cu inscripție turcă sau arabă. Grosimea 4 mm.

Din 30 Noembrie 1936, Colecția de antichități a Universității a sporit cu 8 piese, pe care d-l D. Eftimie, procuror de secție la Curtea de apel din Constanța, a binevoit să mi le doneze și pe care mi-am permis să le trec în seama Seminarului de Istorie antică din Cernăuți. Aceste 8 piese sânt:

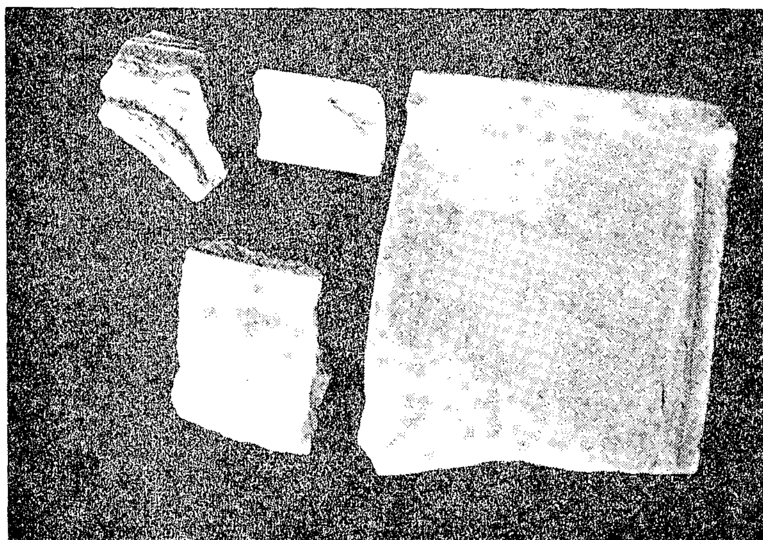

Fig. 3

Numărul curent al inventarului	
837	Fragment de inscripție murală, de marmoră, din Callatis, din vremea praes. prov. M. Valerius Bradua. Clișeul Nr. 2 ne arată numerele 837—840, iar la dreapta fragmentului epigrafic nr. 837 alt fragment mai mare de inscripție, pe care-l completează fragmentul nostru cu nr 837.
838	Fragment de capitel corintic de marmoră cu o volută și resturi de decor floral.
839	Fragment de marmoră cu relief de leu, care atinge cu laba stângă un obiect rotund.
840	Fragment de marmoră cu resturi de relief.
841	Fragment de stelă de calcar.
842	Fragment de marmoră profilată.
843	Fragment de placă de marmoră.
844	Fragment de placă de argilă arsă.

Aceste piese din urmă le-am publicat în broșura întitulată „Un nou fragment al inscripției murale din Callatis și alte fragmente arheologice, Cernăuți, Tipografia Universității, Piața Ghica Vodă 3, 1937, p. 10 și urm. Vezi figura nr. 3 cu obiectele 841—844.

Cernăuți, Aprilie 1938.

ILIE CORFUS

DOCUMENTE POLONE PRIVITOARE LA DOMNIA LUI SIMION MOVILĂ ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

DOCUMENTE POLONE PRIVITOARE LA DOMNIA LUI SIMION MOVILĂ ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ

Întroducere. Cu cât sporesc cercetările în arhivele din ţară şi din străinătate, cu atât se îmbogăţesc mai mult cunoştinţile asupra istoriei noastre, fie ea ascunsă în cele mai întunecate şi mai necunoscute taine ale ei. Una din ţările cu multe arhive, ce conţin în grămezile lor, în praful veacurilor de trecut şi uitare, un important material istoric, referitor la ţările noastre, este desigur Polonia. E firesc deci ca cei cari cercetează acolo să descopere mereu isvoare noui, privitoare la trecutul nostru. Orice act, orice scrisoare sau fragment s'ar scoate la lumină îşi au deci rostul lor şi nimic nu este prea mult, ce bineînţeles nu îngreunează, ci interpretează un text, urmăreşte o idee, luminează o acţiune.

Actele de cari mă ocup aci, în număr de 11, le-am aflat în diverse arhive din Polonia, şi anume în Arhivele Centrale (Archiwum Główne), Biblioteca Zamoyski (Bibljoteka Ordynacji Zamojskiej), precum şi Biblioteca Krasiński (Bibl. Ord. Krasińskich), toate în Varşovia; în biblioteca din Kórnik (Bibl. Kórnicka), voevodatul Poznań, şi în fine în arhiva particulară a d-lui Dr. A. Czołowski, directorul arhivelor oraşului Lwów.

Ele conţin patru scrisori ale lui Sigismund III Vasa, regele Poloniei, una către Simion Movilă *(anexa I)*, alta către Ieremia *(anexa III)*, apoi un salv-conduct pentru Radu Buzescu *(anexa IV)* şi în fine a patra către Ioan Potocki în Ţara Românească *(anexa VIII)*. Aceste scrisori ne scot la lumină grija, ce o purta regele Poloniei pentru păstrarea liniştei în ţările române, ajunse sub protectoratul său. Asemenea o scrisoare a regelui către Cristofor Kochanowski, solul său la Constantinopol *(anexa VI)*, precum şi răspunsul acestuia *(anexa VII)*, contribuie la cunoaşterea acţiunii diplomatice a Poloniei pentru a smulge ţările noastre de sub vechea suzeranitate a Porţii. Dar cel mai important act este desigur memoriul lui Simion Movilă, înaintat regelui

polon, după pierderea definitivă a tronului Ţării Româneşti, şi care constitue o istorie a sbuciumatei sale domnii, scrisă de el însuşi *(anexa IX)*. Acelaşi conţinut îl are şi memoriul boerilor săi către rege *(anexa X)*. Interesant este şi răspunsul regelui la aceste memorii *(anexa XI)*. Ca amănunte pentru cunoaşterea activităţii militare a Polonilor în susţinerea lui Simion dau scrisoarea lui Ioan Potocki către Ahmed paşa de Giurgiu *(anexa V)*.

Documentele de mai sus le interpretez în studiul de faţă asupra domniei lui Simion Movilă în Ţara Românească. Constituind un mănunchi de mărturii istorice contimporane, ele sporesc mai cu seamă cunoştinţile de până acum, încercând se explice şi să expună mai pe larg o oblăduire, pe cât de sbuciumată, pe atât de nefericită, ea neavând rădăcini în solul ţării, asupra căreia fu impusă, nici resurse proprii, pentru a ţine în scaun pe voevod, fără sprijinul, atât de costisitor şi de puţin sigur, al streinilor.

Documentele le public în originalul lor polonez, cu traducerea românească, în anexele lucrării de faţă.

Începutul şi prima pierdere a domniei. In urma înfrângerii lui Mihai Viteazul, în toamna anului 1600, scaunul Ţării Româneşti fu ocupat de Simion Movilă, fratele lui Ieremia, voevodul Moldovei. Zamoyski, marele hatman polon şi învingătorul lui Mihai, lăsă cu Simion, pe lângă trupele de istalare, în frunte cu Ioan Potocki, starostele Cameniţei, şi alte unităţi, sub comanda lui Tarnowski, luptător din Mazovia, pus sub ascultarea directă a voevodului. Aceste unităţi, în majoritate călăreţi husari şi cazaci, formau oastea domnească, având astfel în paza lor siguranţa voevodului şi a ţării sale. Ele urmau să fie plătite de domn, dela care primiră şi hrană gratuită [1]).

Dar cu toată vigilenţa voevodului, ţara nu putu fi liniştită. Şi starea de spirit a boerimei muntene, ostilă voevodului strein, adus în carele leşeşti, dădu naştere unui întreg şir de răscoale şi frământări în sânul acestei clase de luptători, cari nu puteau

[1]) Instrucţia, dată de Simion Movilă lui Vasile clucer şi Voicu visfiernic, soli la Sigismund III, Octomvrie 1602, în *Archiwum Główne*, Varşovia, *Libri Legationum*, XXVI, pp. 28—30; vezi anexa nr. IX. Pentru instalarea lui Simion, P. P. PANAITESCU, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1936, p. 234 urm. I. CORFUS, *Mihai Viteazul şi Polonii*, în Academia Română, Studii şi Cercetări, XXIX, Bucureşti, 1938, pp. 167, 168.

uita pe Mihai, domnul ce-i călise în răsboaie, îi ridicase pe aripile biruinţilor, dar care luase drumul pribegiei spre îndepărtările Apusului, pentru a cere dreptate dela împărat.

Simion nu ştiu să li câştige inimile. El începu a domni aspru, confiscându-le averile, dând în schimb funcţiuni boerilor moldoveni, veniţi cu el şi întârziind cu numirea banului Craiovei, fieful Buzeştilor [1]). Astfel boerimea, care la început se închinase noului stăpân, începu a se îndepărta acum de el. Polonii credeau că ar putea linişti spiritele, tratând direct cu Radu Buzescu şi cu banul Udrea, cari urmau să fie trimişi, în acest scop, la rege [2]). Nu se putu însă începe nimic, mai ales că Mihai se apropia cu oşti imperiale de Ardeal, fapt ce putea să-i deschidă din nou calea spre Târgovişte. In Mai 1601, se ridică chiar în contra lui Simion un grup de boeri, în frunte cu acelaş ban Udrea şi cu spătarul Negrea. Ei fură însă prinşi şi decapitaţi pe loc. Prin asemenea fapte, situaţia voevodului nu putea fi întărită. Urmarea o prevedea bine regele Poloniei. „Am auzit că măria ta — îi reproşa regele, la începutul lui Iulie — sub pretextul unei bănuieli oarecare de trădare, ai poruncit a prinde mulţi boeri şi oameni de frunte, ca Udrea şi Negrea... că ai dat poruncă să fie ucişi fără nici o judecată, iar pe alţii se pare că-i ţii în închisoare... nu putem să lăudăm o purtare aşa de aspră şi de aprigă a măriei tale... şi ne doare mult că măria ta ai săvârşit aceasta peste suzeranitatea noastră şi împotriva îndemnului nostru, ce l-am făcut cunoscut măriei tale, ca să te porţi cu milă şi cu bunătate cu aceşti oameni... căci trebuie să ne temem ca, prin o asemenea purtare a măriei tale, să nu se ajungă din nou în ţara aceea la oarecari certuri şi tulburări, ceea ce n'ar putea fi fără stricăciunea şi primejdia ţărilor acelora şi a Coroanei noastre". Şi regele, care se erija în protectorul ţărilor române, îi ceru din nou să nu se poarte „atât de fierbinte şi de aspru" cu cei ce-i mai ţinea în închisoare, ci să-i tri-

---

1) Simion aştepta ca acest ban să fie numit, precum voia Zamoyski, de regele Poloniei, VERESS, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării-Româneşti*, VI, Bucureşti, 1933, p. 299. Regele era pentru aceasta, dar aştepta la rândul său ca acest ban să fie propus de Zamoyski, care cunoştea boerii din ţară, CORFUS, *Mihai Viteazul şi Polonii*, p. 374.

2) CORFUS, o. c., p. 374. Cf. VERESS, o. c., VI, p. 299.

mită la judecată în faţa lui, iar până atunci boerii „să nu fie lipsiţi de capetele lor, fără judecată şi fără dreptate“ [1]).

Reproşurile şi sfaturile regelui însă sosiau prea târziu ca să oprească răscoala Buzeştilor, care izbucni la începutul lui Iunie şi cuprinse întreaga ţară. Simion fu înconjurat pe neaşteptate din toate părţile, iar drumurile, pe unde-i puteau sosi ajutoare, fură tăiate [2]). Voevodului îi mai lipsia pe deasupra şi sprijinul polon. Potocki plecase mai înainte la Cameniţa, după ce crezuse că a liniştit pe deplin spiritele în ţara cucerită, iar Tarnowski, trecând peste ordinele voevodului, plecase cu roatele sale în Ardeal, în ajutorul lui Sigismund Báthory, în luptă cu Mihai şi Basta, lăsând pe Simion în paza unui număr numai de 300 călăreţi Cazaci, şi aceştia foarte slabi [3]). In această situaţie el fugi spre Moldova. La Focşani, primind ajutoare dela Ieremia, se hotărî să ţină piept Buzeştilor. Aceştia însă îl loviră pe neaşteptată, căzând, prin cărările munţilor, în spatele taberei sale (la Milcov, 3 Iulie). Moldovenii şi Polonii fură măcelăriţi, iar Simion putu scăpa aproape gol, lăsându-şi în mâinile învingătorilor carele cu averea şi pe câţiva boeri de-ai săi. La dezastrul său contribuiră şi cei 300 Cazaci, lăsaţi de Tarnowski, cari, neavând comandant, refuzară să lupte, mai ales că nu primiră solda cerută. Ei opriră totodată şi carele voevodului, cari căzură astfel în mâinile Buzeştilor [4]). Invingătorii proclamară domn pe Mihai Viteazul, vechiul lor stăpân [5]), în timp ce Simion cerea, dela Adjud, ajutor din Polonia [6]). El se retrase apoi în Moldova la

---

1) Scrisoarea lui Sigismund III către Simion Movilă, Grodno, 5 VII 1601, în *Bibl. Zamoyski*, Varşovia ms. 1786; v. anexa I.

2) Bogdan, în Hurmuzaki, *Documente-Suplement*, II—2, pp. 38—39. *Cronica anonimă*, (Istoria Tzerrei Romanesti), ed. G. Ioanid, Bucureşti, 1859, p. 71. Hurmuzaki, IV—2, p. 38, nr. XXXIV.

3) Anexa IX.

4) Anexa IX.

5) Bogdan, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—2, pp. 47—49. Veress, o. c., VI. pp. 396—397. Hurmuzaki, *Documente*, IV—2, p. 38, nr. XXXIV. *Cronica anonimă*, p. 71.

6) P. P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1935, pp. 157—158. Aceiaşi cerere, din partea lui Ieremia, Veress, o. c., VI, pp. 391—392. Potocki să pregătia, la 8 Septemvrie, să plece din Hotin în ajutorul lui Simion, Bogdan, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—2, p. 68.

Bârlad, unde-l găsi şi Tarnowski, care sosi „cu mare pagubă şi pierdere de nobili poloni" din dezastrul dela Goroslău [1]).

Şi acest polon îşi continuă acum seria aventurilor sale, neţinând seamă de ordinele şi protestările voevodului, rămas la discreţia trupeler sale nemulţumite. Astfel Tarnowski plecă să trateze cu Buzeştii, spre marea indignare a voevodului, luând cu el luptătorii cei mai buni, proaspăt năimiţi de Simion din Polonia. Căzu însă în prinsoarea Buzeştilor, pierzând „mişeleşte o mulţime de nobili poloni de frunte", după cum îl va acuza mai târziu Simion regelui polon [2]).

A doua instalare şi luptele cu Radu Şerban şi Radu Mihnea. Cu revenirea lui Potocki situaţia se schimbă în favorul lui Simion. Cu oastea sa, întărită de rotele lui Potocki, apoi cu însemnate trupe primite dela fratele său, voevodul Moldovei, şi cu ajutoare dela Tătari, el trecu Milcovul, la finea lui Iulie şi înfrângând o puternică strajă munteană la Râmnicul Sarat [3]), ajunse la Buzău unde distruse tabăra boerilor (mijlocul lui August [4]), cari, la vestea morţii lui Mihai, îşi aleseră domn pe Radu Şerban [5]). La începutul lui Octomvrie o nouă luptă fu pierdută de Radu Şerban, iar ajutoarele trimise acestuia de Basta fură distruse de Tătari [6]). La 5 Noemvrie Simion putea anunţa în Polonia izbânda sa [7]), în timp ce Şerban trecuse munţii în Ardeal, în tabăra lui Basta, generalul împăratului [8]). In felul acesta Potocki putu să aşeze — pentru a două oră — pe Simion în scaun la Târgovişte [9]). Tot atunci fu eliberat şi Tarnowski, cu tovarăşii săi, din mâinile boerilor răsculaţi [10]).

---

1) Anexa IX.

2) *Ibidem.*

3) Bogdan, în Hurmuzaki, *Doc. Supl*, II—2, pp. 52—54.

4) *Ibidem*, pp. 57—59.

5) Hrisovul lui Radu Şerban, la general P. V. Năsturel, *Luptele dela Ogretin şi Teişani*, în An. Ac. Rom. Ist., s. II., t. XXXII, p. 851 urm. *Cronica anonimă*, p. 71. Cf. V. Motogna, *Războaiele lui Radu Şerban*, în An. Ac. Rom. Ist. s. III, t. VI, Bucureşti 1936, pp. 2—3.

6) Iorga, *Studii şi Documente*, IV, pp. X—XI. Cf. Motogna, o. c., pp. 5—6.

7) Bogdan, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—2, pp. 70—72.

8) Iorga, o. c., IV, p. XI. Cf. Motogna, o. c., pp. 6.

9) Anexa IX.

10) *Ibidem.*

Succesul acesta nu asigură însă lui Simion pe deplin domnia. Poarta numi în locul său, după ce mai întâi îl susţinuse contra Buzeştilor, pe Radu Mihnea [1]), iar Ahmed paşa de Giurgiu pornia acum cu el spre Dunăre. Simion şi Potocki fură somaţi să părăsească ţara. Ei însă rezistară, cerând lui Ahmed să nu treacă Dunărea cu Radu [2]). La 15 Decemvrie ei cereau, din Târgovişte, ajutorul regelui [3]). Dar Radu trecu Dunărea şi ajunse, pe la Crăciun, la Bucureşti, aşteptându-se la fuga lui Simion [4])

Şi luptele continuară între Turcii dela Giurgiu şi Simion, precum între acesta din urmă şi Radu Şerban din Ardeal. Acesta trecu munţii, la începutul lui Martie 1602, cu puternice trupe imperiale, dar lupta ce se dădu la Năieni fu câştigată de Simion, ajutat de călăreţii tătari, iar Şerban scăpă din nou în fugă peste munţi [5]). Aceiaşi soartă o avu şi aventura lui Radu Mihnea, care, văzând că sultanul păstrează totuşi în domnie pe Simion, fugi sau se lăsă furat din cetatea Giurgiului şi încercă, cu călăreţii Buzeştilor şi ai Turcilor dunăreni, să pună mâna pe tron. El fu bătut însă cumplit la Creţeşti lângă Craiova (15 Martie [6]).

Rămase se îngreuneze acum oblăduirea lui Simion însăşi oastea sa domnească, în frunte cu Tarnowski. Acesta, înţeles se pare cu Buzeştii din Ardeal, nu mai voia să lupte pentru Simion. Ba mai mult, el începu să-şi atiţe oamenii contra domnului, găsind destul de uşor motivul că voevodul nu le plăteşte la vreme şi nu le poate plăti simbria. Ei îl ameninţară cu părăsirea slujbei. Astfel fiind, soldaţii aceştia turbulenţi nu voiră să ia parte la lupta dintre

---

1) Scrisoarea sultanului, prin care somă pe Simion să părăsească ţara, fu trimisă la 13 IX regelui Poloniei, BOGDAN, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—2, p. 74, nr. XLIV. Intervenţia lui Ieremia la rege şi Poartă, *Ibidem*, pp. 75—76.

2) Scrisoarea lui Potocki către Ahmed paşa, în *Bibl. Zamoyski*, Varşovia, ms. 1808, p. 99; v. anexa nr. X.

3) Scrisoarea lui Potocki către regele Poloniei, Târgovişte 15 XII 1601, în *Bibl. din Kórnik*, ms. 1399, nr. 45, original. Publicată, cu data greşită de 10 XII 1601 de Bogdan, în Hurmuzaki. *Doc. Supl.*, II—2, pp. 77—78, nr. XLVI.

4) HURMUZAKI IV—2, p. 258, nr. CCXXVIII. Noui somaţiuni din partea sultanului de a lăsa locul lui Radu, BOGDAN, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.* II—2, pp. 94—95. Simion se afla la Târgovişte la 1. I. 1602, *Ibidem*, pp. 92—93.

5) Ciro Spontoni, *Historia della Transilvania*, Venezia, 1638, p. 189 urm. Cf. Motogna, o. c., pp. 8—10.

6) Descrierea luptei, la BOGDAN, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—2, pp. 145—147 şi 113—118, 121. Cf. IORGA, *Studii şi Documente*, IV, p. XIII.

Simion şi Radu Mihnea de lângă Craiova. Luptară atunci alături de voevod numai trupele fraţilor Ioan şi Andrei Potocki, precum şi steagurile de Moldoveni, trimise de Ieremia cu vrednicul luptător Orăş. Tarnowski nu ieşi din Târgovişte decât numai după lupta, ce punea capăt încercărilor lui Radu Mihnea de a se face stăpân pe tronul, ce ademenea la atâtea înălţări, dar care pricinuia tot atâtea prăbuşiri. Rotmistrul polon căută să se strecoare în Ardeal, în timp ce soldaţii lui prădau ţara, mai rău ca Tătarii. Atunci fu călcată de ei casa marelui logofăt Teodosie, un boier rămas credincios lui Simion. Nici bisericile nu fură cruţate. Tarnowski trecu însfârşit în Ardeal, fapt ce spori teama lui Simion de o eventuală năvălire asupra lui, cu Buzeştii de peste munţi. Şi acestea toate în ochii lui Ioan Potocki, care nu se putea amesteca în atribuţiile unui rotmistru, ce deţinea puterea asupra unor trupe în răscoală, din mâinile marelui hatman [1]).

In această situaţie, domnia lui Simion era o povară. Câteva luni trecură numai şi nouri aducători de năvălire din partea lui Radu Şerban se îngrămădiră la orizontul stăpânirii sale dinspre Carpaţi.

Schimbările din Ardeal. După înfrângerea dela Goroslău, care precedă uciderea învingătorului pe câmpia dela Turda, şi lăsă Ardealul în mâinile, pline de sânge, ale lui Basta, Sigismund Báthory, cel de atâtea ori învins, se refugie în Moldova, la prietenul său Ieremia Movilă. De acolo se puse în legătură cu partizanii săi din Ardeal. Cu promisiuni din partea Turcilor, el trecu munţii — pentru a patra oră — şi după 12 zile dela moartea lui Mihai, se afla sub zidurile Braşovului, unde intră la începutul lui Septemvrie [2]). Rând pe rând cetăţile căzură în mâinile sale. Făgăraşul fu asediat, în timp ce oastea turcească, ce venia în ajutorul lui Sigismund, se unia cu el, iar Basta fugia la Turda, lăsând în urmă Alba-Iulia în flăcări [3]).

Pe de altă parte, la sfârşitul lui Septemvrie, un ceauş turc aducea lui Sigismund, prin Iaşi, steag de domnie peste Ardeal, fapt ce stârnia îngrijorările Polonilor dela Nistru ca nu cumva

---

1) Anexa IX.

2) IGRGA, *Studii şi Documente*, IV, p. IX.

3) Scrisoarea lui Marcu Sobieski către regele Poloniei, Złoczow, 2. X. 1601, în *Bibl. din Kórnik*, ms. 1399, nr. 40; anexa nr. II.

Turcii să pună stăpânire pe această ţară [1]) şi ţinea vie atenţia regelui asupra sudului românesc, ajuns într'un fel sub ascultarea sa. Ieremia Movilă primi deci instrucţiuni pentru apărarea liniştei în ţările române, ce putea fi tulburată de schimbările din Tranvania [2]). Războiul dintre Turci şi Imperiu nu se isprăvia, iar atacurile Semilunii începură din nou în Ungaria, astfel că reapariţia lui Sigismund în Ardealul lui Basta era mai mult decât bine venită. Steagul sultanului ajunse la Braşov la începutul lui Octombrie 1601. In situaţia aceasta ajutoarele lui Basta, trimise lui Ruadu Şerban şi Buzeştilor în Ţara Românească, erau prea slabe ca să oprească drumul victorios al lui Simion şi Potocki spre Târgovişte. La începutul anului 1602 Sigismund însă, deşi stăpân aproape pe întreg Ardealul, începu tratative cu Basta pentru eterna renunţare la tronul sărmanului Ardeal, în schimbul ducatelor, cunoscute lui şi istoriei, Oppeln şi Ratibor [3]). In împrejurările acestea Basta putu să ajute însfârşit, cu puternice trupe, pe Radu Şerban în încercarea lui, nereuşită de altfel, de a relua tronul din mâinile lui Simion, după cum am văzut mai sus [4]). Dar evenimentele ce urmară şi cari duseră la încheierea convenţiei de cedare, apoi la înfrângerea şi plecarea, pentru a nu se mai întoarce, a lui Sigismund (vara 1602), favorizară pregătirea expediţiei lui Şerban contra lui Simion. La începutul lui August o puternică armată, cu trupe imperiale, precedată de Buzeşti, trecu cu Radu Şerban în Ţara Românească.

Acţiunea diplomatică a Poloniei la Poartă. Simion se afla într'o situaţie destul de critică. Potocki, bolnav, plecase din nou acasă. Incă la începutul lui Mai, starostele Cameniţei cerea învoirea regelui de a se întoarce în ţară [5]). Inainte de a trece însă la acestea, e ocul de arătat aci care era atitudinea regelui şi a cancelarului Zamoyski, faţă de aceste evenimente, ce clătinau din temelii opera politică, atât de efemeră, dar atât de costisitoare, ce şi-o creaseră Polonii în basinul Dunării prin înlăturarea lui Mihai

---

1) *Ibidem.*

2) Scrisoarea regelui Poloniei către Ieremia Movilă, în *Bibl. Zamoyski,* Varşovia, ms. 1786, p, 199; v. anexa nr. III.

3) IORGA, *Studii şi Documente,* IV, p. X. Montogna, o. c., p. 6.

4) p. 8.

5) In 4 Mai el anunţa pe rege că se întoarce în Polonia, BOGDAN în Hurmuzaki, *Documente Supliment,* II—2, pp. 145—147.

Viteazul şi întinderea protectoratului lor asupra ţărilor române. Fireşte că Polonii nu puteau lăsa la voia întâmplării pe voevozii, puşi de ei în aceste ţări, precum nu puteau lăsa neexploatată faţă de Turci intervenţia lor victorioasă, în urma căreia ei dispuseră, după bunul lor plac, de tronurile româneşti[1]). Trebuia însă ca acest succes al armelor să fie confirmat acum şi de succesul diplomatic, adecă trebuia ca Poarta să recunoască noua stare de lucruri, impusă de Poloni în aceste ţări, vasele în primul rând padişahului de pe Bosfor. Cu alte cuvinte Polonii trebuiau să convingă pe sultan să renunţe în favorul lor la suzeranitatea asupra ţărilor române şi în special asupra Moldovei, pe care regele polon se sforţa s'o smulgă din mâinile Porţii şi s'o înglobeze pentru totdeauna în hotarele regatului polon.

Cu aceste tratative fu însărcinat, în toamna anului 1601, Cristofor Kochanowski, care, în drumul său spre Constantinopol, avea misiunea ca, împreună cu Potocki, să împace pe Buzeşti cu Simion, care în vremea aceea însă gonea, cu ajutorul trupelor polone, pe Radu Şerban cu Buzeştii lui şi punea mâna pentru a doua oară pe tron, în necazul unei ţări întregi. Kochanowski, pentru a linişti şi împăca pe Buzeşti, trebuia să vestească uciderea lui Udrea şi Negrea, capii primei răscoale din acelaş an, să-i convingă să primească pe Simion, promiţându-le că vor fi reintegraţi în slujbele lor boereşti şi vor fi scutiţi de arbitrajul voevodului la judecăţi[2]). In vederea facilitării acestor tratative, regele trimise scrisoare de siguranţă pentru Radu Buzescu şi pentru plenipotenţiarii săi, pentru a fi cu atât mai siguri în întâlnirile lor[3]).

Kochanowski însă zăbovi prea mult, până să ajungă în Ţara Românească, de unde Buzeştii erau acum alungaţi de mult. La 21 Ianuarie 1601, el se mai afla în Lemberg, spre nerăbdarea regelui, care din îndepărtările Lituaniei, unde plecase împreună cu Zamoyski încă din toamna anului trecut la război

[1]) Despre acestea, I. CORFUS, *Mihai Viteazul şi Polonii*, capitolul: *Campania lui Jan Zamoyski contra lui Mihai Viteazul*, pp. 170—181.

[2]) I. CORFUS, *Corespondenţă inedită asupra relaţiunilor între Mihai Viteazul şi Polonia*, Cernăuţi, 1935, pp. 56—57. Cf. Niemczewicz, *Zbiór pamiętników* (Colecţie de memorii), V, Varşovia, 1830, pp. 389—394.

[3]) Salvus conductus Radulae Buzowski, în arhiva d. Czołowski, Lwów, ms. 71, p. 65; v. anexa nr. IV.

contra unchiului său, Carol de Sudermania, usurpatorul tronului său din Suedia [1]), ştia [2]) că Buzeştii fugiră din ţară, dar că nici Simion nu stă mai bine, prin faptul că sultanul l-a somat să lase locul lui Radu Mihnea. „Se petrec acestea peste orice aşteptare a noastră şi cu mirare — grăbia regele pe Kochanowski — căci în urma recomandării aceluiaş sultan a fost aşezat acolo Simion şi tot el l-a fost întărit". Solul polon trebuia deci să lupte acum din răsputeri şi pentru menţinerea voevodului [3]). El fu primit însă foarte rău la Constantinopol, fireşte din cauza cererilor polone [4]). Ajuns cu mare greutate în audienţă la marele vizir, abia la 15 Aprilie, deci după mai mult de 5 săptămâni de aşteptare, solul putu afla că Turcii sunt dispuşi să prelungească domnia lui Simion până la moarte şi să oprească pe Tătari de a mai trece spre Ungaria prin Ţara Românească, care urma să obţină înlesniri în privinţa dărilor şi a altor datorii de război către Poartă. In ceea ce priveşte Moldova, Halil paşa, marele vizir, s'a arătat destul de binevoitor cu ocazia tratativelor şi solul spera să smulgă pentru Polonia cel puţin haraciul, ce-l plătea ţara Porţii, dar vizirul fu schimbat cu Hasan paşa, un înverşunat duşman al creştinilor, deci un om, cu care nu se putea discuta şi care începu de altfel, peste puţin timp, luptele cu imperialii. Acesta era paşa, care la sosirea lui Kochanowski, cu mânile goale, strigase în divan: „Unde sunt darurile sultanului, unde sunt ale paşei, o ghiaurilor" ! [5]) Era de aşteptat deci ca cererile Polonilor în privinţa cedării Moldovei să stârnească mânia Turcilor [6]), pentru a fi însfârşit respinse în mod hotărît (August 1602 [7]).

Acţiunea militară a Poloniei în ţările române. Dacă stă-

---

[1]) WACLAW SOBIESKI, *Henryk Walezy, Stefan Batory, Zygmunt III*, în *Historja polityczna Polski* (Istoria politică a Poloniei), II, p. 175.

[2]) din scrisorile lui Simion şi Ieremia, BOGDAN, în Hurmuzaki *Doc. Supl.*, II-2, pp. 74—76 şi a lui Potocki, *Ibidem*, p. 77.

[3]) Scrisoarea lui Sigismund III către Cristofor Kochanowski, Wilno, 8. II. 1602, în *Bibl. Zamoyski*, Varşovia, ms. 1786, p. 182; v. anexa nr. VI.

[4]) BOGDAN, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II-2, pp. 141—143.

[5]) Scrisoarea lui Kochanowski către rege, Constantinopol, 5. V. 1602, în *Bibl. Zamoyski*, Varşovia, ms. 1808; p. 102; v. anexa nr. VII.

[6]) BOGDAN, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II-2, pp. 154—156.

[7]) I. CORFUS, *Corespondenţă inedită*, pp. 64—67.

ruinţele diplomatice eşuau în felul acesta, Polonii nu înţelegeau să înceteze orice acţiune militară în Ţara Românească. Sigismund III, întors din războiul cu Suedezii săi, se interesă de aproape de situaţia de aci, căutând să apere poziţia lui Simion. Era deci contra plecării lui Potocki de lângă voevod, plecare, a cărei permisiune o ceruse acesta, după cum s'a arătat mai sus [1]). „Vedem că lucrurile munteneşti — îi răspundea regele la începutul lui Iunie — nu sunt asigurate pe deplin, căci, precum ne scrii domnia-ta, şi în ţară nu toate colţurile sunt liniştite şi nu toate au ajuns la ascultare, şi din partea celor doi Radu, cât şi a Buzeştilor, trebuie mereu să ne temem de ceva, şi aceasta cu atât mai mult, cu cât ţara nu e unită". Era îngrijorat apoi şi de situaţia din Ardeal, de unde pleca, cum putea, Sigismund Báthory şi unde auzise că Marcu-Vodă se ţinea, cu o armată de 10.000 oameni, pe sub munţi, la frontiera polonă, cu gândul să treacă în Moldova contra lui Ieremia. De aceea dădu el instrucţiuni lui Marcu Sobieski, locţiitorul marelui hatman, şi care rămase să vegheze la Nistru, să apere în colaborare cu Potocki pe Movileşti, ce trebuiau instruiţi în acest sens [2]). Dar Potocki, deşi restabilit, îşi anunţă totuşi, la începutul lui Iunie, plecarea la Cameniţa [3]). La 20 ale lunii el se afla în această cetate, lăsând pe Simion în seama fratelui său, Andrei [4]). Movileştii trebuiau fireşte să plătească munca Polonilor. Starea lor materială îi forţa însă să li rămână mereu datori, fapt ce dădea naştere, după cum am văzut în Ţara Românească, la jafurile mercenarilor poloni. Ei căutau deci să se scuze cum puteau, Simion spunând, pe bună dreptate, că nu-şi vede capul de greutăţi şi primejdii, iar Ieremia că a sărăcit cu cheltuielile, făcute pentru fratele său la Poartă şi la Tătari [5]). „E om încăpăţinat, sgârcit — îl caracterizau Polonii — vrea să cântărească totul după capul lui şi întârzie fără să se mişte până nu-l ajunge nevoia". Totuşi voevodul Moldovei se

---

1) p. 10.

2) Scrisoarea lui Sigismund III către Potocki, Cracovia, 13. VI. 1602, în *Bibl. Zamoyski*, Varşovia, ms. 1786, p. 189; v. anexa nr. VIII.

3) Bogdan, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—2, pp. 165—166. Cf. Veress, *Documente*, VII, pp. 52—53.

4) *Ibidem*, II—2, pp. 168—169.

5) *Ibidem*.

sforţa să-şi năimească roate, tot aşa şi Simion, dând preţuri destul de mari [1]).

Luptele cu Radu Şerban şi pierderea definitivă a domniei. Avea şi de ce să se grăbească Simion. Căci Radu Şerban, cu Buzeştii şi cu oşti imperiale, trecea munţii. „Veste după veste a sosit atunci — mărturisea, mai târziu, Simion regelui Poloniei — că Buzeştii se gătesc spre ţara muntenească. Am voit să-mi trimit în Moldova soţia cu copiii, dar rămânând dator (soldaţilor lui Tarnowski) ceva puţin peste un sfert de an, n'au voit să-mi îngăduie aceasta, ci dimpotrivă au oprit-o şi aşa au stat carele sub straja lor câteva zile, cu mare primejdie pentru viaţa ei, căci duşmanul era chiar acolo, şi o zi a lipsit numai ca să nu cadă în mânele lor. Au făcut aceasta, crezând că eu aş trimite cu ea comori şi nevoind în ruptul capului să rămâie la mine, până ce nu le plătesc... Chibzuind eu ce poate ieşi din aceasta, bănuind pe Tarnowski, care nu degeaba a pus la cale treceri aşa de dese în ţara ardelenească, temându-mă să nu mă dea viu în mâna duşmanilor... urmărit aşa de duşman... a trebuit să mă retrag spre graniţă, la ajutorul, ce trebuia să-l capăt numaidecât dela starostele Cameniţei" [2]). Straja dela Teleajen fu risipită prin surprindere, iar Simion cu Andrei Potocki, evitând lupta la Ploeşti, goniră spre Moldova, oprindu-se abia la Bârlad [3]). „Aşa de în neregulă a fost această fugă — declară Simion regelui — că s'au temut (luptătorii lui Tarnowski) pare că şi de umbra lor şi de focul, stârnit de furtună. Tarnowski a dat chiar poruncă soldaţilor săi să dea foc carelor şi au făcut aşa, voind a se uşura pentru fugă. Şi aşa, aproape fără a vedea pe duşman, ne-am retras până la graniţa Moldovei, unde m'am aşezat, aşteptând ajutorul dumealui starostelui Cameniţei... Şi duşmanii au trecut Siretul, jefuind ţara Moldovei" [4]). Fu ars Tecuciul şi satele depe malurile Siretului, spre Dunăre, până la Galaţi, iar spre miază-

---

[1]) Scrisoarea lui M. Sobieski către Tylicki, Złoczów, 18. VII. 1602, original, în *Bibl. din Kórnik*, ms. 1403, nr. 15; copia, la Veress, *Documente*, VII, pp. 53—55. Altă caracterizare polonă a lui Ieremia, la I. Corfus, *Mihai Viteazul şi Polonii*, pp. 296—302.

[2]) Anexa IX.

[3]) Bogdan, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—2, pp. 193—194, 189—192.

[4]) Anexa IX.

noapte, până la Bacău. In oastea năvălitorilor lucra şi Marcu-Vodă [1]). Cele întâmplate după aceea sunt redate cu amănunte în memoriul lui Simion către rege: „Iar deoarece mi-au fost sosit câteva mii de Tătari şi de oaste din partea măriei sale domnului, fratele meu, la rugămintea lor am vorbit d-lui Tarnowski să trimită cu ei oameni la strajă. Nu numai că a făgăduit să trimită, dar s'a prins singur chiar, ceea ce a fost împotriva mea, totuşi n'am putut să-l opresc, a plecat atunci nu cu mică oaste... dar noaptea s'a întors cu toată oastea în tabără... apoi, buntuind oastea, mi-a poruncit să pornesc spre Iaşi, ceea ce a fost împotriva mea, căci Tătarii au adus atunci prinşi şi au înfrânt câteva mii de oaste duşmană, rugându-mă să mă grăbesc spre ei, dar a trebuit să merg cu d. Tarnowski, căci a poruncit să taie sfoarele la cortul meu... iar în vremea aceea soldaţii lui au lovit taberile moldoveneşti şi au sfărâmat câteva din ele, ucizând ţărani şi femei." Şi aşa Tarnowski, cu roatele sale în plină anarhie, a înaintat cu Simion câteva mile spre Iaşi, când s'a oprit apoi şi s'a răsculat de-abinelea contra voevodului [2]).

In situaţia aceasta i-a găsit lângă Vaslui [3]), Ioan Potocki, care trecuse Nistrul în Moldova, la începutul lui August şi venia cu trupe proaspete în ajutorul Movileştilor [4]). „A sosit atunci dumnialui starostele cu oastea — continua Simion — şi s'a oprit în tabără [5]), având în parte şi oastea măriei sale domnului voevod al Moldovei, fratele meu, am nădăjduit că-i va muia şi de câteva ori a făcut cerc în privinţa aceasta, dar n'au voit să asculte şi au plecat strigând... iar despre mine, când am venit în tabăra dumnealui starostelui, au avut o aşa înţelegere, în urma căreia nici n'am fost tare sigur. Din nou a venit dumnialui starostele cu oastea sa şi s'a oprit în mijlocul taberei, aproape de corturile mele; au luat aceasta ca o daună şi apăsare şi atunci abia strigăte şi bunturi mai mari... N'a fost destul că a buntuit oastea sa, ci a tras la o parte şi pe

[1]) Bogdan, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—2, pp. 189—194.

[2]) Anexa IX.

[3]) Bogdan, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—2, pp. 218—223.

[4]) *Ibidem*, II—2, pp. 189—190.

[5]) La 8 August, *Ibidem*, II-2, p. 218. Inainte de sosirea lui Potocki, Tarnowski ceruse plata dela Ieremia, *Ibidem*, pp, 218—223.

Cazacii Zaporojeni, pe cari mi i-a trimis măria sa domnul voevod al Moldovei şi cărora li-am fost dar bani pentru o lună... In nici un chip n'a putut dumnialui starostele să-i despartă şi aşa au dus-o câteva săptămâni cu aceste petreceri sau tratative... apoi au plecat în faţa a trei ceauşi ai împăratului turcesc... şi în faţa a multor Tătari, cari toţi au venit la mine, mirându-se de aceasta şi bănuindu-mă de slugă necredincioasă a sultanului că fug... Iar ei au înaintat aşa cu tratative până s'au oprit la Iaşi, unde au prădat mai întâi şi au jefuit oraşul şi curtea măriei sale domnului voevod al Moldovei şi au mers mai departe, oprindu-se aşa zicând la 5 taleri (simbrie) şi la nişte condiţii, pe cari li-a trimis lor măria sa domnul, fratele meu, dar n'au voit să aştepte ci s'au dus, stricând şi pustiind ţara" [1]).

Şi modul cum au stricat şi pustiit ţara ni-l arată plângerile boerilor lui Simion, către acelaş rege: „Cu jalbe ne plângem împotriva domnului Tarnowski, căruia nu i-a fost destul că soldaţii lui au luat, prădat şi jefuit toate avuturile noastre, necruţând bisericile şi morţii din ele, ci au mai luat cu ei cu puterea în Polonia, împotriva lui Dumnezeu, împotriva legii şi a ruşinei, la voia şi desfrânarea lor murdară, soţiile dela bărbaţi şi copiii dela mame şi slujitorimea, ceea ce măria sa domnul Moldovei a dat porunca să fie luat înapoi, când treceau prin ţara sa" [2]).

In condiţiunile acestea Simion nu se mai putea baza pe aceşti soldaţi, deşi nu înceta de a cere ajutorul regelui [3]). Patima stăpânirii dacă nu desnădejdea înfrângerii îl mână deci să apeleze la Tătari, cari porniră tocmai spre Ungaria, pentru a ajuta marelui vizir în expediţia contra imperialilor.

Marele han însă, pentru a fi mai sigur, apoi pentru că-i lipseau tunurile, chemă şi pe Potocki să lupte alături de el contra trupelor imperiale din Ţara Românească, în frunte cu Radu Şer-

---

1) Anexa IX. Amănunte, şi în raportul lui Potocki, la Bogdan, Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—2, pp. 218—222 ; v. apărarea soldaţilor, *Ibidem*, II—2, pp. 277—280.

2) Instrucţia, dată de boerii Ţării Româneşti lui Vasile clucer şi Voicu vistiernic, soli la regele Poloniei, în *Archiwum Główne*, Varşovia, *Lib. Legationum*, XXVI, p. 31 ; v. anexa nr. X.

3) Bogdan, în Hurmuzaki. *Doc. Supl.*, II—2, p. 210.

ban, pentru reinstalarea lui Simion. O întreagă corespondență se schimbă în acest sens, la începutul lui Septemvrie, între Gazi-Ghirei şi starostele polon. „Fii gata cu noi — îi cerea hanul — şi asigură oastea domniei tale, pe cuvântul şi pe legea mea, ca nimeni nu se teamă de oştirea mea“ [1]). „Slovele măriei tale sunt tare bune — îi refuza abil Potocki, care-şi ferise trupele din calea lui — iar în cea ce priveşte pe Simion voevod... măria ta ai binevoit să-i iai parte cu plăcere pentru prietenia domnului Ieremia, voevodul Moldovei“ [2]). Fireşte că hanul nu fu mulţumit. „Am înţeles că aţi venit cu Simion voevod — îi răspundea lui Potocki — dar că vă temeţi puţin, prin urmare asigurăm oastea mărei sale regelui, fratelui nostru (sic), pe legea noastră şi pe coranul nostru, că nu va avea stricăciune în nici un om, în nici un cal şi în nici un lucru... numai grăbiţi-vă să ne ajungeţi la Siret [3]). Potocki, care se afla la Şceia, se referi la răspunsul, ce-l ducea Tătarilor solul său [4]) Dar hanul insista: „Oastea duşmanilor noştri a fost la Buzău... am trimis să vie Simion voevod... am aflat că oastea d-tale cere plată dela Simion, făgăduiesc pe legea mea că, după ce vom bate pe aceşti duşmani, voiu scrie sultanului să ajute pe Simion voevod la aceasta... aşa dar grăbiţi-vă cât mai repede“ [5]). „Dacă nu veniţi cu Simion voevod, nu va fi bine cu Simion voevod“ — insista şi Ahmed, marele vizir al hanului [6]). Potocki refuză din nou, spunând că a primit ordin dela rege să plece în altă parte „fără a mă îndoi de loc că măria ta vei binevoi a pune la cale cu domnul Simion voevod în ceea ce priveşte ţara aceea aşa, ca să se întărească frăţia cu atât mai mare între prea seninul rege şi măria ta“ [7]). Hanul însă însistă din nou ca, împreună cu Polonii, să învălue

[1]) Gazi—Ghirei către I. Potocki, *Archiwum Główne*, Varşovia, *Libri Legationum*, XXVI, p. 39. In termeni asemănători îl chema şi Ahmed aga, marele vizir al hanului, *tot acolo*, pp. 39—40.

[2]) I. Potocki către Gazi—Ghirei, *tot acolo*, p. 39.

[3]) Gazi—Ghirei către I. Potocki, *tot acolo*, p. 39.

[4]) I. Potocki către Gazi—Ghirei, *tot acolo*, p. 39. Acelaş răspuns, şi lui Ahmed aga, *tot acolo*, p. 40.

[5]) Gazi—Ghirei către Potocki, *tot acolo*, p. 40.

[6]) Ahmed aga către I. Potocki, *tot acolo*, pp. 40—41.

[7]) I. Potocki către Gazi—Ghirei, *tot acolo*, p. 40. Acelaş răspuns, vizirului *tot acolo*, p. 41.

pe adversari şi să le taie retragerea în munţi. „Făgăduiesc răsplată din lădiţa mea — asigura pe Potocki, de pe malul Siretului, ce-l trecu la 14 Septemvrie [1]) — şi jur pe unul Dumnezeu, pe legea mea, pe sânul maicei mele şi pe sufletul meu, nu odată, ci câte cinci ori, că nu mă gândesc să fac vreun rău grămezii voastre" [2]). „Cuvântul măriei tale e aşa de limpede lumii întregi — îl înşela polonul — că păcat ar fi cui n'ar crede în el şi s'ar îndoi de cuvântul unui atât de mare şi de puternic han", dar nu poate veni, căci trebuie să-şi unească oastea cu cea a lui Sobieski [3]) dela Nistru, desigur pentru siguranţa contra aceluiaş mare şi puternic han.

Simion plecă deci singur (13 Septemvie [4]). „Aşa dar şi dumnialui starostele — raporta el regelui după luptă — n'a crezut că trebuie să meargă cu mine, având oameni puţini, căci zilnic plecau din oastea lui şi aşa m'am duş singur tocmai la han, cu puţini Moldoveni, fiind asigurat cu jurământ şi cu slove... unde am fost primit cu bunăvoinţă şi unde mi-a împlinit voia mea" [5]).

Luptele se dădură la 22—23 Septemvrie 1602, între satele Ogretin şi Teişani. Creştinii se îngropară în şanţuri întărite şi evitară lupta în câmp deschis. Călăreţii tătari nu putură astfel lupta şi plecară peste Dunăre. Radu Şerban rămase domn [6]). Sultanul însă numi în scaun pe Radu Mihnea, iar hanul primi ordin să-l instaleze [7]). Simion trebui deci să ia — pentru a treia oră — drumul Moldovei, pentru a nu se mai întoarce niciodată în ţara, peste care ţinuse să oblăduiască chiar la lumina focurilor, aprinse de călăreţii pustiului dela Crâm.

---

[1]) Bogdan, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—2, p. 220.

[2]) Gazi—Ghirei către I. Potocki, *Archiwum Główne*, Varşovia, *Lib. Legat.*, XXVI, p. 41. Aceleaşi insistenţe, făcute de vizirul hanului, *tot acolo*, p. 41,

[3]) I. Potocki către Gazi—Ghirei, *tot acolo*, p. 41. Acelaş răspuns, vizirului, *tot acolo*, p. 42.

[4]) Bogdan, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—1, p. 220.

[5]) Anexa IX. Simion se afla în tabăra Tătarilor la 14 Septemvrie. A doua zi ei se găsiau la Focşani, la grăniţă, *Bogdan*, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—2, pp. 223—226 şi 220.

[6]) Gen. P. V. Năsturel, *Luptele dela Ogretin şi Teişani*, în An. Ac. Rom. Ist., s. II, t. XXXII (1909—1910), p. 851 urm. Cf. Motogna, o. c., pp. 14—19. Cf. Iorga, *Istoria Românilor*, V, pp. 372—374.

[7]) Anexa IX. Cf. Bogdan, în Hurmuzachi, *Doc. Supl.*, II—2, p, 234—235.

Şi ca un blestem al stăpânirii sale, veniră acum pe capul lui cererile de plată a soldei din partea chiar a celor lefegii poloni, cari îl părăsiră, cum am văzut, când situaţia lui era mai critică. Văzând însă că el nu mai are nimic, ei cerură bani dela Ieremia. De aceea Simion, îndată după pierderea domniei, se plânse regelui, prin boierii săi, clucerul Vasile şi vistiernicul Voicu, de purtarea scandaloasă a acestor soldaţi, apelând la judecata lui. „Iar pentrucă cer plată dela măria sa voevodul, fratele meu — declara Simion — nu ştiu pentru ce, căci n'au dreptate, deoarece măria sa nu li-e dator cu nimic. Eu asemenea nu li sunt dator cu nimic, căci numai câteva săptămâni au stat în slujbă, când m'am retras din Ţara Românească şi s'au răsculat la jumătatea câştului, nevoind să facă nimic, aşteptând numai ceasul când să puie capăt slujbei lor. Iar pentrucă cer şi nişte rămăşiţe, pot fi ceva, dar şi acestea puţine, şi acestea sunt din banii dăruiţi, ce li-am fost dat pentru câştigarea bunăvoinţei lor faţă de mine. Dar deoarece nu şi-au ţinut credinţa faţă de mine, ci m'au părăsit sub ochii păgânilor, aproape în cea mai năprasnică nevoie a mea... nu numai că n'aş avea de ce să le plătesc, dar şi de aceea îmi pare rău şi am aruncat aproape în glod, ce li-am dat atât de mult, căci toată vremea, cât au stat în Ţara Românească, n'au făcut altceva, decât au stricat, au prădat şi nu s'au dat duşi nicăiri“ [1]). Iar boierii săi, în frunte cu mitropolitul Eftimie, ale căror moşii erau călcate acum de soldaţii lui Tarnowski, în jalbele lor către rege, adaugău cu firească indignare: „Să ne întoarcă nouă ceeace au prădat şi noi plătim, nu numai această sumă, cerută de ei, ci câteva la fel, căci ei n'au fost soldaţi, ci negustori, vânzând turcului şi ungurului bunurile noastre, boi şi cai“ [2]).

La stăruinţa regelui Tarnowski plecă cu bandele sale din Moldova, făcând la rândul său apel la aceiaşi judecată a regelui şi încercând să justifice purtarea lui ca fiind provocată de neplata simbriei şi de lipsa de îngrijire a voevodului. De aceea regele, prin solul său Piessoczyński, trimis în Moldova la începutul lui Decemvrie 1602, îndemnă pe Ieremia să achite datoria fratelui său.

---

[1]) Anexa IX.

[2]) Anexa X. Apelul lui Ieremia, la Bogdan, Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—2, pp. 227—229,

„N'am lăudat fapta lor — îl asigura regele — dar ce s'a făcut, greu se poate desface, totuşi nu vom uita să avem grijă de lucrurile acestea munteneşti". Solul avea să ancheteze cazul, luând în considerare declaraţiile ambelor părţi [1]). In timp ce el se afla la Iaşi [2]), soldaţi lui Tarnowski, pentru a face presiuni, intrară în posesia lui Ieremia dela Ustia, din Polonia, făcând pe voevod să ceară regelui [3]) şi dietei [4]) alungarea lor de acolo. Ustia fu jefuită până târziu în vara anului 1603 [5]), când diferendul acesta fu aplanat [6]) şi când Movileştii trebuiră sa plătiască luxul de a domni, în acele vremuri de sbucium şi urgie, abătute asupra pământului românesc.

---

[1]) Instrucţia, dată de Sigismund III lui Piessoczyński, sol la Ieremia Movilă, Cracovia, 14. XII. 1602, în *Bibl. Krasiński*, Varşovia, ms. 4003, t. III; v. anexa nr. XI.

[2]) BOGDAN, în Hurmuzaki, *Doc. Supl.*, II—2, pp. 251—252.

[3]) *Idem*, tot acolo, pp. 260—261.

[4]) *Idem*, tot acolo, p, 263.

[5]) *Idem*, tot acolo, pp. 270, 274—276.

[6]) *Idem*, tot acolo, pp. 277—278 (ancheta lui Żółkiewski şi justificările soldaţilor).

ANEXE

I.

Grodno, 5 Iulie [1601]

SIGISMUND III CĂTRE SIMION MOVILĂ

Îi reproşează uciderea lui Udrea şi Negrea şi cere eliberarea din închisoare a tuturor boerilor, ce au trecut de la Mihai Viteazul de partea lui.

Copia listu od Krola Jego Msci do Pana Hospodara Multanskiego o zamordowaniu Udry i Negry.

Zygmunt III, ect.

Jasnie Wielmozny Uprz. nam mily. Doszlo nas to ze Uprz. Wasz.[1]) pod praetextem podeirzenia iakiegoś strony zdrady, kazawszy poimać nemalo Boiarow, y przednieiszych ludzi w ziemi Multanskiei, Udre y Negre, ktorzy za upewnieniem od Hetmana Coronnego o bespieczenstwie zdrowia y maiętnosci swych od nieprzyaciela tam tych ziem Michala oderwawszy się, y na slowo Starosty Kamienieckiego, ze iem to strzymano bycz mialo, spusciwszy się do Uprz. Wa. iako Woiewody w tey tam ziemi od nas postanowionego przystali, y onemu się poklonieli, bes wszelakiego sądu y uznania prawnego potracic roskazaleś, a drugich snac iescze w wiezieniu chowasz, ktorzy tesz nie sąm bespiecni zdrowia swego. Tak surowego y prędkiego postępku z temi ludzmi Uprz. Wasz. pochwalac nie mozemy y obchodzi nas to niepomalu ze Uprz. Wasz. mimo zwierzchnosc nasze y przeciwko napominaniu naszemu, ktoresmy do Uprz. Wa. dali, abys sie byl z temi ludzmi, ktorzy nieprzyaciela odstąpieli a Uprz. Wasz. się poddali, laskawie y dobrotliwie obchodzil y zadnego besprawia onem nie czyniel, bo obawiac się tego trzeba, aby za takowym Uprz. Wasz. postępkiem, w ty tam ziemi znowu nieprzyszlo do klotni y mieszanin iakich. Czo nie moglo by byc bes szkody y niebes-

[1]) „Wasza Uprzejmość" este titlul dat de rege senatorilor poloni.

pieczenstwa tam tych ziem i Coroney naszy. A isz snac iescze niktorzy z nich sąm w wiezieniu za roskazaniem Uprz. Wa. pilnie Uprz. Wa. napominamy y pod poszluszenstwem nąm oddanym mieć to chczęmy, aby z niemi tak gorączo y surowie sobie nie postępowal, ale raczey do nas, iako do Pana zwierzchnego tych tam ziem, iezliby wczym podeirzeni beli, zarazem one, pospolu z dowodami wszelakiemi winnosci, albo podeirzenia iakiego ich odeslal, gdysz iezli czo takowego w nich sie pokaze y nasze zwierzchnosci to obchodzic musi. Ale o to nam idzie, aby ci ludzie bes sądu y bes prawa niewinnie gardl swych nie pozbeli. Mamy za to ze Uprz. Wasz. wzgląd maiącz na poszluszenstwo nąm oddane, dla laski naszey inaczy nie uczynisz, ktoremu ządąmy dobrego zdrowia od Pana Boga. Dąn w Grodnie dnia V miesiącza Lipca, etc.

(Bibl. Ord. Zamojskiej, Varşovia, ms. 1786, copie).

Copia scrisorii din partea măriei sale regelui către domnul voevod al Munteniei în privinţa uciderii lui Udrea şi Negrea.

Sigismund III, etc.

Prea puternice milostive al nostru drag. Am auzit că domnia-ta sub pretextul unei bănuieli oarecare de trădare ai poruncit a prinde mulţi boeri şi oameni de frunte din ţara Munteniei, ca Udrea şi Negrea, cari, în urma asigurării din partea hatmanului Coroanei [1]) în ceea ce priveşte siguranţa vieţii şi a averii lor, s'au deslipit de Mihai, duşmanul acestor ţări, şi, la cuvântul starostelui Cameniţei [2]), că li va fi ţinut aceasta lor, au venit la d-ta, ca la voevodul pus de noi în acea ţară, şi s'au poclonit lui, ai dat poruncă să fie ucişi fără nici o judecată şi cercetare legală, iar pe alţii se pare că-i ţii încă în inchisoare, cari de asemenea nu sunt siguri de viaţa lor. Nu putem să lăudăm o purtare aşa de aspră şi de năprasnică a d-tale cu aceşti oameni şi ne priveşte mult că d-ta (ai săvârşit aceasta) peste suzeranitatea noastră şi împotriva îndemnului nostru, pe care l-am făcut cunoscut d-tale, ca să te porţi cu milă şi cu bunătate cu aceşti oameni, cari au părăsit de duşman şi s'au supus d-tale şi să nu le faci nici o nedreptate, căci trebuie să ne temem ca în urma unei asemenea purtări a d-tale, să nu se ajungă în ţara aceea din nou la oarecari certuri şi tulburări. Ceea ce n'ar putea fi fără stricăciunea şi primejdia ţărilor ace-

---

1) Jan Zamoyski.

2) Jan Potocki.

lora şi a Coroanei noastre. Iar deoarece se pare că sunt încă unii din ei în închisoare din porunca d-tale, îndemnăm cu stăruinţă pe d-ta şi dorim să avem aceasta, prin supuşenia dată nouă, ca să nu te porţi cu ei atât de fierbinte şi de aspru, ci să-i trimiţi mai bine la noi, ca la domnul suzeran al ţărilor acelora, dacă ar fi cumva de bănuit, laolaltă pe ei, împreună cu toate dovezile vinei, sau a unei bănuieli oarecare, pentrucă, dacă se va arăta în ele ceva asemănător, aceasta trebuie să privească şi suzeranitatea noastră. Dar aceasta vrem noi, ca acei oameni să nu fie lipsiţi, nevinovaţi, de capetele lor, fără judecată şi fără dreptate. Credem că d-ta, având în vedere supunerea dată nouă, nu vei face altfel întru graţia noastră, căruia îi dorim sănătate bună dela Domnul Dumnezeu. S'a dat în Grodno, în ziua de 5 a lunii Iulie, etc.

II.

Jagielnica, 2 Octomvrie 1601

SOBIESKI, VOEVOD DE LUBLIN, CĂTRE SIGISMUND III

Îi raportează că Sigismund Báthory a plecat spre Făgăraş, iar trupele turceşti, ce pleacă în ajutorul său, au ajuns la frontiera Transilvaniei. Gheorghe Basta a ars Alba-Iulia şi a fugit la Turda. Ieremia Movilă anunţă că a sosit la Iaşi un ceauş turc cu steag pentru Sigismund Báthory şi că hanul a trimis o armată mare în Dobrogea în ajutorul Turcilor. Sforţări din partea lui Sobieski de a aduna trupe la Nistru.

Nayaśnieyssy Mosciwy Krolu Panie moy Mcziwy.

Z listow thych ktorem Wass. Krol. Mci. w przesslym thegodniu posłał iedne przes poslańca swego, drugie przes komornika Wass. Krol. Mci. P. Golkowskiego thego co konia ode mnie Wass. Krol. Mci. wiodł, zrozumieciess Wass. Kr. Mc raczyl in quo statu iest Siedmigrodzka Ziemia. Na tho te tylko ponowe mam, ze yuss Pan Woyewoda ku Fogorassu z ludzmi themi ktorzy się do niego skupili possedl. Turcy thess ci co na pomoc Panu Woyewodzie idą, yuss na granicy Siedmigrodzkiey byli. Dziurdzi Bassiha Biallogrod spaliwssy umknął się pod Turdę, do thego czassu tak rozumiem zyąwssy się Siedmigrodzkie woysko z Turki, iessli im Bassta do zamku yakiego nie ustąpi, ze się yuss z sobą zessli. Daye mi znać Hospodar, ze Suliman Czauss stary z niemalą kupą ludzi iest theras u

niego w Jasiech, ktory chorągiew niesie Panu Woiewodzie Siedmigrodzkiemu, obawiac się thego trzeba zebi sami Turcy nie osiedli they Ziemie, czego blizey niss daley. Wienc i tho daie znać ze Car trzech siestrzencow swych i kilku Murzow wyprawil s kilkiem dziesiąth thysięcy do Woyska Tureckiego, ktorzy Dobruczem possli, zaczym nie spodziewam się, aby w thym czassie na nas mialo przypasć co niebespiecznego.

Ja s tego thu mieisca pomykam się nad Dniestr, kędy nie dlugo się bawiąnc rozlozę thę trochę zolnierza co go iest, bo yescze y s tych co pieniądze wzięli nie wssyscy się stawili przy granicy Woloskiey, ukazeli się pothym tego potrzeba, wnet tho w kupie moze bydz. Aczem ci byl umyslil w obozie bydz ass do sniegu, ale s tą garstką ludzi yako Jch M PP Senatorom drugiem co w sluzbie są thak y mnie zdało się, więthssy huk oras moze bydz kiedy w kupie nie będziem. Pissać mi Wass. Krol. Mc raczyss, dziwuyąc się themu ze kwarthy tey tak mało, yakom o niey dal Wass. Krol. Mczi znać. Pewieniem ze Jego Mc P. Podskarbi do thego czassu dal znać Wass. Kr. Mci. Jednak y ia possylam rachunek P. Brodeckiego, ktory thym od Pana Pissarza szafował, s tego dostatecznie Wass. Kr. Mcz. zrozumiec bendziess raczyl, gdzie się co podzialo. Thym się nie dogodzilo ze tho na piechotę Kamieniecką w przod na wssystek rok zupelny wziętho. Widzę thę bydz wolą Wass. Kr. Mci, aby zupelne tho woysko bylo, wedlug listow przypowiednych od Wass. Kr. Mci poslanych, ale yss pieniędzy niemass, bo y tych com swoie wydal nie wiem skąd wziąnć. Poborcowie do ktorych mię odsyla Jego Mcz Pan Podskarbi, kazdy powieda ni mam, przyidzie tak zostac. Aczey Pan Bog zdarzy ze Wass. Kr. Mcz tam się fortunie, o co Pana Boga wssyscy prosiemy, odprawic bendziess raczył, latwiey potym przyczynić thego moze wedlug woley Wass. Kr. Mczi.

Zalecam przythym nanisse sluzby me do Mayestatu Wass. Kro. Mci pana mego Mciwego. Datt w Jagielnicy d. 2 Octobris A. 1601.

Wassey Kroliewskiey Mci Pana mego Mciwego nanissy sługa
M. Sobieski.

[Adresa] Sacrae ac Sereniss[mae] Regiae Maiestati Domino Dno suo clementissimo.

(Bibljoteka Kórnicka, Kórnik, Ms. 1399, nr. 40, original).

Prea senine milostive rege doamne, domnul meu milostiv. Din scrisorile acelea, ce le-am trimis săptămâna trecută măriei voastre, unele prin curierul meu, altele prin aprodul m. voastre, d. Golkowski, acel ce a dus m. voastre calul din partea mea, m. voastră aţi binevoit a înţelege în ce stare se află ţara Transilvaniei. Pe lângă aceasta, am mumai aceste noutăţi, că domnul voevod [1]) a plecat acum spre Făgăraş cu oamenii aceia, ce s'au strâns la el. Turcii la fel, acei ce merg în ajutorul domnului voevod, s'au aflat acum la graniţa ardelenească. Gheorghe Basta, arzând Bălgradul [2]), a fugit la Turda, iar până acuma aşa cred că se va împreuna oastea ardelenească cu Turcii, iar dacă Basta nu se retrage înaintea lor în vreo cetate oarecare, că s'au împreunat acum. Imi dă de veste gospodarul [3]) că Suliman ceauşul, bătrânul, se află acuma la el, în Iaşi, cu o mare grămadă de oameni, care aduce steag domnului voevod al Transilvaniei, trebuie să ne temem ca însăşi Turcii să nu ia în stăpânire această ţară, ceea ce-i mai mult decât cu putinţă. Deci şi aceasta dă de ştire (Ieremia) că hanul a trimis trei nepoţi ai săi şi câţiva mârzaci, cu câteva zeci de mii, la oastea turcească, cari au plecat prin Dobrogea, astfel că nu mă aştept ca în această vreme să cadă asupra noastră vreo primejdie.

Eu, din acest loc de aici, mă grăbesc la Nistru, unde, nezăbovind mult, voiu desfăşura, la graniţa Moldovei, aceşti puţini soldaţi ce sunt, căci încă şi din acei, ce au luat banii nu s'au înfăţişat toţi ca, dacă va fi nevoie, să se poată strânge îndată la grămadă. Deşi m'am gândit să rămân în lagăr până la iarnă, dar cu această mână de oameni n'am crezut (să rămân), ca şi alţi dumnialor senatori, ce se găsesc în slujbă, aşa şi eu, căci mai mare zgomot poate fi, când nu vom fi la grămadă. Măria voastră binevoiţi a-mi scrie, mirându-vă că cvarta [4]) aceasta este aşa de mică, precum am dat de ştire despre ea m. tale. Sunt singur că şi dumnialui vistiernicul a dat de veste până acuma m. voaste. Totuşi şi eu trimit socoteala d-lui Brodecki, care a adus-o dela domnul secretar [5]), din aceasta m. voastră veţi binevoi a înţelege îndeajuns, unde s'a împărţit. De aceea nu s'a potrivit, că s'a luat la început pentru infanteria din Cameniţa în întregime pentru un an întreg. Văd că aceasta este voia m. voastre ca această oaste să fie întreagă, potrivit scrisorilor de năimire, trimise de m. voastră, dar nu sunt bani, căci şi acei, ce i-am cheltuit dela mine, nu ştiu de unde să-i

---

[1]) Sigismund Báthory.

[2]) Alba-Iulia.

[3]) Ieremia Movilă.

[4]) Solda armatei cvarciane.

[5]) Secretarul de câmp al Poloniei.

iau. Perceptorii, la cari mă trimite dumnialui vistiernicul fiecare spune: „n'am“, rămâne să stau aşa. Poate cine ştie, va da Dumnezeu, şi veţi binevoi a isprăvi acolo m. voastră cu noroc, ceea ce cu toţii rugăm pe Dumnezeu, când mai uşor apoi se va spori aceasta poate după voia m. voastre. Recomand apoi slujbele mele prea plecate maiestăţii măriei voastre domnul meu milostiv. S'a dat în Jagielnica în ziua de 2 Octomvrie, anul 1601.

Al m. voastre, domnul meu milostiv, prea supusă slugă,

M. Sobieski.

III.

[Toamna, 1601]

SIGISMUND III CĂTRE IEREMIA MOVILĂ

A luat act de ştirile, privitoare la Transilvania, trimise de Ieremia. Plecat la război cu Suedezii, se interesează totuşi de si-tuaţia din ţările române. A dat dispoziţiuni lui Marcu Sobieski, locţiitorul hatmanului, să strângă şi să fie gata cu armata. A cerut statelor ardelene să sprijine armata polonă. Trimite lui Ieremia instrucţiuni de apărare, în care scop va consulta pe Sobieski, că-ruia i-a dat depline puteri în vederea asigurării liniştei în ţările române.

Copia listu Krola Jego Msci do Pana Woiewody Wołoskiego pisana.

Jasnie Wielmozny Uprz. nam miły. Nizli pierwszy posłaniec Uprz. Wasz. beł za roskazaniem naszym odprawion, nadiachał beł zatem iakośmy to iusz Uprz. Wasz. dałi znać i wtory z wiadomoscią o rzeczach Siedmigrodzkich, ktore obchodziły nas i obchodzą niepomało i dla samei tei tam ziemie, ktory pokoiu, iako sąsiectwem s państwy naszymi złączonei zyczymy, i dla tego ze rozruchy te mogą doliec tamtych ziem i Multańskiei i Mołdawskiei i nass zatrudnić, a tym więcei zesmy na ten czass i sami i woiska, takze Hetmani naszi w inną stronę przeciw nieprzyiacielowi się obrocili. Jakokolwiek iest choć i opodal od kraiow tamtych będąc ile z nass być moze o rzeczach tamtecznych obmysławać nie zaniechywamy. Pissalismy i znowu terass piszemy do Wielmoznego Marca Sobieskiego Woiewody Lubelskiego na mieiscu Hetmańskim na ten czass będącego, aby zołnierza zebrał iako nairychlei i z

niem beł pogotowiu, maiąnc pieczą na kazde tam tei ziemie niebespieczeństwo. Daiemy tesz listy do PP Rad tamecznego kraiu i obywatelow tamecznych wzywaiąc aby nie zaniechywali posilić ludźmi swymi woiska naszego, takze starostom ukrainnym i inszem w tamtych kraiach bęndacym roskazuiemy ludzie powinnosć woienną na sobie maiące i te ktorzyby do woiny spossobni beli ruszyć i do woiska posłać. Awa coby ieno w oddaleniu sie naszym ku zabieganiu niebespieczeństwom tam tem uczynić się mogło, to Woiewodzie pomienionemu zlecamy uczynić, s ktorem Uprz. Wasz. o wszytkiem znosić się bęndziesz. Rozumiemy ze tesz Uprz. Wasz. nie zaniechasz spossobić się na zołnierza i ludzie boiowe, co iedno przy drugim moze tem więtczą potęznośc uczynić i innych sposobow słusznych ku obronie swei pewnismy ze Uprz. Wasz. dosięgać bęndziesz, w czass rzeczom zabiegaiąnc i ostroznośc takze czułość wczass spossabiaiąc, przeszłe przygody mogą być przykładem i napomnienim. Awa tesz zdarzy Pan Bog nam się pręntko sam odprawić, zaczem tem potęzniei o tamtych niebespieczenstwach moglibysmy obmyslawać. Coś około zamkow ossobnem listem Uprz. Wasz. do nass pissał, w tem od Woiewody Lubelskiego bęndziesz wiedział wolią naszę i ten uczyni, albo uczynić roskaze w tei mierze to co ma w zlieceniu od nass. Zyczymy zatym Uprz. Wasz. etc. Dan etc.

(Bibl. Ord. Zamojskiej, Varşovia, Ms. 1786, p. 199, copie).

Copia scrisorii măriei sale regelui, scrisă către domnul voevod al Moldovei.

Prea mărite şi milostive dragul nostru. Inainte ca cel dintâi trimis al domniei tale să fie, din a noastră poruncă, trimis înapoi, a sosit, precum am dat acum de veste d-tale, şi al doilea, cu ştire despre lucrurile ardeleneşti, cari ne-au privit şi ne privesc nu puţin, atât pentru ţara aceia însaşi, a cărei pace o dorim, ca uneia, ce e legată de statele noastre prin vecinătate, cât şi pentru aceasta, că aceste tulburări pot atinge ţările acestea, atât a Munteniei, cât şi a Moldovei şi nouă să ne dea de lucru, şi aceasta cu atât mai mult, cu cât şi noi şi oastea, la fel şi hatmanii noştri, ne-am întors în altă parte împotriva duşmanului. Oricum ar fi, deşi suntem departe de aceste ţări, cât ne va fi cu putinţă, nu vom lăsa să nu purtăm grijă de lucrurile acelea. Am scris şi scriem din nou acum către dumnia-

lui Marcu Sobieski, voevod de Lublin, în această vreme stând în locul hatmanului, să strângă cât mai degrabă soldaţi şi să fie gata cu ei, având în vedere orice primejdie a ţării aceleia. Dăm la fel scrisori către dumnialor sfetnicii acelei ţări şi către cetăţenii de acolo, chemându-i să nu întârzie a întări cu oamenii lor oastea noastră, asemenea poruncim starostilor dela graniţă şi altora, cari se află în acele ţări, să pornească şi să trimită la oaste oamenii, cari au asupra lor datoria de arme, şi pe acei, cari ar fi potriviţi pentru război. Deci orice s'ar putea numai face întru înlăturarea primejdiilor acelora, în a noastră îndepărtare, am însărcinat pe voevodul pomenit să facă aceasta, cu care d-ta te vei sfătui despre toate. Inţelegem că şi d-ta nu vei lăsa la o parte să-ţi strângi soldaţi şi oameni de luptă, care unul lângă altul poate face puterea cu atât mai mare, şi suntem încredinţaţi că d-ta vei găsi şi alte mijloace drepte întru apărarea proprie, de cu vreme preîntimpinând lucrurile şi de cu vreme având prevedere şi băgare de seamă, pildele trecute pot fi pildă şi luare aminte. Şi poate va da Dumnezeu să ne întoarcem şi noi, când vom putea îngriji cu atât mai vârtos de primejdiile acelea. Ceea ce ne-ai scris d-ta, în carte osebită, în privinţa cetăţilor, vei cunoaşte voia noastră dela voevodul de Lublin, şi acesta va face, sau va da poruncă să se facă în această privinţă, ceea ce are în însărcinarea din partea noastră. Dorim apoi d-tale, etc. S'a dat, etc.

IV.

[Gawja, Octomvrie 1601]

SALV-CONDUCT DAT DE SIGISMUND III LUI RADU BUZESCU

Regele dă lui Radu Buzescu un salv-conduct, pentru a trata în siguranţă cu comisarii poloni, Ioan Potocki şi Cristofor Kochanowski, asupra împăcării boerilor răsculaţi cu Simion Movilă.

Salvus conductus Radulae Buzowski.

Sigismundus Tertius Rex Poloniae significamus cum iactatam hucusque bellicis tumultibus Valachiam ulteriorem tandem pacari ac dissidentes inter nonnullos eiusdem incolas ac Illmum ac Magnificum Palatinum Simeonem animos reconciari cupia[mus] dedisse nos negotium commissariis nostris qui ea de re cum Magnifico Radula Bozowski aliisque qui ipsum sequuntur agant ac conferant generosis scilicet Ioani Potocki Capitaneo nostro Camenecensi et Chr[ist]ophero Kochanowski vexillifero

Sandomiriensi Aulico nostro et ad ser[enissi]mum Imperatorem Turcar[um] Nuncio. Quod ut eo liberius peragi possit eidem Magnifico Radulae Bozowski et quibuscunque asseclis ipsiq[ue] hasce securitatis nostrae litteras nostras p[re]stamus quibus presi vel per se vel per mandatarios ac plenipotentes suos ad destinatos eam ad rem commissarios nostros sicie etiam si ys ita libuerit ad nosmet ipsos una cum comitatu rebusque universis libere ac secure per ditiones ac quascunque ipsi sediarentes Provincias nostras tam susditas quam clientares veniendi retinendi et de compendiis ac ad gra[cia]m reducendis permemoratis dissidys alienatisque voluntatibus agendi tractandi constituendique facultatem habeant de quo nos ipsis p[rae]sentibus cavemus. Quod ad omnium quoru[m] interest Regni et Dominorum nostrorum subditorum tum ad Illustrissimorum et Magnificorum Moldaviae et Valachiae Transalpinae Palatinorum notitiam hisce deducend[is] eosdem hortamur serioque mandamus ut in omnibus erga memoratum Radulam Bozowski asseclas ipsique mandatariosve ac plenipotentes ipsorum ad p[rae]fatis commissarios nostros sive et nosmet ipsos venitates et deinde reducentes pacate sese gerant liberumque ubiquo ac securum transitum omnemque adeo securitatem ipsis p[re]stent sub poenis in violatores salvi conducti nostri legibus Regni publicis sancitis. In cuique rei fidem, etc.

(Arhiva particulară a d-lui Dr. A. Czołowski, Lwów, Ms. 71, p. 65, copie).

V.

[Muntenia, Decemvrie 1601]

JAN POTOCKI, STAROSTELE CAMENIŢEI, CĂTRE AHMED PAŞA.

Refuză să plece din Ţara Românească, unde a reinstalat pe Simion Movilă şi îi cere să stăruie ca Radu Mihnea, numit în locul lui Simion, să nu treacă Dunărea, fapt ce ar periclita pacea dintre Polonia şi Poarta Otomană.

Copia responsu Achmet Passi.

Pisaniem swem Pana Achmeth Passa, przyiacela swego, Jan Potocki, Starosta Kamienieczki, General Podolski, nawiedza

i przyacielskie sluzby swe zaleca, dobrego zdrowia zycza y z niego sie cieszac. Przez sluge Jego Msci pana Woiewody Multanskiego radbym byl do WM pisac, ale ktoby po turecku umial pisac nie bylo go pod ten czas. Dziekuie ze mie WM pissaniem swym nawiedzil y o zdrowiu swem oznaimił, ktorego ia WM zyczi iako przyacielowi. Tak rok wiesz WM ze naiasnieiszy Krol Polski, Pan moy Milosciwy, za sleceniem Jasnie Wielmoznego Pana Canclerza że mie tu byl poslali, abym na stoliczne mieiscze wprowadzil pana Woiewode Multanskiego Simeona, a to za spolnemi porozumieniem Cezarza Jego M Tureckigo y Naiasnieiszego Krola Polskiego pana mego, i stalo sie tak, iako było wola. Tego roku takze rozkazanie Naiasnieiszego Krola Polskiego Pana mego Milosciwego przistąpiło, abym wprowadzil Simeona Wielmoznego Woiwodę Multanskiego. Tom uczynił, iako sluga zyczliwy i zastalem y Alli Pasę ktor maiać tes roskazanie od Cesarza Jego Msci Tureckiego aby tegosz osadził i poslugę ucziniwszy. Teraz WM pisześ mi nową rzecz, iakoby odmiana miała byc. Przyazn Jch Msci Krolow Polskich z Cesarzmi Tureczkimi, iako dawna trwala y stateczna, WM iako mądry wiesz, wiec sludzi co każą to ma czynic, iako dobrj sluga dalem znac Naiasnieiszemu Krolowi Polskiemu Panu swemu Milosciwemu, i gdy rozkazanie JKM przistąpi, wola Panow naszych niech sie dzeie, ale poki nauki od JKM miec ne bedę, ia stąd odiechac ani woiska ruszyc nie mogę, patrzac na iny narod, ktorjby chcial te ziemie opanowac y nas wadzic, czego Panowie naszy przestrzegaią, aby w zgodziechmy mieszkali y kupcom nie przeskadzali. Takze WM o to sie staraj aby Radul Dunaia nie przechodzil, zeby sie pokoy miedze pany tak wielkimi nie wrzuszal bo[1]) rzecz iest miedzi Pany zgodi, przyazń mnozyc, a WM iako mądry to uczynisz, a prziklęty czlowiek niech bedzie, ktoryby starodawną przyazn y tak zachowałą targać chciał, z mądrosci swej zabiezysz WM temu, iako dobrj sluga Pana swego y iako dobrj przyaciel Pana Hieremi Woiewodj. Mnie tez z WM znaszać sie i przes pismo i przez sluge tu blizei bedać snadniej stronykom (?). O zegarek napisze do Jego M pana Woiewodj Braclawskiego, i swoy tes mam z sobą posli go rad WM. Jasnie Wielmoznemu pana Canclerzowi Co-

[1]) In text: go.

ronemu od WM w liscie swym sluzbym zalecil, bom tez do Jego M pisal, i teraz pisaniem wziął od Jego Msci, gdzie pan Bog tak sprawil ze Niemcze porazil y Inflante wszelki oswobodzil, ia sam iuz byc wiadoma, bo tes moi dwaj bracia tam są, ktorzi mi to oznajmuią.

(Bibljoteka Ordynacji Zamojskiej, Varşovia, Ms. 1808, p. 99, copie).

Copia răspunsului dat lui Ahmed paşa.

Prin cartea sa, Ioan Potocki, starostele Cameniţei şi generalul Podoliei, se închină de sănătate, recomandă slujbele sale prieteneşti domnului Ahmed paşa, prietenului său, şi îi doreşte bună sănătate şi să se bucura de ea. Aş fi scris bucuros d-tale prin sluga măriei sale voevodului Munteniei [1]), dar în acea vreme n'a fost nimeni, care să ştie a scrie turceşte. Iţi mulţumesc că d-ta mi-ai trimis închinăciuni prin cartea d-tale şi mai înştiinţat de sănătatea d-tale, pe care eu o doresc d-tale, ca unui prieten. Astfel acum un an, ştii d-ta că prea seninul rege al Poloniei, domnul meu milostiv, m'a fost trimis aici, la recomandarea prea puternicului domn cancelar [2]), ca să aşez la locul de scaun pe domnul voevod al Munteniei, Simion, şi aceasta în urma înţelegerii dintreolaltă a măriei sale împăratului turcesc şi a prea seninului rege al Poloniei, domnul meu şi a fost aşa precum a fost voia. Anul acesta asamenea mi-a venit porunca prea seninului rege al Poloniei, domnul meu milostiv, se aşez pe Simion, măritul voevod al Munteniei. Am făcut aceasta ca slugă binevoitoare şi am găsit şi pe Alli paşa, care asemenea a avut poruncă din partea m. s. împăratului turcesc să aşeze pe acelaş şi să-şi facă datoria. Acuma d-ta îmi scrii un lucru nou, cumcă ar avea loc o schimbare. D-ta, ca om cuminte, ştii cât de veche şi de statornică a ţinut prietenia măriţilor regi poloni cu împăraţii turceşti, deci ce se porunceşte slujitorului, aceea trebue să facă; ca slugă bună am dat de veste prea seninului rege al Poloniei, domnului meu milostiv, şi când va veni porunca m. sale fie voia stăpânilor noştri, dar câtă vreme nu voiu avea povaţă dela m. s. regele, eu nu pot pleca de aici, nici mişca oastea, privind la alt norod, care ar avea să pună stăpânire pe acastă ţară şi să ne tulbure pe noi, ceea ce stăpânii noştri iau seama să trăim în înţelegere şi să nu stingherim negustorii. De asemenea d-ta să stărui ca Radu [3]) să nu treacă Dunărea, ca să nu se clintească pacea dintre stăpânii atât de mari, căci se cu-

[1]) Simion Movilă.

[2]) Jan Zamoyski.

[3]) Radu Mihnea.

vine între domni înţelegere, şi prietenia sá se sporească, iar d-ta, ca om cuminte, vei face aceasta şi blestemat om fie acela, care ar avea să rupă o prietenie străveche şi atât de îndelungată. D-ta, din cuminţenia d-tale, vei feri aceasta, ca slugă bună a stăpânului d-tale şi prieten bun al domnului Ieremia voevod. Mie îmi cade mai uşor a mă sfătui cu d-ta, atât prin carte cât şi prin slugă, fiind aici mai aproape. Despre ceasornic, voiu scrie dumnialui voevodului de Bracław, şi al meu de asemenea îl am la mine, îl trimit bucuros d-tale. Am recomandat, în cartea mea, prea măritului domn cancelar al Coroanei slujbe din partea d-tale căci am scris de asemenea d-sale şi acuma am luat carte dela dumnialui, căci a rânduit aşa, că a biruit pe Nemţi şi a eliberat Livlanda toată, mie însumi mi-a fost cunoscut acest fapt, căci şi doi fraţi ai mei sunt acolo, cari m'au înştiinţat despre aceasta.

VI.

Wilno, 8 Fevruarie 1602

SIGISMUND III CĂTRE CRISTOFOR KOCHANOWSKI, TRIMIS LA CONSTANTINOPOL

Îi trimite instrucţiuni pentru misiunea sa, precum şi scrisori pentru sultan şi vizir, solul trebuind să lupte din răsputeri pentru recunoaşterea lui Simion Movilă în locul lui Radu Mihnea.

Copia listu od Krola Jego Msci do Pana Kochanowskiego.

Urodzony wier[nie] nąm mily. Dopierosmy dzisia dowiedzieli się zes Wier. Twa niezarass w drogę sie pusczíel na ktorąsmy Wier. Twą posłali y asz 22 Stycznia, iako nąm Woiewoda Lubelski pissał, miałes byc we Lwowie. Rozumièmy iednak ze iusz then list nasz y drugie rzeczy, ktore przi nièm poszełamy, nie zastaną Wier. Tw. asz na mieisczu, albo blisko mieisca, iakosz potrzeba iest thogo, abys się Wier. Tw. spieszyl, iako dla tych pierwszych spraw Wier. Tw. zleconych, tak oszobliwie dla they o ktorey theras do Wier. Tw. piszemy. A tho piszanie nasze z listhy do Czesş. Tureckiego y Basze, piszemy do Hospodara Ieremy, uzywaiąnçz go aby iako naiprędzey za Wier. Twą poslał. Pewni thego iestesmy zes iadąncz przes Multanska Ziemie dowiedzial się co się w niey dzieie ze Bozowsci s niey ustąpieli a zasi Czess. Tureczki poslal tam Radulę sina Michnowego na Panstwo, kazawszy Siemienowi s niego ustapic. Dzieie sie tho nad wszelakie nasze spodziewannie

y s podziewieniem, bo za samegosz Czeszarza Tureckiego zleczeniem possadzony tam byl Siemion y on pozwolil nąn. Przetho piszemy wtym do samego Czess. y do Basze, ktore listy oddas Wier [Tw.] s pilnoscią y sprawy they popieracz tam bendziesz, iako naiwięczey bycz moze. Oczęm oszobną instructią ku pierwszey Wier. Tw. poszełamy, a ządamy zatym Wier. Twą byc dobrze zdrową. Dąn z Wina dnia VIII Miesiąca Luthego Roku Panskiego MDCII Panowania etc.

(Bibl. Ord. Zamojskiej, Varșovia, Ms. 1786, p. 182, copie).

Copia scrisorii măriei sale regelui către domnul Kochanowski.

Nobile credincios nouă drag. Astăzi abia am aflat că domnia ta nu te-ai pornit îndată la drumul, pe care te-am trimis, și chiar la 22 Ianuarie te-ai fi aflat în Liov, precum ne-a scris voevodul de Lublin. Credem totuși că această carte a noastră și alte lucruri, ce le trimitem cu ea, nu te vor mai găsi chiar pe loc, sau aproape de loc, căci trebuie ca d-ta să te grăbești, atât pentru acele treburi dintâi, încredințate d-tale, cât mai ales pentru aceasta, despre care scriem acuma d-tale. Iar această carte a noastră, cu scrisorile către împăratul turcesc și pașă, scriem gospodarului Ieremia, rugându-l cu stăruință s'o trimită cât mai repede după d-ta. Suntem încredințați că, mergând prin țara muntenească, vei afla ce se petrece în ea, că Buzeștii s'au retras din ea și că împăratul turcesc a trimis acolo în domnie pe Radul, fiul lui Mihnea, poruncind lui Simion să iasă din ea. Se petrec acestea peste orice așteptare a noastră și cu mirare, căci în urma recomandării aceluiaș împărat turcesc a fost așezat acolo Simion și el l-a încuviințat. Prin urmare scriem în această privință împăratului însuși și pașei, pe cari scrisori le vei da d-ta cu grijă și vei sprijini acest lucru acolo, cât se poate mai mult. In care privință trimitem d-tale instrucție osebită, la cea dintâi, și dorim apoi ca d-ta să fii sănătos. S'a dat din Wilno, în ziua de 8 a lunii Fevruarie, anul Domnului 1602, al domniei, etc.

VII.

Constantinopol, 5 Mai 1602

CRISTOFOR KOCHANOWSKI CĂTRE SIGISMUND III.

Ii raportează despre primele rezultate ale soliei sale la Constantinopol, cu privire la Muntenia și Moldova și despre dificultățile, ivite în calea tratativelor, prin schimbarea marelui vizir.

Naiasnieiszy Mciwy Krolu Panie Panie y dobrodzieiu moy Mciwy.

Dalem znac W. Krol. Mci panu memu Mciwemu co się tu ze mną działo ad diem 22 Aprilis y iako mi się beło uprzykrzyło to zwłaczanie y odkładanie odprawy moiei y sprawowania tego com miał w zleceniu od WKM.

Cieszelem się iednak tym, ze acz nierychlo (bo die 25 Aprilis odprawowalem sie u Basze troche wzdy statecni y powazni nisz pierwszy ras) wszagze nie naigorzy poczely się iusz rzeczy bely stanowic. Bo y Multanska Ziemia iusz sie beła uspokoieła, Symeon Woiewoda miał tam siedziec do smierci swey, a bes wiadómsci y porozumienia sie z Wászą Kro. Mscią odmienion byc nie miał, y owszem Czeszarz miał byc nań laskaw, Tatarowie przes tę ziemie do Węgier chodzic nie mieli, w dani y innych powinnosciach woiennych zwlascza miał miec folgę. O Woloską Ziemie acz sarkali barzo y pewno rzecz iey s chęcią WKM nie ustąpią, iezli nie bendą kiedy musieli, wszagze yzem tego Chalil Basze sffagra Cesarskiego zastał initiori ingenio et magis tractabilem nisz sąm inszy ziadli Musulmanowie, tuszełem sobie zem przynamniei na kilka lath z araczem mial się do WKM wrocic. Bo kiedym go prosil aby tó wszystko doloznie y dostatecnie co ode mnie szlyszał, odniosl Cesarzowi, y sam sie zycliwie do tego przyczynił, aby dla uszanowania przyiazni WKM Mciwy Cesarz nie bel themu przeciwny, ofiaruiąc mu za to łaskę y sczodrobliwosc WKM, obiecal mi dosic chetnie we wsytkim zycliwym stawic y starac się aby przyaśn WKM z Cesarzem przymnazana a nie naruszona beła, obiecuiącz y respons prętki od Cesarza y przystęp do witania go. A zatym y odprawę czego wszystkiego kiedy z dobrą nadzieią wygladą, asz ci mi nowinę niosą ze go zrzucono s tego dostoienstwa (tak tu y szwagrom nie przepusczą) dzis trzeci dzien to iest d. 3 May. Bylem s tego barzo niepocieszon, isz bacze ze w dlugą ta odprawa moia przydzie, ale nie mniei y s tey miary \ze na iego mieiscu posadzono człowieka iako szlysze gniewliwego, złego y nieprzyaciela Chrzescianinowi, niiakiego Sabatcci Hassan Bassa, przed laty bel zegarmistrzem. Przed tym trzeba znowu wszystko poselstwo sprawować, bo iusz te tam pierwsze rzeczy wniwecz, boię się

abym nie miał trudnieiszy sprawy z niem, nizli z pierwszym. Bo ten na diwanie iakom pisal WKM nabarzey porozem potrząsał y na barzey na P. Krzynskiego wołał: A podarki gdzie Cessarzowi? gdzie Baszey: o, Gaurowie. Sąn Bog to wie iaka sprawa bendzie. Poslalem iednak do niego gratuluiącz mu tego Vezerstwa y zalecaiącz mu sprawy WKM. Bo tesz to y drudzy poslowie czynieli, ale y upominki zaras przy'ym poslali. Moia gratulacia isz beła gola, sobolow ani złotogłowow nie miała, frigidiuscule tesz iest przyienta, y w naznaczeniu audientiey nie barzo się chętnym pokazał. Pana Boga prosze aby on sąm thę sprawy blogoslawic y prowadzic raczył. A s tym całuie unizenie rękę Wasz. Krol. Mci mego Mciwego Pana. W Konstantinopolu d. 5 May 1602.

Wasz. Krol. Mci Pana y dobrodzieia mego Mciwego unizony sluga Christoff Kochanowski

(Bibl. Ord. Zamojskiei, Varşovia, Ms. 1808, p. 102, copie).

Prea senine şi milostive rege doamne, domnul şi binefăcătorul meu milostiv.

Am dat de ştire măriei voastre [1]), domnului meu milostiv, ce s'a întâmplat cu mine aici *ad diem* 22 Aprilie şi cum mi s'a urît de această întârziere şi amânare a soliei mele şi a isprăvirii celor ce aveam în însărcinarea din partea m. voastre. M'am bucurat totuşi, că, deşi nu repede (căci în ziua de 25 Aprile am isprăvit la paşa într'un fel puţin mai temeinic şi mai însemnat decât întâia dată), totuşi, nu ca cel mai rău lucrurile au început acum să fie hotărîte. Căci şi ţara Munteniei a fost acum liniştită, Simion voevod urmând să şadă acolo până la moartea sa, iar fără ştirea şi înţelegerea cu m. voastră, să nu fie schimbat, ci dimpotrivă sultanul să fie milostiv cu el; Tătarii să nu treacă prin această ţară spre Ungaria; în dări şi în alte datorii de războ mai ales să aibă uşurare. In privinţa ţării Moldovei, deşi au strâmbat tare din nas şi de bună seamă nu vor îngădui lucrul acesta cu bucurie, de nu vor trebui cândva, deşi am găsit pe Halil paşa, cumnalul sultanului *initiori ingenio et magis tractabilem,* decât sunt alţi musulmani turbaţi, am aşteptat să mă întorc la m. voastră cel puţin cu haraciul pe câţiva ani. Căci când l-am rugat să aducă înaintea sultanului întocmai şi cu îndestulare toate cele dela mine, şi singur s'a prins cu bunăvoinţă, ca, pentru cinstirea prieteniei m. voastre, milostivul sultan să nu fie împotrivă,

[1]) Scrisoarea, la BOGDAN, în Hurmuzaki, *Documente,* Supl. II, 2, pp. 141—143.

oferindu-i pentru aceasta mila şi mărinimea m. voastre, mi-a făgăduit destul de bucuros să se arate în toate benevoitor şi să stăruie ca prietenia m. voastre cu sultanul să fie sporită şi neclintită, făgăduindu-mi şi răspuns grabnic din partea sultanului şi întrare de a-i ura bun găsit. Şi apoi, când aşteptam cu bună nădejde isprăvirea tuturor acestora, mi s'a adus vestea că el e aruncat din această dregătorie (aşa că aici nici cumnaţilor nu li se iartă) astăzi trei zile, adică în ziua de 3 Mai. Am fost nemângâiat tare de aceasta, căci văd că solia mea va ţinea mult, dar nu mai puţin şi din această pricină că a fost pus în locul lui un om, după cum aud, furios, rău şi duşman creştinilor, un oarecare Sabatcci Hasan paşa, cu ani înainte fost ceasornicar. Inaintea acestuia trebuie din nou să înfăţişez întreaga solie, căci acum acele lucruri dintăi sunt degeaba; mă tem să n'am lucru mai greu cu dânsul, decât cu cel dintăi. Căci acesta, în divan, după cum am scris m. voastre, îşi arăta cel mai tare colţii şi striga cel mai tare împotriva d. Krzyński: „Şi unde sunt darurile sultanului? unde sunt ale paşei, o Ghiaurilor!“ Numai Dumnezeu ştie ce treabă va fi. Am trimis totuş la el felicitându-l pentru acest vizirat şi recomandându-i treburile m. voastre. Căci şi alţi soli au făcut aceasta, dar au trimis îndată pe lângă aceasta şi daruri. Felicitarea mea, fiindcă a fost goală, neavând zibeline nici brocard, a fost primită *frigidiuscule* şi în hotărîrea audienţei nu s'a arătat binevoitor. Rog pe Domnul D-zeu ca el singur să se îndure a blagoslovi şi îndruma aceste lucruri. Iar cu aceasta sărut cu plecăciune mâna m. voastre, domnul meu milostiv. In Constantinopol, în ziua de 5 Mai 1602.

Al m. voastre, domnul şi binefăcătorul meu milostiv, plecată slugă, Cristofor Kochanowski.

VIII.

Cracovia, 13 Iunie 1602.

SIGISMUND III CĂTRE JAN POTOCKI, STAROSTELE CAMENIŢEI

Îi trimite instrucţiuni cu privire la rezistenţa, ce trebuie să o pună trupele polone din Muntenia în faţă acţiunii Buzeştilor şi a tulburărilor din Ardeal, unde Marcu-vodă stă gata să treacă Carpaţii. Dispune ca starostele, deşi bolnav, să rămâie acolo pentru apărarea lui Simion Movilă, iar Sobieski, voevodul Lublinului, să strângă trupe pentru a-l sprijini.

Copia listu od Krola Jego Msci do Pana Starosty Kamienieczkiego.

Zygmunth III z Bozei laski Krol Polski, Wielkie X. Lithewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Zmoydzkie, Inflantskie y Szwedzki, Gotski, Wandalski dziedzicny Krol.

Urodzony Wier. nam miły. Doszić statecnie wyrozumielismy z listu Wier. Was. dnia 4 Maya s Targowiestu danego, co się w rzeczach Multańskich po the czasy działo y theras dzieie, y iakie iest tich rzeczi położenie. Baczimy że nie do końca pewne y bespiećne, bo a tho iako Wier. Was. piszesz i w ziemi nie wszistkie kątki wsopokoione y nie wszistkie do posłuszenstwa prziśli, y od Radułow takze Buzowskich obawiać się zawzdi czego trzeba, a tim więczei ze ziemia nie zyednoczona. Do tego w Z'ęmi Siedmigrockiei nowe zasz rozruchy powstają, ktore y tamtey Multańskiei dolieć mogą. Więć y Marko iakisz Wołoszin wiesza się około gor Węgierskich, przi granici naszei, maiąć niemało s sobą ludzi a snadz do dziesiątka tisięci chcąc podobno przechodzic do tich tam ziem, a nasze siłi rozerwane są na tęn czas inną woiną, a to y Wier. Twa, iako pisześ, dla zdrowia niesposobnego, chcesz odiachać stamthąd. Wszistko to nie b-rzo się ma do ułaćnienia rzeczi w tam tich zięmiach a nalezi iednak na ich bespiecienstwie y zachowaniu w mierze swey nam y państwom naszim niemało. Ziczilibysmy abysz się tam ieszcze mogł Wier Was. cokolwiek zadzierzeć, albo rzeczi tam sporządziwszi, gdzie poblisku bydz i mieć pieczą na wszelakie tam przipadki, a według czasu y potrzeby zabiegać ięm, o co ządamy Wier. Was. Woiewod obudwie przestrzeć o niebespieczeństwie y napomnieć aby ludzie mieli zolnierskie sposobne do oparczia, takze zamki dobrze opatrzone na ktoregoby nawałnosć przipadła, aby społem się ratowali, a Wier. Wassa zebysz zawiadował o tim, iakoby porządnie sie w tim wszistko działo, przestrzegaiąc aby sława imienia Polskiego nie przichodziła do obelzenia iakiego. Zlecziliśmy tesz y my panu Woiewodzie Lubelskiemu przyąc iako naprędzei pewny pocieth ludzi zołnierskich y mieć na wszelakie przipadki tak państw naszich, iako y ziem tam tich piećą. A isz tesz y on na rękę barzo niesposobnego zdrowia, pissalismy do niego, gdyby sam nie mogł tam kędiby potrzeba ukazowała przibydz, aby inszego kogo na mieisce swe uźił. Z niem tedi, albo kogo na mieisce swe uziwie Wier. Wassa będziesz się o tam tich rzeczach

porozumiewał, staraiąć się aby wszistko działo się z dostoieństwem naszim a bespieczeństwem Rptey w zacięgi głębokie nie wdaiąc się. Pewniszmy ze wtim będziesz chciał Wier. Wassa dogodzić wolei naszey. Ziczęmy abysz y zdrowiu dogadzał, bo go nie na ras potrzeba, ale mamy nadzieię ze może za pomocą Boga posłuzić iesce Wier. Was., a potim wolnieiszego czasu bydz opatrzono. Będziem chcieli na the Wier. Wass. prace, gdi ie porządnie y chęntnie oddawać będziesz, miecz bacienie, takze y na Bratha Wier. Wass. Panu Woiewodzie Sziedmigrodzkiemu, ześ tak Wier. Wassa iako znać daiesz odpiszał, podoba się nam. Zyczemy zathim Wier. Waszei dobrego od Pana Boga zdrowia.

Dan s Krakowa XIII miesiąca Czerwca Roku pańskiego MDCII, Panowania Krolestw naszich polskiego XV, Szwedzkiego IX.

(Bibl. Ord. Zamojskiej, Varșovia, Ms. 1786, p. 189, copie).

Copia scrisorii din partea măriei sale regelui către domnul staroste de Camenița.

Sigismund III, din mila lui Dumnezeu, rege al Poloniei, mare duce al Lituaniei, Rusiei, Prusiei, Mazoviei, Samogitiei, Livlandei, și rege ereditar al Suedezilor, Goților și Vandalilor.

Nobile credincios nouă drag. Destul de bine am înțeles din scrisoarea domniei tale, dată din Târgoviște, în ziua de 4 Mai, ce s'a petrecut până în aceste vremi și ce se petrece acuma în lucrurile muntenești și care este starea acestor lucruri. Vedem că nu sunt sigure și în pază cu desăvârșire, căci, precum scrii d-ta, și în țară nu toate colțurile sunt liniștite și nu toate au ajuns la ascultare, și din partea celor doi Radu, cât și a Buzeștilor, trebuie totdeauna să ne temem de ceva, și aceasta cu atât mai mult, cu cât țara nu e unită. Pe lângă aceasta, în țara ardelenească se ridică tulburări nouă, cari pot atinge și pe cea muntenească. Deci și Marcu, un moldovean oarecare, se ține în jurul munților ungurești, la granița noastră, având cu el nu puțini oameni, se spune la 10.000, voind pe semne să treacă în țările acelea, iar puterile noastre sunt împărțite în vremea aceasta în alt războí și pe de asupra și d-ta, cum scrii, voiești să pleci de acolo pentru sănătatea șubredă.

Toate acestea nu stau prea bine pentru ușurarea lucrului în țările acelea, și totuși siguranța și păstrarea lor, în felul său, ne privește nu puțin, pe noi și statele noastre. Am dori ca d-ta să mai poți rămâne acolo câtva, sau orânduind acolo lucrurile,

să stai undeva pe aproape şi să ai în vedere orice întâmplare de acolo, iar, potrivit ceasului şi trebuinţei, să le înlături, în care privinţă cerem ca d-ta să atragi luarea aminte a voevozilor [1]) amândurora asupra primejdiei şi să-i faci luători de seamă ca să aibă oameni buni de arme pentru sprijin, ca să se ajute împreună, iar d-ta să dai seama ca totul să se petreacă în rânduială, având grijă ca slava numelui polon să nu ajungă la vreo ocară. Am însărcinat la fel şi noi pe domnul voevod de Lublin [2]) să năimească cât mai repede o poştă oarecare de oameni de arme şi să aibă în vedere orice întâmplare, atât a statelor noastre, cât şi a ţărilor acelora. Iar deoarece la fel şi el nu stă prea bine cu sănătatea. i-am scris că, dacă nu va putea veni singur acolo, unde va fi nevoie, să puie pe altcineva în locul său. Astfel d-ta te vei înţelege asupra lucrurilor acelora cu el, sau cu cine-l va pune în locul său, căutând ca totul să se petreacă potrivit demnităţii noastre şi siguranţei republicei, nebăgându-te în întreprinderi adânci. Suntem încredinţaţi că d-ta vei voi să împlineşti voia noastră în această privinţă. Dorim să-ţi îngrijeşti şi de sănătate, căci aceasta nu trebue numai pentru odată, dar avem nădejde că poate cu ajutorul lui Dumnezeu ea te va sluji încă, şi apoi o vei îngriji în vreme slobodă. Vom ţinea să avem în vedere aceste osteneli ale d-tale, dacă le vei face în rânduială şi cu bunăvoinţă, asemenea şi pe fratele d-tale. Ne place cum ai răspuns d-ta domnului voevod al Ardealului [3]), precum ne dai de ştire. Dorim apoi d-tale dela Domnul Dumnezeu sănătate bună. S'a dat din Cracovia, în 13 a lunii Iunie, anul Domnului 1602, al domniei peste regatele noastre, al Poloniei 15, al Suediei 9.

IX.

[Moldova, Octomvrie 1602] [4])

INSTRUCŢIA DATĂ DE SIMION MOVILĂ LUI VASILE CLUCER ŞI VOICU VISTIERNIC, SOLI LA SIGISMUND III.

Acuză pe Tarnowski, comandantul armatei sale de mercenari poloni, care a cauzat căderea sa din scaunul Ţării Româneşti.

Instructia Hospodara Jego M. Multanskiego urodzonem Wasilowi kluczarowi i Woikowi wisternikowi poslom, poslom do Krolia Jego Mczi.

---

[1]) Ieremie şi Simion Movilă.

[2]) Marcu Sobieski.

[3]) Sigismund Báthory.

[4]) Vezi scrisoarea lui Ieremia Movilă, din Suceava, 7. X. 1602, publicată de Bogdan, în Hurmuzaki, *Documente*, Supl. II, 2, pp. 227—230.

Z wolei JKM pana i Dobrodzieia mego Milosciwego Jego Mcz pan Hetman Coronny Mihala poraziwszy, na stoliczy mie Multanski postawiel woisko JKM pana i D. mego M. ze mna poslawszy Jego M. p. starosta kamienieczkim do Targowicze, dla dalszego uspokoienia Ziemie, przydawszy mi tez czescz woyska polskiego nad ktorem p. Tarnowskiego przelozycz raczel, dla zabiegania niebespieczenstwa ktoreby na mie przypascz moglo, ktorym pewny zold od Jego M. samegosz bel ym naznaczony, tho iest usarzom na kon po zlotech 30 a kozakowi po zlotech 27. Po odesczіu Jego M. pana starosty kamienieczkiego z woyskiem y w uspokoieniu dostatecznem przezen Ziemie, pewieniem tego bel ze p. Tarnowski iako mial rozkazanie od Jego M pana Hetmana Coronnego, nicz bez woley moiey nie czynicz, o tho sie pilnie staracz mial aby powinnosczy swey dosycz czyniacz, przestrzegal tego, aby iakie niebespieczenstwo na mie nieprzypadlo, skadby slawa JKM y narodu polskiego uszczerbek iaki wsiacz mogla, dla wientszey tedy chenczy tech zolnirzow przecziwko sobie, nad zold ym postapiony i zywnoscz darmo poswolile[m].

Ale pan Tarnowski nieglądaiacz sie na powinnoscz swoye, imo roskazanie JKM y imo wiadomoscz Jego M pana Hetmana Coronnego, y bez woley moiey nieupatruiancz niebespieczenstwa, ktoreby za odiazdem iego na mie przypascz mialo, z woyskiem do Siedmogrocski ziemie poszedl, niezostawuiacz mi iedno trzysta koni Kozakow y tho podlych. Zaczem nieprzyaczіele moy Buzestowie widzacz ze potegi przy mnie do odparczia niemasz, z ziemie mie wyparli, chczialem przedsie szczesczia swego skosztowacz, gdyzem mial posilek od Jego M pana woiewody woloskiego brata mego. Ale te trzysta koni Kozakow przy mnie od niego zostawionech, starszego niemaiancz zadnem sposobem bicz sie niechczieli, azbem y bel pirwey zaplacziel, czo sie ym bel zostalo winno, czieszko wprawdzie na mie belo ile wtem razie, iednak u panow swoich pieniedziy dostawszy dałem ym, ze telko kilku seth czerwonech niedostawalo, zaczem y wozom moym uchodzicz niedopusczili, czego bel przyczyna p. Czarnowski Rotmistrz, y do bitwy przystapicz niechczieli nieprzyacziela na karku maiancz, y tak wszystko stracziwszy ledwom w iedney sukni uszedl i kilku p.

moych poymano. P. Tarnowski tez Wegrzech z wielkim szwankiem y potraczeniem slachcziczow polskich stanawszy z ostatkiem do mnie pod Berlad przyechal.

Nie dosicz mu belo natem. Ale imo rozkazanie moye Constantego zdraycze mego wziawszy y naprzednieysze towarzystwo, z roth tych zwlascza ktorem sobie swiezo z Polskiey bel przysposobiel, wybrawszy y niektore Rotmistrze z soba wziawszy, na iakies tracty do Buzestych upornie poszedl. Przedtem do nich przez woley z listy zarembe slacz, y tam y sam wiezieniu zostal, y slachcziczow sila znacznech polskich mizernie potracziel. Za laska Boza i szczesciem Jego K. M. Jego M p. starosty (sic) kamienieczki przyszedszy z woyskiem JKM, maiacz tez niemali poczeth od Jego M pana woiewody woloskiego brata mego liudzy, nielituiancz zdrowia nie sposobnego swego, pracze y kosztu, znowu mie na stolicze prowadzil, Buzestych y od nich obranem Hospodarem ich wyparwszy z zieme, pana Tarnowskiego y inszech wiele wyswobodziwszy slachcziczow polskich; potem iz z kilku mieiscz niebespieczenstwa nadchodzily, gdzie potrzeba bylo odpor nieprzyaczielom dawacz pan Tarnowski z rota swa nigdzie sie ruszycz niechczial, y tho woysko ktore pod regimentem iego belo, ledwo za pisaniem Jego M pana starosty kamienieczkiego z confaederaty ktorą byli sobie: mnie odstapicz y iscz do polski (sic) ieslibym ym niezaplacziel, uczynili, odwiodl, że byli troche z Jego M panem podczaszem przecziwko ludziom Radulowem postąpili, a sam p. Tarnowski pod czas tak niebespieczny roty swey nieruszaiancz, ieszcze smial pisacz do niektorech p. senatorow z Węger, gdyzbel tam podobno chczial ulecz, ze żadnego w multaniech niebespieczenstwa niebelo skad y pisma moye do Jego KM y p. senatorow y Jego Mczi pana starosty kamienieczkiego pisma wdal bel watpliwoscz; do Jch Mczy przypadlo potem przecziwko Radulowi iachacz za Kralow. Tam telko tho woysko ktore z Jego Mczia panem starosta przyszlo z Jego M Panem podczaszem praczowalo, do ktorego sie telko bely przylaczyly roty p. podstoliego kamienieczkiego, a moldawczy od Jego M pana brata mego, z panem Oryszem mnie poslanym, a p. Tarnowski wybieral sie niewybieraiancz z Targowicze, y iuz po szczesliwey potrzebie dopiro wyechal, aby

im belo blizey ustepowacz, a tem czasem zolnirze iego ziemie łupili y krzywdy wielkie czynili, pany multanskie naiezdzali, miedzy ktoremi o tho pana Logoffeta wielkiego Tudosego, ktory bel zawsze wiernem, na dom naiechali wszytko dobro iego rozszarpali y kilka tysieczy czerwonech wzieli. Chczacz ia iednak checzy ich sobie ku sluzbie swey pozyskacz, zapomniawszy tego wszitkiego gwalth sobie wielki czyniacz, za rada Jego M pana starosczina, staralem sie o tho s pany swemi z wielka pilnosczia abym im wszitko poplaczyl, czemum dosycz uczynil, a taka checz moye wtem poznali, ze iako ktory pierwszy czwierczy pokazal y osadzal, tak i do ostatniey czwierczy na zupelny poczet pieniadze bral, na szescz na osm koni sluzacz, a iednego a drugi żadnego nie ukazawszy, gdyż w Wegrzech y na tractaciech za sprawa pana Tarnowskiego potracili nawet y tem ktorzy w wiezieniu u Baszty beli slusba y placza szla, chocz telko na regestrze konie bely pisane, y tego ieszcze niewdzieczni beli, ale im daley tem wientsze szkody czynili, koscziolom niefolguiancz. A pan Tarnowski tez bez woley moiey i wiadomsczy iedno sie do Węger przeiezdal; cos z Wegry tractuiancz, skad bel wpadl do mnie y teras iest w domimaniu (sic), oczymem i sam s panem starostą mowil, a potem y z p. podczaszem a tem czasem cokolwiek szkody iego żolnirze czynili, sprawiedliwosczy żadney obywatele multansczy otrzymacz nie mogli, gdyż od dnia do dnia odkladano. A Jego M pan starosta swoych telko karzacz, nad żolnirzmi iego executy czynicz nie mogl, gdyż tho on sobie za uyme urzedu poczytal, czo mi tez wielkie podeyrzenie u porty uczynilo. Widzacz ia tedy że pan Tarnowski nigdzie sie wycziagnacz nie dal, takem bel z Jego Mczia panem starosta postanowil, aby bel przy mnie s tem woyskiem, alem y tego otrzymacz nie mogl. Jego Mcz pan starosta dla niesposobnego zdrowia swego y dla przysposobienia ludzy do domu odiachacz musial, Jego Mczi pana podczaszego na mieisczu swem zostawiwszy gdy tedy wiadomoscz za wiadomosczia przychodzila ze Buzestowie do Multanski Ziemie sie gotuia. Malżonke swoye y z dziatkami do Moldawy poslacziem chczial, lecz oni cos troche na iedne czwiercz lata w służbie sie zacziagnawszy, dopusczicz mi tego nie chczieli, y owszem ją zahamowali, y tak kilka dni pod

straza ich wozy staly, z wielkim niebespieczenstwem zdrowia iey, gdyż nieprzyacziel tusz bel, y byla dniem telko omieszkala belaby w reku ich. A to mniemaiacz iakobech ia przez nie skarby mial wyslacz, y koniecznie niechcacz sie przy mnie zostacz azbym ym na czwiercz w ktora sie zacziagneli zaplacziel, ale nietelko wozy moie trzascz chcziely y Zahorowskiego woz na ktorem iego zona bela rozszarpacz chceli, mniemaiancz ze tam moie pieniadze. Upatruiac ia co zatem przyscz może, maiancz w podeyrzeniu pana Tarnowskiego, ktory niedarmo tak czeste przyezdzki do Wegier stroyl, obawaiacz sie aby mie zywo żone y z dziatkami nieprzyacziolom nie podal, ten oblig ktory teras, iż zolnirze na mnie maią, od nich wymislony podpisaczem musial. Za nadstapieniem tedy nieprzyaczielskim ku graniczy mi ustepowacz przychodzilo, do posilku ktorem mial miecz pewny od Jego M pana starosty kam. w tem uchodzeniu tak nierzadny bely ze podobno y czienia swego sie bali y pelu [1]) od wichru wzbudzonego, nawet pan Tarnowski żolnirzom swoym wozy kazal palicz, y czynili tak chcacz sie lżycz ku ucziekaniu. JMp podczaszy połkowi swemu tego nie dopusczil, y iesli chczial czo czynicz przez nieposluszenstwo pod regimentem iego żolnirzow bedaczech, czynicz nicz nie mogl. I tak prawie nieprzyacziela niewidzacz ustapilismy aż na granicze Moldawskie gdziem sie polozel, oczekiwaiacz na posilek iakom mial nadzieie od JM pana starosty kamienieczkiego. Jego Mcz pan podczaszy dla pilnech swoych potrzeb tez do domu zbiezal. A nieprzyaciele Seret przechodzili plundruiacz Ziemie Moldawska. A iz mi belo Tatarow kilka tysieczy przybelo, y woyska od JMczy pana Brata mego, za prosba ich mowilem p. Tarnowskiemu aby z nimi nie czo ludzi na czate poslal, nie telko poslacz obieczowal, ale y sam iscz sie ofiarowal, co belo przecziwko mnie, iednakem mu tego zbronicz nie mogl, iechal tedy s niemalem woyskiem y wyprowadzilem go, spodziewaiacz sie ze mial czo dobrego sprawicz, alisczy w noczy zas sie wroczil ze wszitkim woyskiem do obozu, co u mnie w wielkim podziwieniu belo, potem zbuntowawszy woysko ruszycz mi sie ku Jasom kazal, czo bylo przecziwko mnie, gdyż Tatarowie na ten czas beli wieznie

[1]) poate: *palu,* dela *pal.*

przywiedly y pogromili kilka tysieczy woyska nieprzyacziel-skiego, proszac abem sie ku nim pomknal, lecze[m] s panem Tarnowskim musial bo kazal u namiotu mego sznury poobczy-nacz, pytali mie zaraz Turcy y Tatarowie dla czego ustepuie, powiedzialem że iest ten obyczay, niechcacz z woyskiem prze-cziw woysku JKM, a w tem czasie żolnirze iego na tabory Moldawskie nasylali, y kilka ich rozbili, chlopy zony wysczi-nawszy. Znowu sie ieszcze kilka mil pomknal ku Iasom, rzkomo dla paszei, a tam zaczėta confaederatia przed szesczia niedziel wysługi. Z powodu pana Tarnowskiego tym barziey sobie przysiegami potwierdzali, przyechal tedy pan starosta z woy-skiem y blisko obozu stanal, maiancz y po czesczi woyska Jego Mczi pana woiewody woloskiego brata mego: maianc nadzieie te że ich mial ublagacz, y kilka razy kolo otem belo, ale sluchacz nie chcieli uczyniwszy krzyki poszli, y listow JKM pana i D. mego M. y mowy Jego M. pana starosty nieslu-chawszy, y o mnie gdym do obozu JM pana starosty dla nie-spossobnego zdrowia iego przyechal, rozumienie takie o mnie mieli za ktorymem y niebarzo bespieczen bel. Znowu JM pan starosta z woyskiem swem przyechal y stanal w pul obozu blisko namiotow moych, zdalo sie im tho za iakas krzywde y uczisnienie dopiro krzyki y wientsze bunty, u p. Tarnowskiego do kola bitho, gdzie za prosba moya y Jego M p. staroscina mial ich napomniecz, proszacz przelozywszy slawe JKM y Co-ronna aby przedsiewzieczia swego zaniechali, czo mial to czynicz, to powiedzial w glos wszitkim ze: chocz wy poie-dzieczie z Jego H. ia telko z chlopcem swem do domu poiade czem wientczy ich w przedsiewzieczíu ich utwierdziel, zapo-mniawszy tego że z ramienia JKM od JM pana Hetmana Co-ronnego byl przy mnie dostawiony, dotad poki wola JKM nie przystapila, aby ode mnie odiachal. Nicz doscz na tem ze y swoie woysko zbuntowal, ale i Kozaki Zaporowskie ktorych mi bel JM pan woiewoda Woloski brat moy poslal, y ktorymem bel pieniadze na miesiacz dal, y ktorzy przysiegali, dwoch niedziel niesluziwszy, odwiodl, czo y listy samychze Kozakow, y do JM pana Brata mego y do Jego M p. starosty swiadcza. Zadnem spossobem JM pan starosta ich zbicz nie mogl, y tak kilka niedziel temi zabawami albo traktaty nas bawiwszy. W

dzien ten ktory sobie koniecz zaslugi kladli poszli prze trzech Czauszach Cesarza Tureckiego ktorzy byli przy tem, ieden ktory sie wracal od JKM, drugi ktory bel od Porty do Jego M pana Brata mego, a trzeczy ktory bel przy mnie, y przy wielu Tatarow, ktorzy do mnie wszyscy przyszli, dzywuiacz sie tem[u] y rozumieiacz mie za iakiegos zdraicze y nieszczerego slugi Cesarskiego, ze ustepuie. Widzac tedy że nas garscz bela, dali sie slyszecz z pewnemi conditiami, zaczem pocziagnelismy troche za nimi. A oni tak cziagneli tractatami aż zabawaiac do las, gdzie pirwey przyszedszy, miasto i dwor JM pana woiewody woloskiego brata mego splundrowali i wybrali, i daley poszli, przestawszy rzkomo na piaczy talerach i na pewnech conditiach, ktore JM pan brat moy posylal ym, ale ich doczekacz nie chcieli, ale żaden z nas żaden z nich niezegnaiacz, poszli ziemie psuiacz i pustoszacz. Zabawnemi tedy ich chytrosczìami upusczil sie czas, zaczem y Jego M panu starosczie, o małe ludzie maiancz, gdyz czo dzien tho za iego woyskiem, z woiska iego szly, iscz musie ze mna nie zdalo, y prawiem tam sam z trocha Wolochow do Chana poszedl, przysiega i slowami bendacz upewniony, cala iednak wiare y posluszenstwo JKM panu i dobrodzieiowi mem[u] M maiacz wola zachowacz, gdziem od niego wzdziecznie bel przyety y dosycz bel uczynil woley swoiey; ale Cesarz turecki kazal mu postawicz na stoliczy Radula sina Michnowego. A tho sie stalo za oskarzeniem tech Czauszow, ktorzy przy tem beli gdy zolnirze odchodzili.

A iz u Hosp. JM brata mego upominaia sie zaplaty, y na usczìu tego dochodzycz chcą, tho nie wiem dla czego gdyz slusznosczi na tho nie maia, bo Hosp. JM nicz nie winiem, iam im też nicz nie winie[n], bo iedno kilka niedziel beli w służbie gdym z Multan ustępowal, y w pul czwierczy sie zconfaederowały nicz niechczacz czyniecz, iedno czekaiancz tego czasu kiedy sobie koniecz wyslugi kładli. A isz y resty iakies wspominaią, moga becz ktore ale y tho ich malo, y tho z darownech pieniedzy sa, ktorem ia bel wzgledem checzy ich ku sobie pozyskania postapił. Lecz iz mi wiary nie dotrzymali, ale prawie w naigwaltownieyszy potrzebie moiey zapomniawszy slawy JKM pana i D. mego M. y Coronnei, zapomiawszy potcziwosczy swoiey, pod oczyma poganskiemi mie odbiegli, nie

telko abem ym tho slusznie placzic miał, ale y tego mi zal y prawiem tho iako w blo[1]) wrzuczil, żem ym tak wielo dal, gdyż przez wszitek ten czas iako w Multaniech beli nicz nie czynili iedno darli, lupili, nigdzie sie wycziagnacz nie dali. Nie zal mi tego żesmy woy[sku] JM pana starosczine placili, bo dobrze zaslużeli, przez czala żyme pracuiancz y pod niebem stoyacz, y przy mnie trwaiacz JM pan starosta poty poki tego potrzeba ukazowala. A przeczie smieia niewstidliwie w tem swem zlem uczynku na JM pana staroste przyczyne naidowacz, czlowieka cznotliwego dobrze zaslużonego JKM y wszytkiey rzeczy pospolity na ktorego bytnosczy dla kilku seth czlowieka od niego wywiedzonech w Multaniech y Turczy, Buzestowie ogliadali sie wiency niz na p. Tarnowskiego, ktory mial pod regimentem swem trzy krocz wienczy ludzi, o ktorem ledwo sluchali. Pewieniem ia tego że JKM pan i D. moy M. wziawszy nieraz pod obrone y skrzydla swoie, do koncza tak o mnie y iak o tech paniech Multanskich, ktorzy przy boku moym siedza, ktorzy poprzysiagszy wiare posluszenstwo swe JKM panu i D. swemu M. żony i dziatki, maietnosczy swe opuśczili, radzicz bęndzie raczel, iakoby dostoienstwo JKM pana i D. mego M. y slawa Coronna wcale zostawala, weyrzawszy w to serowie ktorzy sa przyczina tego.

Simeon Voevod (semnătura originală, cu cirilice) — Pecetea mică a voevodului, în ceară, lipită pe foaie.

(Archiwum Glówne, Varşovia, Libri Legationum, XXVI, pp. 28—30, original).

Instrucţia măriei sale domnului Munteniei, dată boerilor Vasile clucer şi Voicu vistiernic, soli la măria sa regele.

Din voia măriei sale regelui, domnul şi binefăcătorul meu milostiv, dumnialui hatmanul Coroanei[2]), biruind pe Mihai, m'a aşezat în cetatea de scaun a Munteniei, trimiţând cu mine la Târgovişte oastea m. s. regelui, domnul şi binefăcătorul meu milostiv cu dumnialui starostele Cameniţei[3]), pentru liniştirea mai departe a ţării, dându-mi pe deasupra şi o parte din oastea polonă, peste care a binevoit să pună pe d. Tarnowski, pentru înlăturarea primejdiei, ce ar fi putut să cadă asupra mea; cărora

[1]) de înţeles: *bloto*.
[2]) Jan Zamoyski.
[3]) Jan Potocki.

li s'a hotărît o soldă anumită de către acelaş domn[1]) adică husarilor pentru cal câte 30 zloţi, iar cazacului câte 27 zloţi. După plecarea dumnialui starostelui Cameniţei cu oastea, după liniştirea destulă a ţării de către el, am fost încredinţat că d. Tarnowski, precum avea poruncă dela dumnialui hatmanul Coroanei să nu facă nimic fără voia mea, va cauta cu stăruinţă să-şi împlinească datoria sa şi că va avea în vedere să nu cadă asupra mea vreo primejdie, de unde ar fi putut ieşi ştirbită slava m. s. regelui şi a norodului polon; astfel pentru o mai mare bunăvoinţă a acestor soldaţi faţă de mine, le-am îngăduit, peste solda hotărîtă lor şi hrană degeaba.

Dar domnul Tarnowski, neţinând seama de datoria sa, fără porunca m. s. regelui, fără ştirea dumnialui hatmanului Coroanei şi fără voia mea, neluând în seamă primejdia, ce ar fi putut cădea asupra mea după plecarea sa, s'a dus cu oastea în ţara Ardealului, nelăsându-mi decât 300 de călăreţi cazaci, şi aceştia ca vai de ei. Aşa dar duşmanii mei, Buzeştii, văzând că lângă mine nu-i putere pentru respingere, m'au alungat din ţară; am voit să-mi încerc norocul, căci aveam întărire dela măria sa domnul voevod al Moldovei, fratele meu. Dar aceşti 300 de călăreţi cazaci, lăsaţi de el cu mine, neavând comandant, n'au voit să se bată în ruptul capului, până ce nu li-am plătit mai întâi, ceea ce li-am fost rămas dator; greu mi-a fost ce-i drept de data aceasta, totuşi, găsind bani dela boierii mei, li-am dat; că au lipsit numai câteva sute de roşii, n'au lăsat să fuga nici carele mele, care pricină a fost d. Czarnowski rotmistru şi n'au voit să ia parte la luptă, având în cârcă pe duşman şi aşa, pierzând totul, am putut să scap abia într'o singură rochie şi au fost prinşi câţiva boieri ai mei. Domnul Tarnowski, luptând asemenea în Ungaria, cu mare pagube şi pierdere de boeri poloni, a avenit cu ce a rămas la mine, la Bârlad.

Nu i-a fost destul cu aceasta. Ci fără porunca mea, luând pe Constantin, trădătorul meu şi pe luptătorii cei mai de frunte din roatele acelea mai ales, ce le-am fost năimit proaspăt din Polonia, alegând şi câţiva rotmiştri şi luându-i cu el, a plecat cu încăpăţinare la Buzeşti, la oarecari tratative. Inainte de aceasta a trimis cu voia o grămadă de scrisori, şi acolo a căzut el singur în prinsoare şi a pierdut mişeleşte o mulţime de nobili poloni de frunte. Din mila lui Dumnezeu şi cu norocul m. s. regelui, venind dumnialui starostele Cameniţei cu oastea m. s. regelui, având şi nu puţine poşte de oameni dela măria sa domnul voevod al Moldovei, fratele meu, necruţindu-şi sănătatea şubredă, munca şi cheltuiala, m'a dus din nou în cetatea de scaun, alungând din ţară pe Buzeşti şi pe domnul ales de ei,

---

[1]) Jan Zamoyski.

slobozind pe domnul Tarnowski şi pe alţi mulţi nobili poloni; apoi deoarece din câteva locuri veniau primejdii, când trebuia de respins pe duşmani, domnul Tarnowski n'a voit să se urnească nicăiri cu roata sa, şi oastea aceia, care era sub porunca sa, cu greu a fost scoasă, în urma cărţii dumnialui starostelui Cameniţei, din confederaţia, ce au fost făcut-o: să mă părăsească şi să plece în Polonia de nu le voiu plăti; aşa că s'au pornit puţini cu dumnialui paharnicul [1]) împotriva oamenilor lui Radu [2]), iar numai d. Tarnowski, nemişcându-şi roata în această vreme atât de primejdioasă, îndrăznia încă să scrie unor d. sfetnici din Ungaria, căci voia să fugă de bună seamă acolo, că n'a fost nici o primejdie în Muntenia, de unde a pus la îndoială şi cărţile mele către m. s. regele şi către d. sfetnici şi cărţile către dumnialui starostele Cameniţei; dumnialor au trebuit apoi să plece împotriva lui Radu, după Craiova. Acolo numai oastea aceea, care a venit cu dumnialui starostele, a lucrat cu dumnialui paharnicul, cu care s'au fost împreunat numai roatele d. stolnic al doilea al Cameniţei şi Moldovenii din partea măriei sale domnului frate al meu, trimişi mie cu domnul Orăş, iar d. Tarnowski a mers şi n'a mers din Târgovişte şi abia după lupta norocoasă a plecat, ca să-i fie mai aproape să fugă, iar în vremea aceia soldaţii lui au prădat ţara şi au făcut mari daune, au călcat boeri munteni, între cari chiar pe dumnialui mare logofăt Tudosie, care a fost totdeauna credincios, i-au călcat casa, au prădat toată averea lui şi i-au luat câteva mii de roşii. Eu voind totuşi să câştig bunăvoinţa lor pentru slujba mea, uitând acestea toate şi silindu-mă din răsputeri, am cautat cu grijă, la sfatul dumnialui starostelui, împreună cu boerii mei, să li plătim totul, ceea ce am împlinit, şi aşa au cunoscut asemenea bunăvoinţă a mea, că, cum cineva îşi arăta şi îndreptăţea sfertul dintâi, aşa lua bani până la sfertul din urmă, pe întreaga poştă, slujind la 6 la 8 cai şi nearătând nici pe unul, nici pe altul, căci i-au pierdut în Ungaria şi cu tratative după capul domnului Tarnowski; chiar şi acelora, care au fost în prinsoare la Basta, le-a mers slujba şi plata, dacă numai au fost înscrişi caii în registru; şi de aceasta încă au fost nerecunoscători, ci cu cât mai departe, cu atât mai mari daune au făcut, necruţând bisericile. Iar domnul Tarnowski asemenea, fără voia şi ştiinţa mea, numai că a trecut în Ungaria, punând ceva la cale cu Ungurii, de unde ar fi căzut asupra mea şi acuma este în bănuială, despre care fapt am vorbit singur şi cu domnul staroste şi apoi şi cu domnul paharnic, iar în acea vreme orice daună au făcut soldaţii lui, n'au putut să capete cetăţenii munteni nici o dreptate, căci s'a

[1]) Andrei Potoki.

[2]) Radu Mihnea.

amânat dela o zi la alta. Iar dumnialui starostele pedepsind numai pe ai săi, asupra soldaţilor lui [1]) n'a putut să facă execuţie, căci a luat aceasta ca o ştirbire a slujbei sale, ce mi-a pricinuit asemenea mare bănuială la Poartă. Aşa văzând eu că domnul Tarnowski nu se da tras nicăiri, am fost hotărît cu dumnialui starostele să stea cu mine cu această oaste, dar şi aceasta n'am putut căpăta. Dumnialui starostele a trebuit să plece acasă pentru sănătatea sa şubredă şi pentru a strânge oameni, lăsând în locul său pe dumnialui paharnicul, când veste după veste a sosit atunci că Buzeştii se gătesc către ţara muntenească. Am voit să trimit în Moldova soţia mea şi copiii, dar ei rămânând în slujbă ceva puţin peste un sfert de an, n'au voit să-mi îngădue aceasta, ci dimpotrivă au oprit-o şi aşa au stat carele câteva zile sub straja lor, cu mare primejdie pentru viaţa ei, căci duşmanul era chiar acolo şi o zi a lipsit numai ca să nu cadă în mânile lor. Şi aceasta, crezând că eu aş trimite cu ea comori şi nevoind în ruptul capului să rămână la mine, până ce nu le voi plăti pentru sfertul în care s'au năimit, dar au voit să nimicească nu numai carele mele, ci au voit să sfarme şi carul lui Zahorowski, în care era soţia lui, crezând că sunt banii mei acolo. Chibzuind eu ce poate ieşi din aceasta, bănuind pe d. Tarnowski, care nu degeaba a brodit treceri atât de dese în Ungaria, temându-mă să nu mă dea de viu în mâna duşmanilor, pe mine şi soţia cu copiii, am trebuit să iscălesc acest pretext, care a fost născocit de ei acuma, că soldaţii sunt împotriva mea. Urmărit aşa dar de duşman, a trebuit să mă retrag spre graniţă, spre ajutorul, ce trebuia să-l capăt numaidecât dela dumnialui starostele Cameniţei; aşa de în neregulă au fost în această fugă, că s'au temut pare că şi de umbra lor şi de focul, stârnit de furtună, domnul Tarnowski chiar a poruncit soldaţilor săi să dea foc carelor, şi au făcut aşa, voind să se uşureze pentru fugă. Dumnialui paharnicul n'a îngăduit aceasta polcului său şi dacă cineva dintre soldaţii de sub porunca sa voia să facă ceva din neascultare, n'a putut face nimic. Şi aşa, aproape fără a vedea pe duşman, ne-am retras până la graniţa Moldovei, unde m'am aşezat, aşteptând ajutorul, ce-l nădăjduiam dela dumnialui starostele Cameniţei. Dumnialui paharnicul a alergat deasemenea acasă pentru treburile sale grabnice. Şi duşmanii au trecut Siretul, jefuind ţara Moldovei. Iar deoarece mi-au fost sosit câteve mii de Tătarii şi de oaste din partea măriei sale domnului frate al meu, la rugămintea lor, am vorbit domnului Tarnowski să trimită cu ei ceva oameni la strajă, nu numai că a făgăduit să trimită, dar s'a prins chiar singur, ceea ce a fost împotriva mea, totuşi n'am putut să-i opresc aceasta, a plecat atunci cu nu

[1]) Tarnowski.

mică oaste şi l-am petrecut, nădăjduind că va isprăvi ceva bun, dar noaptea s'a întors cu toată oastea în lagăr, ceea ce m'a mirat mult, apoi buntuind oastea, mi-a poruncit să pornesc spre Iaşi, ceea ce a fost împotriva mea, căci Tătarii au adus atunci prinşi şi au înfrânt câteva mii de oaste duşmană, rugându-mă să mă grăbesc spre ei, dar a trebuit (să plec) cu d. Tarnowski, căci a poruncit să taie sfoarele la cortul meu; m'au întrebat îndată Turcii şi Tătarii: de ce mă îndepărtez? le-am răspuns că e obiceiul, nevoind (să merg) cu oastea împotriva oştirii m. s. regelui, iar în vremea aceea soldaţii lui au lovit taberile moldoveneşti şi au sfărâmat câteva din ele, ucizând ţăreni şi femei. Din nou s'a grăbit câteva mile încă spre Iaşi, aşa zicând pentru păşune, şi acolo s'a început confederaţia înainte de 6 săptămâni de slujbă. Din pricina domnului Tarnowski s'au întărit cu atât mai mult prin jurăminte, a sosit atunci dumnialui starostele cu oastea şi s'a oprit aproape de lagăr, având în parte şi oastea măriei sale domnului voevod al Moldovei, fratele meu; am avut nădejdea aceasta că îi va muia, şi de câteva ori a făcut cerc în privinţa aceasta, dar n'au voit să asculte şi au plecat, scoţând strigăte, neascultând nici de cărţile m. s. regelui, domnul şi binefăcătorul meu milostiv, nici de vorba dumnialui starostelui Cameniţei, iar despre mine, când am venit în lagărul dumnialui starostelui pentru sănătatea lui şubredă, au avut aşa o înţelegere, în urma căreia n'am fost nici tare sigur. Din nou dumnialui starostele a venit cu oastea sa şi s'a oprit în mijlocul lagărului, aproape de corturile mele, li s'a părut aceasta ca o daună şi apăsare, atunci abia strigăte şi bunturi mai mari, la d. Tarnowski s'a bătut primprejur, când la rugămintea mea, şi dumnialui starostele avea să-i facă luători de seamă, rugându-i şi punând de-asupra slava m. s. regelui şi a Coroanei, să se lase de întreprinderea lor, ceea ce avea să facă a făcut şi a răspuns cu glas tuturora că: „deşi voi plecaţi cu măria sa voevodul, eu numai cu băiatul meu voiu pleca acasă", ceia ce cu atât mai mult i-au întărit în întreprinderea lor, uitând că a fost lăsat cu mine, în numele m. s. regelui, de dumnialui hatmanul Coroanei şi, cât nu va fi voia m. s. regelui, să nu plece dela mine. N'a fost destul că a buntuit oastea sa, ci a tras la o parte şi pe Cazacii Zaporojeni, pe cari mi i-a fost trimis măria sa domnul voevod al Moldovei, fratele meu, şi cărora le-am fost dat bani pentru o lună şi cari au jurat, neslujind două săptămâni, ceia ce mărturisesc cărţile aceloraşi Cazaci atât către măria sa domnul frate al meu, cât şi către dumnialui starostele. In nici un chip n'a putut dumnialui starostele să-i despartă şi aşa am dus-o câteva săptămâni cu aceste petreceri sau tratative. In ziua aceia, în care au pus capăt slujbei, au plecat în faţa a trei ceauşi ai împăratului turcesc, cari erau acolo, unul, ce se

întorcea dela m. s. regele, al doilea, care a fost din partea Porții la măria sa domnul frate al meu, iar al treilea, care a fost la mine, și în fața multor Tătari, cari toți au venit la mine, mirându-se de aceasta și bănuindu-mă de trădător și slugă necredincioasă a sultanului, că fug. Văzând atunci că noi eram o mână, sau dat să audă cu oarecari condiții, în urma cărui fapt am mers puțin după ei. Iar ei au înaintat așa cu tratative, până s'au oprit la Iași, unde, când au ajuns au prădat mai întăi și au jefuit orașul și curtea măriei sale domnului voevod al Moldovei, fratele meu, și au mers mai departe oprindu-se așa zicând la 5 taleri și la niște condiții, pe cari li-a trimis lor măria sa domnul frate al meu, dar n'au voit să le aștepte, ci, nimeni dintre ei neluându-și rămas bun dela nimeni dintre noi, s'au dus, stricând și pustiind țara. Astfel cu vicleniile lor de râs, a trecut vremea, așa dar și dumnialui starostele n'a crezut că trebuie să meargă cu mine, având oameni puțini, căci zilnic plecau din oastea lui, și așa m'am dus singur tocmai la han, cu puțini Moldoveni, fiind asigurat cu jurământ și cu vorbe, având voia să păstrez însă întreaga credință și ascultare m. s. regelui, domnului și binefăcătorului meu milostiv, unde am fost primit de el cu bunăvoință și mi-a fost împlinit voia mea, dar împăratul turcesc i-a poruncit să așeze în cetatea de scaun pe Radul, fiul lui Mihnea. Iar aceasta s'a întâmplat în urma pârii ceaușilor acelora, cari au fost de față când au plecat soldații.

Iar pentrucă cer plată dela măria sa voevodul, fratele meu, și vreau să ajungă la vărsarea acesteia, nu știu pentru ce, căci n'au dreptate, deoarece măria sa voevodul nu li e dator cu nimic. Eu le fel nu li sunt dator cu nimic, căci numai căteva săptămâni au stat în slujbă, când m'am retras din Muntenia și s'au confederat la jumătatea sfertului nevoind să facă nimic, așteptând numai ceasul când să pună capăt slujbei lor. Iar pentrucă cer și niște rămășițe, pot să fie ceva, dar și acestea puține și acestea sunt din banii dăruiți, pe cari eu i-am fost dat pentru câștigarea bunăvoinței lor către mine. Dar deoarece nu și-au ținut credința față de mine, ci m'au părăsit sub ochii păgânilor, aproape în cea mai năprasnică nevoie a mea, uitând de slava m. s. regelui, domnul și binefăcătorul meu milostiv și a Coroanei, uitând de cinstea lor, nu numai că n'aș avea ce să le plătesc cu dreptate, dar și de aceia îmi pare rău, și am aruncat aceasta aproape ca în glod, că li-am dat atât de mult, căci toată vremea, cât au stat în Muntenia, n'au făcut nimic alta, decât să strice, să prade și nu s'au dat trași nicăiri. Nu-mi pare rău că am plătit oștirii dumnialui starostelui, căci au binemeritat, lucrând întreaga iarnă și stând afară, și dumnialui starostele stând cu mine atâta vreme, cât a fost nevoie. Și doar îndrăznesc fără rușine, în această faptă rea a lor, să găsească

pricină împotriva dumnialui starostele, om cinstit, care a binemeritat dela m. s. regele şi dela întreaga republică, de a cărui prezenţă, cu câteva sute de oameni aduşi de el în Muntenia, şi Turcii şi Buzeştii au ţinut seamă mai mult decât de d. Tarnowski, care a avut sub porunca sa de trei ori mai mulţi oameni, cari au ascultat de el cu greu. Eu sunt încredinţat că m. s. regele, domnul şi binefăcătorul meu milostiv, luându-ne nu odată în paza şi sub aripile sale, se va da îndura să îngrijească până la capăt atât de mine, cât şi de aceşti boieri munteni — cari stau lângă mine şi cari, jurând credinţă şi ascultarea lor m. s. regelui, domnului şi binefăcătorului lor milostiv, au părăsit soţiile, copiii şi avuturile lor — ca demnitatea m. s. regelui, domnului şi binefăcătorului meu milostiv şi slava Coroanei să rămâie întreagă, judecând aspru cine sunt pricina lucrului acestuia.

Semnătura voevodului.

X

[Moldova, Octomvrie 1602]

INSTRUCŢIA DATĂ DE BOERII ŢĂRII ROMÂNEŞTI LUI VASILE CLUCER ŞI VOICU VISTIERNIC, SOLI LA SIGISMUND III[1]).

Se plâng şi cer dreptate contra lui Tarnowski, comandantul armatei domneşti, care, în loc să-i apere, a jefuit ţara şi a cauzat alungarea, în două rânduri, a lui Simion Movilă şi a boerilor săi din ţară.

Instructia Urodzonem P. Wasilewi kluczarowi y P. Woikowi wisternikowi poslom do Krola Jego M. od obywatelow Ziemie Multanski.

My obywatele Multansczy widzacz okrutnoscz, niestatecznoscz y pirzchliwoscz Mihala Woiewody, zaczem i ziemia nasza tak bela poczela niszczicz, zesmy iuz o sobie beli zwatpili. Jednak s posrotku swego braczia moiey wyprawili mię do JKM pana i dobrodzeia naszego M. laski i milosierdzia proszacz, aby nas w obrone y pod skrzydla swoye przyacz raczel. A thosmy uczynili za rada Jego M. pana Woiewody Woloskiego, Mihal tez tem czasem Jego Mczy pana woiewode woloskiego z ziemie

[1]) În „Revista Istorică", an. XIX, nr. 1—3, Ianuar—Mart 1933, la pag. 22—24, se află publicată de d-na E. Eftimiu, sub titlul *„Documente polone"*, o traducere, se pare, a acestui document. Atât *traducerea* cât şi *interpretarea* documentului sunt cu desăvârşire *greşite*, traducătoarea crezând că e vorba de solia acestor boeri în Polonia, în anul 1598 recte 1599.

wyparł. Zaczem JKM iusz znaczna przyczynę maiancz, wziacz nas raczel pod obrone Krolewska swoye, y woysko swoye z Jego M. panem Hetmanem Coronnem poslacz raczel z Simeonem Woiewoda, ktory poraziwszy Mihala na stoliczy go posadzil, zostawiwszy JM pana staroste Kamienieczkiego dla dalszego uspokoienia ziemie, a przytem p. Tarnawskiego[1]) s pewnem woyskiem y zoldem ym naznaczonem, aby za odiazdem JM pana starosty kamienieczkiego tem bespieczniеyszy moglismy becz od naszech nieprayzczol, ktory po odiezdzie z woyskiem JM pana starosty y doskonalem uspokoieniu ziemie iako sie nam stawil WMz zlow Jego M. pana naszego zrozumieczes raczel, iusz tho dwa krocz za iego sprawa z oyczizny naszey od zon, dziatek, maietnosczy naszech sasmy wygnani, przysiegami potwirdziwszy ras wiarę, posluszenstwo JKM pana i D. naszego M. y moczno y wiernie stoiacz przy panu naszem od JKM nam podanem. Zalobliwie sie tedy uskarzamy naiasnieiszy Miłosczіwy Krolu na p. Tarnawskiego, ktorem[u] nie dosycz belo na tem ze dobra nasze wszitkie zolnirze iegoz, pod regimente[m] iego bendacy, braly, łupili, wydzierali, koscziolom y zmarlem w nich nie folguiancz, a nad tho przeciw Bogu przeciw zakonowi i wstydu, zony od męzow, na wola y wszeteczenstwa sprosne gwaltem brali, takze i dzieczy od matek, i pospolita czeladz do Polski z soba wiezli, czego niemaly H. Iego M. Woloski gdy przes panstwo iego szli odbiracz kazal, czemesmy sprawiedliwosczi zadney R. P. zwloki y przeiazdzki częste do Wegier miecz nie mogli, gdyz JM pan starosta telko swech sprawiedliwoscz czynil, y karal ich, bo gdy co z iego zolnierzmi postępowacz chczial, za uime urzedu tho swego rozumial. Ale tez pierwsza raza przesen y teraz oyczyzny nasze postradalismy. Unizenie prosiem JKM pana i D. naszego M. aby wto weyrzecz raczel. A iz sie czy zolnirze, ktorzy sie za iego sprawa sconfaederowali, zaplaty upominaią, dosycz dostatecznie HJM dal sprawę, tho my nad tho przydawamy, niechai nam to wroca, czo nas połupili, nie telko te summę ktory się upominaią, ale kila takich zaplacziemy gdyz oni nie zolnirzmi ale kupcami beli, Turkowi Wegrowi dobra nasze woły konie przedawaiancz. Unizenie i pokornie przytem JKM pana i D. naszego prosiemy, aby z pod

[1]) Citeşte: Tarnowskiego.

obrony y skrzydel swech, pod ktore nas wziacz raczel, opuszczacz nie raczel, gdysmy cale wiare y posluszenstwo JKM przysiegami naszemi potwierdzaliemi dotrzymali, stoiacz wiernie przy panu swoim, od JKM nam podanem, odbiegwszy zon, dziatek, maietnosczi swoieych, z tego wielcze się czisz cziesza, ktorzy wiare JKM panu i D. Naszem[u] M. zlamali, y teras w dobrach naszech się rosczięgaią.

Urmează 12 semnături originale, cu cirilice, întărite cu 12 peceţi mici şi anume:

Smerenie Eftimie Mitropolit, Dan Danilovici velichi Logofăt, Teodosie velichi Logofăt, Ienachi velichi Spatar, Dorinu, Tudoru Sulgar, Cârstea Armas, Vladul Postelnicu, Nanul Postelnic, Andrieico Comis, Goga Clucer, Barbul Armaşul.

(Archiwum Gówne, Varşovia, *Libri Legationum*, XXVI. p, 31, original).

Instrucţia dumnialui boerului Vasile clucer şi dumnialui Voicu vistiernic, soli la măria sa regele, din partea cetăţenilor ţării Munteniei.

Noi cetăţenii munteni, văzând cruzimea, nestatornicia şi vijelia lui Mihai voevod, deci şi ţara noastră a fost început să se nimicească aşa, încât ne-am fost îndoit şi de noi. Totuşi am fost trimis eu, din mijlocul fraţilor mei, la măria sa regele, domnul şi binefăcătorul meu milostiv, să cer milă şi îndurare, ca să se îndure să ne primească pe noi în paza şi sub aripile sale. Şi aceasta am făcut-o la sfatul măriei sale domnului voevod al Moldovei [1]). Mihai, la rândul său, a alungat în vremea aceia pe măria sa domnul voevod al Moldovei din ţară. Aşa dar m. s. regele, având atunci pricină temeinică s'a îndurat să ne ia în paza regatului său şi a binevoit să trimită oastea sa cu dumnialui hatmanul Coroanei [2]), cu Simion voevod, care, zdrobind pe Mihai, l-a aşezat în cetatea de scaun, lăsând pe dumnialui sarostele Cameniţei [3]) întru liniştirea mai departe a ţării, iar cu el pe d. Tarnowski, cu anumită oaste şi cu soldă cuvenită lor, ca, după plecarea dumnialui starostelui Cameniţei, să putem fi cu atât mai în pază din partea duşmanilor noştri; care, vei binevoi d-ta a înţelege, din vorbele măriei sale domnului nostru, cum s'a purtat cu noi, după plecarea dumnialui starostelui cu oastea şi după întreaga linişte a ţării; de două

[1]) Ieremia Movilă. E vorba de solia lor în Polonia în anul 1599, Bogdan, în Hurmuzachi, *Documente*, Supl. II—1, p. 487—88. Cf. I. Corfus, *Mihai Viteazul şi Polonii*, în Acad. Rom., Studii şi Cercetări, XXIX, p. 51.

[2]) Jan Zamoyski.

[3]) Jan Potocki.

ori acum suntem izgoniţi din pricina lui din moşia noastră, dela soţii, dela copii şi din avuturile noastre; jurăm întărind credinţă şi supunere măriei sale regelui, domnul şi binefăcătorul nostru milostiv, stând tare şi cu credinţă lângă domnul nostru, dat nouă de m. s. regele. Cu jalbe aşa dar ne plângem, prea înălţate şi milostive rege, împotriva d. Tarnowski, căruia nu i-a fost destul că soldaţii lui, de sub porunca sa, au luat, prădat şi jefuit toate bunurile noastre, necruţând bisericile şi morţii din ele, ci au luat cu puterea pe deasupra, împotriva lui Dumnezeu, împotriva legii şi a ruşinei, în voia şi desfrânarea lor murdară, soţiile dela bărbaţi, au luat la fel cu ei în Polonia şi copiii dela mame şi slujitorimea proastă, ce măria sa domnul Moldovei a dat poruncă să fie luat înapoi, când treceau prin ţara sa, ce n'am putut avea nici o dreptate, din pricina întârzierii Republicei şi a trecerilor dese în Ungaria, căci dumnialui starostele[1]) a făcut dreptate numai cu ai lui şi i-a pedepsit, căci când cineva din soldaţii lui voia s'o ia ceva înainte, a înţeles aceasta ca o scădere a slujbei sale. Dar, tot ca şi întâia dată, aşa şi acuma am pierdut prin el moşia noastră. Cu umilinţă rugăm pe m. s. regele, domnul şi binefăcătorul nostru milostiv, să se îndure a cerceta aceasta. Iar că acei soldaţi, ce s'au rocoşit la îndemnul lui, cer plata, destul de îndeajuns a dat socoteală măria sa domnul, aceasta adăugăm noi pe deasupra, să ne întoarcă nouă ceea ce ne-au jefuit, şi noi plătim, nu numai această sumă, ce o cer ei, ci câteva la fel, căci ei n'au fost soldaţi ci negustori, vânzând turcului şi ungurului bunurile noastre, boi, cai. Aşa dar rugăm cu umilinţă şi cu stăruinţă pe m. s. regele, domnul şi binefăcătorul nostru, să se îndure a nu ne lepăda de sub paza şi aripile sale, sub cari s'a îndurat să ne ia, căci noi am ţinut întreaga credinţă şi ascultare m. s. regelui, întărite cu jurămintele noastre, stând cu credinţă lângă domnul nostru, dat nouă de m. s. regele, părăsind soţiile, copiii şi avuturile noastre; de aceasta mult se bucură aceia, cari au călcat credinţa m. s. regelui, domnului şi binefăcătorului nostru milostiv şi acuma se desfată în bunurile noastre.

Urmează semnăturile de mai sus.

XI.

Cracovia, 14 Decemvrie 1602.

INSTRUCŢIA DATĂ DE SIGISMUND III LUI PIESSOCZYŃSKI, SOL LA IEREMIA MOVILĂ

Solul va ruga pe Ieremia să achite mercenarilor poloni din serviciul lui Simion restanţele cuvenite şi va ancheta cazul, surve-

[1]) Starostele Cameniţei, Jan Potocki.

nit în urma purtării scandaloase a acestor mercenari în Țara Românească și Moldova. Va cere apoi lui Ieremia tributul.

Instructia Urodzonemu Lawrinowi Piessoczynskiemu Podkomorzemu Braclawskiemu Secretarzowi naszemu do Hospodara Ziemie Moldawskiey Hieremiyego. Dana w Crakowie dnia XIIII mieszziacza Grudnia Roku MDCII-o.

Iss przyidzie pomienionemu Secretarzowi naszemu bydz w Iasziech dlia oddania upominkow Poslowi Czarskiemu, albo choczby tesz nie przyszlo umyslnie tam doiedzie, y pozdrowiwszy imeniem naszym Hospodara a opowiedziawszy mu łaskę naszę powie mu. Ze possyłali do nass w tych czasiech zolnierze ktorzy bratu iego Sziemionowi w Multaniech sluzyli uskarzaiąncz o niezapłaczenie zołdu, nie iedno czwierczi roku ostatniey alie i inszych przed tym niedopłaczenie, proszancz abysmy szię włozyli wto, iakoby ich zapłata doszła, gdysz oni doisczby beli mogli tey zapłaty z Moldawskiey Ziemie niewyiezdzayancz, ieno dogadzayąnc w tym upomnieniu i roskazaniu naszemu przess Pana Woiewodę Lubelskiego uczynionemu dali szię do tego przywiescz, ze za malem datkiem na słuzbę tę wyiachali stamtąnd. Dawali nam przytym sprawę ze nic przess nie szie stało, isz do Multan s Sziemionem nie szli, bo za małym ratunkiem na wyprawę y koni pochowanie [1]) chczieli to uczynicz, alie y ratunku ym nie dano, i iakoby niedbano o nie. Czo szię dotycze zapłaty mowicz będzie Sekretarz nasz z Hospodarem, aby naliazl spossoby iakoby ukoieni bydz mogli i nie chczieli o iakich burdach dlia tego zamyszliacz. O sczie do Multan widziemy ze ieden na drugiego składa. Powie Hospodarowi zesmy nie chwalili ich postemku, alie czo szię stało trudno szię rosstacz moze, niezaniechamy iednak na pieczy miecz tych Multanskiech rzeczy. Isz szie tez skarzyl Hospodar o gwalty i krzywdy od zolnierzow tamtych, i to daliszmy ym znacz ze nass obchodziło, alie y oni tesz w zayem sprawę o sobie dawali, iednak dowie szię wszystkiego dostatecznie Sekretarz pomieniony, i około zołdu iako idzie ta sprawa czo winno tym rzolnierzom, y o szkodach, takze inszych okolicznosciach o czym da potym nam sprawę dostateczną

1) în text: pokowanie.

Zolnierzom tam tym ieszli szię gdzie o nich dowie oznaimi, ze ma od nass to zlieczenie. Przytim y to tesz przypomni Hospodarowi ze dotand przess niemały czass nie zgisczil szię nam w obowiąsku swym. Czo za respons na to odnieszie takze nam oznaimi.

Sigiliul regelui. Na wlasne Kro. Jego Mczi roskazanie.

(Bibl. Ord. Krasińskich, Varşovia, Ms. 4003, *Pisma królewskie* (scrisorile regelui), t. III, original).

Instrucţia nobilului Laurantie Piessoczyński, şambelan de Bracław, secretar al nostru, către domnul ţării Moldovei, Ieremia, dată în Cracovia, în ziua de 14 a lunii Decemvrie, anul 1602.

Deoarece trebue ca pomenitul nostru secretar să meargă la Iaşi, pentru a duce darúri solului hanului, sau chiar de nu a trebuit încă, va merge anume acolo şi închinându-se de sănătate domnului în numele nostru şi făcându-i cunoscută graţia noastră, îi va spune că au trimis la noi, în vremile acestea, soldaţii, cari au slujit fratelui său Simion în Muntenia, învinovăţindu-l de neplata soldei, nu numai pentru sfertul din urmă al anului, ci şi de neplata altora dinainte, rugând să mijlocim ca să capete plata lor, căci ei ar fi putut lua această plată, fără să plece din ţara Moldovei, ci numai împlinind în această privinţă cerinţa şi porunca noastră, dată prin domnul voevod de Lublin[1]) s'au dat aduşi la aceasta, că au plecat de acolo, în schimbul unei dări mici pentru slujbă. Ni-au dat apoi socoteală că nimic nu s'a petrecut din pricina lor, că n'au mers în Muntenia cu Simion, dar că au voit să facă aceasta în schimbul unui mic ajutor pentru expediţie şi întreţinerea cailor, dar nici ajutor cu li s'a dat şi nu s'a îngrijit pare că de ei. Cât priveşte plata, secretarul nostru va vorbi cu voevodul să găsească mijloace, ca ei să poată fi liniştiţi şi să nu voiască să se gândească din această pricină la oarecari neastâmpărări. Va spune voevodului că noi n'am lăudat fapta lor, dar ce s'a făcut greu se poate desface, totuşi nu vom uita să avem grijă de lucrurile acestea munteneşti. Deoarece voevodul s'a plâns încă de silniciile şi stricăciunile din partea soldaţilor acelora şi aceasta am făcut-o cunoscut lor că ne-a privit pe noi, dar şi ei la fel au dat la rândul lor socoteală despre ei, totuşi pomenitul secretar va afla toate cu îndestulare, atât în ceea ce priveşte solda, cum merge lucrul acesta, ce-i dator acestor soldaţi, cât şi în privinţa stricăciunilor şi a altor împrejurări, despre cari ne va da apoi socoteală îndestulătoare.

---

[1]) Marcu Sobieski.

Soldaţilor acelora, de va afla undeva de dânşii, le va aduce la cunoştinţă că are dela noi această însărcinare. Apoi va aminti încă şi aceasta voevodului că până acuma, după multă vreme, nu şi-a împlinit datoria faţă de noi. Ce fel de răspuns va aduce la aceasta, ni-l va face deasemenea cunoscut nouă.

Din propria poruncă a măriei sale regelui.

Résumé

Documents polonais concernant le règne de Simion Movilă en Valachie. Il s'agit de quelques documents provenant des bibliothèques et archives de la Pologne et qui concernent le règne de Simion Movilă en Valachie (1600—1602). Parmi ces documents on trouve 5 lettres de Sigismond III Vasa, roi de Pologne, adressées aux voévodes Simion Movilă de Valachie et Jérémie Movilă de Moldavie; à Radu Buzescu, chef des boyards valaques, revoltés contre la domination de Simion, considéré comme prince étranger, imposé au pays par les Polonais; ensuite à Jean Potocki, commandant des troupes polonaises, qui soutenaient Simion; et enfin la dernière lettre adressée à Christophore Kochanowski, envoyé du roi à Constantinople. On y trouve des preuves précises concernant l'action militaire et diplomatique du roi polonais afin de maintenir la suzeraineté de la Pologne dans les pays roumains. Mais le document le plus important est sans doute le mémoire de Simion Movilă, adressé au roi polonais après les batailles, à la suite desquelles il a perdu définitivement le trône de Valachie. Ou trouve dans ce mémoire des plaintes et des réclamations du voévode contre l'attitude de ses mercenaires polonais, qui formaient en grande partie son armé et qui, pour différentes raisons, refusèrent de lutter pour lui. Les mêmes plaintes furent adressées à la justice du roi polonais par les boyards valaques, qui, dès le commencement, avaiat prêté serment à Simion, lui restèrent fidèles et partagèrent son sort. Il est intéressant aussi de lire la réponse du roi, qui fit des efforts pour maintenir sa position dans les pays roumains, en dépit de son insuccès militaire en Valachie et son échec diplomatique auprès du sultan.

Les documents inédits sont publiés en annexes.

NICOLAI GRĂMADĂ

VECHILE PECEȚI SĂTEȘTI BUCOVINENE

1783—1900.

Vechile peceţi săteşti bucovinene, 1783—1900.

1. Introducerea peceţilor săteşti in Bucovina.

Din secolul al 13-lea înainte sigilarea constitue în dreptul public apusean, în legătură cu mărturia documentelor, o condiţie indispensabilă pentru puterea probatorie a unui document în faţa instanţelor de drept, orişicine ar fi fost emitentul documentului [1]). Sigilarea şi iscălitura sunt mijloacele de autentificare a unui document şi, în general, a orişicărui act, ele sunt o dovadă de autenticitate şi perfectare a unui act scris.

În viaţa de drept a Moldovei, a cărei diplomatică s'a desvoltat mai ales sub influenţa cancelariei regale polone [2]), sigilarea joacă un rol deosebit ca principal mijloc de autentificare a unui act scris. În perioda mai veche, până înspre jumătatea sec. 16 şi, uneori, şi dela această dată înainte [3]) ispisocul domnesc arată în *corroboratio* numai sigilarea ca mijloc de autentificare. Sigilarea şi iscălitura le întâlnim în tot trecutul Moldovei ca mijloace de autentificare a zapisului de mărturie şi a zapisului privat. Adeseori în zapise e amintită numai pecetea ca mijloc de întărire, lucru explicabil într'o epocă de redusă răspândire şi cunoaştere a meşteşugului scrisului. Peceţi personale şi peceţi de deţinători impersonali — peceţi ale unor colectivităţi — sunt un lucru obişnuit în practica vieţii de drept a Moldovei. Domnul Ţării, marii dregători şi micii slujbaşi, boerii cu moşii întinse şi răzeşii, mitropolitul şi episcopii, preoţii, călugării şi târgoveţii, oraşele şi mănăstirile — toţi se servesc de peceţi pentru întărirea actelor date de dânşii. Raţionamentul simplu al unor târgoveţi umili sau al sătenilor clăcaşi vede, uneori, o sigilare chiar în punerea degetelor [4]).

---

1) Harry Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien*, I, ed. 2, p. 717, Leipzig 1912.

2) Nicolai Grămadă, *Cancelaria domnească în Moldova până la domnia lui Constantin Mavrocordat*, extr. din *Codrul Cosminului*, IX pg. 6, Cernăuţi 1935.

3) *Ibidem*, pg. 4—5.

4) Zapis privat din 1676: „Şi pentru credinţă ne-am pus degetele în loc de pecete" (Gh. Ghibănescu, *Surete şi Izvoade*. XVI, pg. 100).

Stând astfel lucrurile, s'ar putea crede, că și satele Moldovei s'au servit de peceți pentru nevoile lor administrative. Totuși înainte de anul 1775 n'am aflat nici o mențiune de existența unor astfel de peceți sătești [1]). Pe când zapise private scrise în orașe sunt întărite uneori cu pecetea târgului, zapisele, ce-mi sunt cunoscute, scrise în sate, nu amintesc niciodată o întărire cu pecetea satului. *E, deci, mai mult decât probabil, că satele nici n'au avut peceți sătești.* Lipsa peceților sătești se explică prin faptul, că satele nu erau unități administrative, cu o administrație proprie, cu slujbași administrativi proprii, care să reprezinte și să apere interesele satelor. Multe sate erau împărțite între mai mulți stăpâni, fiecare cu partea lui de moșie și cu partea lui de vecini. Vornicul nu era slujbaș sătesc, ci un slujbaș stăpânesc [2]). El nu era reprezentantul intereselor satului, ci al celor ale stăpânului. Într'o astfel de organizare nici nu se simțea nevoe de o pecete a colectivității sătești [3]). În schimb aveau peceți personale stăpânii satelor.

---

[1]) După materialul documentar ce-mi este cunoscut se întâlnește amintită numai pecetea sătească a Câmpulungului Mold.: Zapis privat din 1692: „Și pentru credință ne-am pus și peciate satului, ca să să crează", N. IORGA, *Doc. priv. la fam. Callimachi*, II, pg. 4, București, 1902; carte de judecată și hotarnică din 1696: „Și pintru mai mare credință s'au pus și pecetea județului și iscălitura și pecetea satului...", T. V. ȘTEFANELLI, *Doc. din vechiul ocol al Câmp. Mold.*, pg. 16, București 1915; zapis de mărturie din 1763, apoi o scrisoare din 1768 întărite de asemenea cu pecetea satului Câmpulung, *ibidem*, pg. 67 și 99. Existența peceții acestei localități se explică prin situația specială a Câmpulungului în organizarea administrativă a Moldovei. Ca centru al unui ocol Câmpulungul avea mai mult caracterul unui târg,

[2]) Cf. o carte domnească dela Const. Mavrocordat din 1742: „Și după această scrisoare a domniei mele el să aibă a-și pune în satul său Pătrăuți un vornic" (T. BALAN, *Doc. Bucov.*, IV, pg. 198, Cernăuți 1938); cfr. și memoriul lui ENZENBERG din 1779: „Până acuma era obiceiul, ca stăpânul sau, în locul lui, arendașul, chiar dacă era Jidan, să-l aleagă pe vornic" (DR. F. ZIEGLAUER, *Geschichtl. Bilder aus der Bukowina zur Zeit der österr. Occupation*, I, pg. 138, Cernăuți 1893).

[3]) Se pare că în Moldova peceţile sătești au fost introduse în epoca Regulamentului Organic. În adresa Nr. 914 din 24 Iunie 1938, d-l ALEX. BĂLEANU, directorul arhivelor statului din Iași, a trimis Muzeului „Regele Carol II" din Cernăuți următoarele lămuriri relativ la vechimea peceților satelor din Moldova: „Cele mai vechi peceți sătești, care se găsesc în Arhivele Statului din Iași, sunt din anul 1834. În acest an, 1834, Departamentul trebilor din lăuntru, în conformitate cu prevederile art. 6 și 9 din pravila datorii vornicelului și a pacinicilor satelor, a dat ordin să se confecționeze la Iași pecețile necesare tutulor satelor. Ele au fost gata în anul 1835; în Iulie, același an, au fost trimise Isprăvniciilor spre a le împărți pe la sate.

La 1775, data răpirii Bucovinei, satele bucovinene n'aveau peceţi săteşti. Şi n'au avut nici în anul 1777, când locuitorii Bucovinei au fost siliţi să facă jurământ de credinţă faţă de noul stăpân. Pentru luarea jurământului sătenilor au fost trimişi în satele Bucovinei ofiţeri austriaci. Satele au jurat prin delegaţi, care au iscălit formularul cu textul jurământului, formular întărit apoi de un ofiţer austriac. Niciunul din formularele jurămintelor săteşti nu este întărit cu sigil, fie sătesc fie sigil personal al unui delegat. Dacă la acea dată ar fi existat peceţi săteşti, e în afară de orişice îndoială, că formularele cu jurămintele satelor ar fi fost întărite cu acele peceţi ale satelor, după cum formularul de jurământ al boerilor a fost întărit cu iscăliturile şi peceţile acestora.

Putea să pară verosimilă părerea, care ar fi încercat să stabilească anul 1787 ca dată a introducerii peceţilor săteşti în Bucovina. In acel an, Februarie 24 a apărut decretul imperial pentru despărţirea pământurilor rusticale de cele dominicale [1]). Prin constituirea pământurilor rusticale satele au dobândit atribuţii, inexiste mai înainte, de administrare a unor bunuri proprii şi de apărare a unor interese ale lor. Prin aceasta satul apărea ca o unitate administrativă, a cărei situaţie de drept s'ar fi exprimat şi prin posedarea unei peceţi proprii. Totuşi peceţi săteşti se întimpină înainte de 1787. Cea dintăi menţiune a unei peceţi săteşti în Bucovina am aflat-o într'o carte de judecată a vornicului şi juraţilor din Fundul Moldovei, din 1785, Aprilie 11, întărită cu pecetea satului [2]). *Deci între 1777 şi 1785 trebue aşezată data introducerii peceţilor săteşti în satele bucovinene.*

Data şi împrejurările introducerii în administraţia satelor a acestui mijloc de întărire a actelor scrise se pot stabili şi mai precis.

În acelaşi timp se dau şi instrucţiuni privitoare la păstrarea şi întrebuinţarea peceţilor. Satele au fost obligate să achite din cutiile săteşti câte 6 lei şi 30 parale de fiecare pecete.

Peceţile săteşti au fost întrebuinţate până la punerea în aplicare a nouei legi administrative din 1864, când au fost strânse şi depuse la arhivele statului. După această dată se găsesc întrebuinţate peceţile comunale, care, pe lângă inscripţie, purtau şi marca judeţului căruia aparţineau comunele. La unele din aceste peceţi comunale pe lângă marca judeţului mai găsim şi ceva specific comunii respective".

[1]) NICOLAI GRĂMADĂ, *Sătenii şi stăpânii în Bucovina între 1775 şi 1848*, pg. 34, Cernăuţi 1934.

[2]) T. V. ŞTEFANELLI, op. cit., pg. 157: „Şi am iscălit şi am întărit şi cu pecete satului".

După răpirea Bucovinei stăpânirea austriacă a păstrat încă câtva timp vechea organizare administrativă moldovenească, cu un staroste în fruntea ţinutului Cernăuţilor şi un ispravnic în fruntea ţinutului Sucevii, apoi cu vornici şi cu vatamani în fruntea satelor. Câţiva ani mai târziu starostele de Cernăuţi şi ispravnicul de Suceava au fost înlocuiţi cu directori administrativi. In 1783 s'au mai înfiinţat două directorate administrative, şi anume în Siret şi în Vijniţa. Acestor patru directorate li s'au subordonat în oraşe magistratele, iar în sate vornicii [1]). Prin reforma administrativă din 1783 s'au lărgit atribuţiile administrative ale vornicilor săteşti şi s'au instituit juraţii în locul vatamanilor [2]). Din fost slujbaş stăpânesc vornicul a ajuns slujbaş sătesc. E foarte probabil, că cu prilejul punerii în aplicare a reformelor administrative din 1783 s'a dispus şi introducerea peceţilor săteşti în satele bucovinene.

Peceţile săteşti aveau caracter de peceţi oficiale, întocmai ca şi peceţile autorităţilor de stat, ale instituţiilor publice de învăţământ, ale parohiatelor şi ale notarilor publici [3]). In ochii sătenilor pecetea satului stătea în mare cinste. Ea era simbolul dregătoriei vornicului. Incredinţarea pecetii constituia actul de investire a noului vornic.

[1]) DR. J. POLEK, *Die Vereinigung der Bukowina mit Galizien im Jahre 1786*, în Jahrb. des Bukowiner Landes-Mus., VIII, pg. 59, Cernăuţi 1900; Prof. H. J. BIDERMANN, *Die Bukowina unter österr. Verwaltung*, 1775—1875, pg. 35, Lemberg 1876.

[2]) JOHANN BUDINSZKY, *Die Bukowina zu Anfang des Jahres 1783*, edit. de DR. J. POLEK, Cernăuţi 1894, pg. 55, n. 1: „Ihre Pflicht" — der Dorfsdworniken — „aber solle keine andere sein als die Landesadministrationsbefehle in Execution zu bringen und mit Beihilfe der Geschworenen die Gemeinde in Ordnung zu erhalten". În 1784 instituţia juraţilor era în vigoare în satele bucovinene, cfr. DR. J. POLEK, *Weinhandel und Weinbau in der Bukowina*, în Jahrb. des Buk. Landes-Mus., XI, pg. 79, Cernăuţi 1903.

[3]) „Zu den öffentlichen Siegeln gehören nicht nur die Siegel der landesfürstlichen, sondern auch jene der ständischen, städtischen, ortsgerichtlichen öffentlichen Ämter, ferner jene der öffentlichen Lehranstalten, der Pfarrer, der öffentlichen Notare, der Innungen und ähnlichen Corporationen" (decretul cancelariei aulice din 29 Aug, 1822, Pol. Ges., vol. 50, pg. 594, şi ordonanţa cercuală din 1 Oct. 1822; IOSEPH WINIWARTER, *Handbuch der politischen und Iustiz-Gesetzkunde für die Königreiche Galizien und Lodomerien*, pg. 114, Lemberg und Tarnow, 1826). „Zu den öffentlichen Amtssiegeln gehören aber nicht bloß die Siegel der Staatsbehörden, sondern auch jene der Gemeinden, der öffentlichen Lehranstalten, der Pfarreien und der öffentlichen Notare" (MANZ'*sche Taschenausgabe der österr. Gesetze*, IV. Band, *Das Strafgesetz und das Preßgesetz*, ed. 18, pg. 286, § 316, Viena 1897).

Termenii: i-au dat pecetea, i-au luat pecetea, erau sinonimi cu: l-au pus vornic, l-au scos din vornicie.

2. Infăţişarea exterioară a peceţilor săteşti.

In conformitate cu normele legale numai vornicul avea dreptul, să comande la un gravor, printr'o adresă scrisă, confecţionarea peceţii săteşti [1]). In adresa de comandă trebuiau arătate toate amănuntele relative la cuprinsul improntei sigilare. In special pecetea trebuia să indice, potrivit unor vechi dispoziţii legale, calitatea ei de pecete sătească printr'o inscripţie circulară sau orizontală de cuprinsul următor: „Amtssiegel der Gemeinde N" [2]). Cheltuelile de confecţionare a peceţii săteşti erau suportate de satul respectiv [3]). Cu toată diversitatea sub raportul cuprinsului improntei sigilare, vechile peceţi săteşti bucovinene din aceeaşi epocă prezintă o oarecare uniformitate în înfăţişarea lor

---

1) „Sie — die Amtssiegel — dürfen nur auf schriftlichen Auftrag des Amtes, für welches sie gehören, verfertiget werden" (decretul cancel. aul. din 29 Aug. 1822, loc. cit.; JOSEPH WINIWARTER, op. cit., pg. 114). „Zur Verhütung des Betruges und der Beeinträchtigung des Aerars ist von Seite der Hofkanzlei allen Länderstellen aufgetragen worden, daß allen Graveurs und Petschierstechern zur strengsten Pflicht gemacht werde, *kein Amtssiegel ohne schriftlichen Auftrag des Vorstehers vom Amte, für welches dasselbe gehört, zu stechen und auszufolgen,* widrigens der betreffende Graveur oder Petschierstecher für jeden daraus entstehenden Mißbrauch persönlich verantwortlich gemacht werden würde" (decretul imper. din 2 Noembrie 1815, *P.G.S.* Nr. 123; ERNST MAYERHOFER's *Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern, mit besonderer Berücksichtigung der diesen Ländern gemeinsamen Gesetze und Verordnungen,* I, ed. 5, pg. 353, n. 1, Viena 1895; cf. şi pg. 352—353).

2) „Und endlich sollen die Siegel aller erwähnten öffentlichen Aemter und Behörden durch Um- oder Inschrift ihre Bestimmung ausdrücken" (decretul cancel. aul. din 23 Aug. 1820, în *Franz des Ersten Gesetze und Verordnungen für die österr., böhm. und galizischen Erbländer,* vol. 48, anul 1820, pg. 193, Viena 1822). „Bei der neuen Anfertigung solcher Wappen oder Siegel wird jedenfalls die allerhöchste Entschließung vom 12. August 1820 und der Hofkanzlei-Erlass vom 23. August 1820, Zahl 24841, wornach auf jedem Siegel dessen Bestimmung durch Um- oder Inschrift auszudrücken ist, genau zu beachten und daher auf jedem neu anzufertigenden Wappen oder Siegel einer Gemeinde die Umschrift „Amtssiegel der Gemeinde N" in der gangbaren Sprache jedes Ortes anzubringen sein" *(Landes- Gesetz- und Regierungsblatt für das Kronland Krain,* 1850, pg. 475—476, n. 566).

3) „Die Kosten für die Anschaffung neuer Wappen oder Siegel haben endlich wie es sich von selbst versteht, lediglich den betreffenden Gemeinden zur Last zu fallen" (*ibidem*).

exterioară. Gravorii confecționau pecețile după anumite norme, respectarea cărora le era impusă de către căpitanii districtuali [1].

Dela 1783 încoace, până târziu în sec. XIX, pecețile sătești s'au confecționat din alamă. Abia în sfertul din urmă al sec. XIX a început să fie întrebuințat și cauciucul pentru confecționarea pecetilor. Până după jumătatea secolului trecut *impronta sigilară era adâncită*. Dela această dată înainte pecețile se confecționează de obiceiu cu *impronta sigilară ridicată*.

Pecețile de cauciuc au numai impronta ridicată, pe când cele de alamă au, cele vechi, impronta adâncită, iar cele noi impronta de obiceiu ridicată. In teorie pecețile cu impronta adâncită erau destinate pentru sigilarea cu ceară roșie. De fapt însă aceste peceți au servit tot timpul mai ales pentru sigilarea cu alte materii de sigilare. Sigilul de ceară roșie ca mijloc de autentificare a actelor satelor bucovinene se întimpină arareori numai în sec. XVIII și la începutul sec. XIX. Uneori, în aceeași epocă, îl întâlnim ca sigil de închidere a actelor. O materie obișnuită de sigilare a fost, în sec. XVIII și în jumătatea întâia a secolului următor, uneori chiar și mai târziu *fumul de lumânare*, atât de întrebuințat în Moldova ca materie de sigilare în zapisele private. Câteodată s'a întrebuințat pentru sigilare și o materie preparată din funingine și apă. Intrebuințat și în perioda veche alături de fumul de lumânare, tușul negru devine de pe la jumătatea sec. XIX înainte materia de sigilare obișnuită. Adeseori se întrebuința ca tuș negru pentru sigilare cerneala de scris. Cătră sfârșitul sec. XIX se întrebuințează uneori pentru sigilare și coloare verzue sau albăstrue.

Sub raportul formei distingem peceți sătești rotunde, ovale, semiovale și ovale-ascuțite. Forma rotundă se întimpină în tot cursul periodei; ea e forma predominantă a pecetilor sătești. Forma ovală și semiovală se întâlnește mai ales în sec. XVIII și la începutul sec. XIX. Forma ovală-ascuțită, destul de rară, apare cătră sfârșitul sec. XIX. Ca mărime pecețile prezintă o mare variație. Timp de câteva decenii, la începutul periodei, pecețile au o mărime potrivită, de obi-

---

[1] „Die Gemeinden werden am Besten thun, wenn sie wegen der Beischaffung dieser Siegel sich an die k. k. Bezirkshauptmannschaft wenden, die in der Lage ist, die Bestellung bei den Graveurs rasch zu vermitteln, auf thunliche Gleichförmigkeit (unbeschadet der Verschiedenheit der Embleme) zu sehen, und, wenn ein dieser Vorschrift nicht entsprechendes Amtssiegel von einer Gemeinde in Antrag käme, die Berichtigung noch vor allem Kostenaufwand zu pflegen" *(ibidem)*.

ceiu de un diametru între 26 şi 32 mm. In deceniul al patrulea al sec. XIX apar în unele părţi peceţi mari, cu diametru până la 40 mm, cum sunt peceţile satelor Banila Rus., Buda, Culăuţi, Cupca, Ciornohuzi. In general însă şi dela 1830 înainte diametrul peceţilor continuă să aibă o mărime potrivită, la fel ca în deceniile trecute. Sunt rari peceţile cu un diametru mic, sub 25 mm.

Unele sate s'au servit de aceeaşi pecete vreme îndelungată — chiar timp de un secol, cum e cazul satului Mărăţei —, altele au schimbat vechea pecete după o întrebuinţare de câtva timp. Confecţionarea unei peceţi noui era necesară: 1. când se pierdea vechea pecete; 2. când vechea pecete era deteriorată sau uzată, de nu se mai putea cunoaşte impronta sigilară; 3. când se schimba situaţia publică, situaţia de drept a unei localităţi; 4. când o autoritate administrativă superioară dădea ordin de schimbare a peceţilor. In situaţia de drept a unui sat se producea o schimbare în cazul ridicării satului la rang de târg. Această schimbare de situaţie se arăta în inscripţia peceţii noui. Astfel de localităţi sunt: Boian, Cosmeni, Lujeni, Ocna, Solca, Stăneştii de jos/Cer., Vasilău, Vijniţa.

Un caz de schimbare a peceţilor săteşti în urma unui ordin dat de autoritatea administrativă superioară se întimpină în districtul Siret, unde, pe la 1895, pe baza dispoziţiei căpitanului districtual, s'au confecţionat peceţi uniforme pentru toate satele acestui district. La confecţionarea unei peceţi noui aceasta era, uneori, identică cu vechea pecete atât sub raportul impronţei sigilare, cât şi sub cel al formei, al mărimei şi al felului de gravare a impronţei. De cele mai multe ori însă noua pecete se deosebea de pecetea veche. Aceste deosebiri se pot rezuma astfel: 1. vechea pecete avea o efigie, cea nouă avea altă efigie; 2. pecetea veche avea efigie, cea nouă era fără efigie; 3. pecetea veche era fără efigie, cea nouă cu efigie; 4. pecetea veche avea impronta adâncită, cea nouă avea impronta ridicată, cu păstrarea sau schimbarea cuprinsului vechei impronte; 5. vechea pecete avea inscripţie germană, cea nouă inscripţie românească, cu păstrarea sau schimbarea vechei efigii sigilare Uneori la trecerea elementelor impronţei sigilare a vechei peceţi în impronta peceţii noui se săvârşeau unele scăpări din vedere. Astfel întregul cuprins al peceţii, cu impronta adâncită, a satului Mahala, cu indicarea anului 1865 ca dată a confecţionării peceţii vechi, a fost trecut, înspre sfârşitul sec. XIX, în noua pecete, cu impronta ridicată, deşi anul 1865 arăta data confecţionării peceţii vechi, nu a celei noui.

3. Intrebuințarea peceții sătești. Falsificări de peceți. Abuzuri cu pecetea sătească

Probabil că în timpul boerescului vornicul era instalat în dregătorie de stăpân, care avea dreptul să-l aleagă din trei candidați propuși de săteni [1]). După reforma administrativă adusă de guvernul Bach și, mai ales, după promulgarea legii comunale din 1863 instalarea vornicului se făcea de șeful autorității politice a districtului sau de un comisar districtual delegat de acesta. Căpitanul districual sau delegatul acestuia îi preda noului vornic, la instalarea acestuia, pecetea sătească, punându-i în vedere, să nu facă abuzuri cu ea și să dea seama, ce acte întărește cu pecetea sătească. Pecetea sătească era în păstrarea vornicului. Numai el avea dreptul sa se servească de ea pentru întărirea actelor scrise.

Ar părea logic să admitem, că vornicul întărea cu pecetea satului orișice act ieșit din cancelaria sătească. Totuși din examinarea actelor ieșite din cancelariile sătești în sec. XVIII și XIX se constată, că în sec. XVIII și în jumătatea întâia a sec. următor foarte multe acte, deși iscălite de vornic și de jurați, nu erau întărite cu pecetea sătească. Adeseori acte de importanță deosebită, cum erau învoelile de muncă încheiate între săteni și stăpâni, nu erau înzestrate cu pecetea satului. Nu se poate stabili o normă — o astfel de normă nici n'a existat în timpul acela —, ce acte erau întărite cu pecetea satului în timpul dela 1783 până pe la jumătatea sec. XIX. In mod obișnuit erau întărite cu pecete numai mărturiile. Nici legea comunală pentru Bucovina, din 1863, nu fixează normele relative la întrebuințarea peceții sătești. În paragraful, care stabilește atribuțiile și sfera de activitate a vornicului, se amintește doar, că „documentele, prin care se crează obligațiuni față de terțe persoane, trebue iscălite de vornic și de un adiunct și înzestrate cu pecetea comunală" [2]). Mai târziu, după 1863,

---

1) Nicolai Grămadă, *Sătenii și stăpânii în Bucovina*, pg. 20.

2) Ernst Mayerhofer's *Handbuch*, II, ed. 5, pg, 554, Viena 1896; Josef Kochanowski, *Handbuch der für die Bukowina in Geltung bestehenden Reichs- und Landesgesetze, Verordnungen und Verwaltungs-Vorschriften*, I, pg. 205, Cernăuți 1882; Dr. Eugen Simiginowicz, *Manualul administrațiunii comunale pentru ducatul Bucovinei*, I, pg. 34, Cernăuți 1902. Cfr. însă dispoziția din legea comunală pentru Galiția: „In jedem Falle muß eine im Namen der Gemeinde ausgestellte Urkunde mit dem Gemeindesiegel versehen werden" (Ernst Mayerhofer, op. cit., II, pg. 555.

o dispoziţie stabileşte, în termeni nu destul de clari şi precişi, ce acte trebuiau să fie înzestrate cu pecetea comunală: „Pe cele mai multe acte se va aplica data şi pe cele mai importante, în deosebi pe certificate şi documente, şi sigiliul comunal" [1]). Abia pe la începutul sfertului din urmă al secolului trecut se introduce şi în Bucovina norma, valabilă mai de mult în Galiţia: orice act, dat în numele comunei, trebuia iscălit de vornic şi înzestrat cu pecetea comunală [2]).

In general peceţile se împart în două categorii: peceţi cu putere probatorie numai în afacerile deţinătorului pecetii, şi peceţi cu putere probatorie şi în afaceri străine. Vechile peceţi săteşti bucovinene, ca peceţi cu caracter public, cu caracter oficial, se ţin de categoria a doua. Ele aveau putere probatorie şi în afaceri străine. Astfel în afară de actele oficiale ieşite din cancelaria sătească, acte privind gestiunea administrativă a satului şi rezultând din sfera de atribuţii ale vornicului, erau întărite cu pecetea sătească şi acte străine, acte private. Zapise private -- contracte — încheiate între săteni, mărturii private, jălbi individuale şi colective erau foarte adeseori confirmate cu iscălitura vornicului şi cu pecetea sătească [3]). Practica aceasta se întâlneşte şi în vechea Moldovă, în oraşe, unde adeseori zapise private erau întărite cu pecetea târgului. In satele bucovinene practica

---

[1]) Dr. EUGEN SIMIGINOWICZ, op. cit., II, pg. 1346.

[2]) *Acelaşi*, op. cit., II, pg, 1341: „Fiecare resoluţiune trebue să fie provăzută cu iscălitura primarului sau a substitutului său, apoi cu sigilul oficial", traducere puţin corectă a următorului text german: „Keiner Erledigung darf die Fertigung, das ist die Unterschrift des Gemeindevorstehers oder seines Stellvertreters, dann der Beidruck des Gemeindesiegels fehlen" (*Acelaşi*, op. cit., ed. germ., pg. 1442).

[3]) Dăm câteva formule de autentificare de acte private: „Adivărata mărturie aceasta s'au făcut înainte noastră şi am iscălit şi am întărit cu pecete Câmpulungului", mărturie din 1792 a unor Câmpulungeni (T. V. ŞTEFANELLI, op. cit., pg. 278); † Eu Gligori Cocârţă, vornic din Fundul Moldovii, înainte me s'au făcut şi am întărit şi cu pecete satului", zapis privat din 1801 (*ibidem*, pg. 292); „Şi pentru mai bună încredinţare ne-am iscălitu-ni şi ne-am pus degitile noastri, ca să se crează, şi s'au întărit cu picete Sadovii", zapis privat din Sadova, din 1801 (*ibidem*, pg. 300); „Eu Gheorghe Diaconovici vornic, şi întărim şi cu pecete satului", mărturie relativ la măsurarea unei livezi din Bosanci, din 1811 (*Arh. St.*, Cernăuţi, Sate şi moşii, pach. Bosanci); „Eu Iftimi Baboi vornic, am fost faţă la făcutul scrisorii şi întăresc cu pecetea satului", mărturie privată din 1822, Capucodrului (*Arh. St.*, Cern., K. A. 98, 1821—1830); „Eu Petre Burduhos, după cerere grămăzăi, am întărit cu pecete", jalbă din 1842 a locuitorilor din Fundul Moldovei contra unui silvicultor (T. V. ŞTEFANELLI, op. cit. pg. 419).

aceasta e obişnuită mai ales până pe la jumătatea sec. 19. Dar şi mai târziu se întimpină confirmări de acte private cu pecetea satului, mai ales confirmări de testamente.

Astfel vornicul sătesc a avut până târziu în sec. 19 şi atribuţia de autentificator de acte private ale sătenilor.

Şi cu peceţile săteşti se puteau face abuzuri, la fel cum se săvârşeau de atâtea ori abuzuri cu orişice fel de peceţi, ale autorităţilor publice sau ale persoanelor private. Pentru un vornic erau date diferite posibilităţi de abuz cu pecetea, dar mai ales în două cazuri i se oferea ispita de a abuza de pecetea sătească: pentru eliberarea unor certificate de naţionalitate, ilegale, pentru supuşi străini, şi pentru eliberarea, în satele de lângă hotarul ţării, de bilete ilegale pentru vite aduse prin contrabandă de peste frontieră. Acest abuz constituia un delict de falsificare de acte publice şi era sancţionat de codul penal. Se puteau întâmpla şi cazuri de săvârşire, din partea vornicului, a unui abuz cu pecetea fără ştirea lui şi anume atunci, când secretarul comunal supunea spre iscălire şi sigilare unui vornic, necunoscător al meşteşugului scrisului, un act cu alt cuprins decât cel voit de vornic. Mai răspândite însă erau cazurile de abuzuri cu peceţi false, confecţionate în mod clandestin de gravori incorecţi pentru persoane străine. Pentru prevenirea falsificării de peceţi oficiale cancelaria aulică dă în 1820, August 23, un decret, care dispune confecţionarea peceţilor oficiale de către gravori numai pe baza unui ordin scris al autorităţii, care are nevoie de pecete. Acelaşi decret stabileşte şi pedeosele, ce urmează să fie aplicate celor vinovaţi de delictul falsificării de peceţi oficiale. Iată textul acestui decret, trecut apoi şi în codul penal austriac [1]: „Verboth der eigenmächtigen Verfertigung der Amtssiegel. Seine k. k. Majästet haben aus Veranlassung eines speciellen Falles des Mißbrauches der Amtssiegel, in Beziehung auf die Verfertigung derselben, unter dem 12. August 1820 zu beschließen geruhet: „Wer ein ämtliches Siegel ohne schriftlichen Antrag des Amtes, für welches dasselbe gehört, verfertiget, oder das verfertigte an jemand anderen verabfolgt als an das Amt, welches die Verfertigung aufgetragen hat, macht sich einer schweren Polizey-Uebertretung gegen die öffentlichen, zur allgemeinen Sicherheit gehörigen Anstalten und Verfüngen schuldig, und ist das erste Mahl mit Arrest von einer Woche bis zu einem

[1]) *Das Strafgesetz und das Preßgesetz*, ed. Manz, pg. 298, § 330 (Unbefugte Verfertigung ämtlicher Siegel).

Monathe, bey wiederholter Uebertretung aber nebst ein monathlichem Arreste, wenn er ein Gewerbsmann ist, auch mit dem Verluste des Gewerbes zu bestrafen. Dabey versteht es sich von selbst, daß, insofern bei der so gearteten Handlung ein Verbrechen unterläuft, auch die gegen das Verbrechen bestehenden Strafgesetze in Anwendung zu kommen haben" [1]).

Alt decret al cancelariei aulice din 1820, August 28, pune pe aceeaşi treaptă, sub raportul gravităţii şi al pedepsirii, delictul falsificării de acte publice şi delictul falsificării de peceţi oficiale [2]).

Nici decretele aulice, nici pedepsele stabilite în codul penal n'au împiedecat totuşi practicarea falsificării de peceţi săteşti. In cele din urmă două decenii ale secolului trecut unii contrabandişti de vite din satele din Bucovina sudică, aşezate lângă fosta frontieră, aveau şi peceţi săteşti false pentru întărirea biletelor de vite, şi fiere false pentru înfierarea vitelor aduse prin contrabandă din România.

4. Impronta sigilară

Cuprinsul improntei e format din: 1. *inscripţie* şi 2. din *efigia sigilară* [3]).

a) *Inscripţia peceţilor săteşti*

Inscripţia peceţilor săteşti de la începutul periodei cuprinde, de obiceiu, indicarea numelui satului. Uneori în peceţile unor sate se mai întimpină înaintea numelui topic şi termenul latin pentru sat: pagus sau vicus, de asemenea unele peceţi cuprind şi indicarea anului de confecţionare a peceţii [4]). Inscripţia peceţilor confecţionate de pe la 1820 înainte cuprinde, în regulă generală, înaintea numelui satului termenul administrativ: Gemeinde — uneori Dorf [5]) —. Mai târziu

1) *Franz des Ersten Gesetze und Verordnungen für die österr., böhm. und galizischen Erbländer*, vol. 48, anul 1820, pg. 192—193.

2) *Pol. G. S.* vol. 48 şi § 35 din decr. cancel. aul. din 15 Iunie 1829, *Pol. G. S.*, vol. 57. Acest decret a fost trecut în codul penal austriac (pg. 217—218, § 199 d, ed. Manz).

3) După 1840 apar şi peceţi săteşti fără efigie.

4) Bahrineşti 1792; Cuciurul Mic 1792; Rohozna 1793; Stupca 1796; 1797; Băişeşti 1797; Vatra Moldoviţei 1797; Cosmeni 1798.

5) Dorf Pojeni; Dorf Breaza; Dorf Sadova; Dorf Valeputna; Dorf Požorita; Dorf Bucschoia; Dorf Ostra; Dorf Slatiora. Termenii vicus, pagus, Dorf redau în traducere vechiul termen administrativ moldovenesc: *sat*. In formula de întărire a actelor private vornicii întrebuinţează în mod obişnuit termenul sat: „întărim cu pecetea satului".

cuvântul Gemeinde e înlocuit în multe peceţi săteşti cu: Gemeindeamt — arareori Ortsobrigkeit —. In ultimul sfert al sec. 19 apare termenul Gemeindevorstand — foarte rar Ortsvorstand —, cu tendinţe de generalizare. Alte elemente, ce se întâlnesc în inscripţia unor peceţi săteşti din sec. 19 sunt: indicarea anului de confecţionare [1]), apoi menţionarea cuvântului: pecete [2]). Inscripţiile în limba germană sunt gravate, în mod obişnuit, cu litere capitale, fiind aşezate sau orizontal sau în formă circulară periferică.

Numele topice româneşti apar deformate. Schimonosirea merge uneori până la redarea unor forme toponimice lipsite de înţeles: Dorna Watra, Gura Humora, Mitok Dragomirna. Numele satului Mănăstirea Homorului apare chiar în traducere germană ca Kloster-Humora.

Inscripţiile peceţilor săteşti cuprind adeseori informaţii de valoare mai ales relativ la organizarea administrativă a unor sate. Pe la 1805 satele Plăvălar şi Securicenii formau o singură comunitate politică, la fel Mitocul Dragomirnei, Rustior şi Lipovenii pe la 1811, Tărăşenii şi Trestiana pe la 1819, Gemenea, Ostra şi Slătioara pe la 1821, Vijnicioare, Bahna, Ciornohuzi şi Revna/Cer. pe la 1850. In special inscripţiile ne dau mărturii preţioase asupra organizării administrative a Germanilor colonizaţi în sate româneşti. Coloniştii germani formau comunităţi politice deosebite, numite: *Koloniegemeinde*, *Deutsche Colonie* sau *Deutsche Gemeinde*, spre deosebire de comunităţile româneşti din aceeaşi localitate, numite uneori *National-gemeinde* [3]). Fiecare comunitate îşi avea vornicul ei şi pecetea ei. Această organizare deosebită e explicabilă într'un timp, când sătenii

---

[1]) Voloca/Der. 1802; Stăneşti/Sir. 1804; Brodoc 1805; Mărăţei 1806; Revăcăuţi 1808; Satul Mare Germ. 1815; Voitinel 1818; Satul Mare Rom. 1819 (?); St. Onofrei 1827; Cupca 1835; Camenca 1835; 1867; 1877; 1890; Buninţi 1837; Moldoviţa 1849; Cârlibaba 1852; Jadova 1852; Lujeni 1852; Mahala 1855; 1865; Cosmeni 1862; Suceveni 1872; Cuciurul Mare 1884; Hadicfalva 1889.

[2]) „Pecete satu Chilişeni"; „Dorfsiegel der Gemeinde Kirlibaba"; „Siegel der Gemeinde Karapczuo am Czeremosch"; „Sigilul comunei Frătăuţiului Nou"; „Siegel der Gemeinde Lenkoutz Camerall".

[3]) Deutsche Gemeinde Badeutz, 1817, 1864; Deutsche Colonie Satul Mare, 1815, 1875; Deutsche Gemeinde Mark Radautz, 1826; Kolloni Illischestie (Colloni Illiszesztie) 1830, 1871; Deutsche Gemeinde Gura Homora, 1840; Koloniegemeinde Alt-Fratautz, 1863 — Frătăuţii Vechi Rom. numiţi: Nationalgemeinde Alt-Fratautz, 1861, 1871 —; Deutsch-Gemeinde Tereblestie.

români trăiau sub regimul apăsător al boerescului, iar coloniştii germani beneficiau de un regim privilegiat. Unele colonii germane din satele româneşti au continuat să-şi păstreze tot timpul comunităţile lor politice deosebite, pe când altele s'au contopit cu vechea comunitate românească într'o singură comunitate politică [1]. In inscripţii se întâlnesc sate, dispărute astăzi sau, poate, alipite la alte sate învecinate: Rustior lângă Mitocul Dragomirnei, Berindeşti lângă Costâna. De asemenea apar şi vechi nume topice moldoveneşti schimbate apoi de administraţia austriacă: Părăul Negru, Rudeşti, Dragoşeni, Tomeşti, Stroieştii Vechi, precum şi nume topice de creaţie austriacă, întrebuinţate într'un timp, pe la 1850 — Laudonfalva (= Bălcăuţi), Buchenheim (= Poiana Miculi).

Inscripţiile peceţilor săteşti din sec. 18, care, pe lângă numele topic, mai adaogă şi termenul sat sunt redactate în limba latină. Am aflat cinci peceţi cu inscripţie latină: Pagus Mahala, în 1789; Pagus Kotolostrice, în 1789; Pagus Stawczan, în 1790; Wicus Bahrinesty, în 1790, şi Pagus Suchovercha, într'un act din 1856 — pecetea însă e din sec. 18—. Fără îndoială că şi alte sate bucovinene au put în sec. 18 peceţi cu inscripţie latină. In sec. 19 inscripţiile sunt redactate, în cea mai mare parte, în limba germană. Acum de timpuriu însă se ivesc şi peceţi cu inscripţie în limba românească. Cea mai veche pecete cunoscută cu inscripţie românească [2] e pecetea satului Chilişeni, într'un act din 1823: † Pecete satu Chilişeni. Aceeaşi inscripţie se găseşte şi în altă pecete din 1848 a satului acestuia. Urmează apoi pecetea satului Ceahor, într'un act din 1827: Satul Ceahor, a satului Corceşti, din 1835: Grămadă Corceşti, a satului „Ipoteşti", din 1837, a satului Molodia, din 1839 şi 1866: Gromadă Molodiia, Gramada Molodia. Tot de pe la 1830 datează, după toate probabilităţile, şi vechea pecete a satului Udeşti: Satul Hudeşt. In jumătatea a doua a sec. 19, mai ales către sfârşit, se înmulţesc peceţile cu inscripţie românească: Comuna Danila, 1859; Gromade

---

[1] In 1840 se întâlnesc în Ilişeşti încă doi vornici, al Românilor — zis vornic — şi al Germanilor — zis Schultz —, fiecare cu pecete deosebită. Contopirea celor două comunităţi se va fi făcut îndată după 1848.

[2] Un exemplu mai vechiu de inscripţie românească într'o pecete sătească bucovineană se întâlneşte în vechea pecete a Câmpulungului Moldovenesc, întrebuinţată câtva timp — până pe la 1785 — şi după răpirea Bucovinei; această pecete însă e din epoca moldovenească, din 1740.

(= Grămadă) Karapcziu, 1863 (= Carapciu/Sir.); Comuna Kimpolungului Mold., 1868; Sigilul comunei Frătăuţiului Nou, 1868; Comuna Krasna, 1872; Primăria comunei Karapcziu pe Czeremoşu, 1875; Comuna Frataufz Nou, 1880; Comuna Mănăstirei Homorului, 1880; Comuna Stroieşti linga Suczawa, 1882; Comuna Tereblecea, 1886; Komuna Wikow de Sus, 1888; Comuna Bosancea; Comuna Botoşana; Comuna Bucşoaia; Comuna Carapciu p./S.; Antistia comunală Carapciu p./S.; Comuna Kimpolungului Moldow.; Comuna Chilişeni; Primăria comunală Cotul Ostriţei; Târgu Dorna Watra; Comuna Plotoniţă-Dorotei; Cumuna Galaneşti; Primăria comunală Fundul Moldovei; Primeriea den Igieşti în Bucovina. Gramada Iordanestie; Sigilul oficiului comunal din Iordăneşci; Primăria Iacobeni; Comuna Frătăuţiu-Nou; Primăria comunală Mihoveni; Comuna Negrileasa; Comuna Prisăcăreni; Comuna Pojorita; Comuna Slătioara; Comuna Stulpikani; Comuna Strojestie linga Suczawa; Comuna Udeşti; Primăria comunală Vama; Komuna Wikow di Sus. Sistemul utraquist, bilinquismul, a pătruns şi în inscripţiile unor peceţi săteşti: Comuna Badeutz Gemeinde Badeutz; Comuna Ciudeiul Marktgemeinde Czudin; Gemeinde Comuna Frasin; Comuna Horodnik di Sus Gemeinde Ober Horodnik; Gemeinde Comuna Mardzina; Primăria comunală Gemeindevorstehung Poiana Stampi [1]).

Inscripţiile în limba românească sunt gravate cu litere latine, afară de inscripţiile peceţilor din jumătatea întâia a sec. 19, gravate cu caractere cirilice — Chilişeni, Ceahor, Corceşti, Udeşti, Molodia, Ipoteşti — [2]).

In sec. 19, mai ales între 1850 şi 1870, se întâlnesc şi câteva

[1]) Inscripţii româneşti sau bilinque se întâlnesc şi în următoarele peceţi săteşti fără efigie: Gemeinde Comuna Arbora; Gemeinde Comuna Bilka; Comuna Braieştie; Gemeinde Alt Broskoutz Bukowina Comuna Broscăuţi Vechi; Gemeinde Comuna Burla; Gemeinde Comuna Keszwana; Gemeinde Comuna Caşvana; Comuna Dorna Candreni Gemeinde; Gemeinde — Vorstand Primăria Capucodrului; Gemeinde Comuna Kostischa; Comuna Krasna Putna; Primăria comunei Cupca; Comuna Frătăuţii-Vechi; Comuna Hliboca; Comuna Horodnicu de Jos; Comuna Poieni (= Poieni/Solca); Gemeinde Comuna Satul Mare Rom.; Primăria comunei rurale Şcheia; Comuna Stupca; Gemeinde Comuna Wojtinell; Gemeinde Comuna Wolowetz; Gemeinde Comuna Mardzina; Primăria Gemeinde Pojanastampi; Gemeinde Comuna Putna; Comuna Pojoritta.

[2]) Tot cu caractere cirilice sunt gravate şi inscripţiile peceţilor vechi ale satelor Tişăuţi şi Seletin, inscripţii care cuprind numai indicarea numelui topic.

peceţi cu inscripţie în limba ruteană: Gromada Stare Mamajeste, 1829; Gromada Malatynce, 1851; Gromada Lužani, 1852; Gromada Neu Mamajesti, 1856; Gromada Rapuzynče, 1856; Gromada Kellewtze, 1856; Hromada Chreszczatek, 1857; Gromada Kadobestie, 1857; Gromada Zwiniaczka, 1857; Gromada Kotul Bainski, 1859; Hromada Lipowana Lukawitz Kosowanca; Gromada Chryszczatyk, 1861; Gromada Suchowercha, 1862; Gromada Strelecki Kiutcz, 1862; Hromada Rarancze, 1866; Hromada Zadobruwka, pe la 1870. E curios, că inscripţiile acestor peceţi, în loc să fie gravate cu caractere cirilice, sunt toate gravate cu litere latine — capitale sau cursive —. Multe din peceţile acestea cu inscripţie în limba ruteană au fost întrebuinţate numai câtva timp, fiind înlocuite cu peceţi cu inscripţie în limba germană.

Pecetea satului Hadicfalva are inscripţia în limba ungurească: „1889 Hadikfalwa Kez.... Petsetie“, iar inscripţia celei a satului răzăşesc Vilauce e în limba polonă: „Gromada Redzeszy Obywately Wilawcze“.

Intrebuinţarea limbei naţionale în inscripţiile peceţilor autorităţilor publice a fost admisă prin decretul ministerului de interne nr. 20723 din 19 Noembrie 1850 [1]). Stabilirea limbei inscripţiei cădea în sfera de atribuţii ale şefului oficiului [2]). Deşi întrebuinţarea limbei naţionale era legală, totuşi, cunoscute fiind tendinţele germanizante şi atmosfera de continuă suspiciune din administraţia austriacă, trebue să admitem că aplicarea acestei dispoziţii legale constituia adeseori un act de curaj, fiind interpretată ca manifestare a unor tendinţe iredentiste.

---

1) „Bei der neuen Anfertigung solcher Wappen oder Siegel wird jedenfalls die allerhöchste Entschliessung vom 12. August 1820 und der Hofkanzlei-Erlass vom 23. August 1820, Zahl 24841, wornach auf jedem Siegel dessen Bestimmung durch Um- oder Inschrift auszudrücken ist, genau zu beachten und daher auf jedem neu anzufertigenden Wappen oder Siegel einer Gemeinde die Umschrift „Amtssiegel der Gemeinde N.“, *in der gangbaren Sprache* jedes Ortes anzubringen sein“ (*Landes- Gesetz- und- Regierungsblatt für das Kronland Krain*, 1850, pg. 476, Nr. 566).

2) „Die Bestimmung der Sprache der das Amt bezeichnenden In- und Umschrift dürfte als im internen Wirkungskreise der Behörden gelegen anzusehen sein, wobei der Natur der Sache nach, da die Sprache zur Kenntlichmachung des Amtes dient, zur Erreichung dieses Zweckes jedenfalls (neben der aus Amtsrücksichten etwa erforderlichen Sprache) die im Bezirke (Lande) üblichen Sprachen anzuwenden sein dürften“ (ERNST MAYERHOFER, op. cit., I ed. 5, pg. 353).

b) *Efigiile sigilare*

Dela 1783 până înspre jumătatea sec. 19 peceţile tuturor satelor cuprind în impronta sigilară şi efigii. In deceniul al cincilea al secolului trecut apar şi peceţi fără efigii. Totuşi şi dela data aceasta înainte partea cea mai mare a peceţilor săteşti continuă să aibă efigii. Fixarea efigiei peceţii săteşti cădea în atribuţiile comitetului comunal [1]), ea făcea parte din aşa numita sferă independentă de activitate — selbstständiger Wirkungskreis — a acestuia. La alegerea şi alcătuirea efigiei peceţilor stăpânirea austriacă impusese unele restricţii: nu era îngăduită adoptarea ca efigie a atributelor unei steme formale, nici a atributelor în legătură cu stemele statului sau ale provinciilor şi nici adoptarea unor embleme craldice [2]). Efigiile sigilare nu erau steme ale satelor, ci simple semne distinctive ale peceţilor săteşti. La confecţionarea altei peceţi noui unele sate au păstrat vechea efigie sigilară, alte sate au adoptat o efigie nouă. In general efigiile nu sunt imagini alese în mod arbitrar; de obiceiu ele au o legătură cu ocupaţiile locuitorilor, cu flora sau fauna localităţilor. In regulă generală ele înfăţişează ceva caracteristic localităţilor. Examinând vechile peceţi săteşti cu efigie, constatăm o mare şi frumoasă variaţie de motive în alcătuirea efigiilor sigilare. Pentru stabilirea categoriilor de efigii am putea adopta principiul de clasificare obişnuit în disciplina eraldică, unde aşa numitele figuri comune se împart în figuri naturale, închipuite şi artificiale. De oarece însă nu criterii eraldice au stat la baza alegerii efigiilor sigilare, e mai potrivită clasificarea efigiilor după diferitele categorii de imagini înfăţişate în efigii. Astfel se deosebesc următoarele categorii de efigii sigilare, cuprinzând: 1. Reprezentarea omului săvârşind munci agricole, casnice ş. a.; 2. unelte şi produse agricole; 3. pomi, copaci, flori, frunze; 4. vietăţi: a) animale de casă şi sălbatece; b) paseri de casă, de pădure şi călătoare; c) peşti, amfibii, fluturi; 5. elemente religioase; 6. edificii; 7. obiecte şi aca-

---

[1]) „Ingleichen steht nichts entgegen, daß jene Gemeinden, welche ein Wappen oder Siegel urkundlich oder altherkömmlich nicht geführt haben, sich numehr zu dem angedeuteten Zwecke ein eigenes Siegel beischaffen, und es bleibt den Gemeinden überlassen, sich hiefür ein beliebiges Simbol zu wählen oder nicht . . ." (*Landes-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kronland Krain, 1850*, pg. 475).

[2]) „Nur dürfen . . . auf dem Siegel weder die wesentlichen Attribute eines förmlichen Wappens, noch die auf Staats — oder Kronlands — Wappen Bezug habenden oder endlich sonstige heraldische Embleme angebracht werden" *(ibidem)*.

returi casnice; 8. elemente eraldice; 9. figuri simbolice; 10. stema Bucovinei sau a imperiului; 11. efigii vorbitoare.

Efigiile din categoria întâia, efigii ce se întâlnesc destul de des în peceţile săteşti, îl înfăţişează pe om arând, sămănând, cosind, ascuţind coasa, prăşind, secerând, greblând, îmblătind, făcând căpiţi, mergând în câmp cu furca pe umăr, mânând un cal înhămat la o căruţă, dând de mâncare unui cal, tăind lemne, lucrând în fierărie, scoţând apă din fântână, pescuind cu undiţa sau cu crâsnicul, vânând, cântând din cimpoiu, alergând călare, păscând oi, vâslind, ducând pe umăr o coromâslă cu două cofe sau o traistă în botă, ţinând în mână un coş. Mai întâlnim în efigii un miner cu o torţă în mână şi un păruştet de fier pe umăr, un muntean cu helebardă sau topor în mână, doi oameni alături sau faţă în faţă strângându-şi mâna. Efigia unei peceţi înfăţişează un om şi alături, în picioare, un urs. Oamenii reprezentaţi în efigii sunt, de obiceiu, ţărani îmbrăcaţi cu cămaşă, bondiţă, pălărie sau căciulă, uneori şi cu suman.

Dintre produsele agricole se întâlnesc ca elemente alcătuitoare ale cuprinsului efigiei snopul de grâu — foarte arareori singur —, căpiţa de fân şi, odată, o sfeclă. In schimb uneltele agricole sunt un motiv foarte răspândit, mai ales în peceţile satelor din nordul Bucovinei. Uneltele agricole apar uneori izolate, de obiceiu însă împreunate mai multe într'o figură simetrică. Unelte agricole izolate: o secere; un îmblăciu; un plug de lemn; o grapă. Uneltele agricole, când apar câte două, de acelaşi fel sau de feluri deosebite, sunt aşezate diagonal: două furci; două coase; două hârleţe; o greblă şi un îmblăciu; o greblă şi o sapă; o greblă şi o coasă — în peceţile a şase sate —; o furcă şi o greblă; o furcă şi un îmblăciu; o coasă şi o secere. O frumoasă combinaţie, întâlnită în peceţile a a 15 sate, e cea alcătuită dintr'o greblă, o coasă şi un îmblăciu. Grebla formează axa figurii şi e aşezată vertical, iar coasa şi îmblăciul sunt aşezate diagonal. Se întimpină şi efigii cu cuprins format dintr'o greblă, o coasă şi o secere — în peceţile a patru sate — sau dintr'o secere, un îmblăciu şi o greblă. Puţine sunt cazurile de împreunare a patru sau a cinci unelte agricole: o greblă, o coasă, un îmblăciu, o secere — în peceţile a trei sate, odată în următoarea ordine de succesiune: coasă, secere, îmblăciu, greblă —; o furcă, o greblă, o coasă, o secere; o greblă, o coasă, un îmblăciu, un plug cu teleguţă; o greblă, o coasă, un îmblăciu, două seceri; o greblă, o sapă, o coasă, o secere, un

îmblăciu ; o furcă, un îmblăciu, o coasă, o sapă, o secere. Adeseori intră ca element central în alcătuirea efigiei un snop de grâu. Sus, sau deasupra, în dreapta şi în stânga acestuia se orânduesc simetric unelte agricole — două până la şase —. Astfel se întâlnesc următoarele combinaţii : un snop, o coasă, o secere ; un snop, o furcă, o lopată ; un snop, o greblă, o secere ; un snop, un îmblăciu, o coasă — în peceţile a patru sate — ; un snop, o coasă, o greblă — în peceţile a trei sate — ; un snop, o secere, o coasă, o greblă ; un snop, o secere, un îmblăciu, o coasă — în două peceţi — ; un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, un plug cu teleguţă ; un snop, o greblă, un îmblăciu, o coasă, un plug ; un snop, o coasă, un îmblăciu, o greblă, două seceri ; un snop, o greblă, un îmblăciu, o coasă, un plug cu teleguţă, o secere ; un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, o furcă, o greblă — în peceţile a 14 sate, uneori cu schimbări în ordinea de succesiune — ; un snop, o greblă, o coasă, un îmblăciu, o furcă, o sapă ; un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, o furcă, o greblă, un plug — în peceţile a patru sate, cu unele schimbări în ordinea de succesiune.

Foarte numeroase sunt peceţile — mai ales dela sfârşitul sec. 18 şi dela începutul secolului următor — cu efigii, în cuprinsul cărora intră ca elemente alcătuitoare pomi şi copaci. Dintre copaci se întâlnesc mai ales brazi, molizi, plopi, fagi, stejari şi salcâmi, câte unul, câte doi şi chiar câte mai mulţi laolaltă. Uneori copacii apar ca decor a= lăturí de biserici şi clopotniţi. Florile se înfăţişează singure sau în vase. Destul de numeroase sunt şi peceţile cu efigii luate din lumea animalelor. Dintre animalele de casă apar în efigii : calul, de obiceiu în fugă — în multe peceţi —, taurul, vaca, ţapul, capra, oaia, berbecele, cămila, cânele, iepurele de casă, iar dintre animalele sălbatece : cerbul — adeseori —, căprioara — deasemenea adeseori —, bourul, leul, ursul, lupul, vulpea, porcul sălbatec, veveriţa. In peceţile a două sate întâlnim capul de zimbru, iar în alte două peceţi capul de cerb — odată cu o cruce deasupra —. Dintre paseri se înfăţişează cocoşul, găina, porumbelul, lebăda, cocoşul de munte, vulturul — în câteva peceţi —, cocostârcul — adeseori —, raţa sălbatecă, corbul, uliul, apoi paseri ce nu se pot determina. Dintre vietăţi mai apar în efigii, câte o singură dată, un crap, doi peşti, o broască, un fluture. Elemente religioase, care alcătuesc cuprinsul efigiilor unor peceţi, sunt : figuri de sfinţi şi de arhangeli înfraripaţi, crucea, crucea şi ancora, masa

cu o cruce deasupra, masa cu o cruce şi lumănări deasupra, praporul, ochiul providenţei. Dintre edificii apar în efigii mai ales biserici — cu un turn, cu două sau cu trei turnuri —, apoi clopotniţi. Mai întâlnim, câte o singură dată, o clădire cu un etaj, o casă — pichet de frontieră ? —, o moară, o căsuţă peste un izvor.

Dintre obiectele şi acareturile casnice apar în efigii : un topor ; un ferestrău — şi un topor — ; un sfredel — şi un topor — ; un vas de stână cu un melesteu înlăuntru ; două lumănări ; o poartă acoperită ; o fântână cu cumpănă ; o fântână cu vârtej ; o piuă. Dintre elementele eraldice se întâlneşte, uneori, mai ales înainte de 1850, scutul, câte odată în înfăţişare deformată. Apare şi ca scut despicat şi împărţit, cu figuri în cele patru cartiere. Composiţiile simbolice înfăţişează : un cerbuşor în fugă, urmărit de aproape de o pasere răpitoare, care sboară deasupra, atingându-i spatele — în peceţile a trei sate — ; o figură feminină, şezând sub un maslin, în mâna dreaptă cu o cumpănă, în faţă o amforă, din care iese fum ; o figură umană în picioare, în mâna dreaptă o sabie, în cea stângă o cumpănă. Stema Bucovinei apare ca efigie înspre sfârşitul sec. 19, în peceţile a 36 sate din nordul Bucovinei. Stema imperiului se întâlneşte numai în pecetea satului Oşehlib.

Efigiile vorbitoare, corespunzătoare stemelor vorbitoare din eraldică, redau în imagini noţiunea numelui topic. Astfel de efigii întâlnim în peceţile următoarelor sate : Breaza — un brad ; Broscăuţi — o broască ; Buchenheim (= Poiana Miculi) — un fag (germ. Buche) ; Corovia — o vacă (rut. corova) ; Fürstenthal — un principe (germ. Fürst) ; Horodnic — o grădină (rut. horod) ; Sadagura — o grădină (rus. sad) şi un munte (rus. gora) ; Voloca — un bou (rut. vol) ; Voroneţ — o cioară (slav. vorona) ; Zamostea — un pod (za most > zamostje).

Cu excepţia câtorva efigii de execuţie stângace, celelalte sunt executate cu multă îngrijire, cu un deosebit simţ de artă. Figurile sunt redate în mod natural, ele sunt cópii de pe natură. Cu toată tratarea naturalistă a figurilor, gravorii au fost călăuziţi adeseori şi de preocupări estetice în realizarea operii lor.

In unele sate s'au născut, cu timpul, legende în legătură cu originea efigiilor sigilare. Astfel cocoşul cântând din pecetea satului Prisăcăreni ar aminti epoca boerescului, când, la cântatul cocoşilor, sătenii trebuiau să se scoale, să meargă la muncă pe moşia stăpânului.

Ciuhele de pe poarta din efigia satului Straja duc gândurile la vremurile grele de demult, când, la năvălirea duşmanilor, ciuhele se aprindeau, pentru ca să dea de ştire bătrânilor, femeilor şi copiilor să fugă în munţi, iar bărbaţilor în stare să iasă la luptă împotriva năvălitorilor.

5. Peceţile satelor bucovinene [1]).

1. *Andreasfalva :* figură umană în picioare, întoarsă puţin spre dreapta — atributele neclare — ; 1817 ; ad. La 1900 pecete fără efigie.
2. *Arbore. a)* „Arbori", un cal în fugă spre stânga, 28X24 mm; 1796, 1804 ; ad., (tab. I, 1, a). „*b)* Gemeinde Arbori", un cal în fugă spre dreapta ; 27 mm ; 1846, 1869 ; (tab. I, 1, b). La 1870 pecete fără efigie.
3. *Argel.* „Gemeinde Ardzel", un cal în mers spre dreapta ; 30 mm ; 1871, 1900, rid. (tab. I, 2).
4. *Babin.* „Gemeindevorstand Babin", stema Bucovinei, 1900. La 1875 pecete fără efigie.
5. *Bădeuţi Rom. a)* „Badeutz", un scut, jos la colţuri rotunjit, la mijloc ascuţit, cu un adaos neclar deasupra ; 28X24 mm ; 1810; ad. *b)* „Badeutz", o figură în formă de hârleţ — scut deformat —, cu trei pătrate mici deasupra ; 26X21 mm ; 1817, 1866 ; ad. (tab. I, 4, a). *c)* „Comuna Badeutz Gemeinde Badeutz", cap de zimbru ; 32 mm ; 1885, 1900 ; ad. (tab. I, 4, b).
6. *Bădeuţi Germ.* „Deutsche Gemeinde Badeutz", un om în picioare, jumătate profil spre dreapta, dând de mâncare în gura unui cal din faţa lui ; 31 mm ; 1864, 1900 ; ad. (tab. I, 3).
7. *Bahna. a)* „Siegel der Gemeinde Wiženka Bahna Czornohuzy u. Riwna", o biserică cu un turn, în dreapta un copac, în stânga doi brazi ; 41X34 mm ; 1849, 1861 ; ad. (tab. I, 5) ; *b)* „Gemeinde Bahna", o biserică cu un turn ; 35 mm ; 1900 ; rid.
8. *Bahrineşti. a)* „1792 Wics (= vicus) Bahrinesty", trei brazi, după o poartă stilizată ; 28X26 mm ; 1811, 1850 ; ad. (tab. I, 7, a). *b)* „Gemeinde Bahrinestie", un copac cu coroana lungăreaţă ; 28 mm ; 1857, 1878 ; rid. (tab. I, 7, b). La 1900 pecete fără efigie.

---

[1]) Materialul documentar şi fotografiile le-am scos din următoarele isvoare : 1. *Arhivele Statului,* Cernăuţi, secţiile : *a) K. A., b)* Sate şi moşii, *c)* Acte comunale, *d)* documentele nobililor ; 2. *Arhiva Mitropoliei Bucovinei,* secţiile 7/2 şi 9/1 ; 3. Colecţia de impronte sigilare de la *Muzeul Regele Carol II,* Cernăuţi ; 4. Albumul cu sigile de la *Muzeul din Suceava ;* 5. Colecţia de *peceţi comunale* dela Arhivele Statului, Cernăuţi. Numerele indică anii — uneori data cea mai veche şi cea mai nouă —, din care am aflat acte cu sigilele satelor. Ad. = impronta adâncită ; rid. = impronta ridicată.

9. *Bainef*. „Gemeinde Baince", ţap în mers spre dreapta ; 27 mm ; 1857, 1864 ; rid. (tab. I, 8). La 1900 pecete fără efigie.
10. *Băişeşti*. „1797 Bajaschesztie", un cocostârc păşind spre stânga, cu un şarpe în cioc ; 25×22 mm ; 1797, 1879 ; ad. (tab. I, 9). După 1879 pecete fără efigie.
11. *Bălăceana*. „Balaczana", — pecetea din 1798 — „Gemeinde Balaczana", două lumânări aprinse, alături ; 1798, 1877 ; ad. (tab. I, 10). La 1900 pecete fără efigie.
12. *Bălcăuţi*. *a)* „Laudonfalva oder Balkoutz", scut în formă de inimă ; 1807 ; ad. *b)* „Gemeinde Balkoutz", scut în formă de inimă, străpuns de o săgeată dela dreapta spre stânga ; 28 mm ; 1871 ; rid. (tab. I, 11). La 1900 pecete fără efigie.
13. *Banceşti*. *a)* „Banczestie u. Muschinitz", biserică cu un turn cu cupolă în formă de ceapă, înainte şi înapoi câte o cruce mică ; 1804, 1863 ; ad. ; *b)* „Gemeinde Banczestie", biserică cu un turn ; 33 mm ; 1882 ; ad.
14. *Banila Mold*. „Gemeindeamt Moldauisch Banilla", cap de cerb, en face ; 35 mm ; 1900 ; rid. (tab. I, 12). La 1857, 1882 pecete fără efigie.
15. *Banila Rus*. „Gemeinde Banilla Russisch", o greblă, o coasă, un îmblăciu ; 39 mm ; 1849 ; ad. (tab. I, 13). La 1873, 1900 pecete fără efigie.
16. *Banila Rusească—Berejniţa* [1]. „Rus Banilla Beryznitza", o pasere — porumbel ? — cu aripile deschise, en face, puţin întoarsă spre stânga, capul întors spre dreapta ; 25 mm ; 1900 ; ad.
17. *Bărbeşti*. „Gemeinde Barbesztie", un snop, o secere, un îmblăciu, o coasă ; 28 mm ; înainte de 1869. La 1869, 1893, pecete fără efigie.
18. *Bărbeşti—Ostra*. „Berbestie Ostra" [2], oae întoarsă spre stânga ; 1802 ; ad. (tab. I, 14).
19. *Berchişeşti*. „Berkischestie", un agricultor, en face, desculţ, cu pălărie în cap, vârfuind cu o furcă cu două coarne o căpiţă ; 1798 (pecete rotundă, căpiţa în dreapta), 1825, 1884 (pecete ovală, căpiţa în stânga, 27×21 mm) ; ad. (tab. I, 15). La 1893 pecete fără efigie.
20. *Berhomet/Sir*. *a)* portal ? balustrada unui pod ? — impronta neclară — ; 1829 ; ad. *b)* „Ortsobrigkeit Berhometh am Sereth", o cruce pe o moviliţă ; 28 mm ; 1849, 1866, ad. *c)* „Gemeinde Berhometh am Sereth", un cerb în mers spre dreapta ; 35 mm ; înainte de 1900 ; ad. (tab. I, 17).
21. *Berindeşti* [3]. „Berindestie u Kostina", figură umană în picioare,

[1] Despre Berejniţa v. DR. DANIEL WERENKA, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Oesterreich* (1774—1785), pg. 15, Cernăuţi 1895

[2] Despre Ostra, ibidem, pg. 14.

[3] Despre Berindeşti, ibidem, pg. 201 ; T. BALAN, *Doc. bucov.*, I, pg. 1, şi III, pg. 43

en face — atributele neclare —, în partea dreaptă un snop în picioare; 29×27 mm; 1797, 1869; ad. (tab. I, 16). La 1872 pecetea satului Costâna fără efigie.
22. *Bila*. „Gemeinde Bila“, o figură alcătuită din trei conuri vârâte unul în altul; 27×22 mm; înainte de 1900; ad. La 1900 pecete fără efigie.
23. *Bilca*. „Gemeinde Bilka“, doi plopi înalţi, alături; 28×25 mm; 1849, 1867; ad. La 1900 pecete fără efigie.
24. *Bobeşti*. „Gemeinde Bobestie“, un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, un plug cu teleguţă; 30 mm; 1858; ad. La 1900 pecete fără efigie.
25. *Boian*. „Herzogthum Bukowina Gemeinde Bojan“, o greblă, o o coasă, un îmblăciu; 34×28 mm; pecete veche dinainte de ridicarea localităţii la rang de târg. La 1876 pecete fără efigie.
26. *Boianciuc*. „Gemeinde Bojanczuk“, un topor mic, jos în stânga; 22 mm; înainte de 1900; ad. La 1900 pecete fără efigie.
27. *Borăuţi*. *a)* „Boroutzi“, un cal în fugă spre stânga; 26×22 mm; 1806; ad. *b)* „Gemeinde Boroutz“, un snop, o coasă, o greblă, un îmblăciu, o furcă cu două coarne; 1883; ad. *c)* „Gemeinde-Vorstand Boroutz“, stema Bucovinei; 1900.
28. *Bori*. *a)* o floare (creangă înflorită?); 1861; ad. *b)* „Gemeinde Bory“, un pui de cerb în fugă spre dreapta, înainte şi înapoi câte un copac; 27×24 mm; 1880, 1900; rid. (tab. I, 18).
29. *Bosanci*. *a)* „Bossancze“, trei pomi alături pe un suport stilizat; 23 mm; 1811, 1812 — la 1848 altă pecete cu aceeaşi efigie, dar cu pomi redaţi în mod deformat —; ad. (tab. II, 19, a). *b)* „Gemeinde Bossancze“, o greblă, o coasă, un îmblăciu, apoi două seceri la intersecţia coasei şi îmblăciului; cca. 1850; ad. *c)* „Gemeindeamt Bossancze“ — la 1877 —, „Comuna Bosancea“ — la 1900 —, un pom cu coroană mare, rotundă, în dreapta, alături, în picioare o coasă şi o greblă, în stânga, în picioare, un snop şi un îmblăciu; 34 mm; rid. (tab. II, 19, b).
30. *Botoşana*. *a)* „Bottoschana“, trei copaci alături; 28×26 mm; 1797, 1826; ad. (tab. II, 20, a). *b)* „Gemeinde Bottoschana“, un sătean cosind, jumătate profil spre stânga; 29 mm; 1868; ad. (tab. II, 20, c); *c)* „Comuna Botoşana“, plug tras spre dreapta de două perechi de cai; 35 mm; 1900; rid. (tab. II, 20, b).
31. *Botuşăniţa*. „Gemeinde Botuschanitza“, un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, o furcă cu două coarne, o greblă; 33 mm; 1860, 1870; ad. (tab. II, 21). La 1880, 1900 pecete fără efigie.
32. *Brăieşti*. *a)* „Brajestie“, fântână cu cunpănă (?); 1797, 1799; ad. *b)* „Gemeinde Braieszte“, o furcă cu două coarne şi un îmblăciu, iar dedesupt un triunghiu; 37×31 mm; ad.; înainte de 1873 (tab. II, 22). La 1873, 1900 pecete fără efigie.

33. *Braşca*. „Braschka", o bisericuţă cu acoperiş înalt, cu cruce în vârf, în dreapta şi în stânga câte un copac ; 23 mm ; 1800, 1873 ; ad. (tab. II, 23). La 1900 pecete fără efigie.
34. *Breaza*. *a)* „Dorf Breaza", un brad ; 29 mm ; 1860, ad. (tab. II, 24) ; *b)* „Gemeinde Breaza", efigie la fel ; 30 mm ; 1863, 1900 ; rid.
35. *Brodoc* (Vadul Nistrului). *a)* „Brodek 1805", un snop în picioare ; 1805, 1830 ; ad. (tab. II, 25) ; *b)* „Gemeindevorstand Brodok", stema Bucovinei ; 1900 ; rid. La 1865, 1878 pecete fără efigie.
36. *Broscăuţi*. „Broskoutz", o broască întoarsă spre dreapta, lângă o plantă (piciorul cocoşului cel iute ?) ; 27×23 mm ; 1807, 1812 ; ad. (tab. II, 26). La 1885 pecete fără efigie.
37. *Bucşoaia*. *a)* „Bukschoja", un copac ; 1798 ; ad. *b)* „Dorf Bugschoia", o piuă (de pisat sâmburi ?), întoarsă spre stânga ; 26 mm ; 1849 ; ad. (tab. II, 27, a) ; *c)* „Gmd. Buckschoaia", o vulpe întoarsă spre stânga, capul întors spre stânga, ad. (fără an, în albumul de sigile al Muzeului din Suceava) ; *d)* „Gemeinde Bukschoja", o vulpe întoarsă spre stânga, capul întors spre dreapta ; 28 mm ; 1871, 1897 ; ad. (tab. II, 27, b) ; *e)* „Comuna Buusoea", (!) o vulpe întoarsă spre stânga, capul întors spre dreapta (fără an, în albumul de sigile al Muzeului din Suceava) ; *ı)* „Comuna Bucşoaia", o vulpe (înainte are înfăţişare de cal) în mers spre stânga ; 29 mm ; 1900 ; rid. (tab. II, 27, c).
38. *Buda*. *a)* „Gemeinde Buda", la mijloc un potir cu un picior şi cu două torţi, înlăuntru două crenguţe de maslin ; în stânga, la marginea câmpului peceţii, o mână ţinând o cruce ; 38 mm ; 1862 ; ad. (tab. II, 28) ; *b)* „Gemeinde Buda", o cruce mică, sus ; 30 mm : 1875, 1900 ; ad. (tab. II, 30).
39. *Budeniţ*. *a)* „Budinitza", o clopotniţă, în dreapta şi în stânga câte un brad ; 1811, 1843 ; ad. (tab. II, 29, a) ; *b)* „Gemeinde Budinitz", un copac rotat — un fag — ; 23×22 mm ; 1861, 1900 ; ad. (tab. II, 29, b).
40. *Buneşti*. *a)* „Bunestie", o cruce, în dreapta şi în stânga câte un copac ; 1799 ; ad. *b)* „Gemeinde Bunesztie", o dungă lată prin mijlocul câmpului peceţii — frontiera care despărţea satul în două ? — ; 1900 ; rid.
41. *Buninţi*. *a)* „Bunintze", trei copaci împrejmuiţi de gard (?) ; 1804, 1822 ; ad. (tab. II, 31) ; *b)* „Buninz 1837", o coroană de nobil în partea de sus a câmpului peceţii ; 26×25 mm ; 1837, 1900 ; ad.
42. *Burla*. „Burla", un om în picioare, profil spre dreapta, tăind lemne cu toporul ; 28×23 mm ; 1800, 1869 ; ad. (tab. II, 32). La 1900 pecete fără efigie.
43. *Căbeşti*. *a)* „Kabestie", în partea dreaptă un om în picioare, cu

face, în mâna dreaptă o bâtă lungă ; în partea stângă un animal canin, întors spre stânga, ridicat pe picioarele dinapoi, capul întors spre dreapta ; 25×24 mm ; 1796, 1798 ; ad. b) „Ka-bestie“, un om în picioare, jumătate profil spre dreapta ; în stânga lui un urs ridicat pe picioarele dindărăt, întors spre dreapta, sprijinindu-se cu picioarele dinainte pe mâna stângă a omului ; 26×23 mm ; 1854 ; ad. (tab. II, 33). La 1875, 1900 pecete fără efigie.

44. *Cacica*. „Gemeinde Kaczika“, un om în mers (miner ?), jumătate profil spre stânga, în mâna stângă ridicată o torță, pe umărul drept un părușteț (instrument de fier ?) ; 1861, ad. (tab. III, 34). La 1900 pecete fără efigie.

45. *Codobești*. a) improntă neclară, 1796 ; ad ; b) „Gromada Kadobestie“, o vacă în mers spre dreapta, în fața ei o cruce alături de o moviliță ; 36 mm ; 1857, 1869 ; ad. (tab. III, 35). La 1869, 1900 pecete fără efigie.

46. *Cajvana*. a) „Keschwana“, trei copaci alături, cel din mijloc mai înalt ; 30×29 mm ; 1792, 1831 ; ad. (tab. III, 36, a) ; b) „Gemeinde Keschwana“, o teleguță (plug cu teleguță ?), iar deasupra o greblă și o furcă cu două coarne, așezate diagonal ; 29 mm ; 1863, 1868 ; ad. (tab. III, 36, b). La 1871, 1900 pecete fără efigie.

47. *Calafindești*. a) „Kalafindestie“, sămănător (?), 28×26 mm ; 1847 ; ad. ; b) „Gemeinde Kalafindestie“, un lup în mers spre dreapta ; 28 mm ; 1857, 1890 ; rid. (tab. III, 37). La 1896, 1900 pecete fără efigie.

48. *Călineștii pe Ceremuș*. „Gemeinde Kalinestie am Czeremosch“, o greblă (așezată vertical), o coasă și un îmblăciu (așezate diagonal) ; 34×28 mm ; 1865 ; ad.

49. *Călineștii lui Cuparencu*. a) „Kalinestie lui Kuparenko“, un cocoș în mers spre dreapta ; 27×26 mm ; 1800, 1879 ; ad. ; b) „Gemeinde Kalineszti-Kuparenko“, aceeași efigie ; 28 mm ; 1900 ; rid. (tab. III, 38).

50. *Călineștii lui Ienache*. „Kalinestie lui Ienaky“, o vulpe întoarsă spre dreapta ; 26×22 mm ; 1853, 1857 ; ad. (tab. III, 39). La 1900 pecete fără efigie.

51. *Camena*. a) „Kamenna“, o greblă, un îmblăciu, o coasă ; 26 mm ; 1863 ; ad. (tab. III, 40) ; b) „Gemeindevorstand Kamena“, o greblă, două îmblăcie ; 31 mm ; înainte de 1900 ; rid. La 1900 pecete fără efigie.

52. *Camenca* (Petriceni). a) „Kamenka“, o căprioară în mers spre dreapta — efigie de execuție rudimentară — ; 29×28 mm ; 1812 ; ad. (tab. III, 41, a) ; b) „Gemeinde Kamenka 1835“, un snop în picioare ; 1835, 1861 ; ad. Alte trei peceți cu aceeași efigie, dar indicând următorii ani de confecționare a peceții :

1867 ; 1877 ; 1890. Pecetea din 1890 are impronta ridicată şi diametru de 28 mm (tab. III, 41, b). La 1900 pecete fără efigie.

53. *Câmpulungul Moldovenesc. a)* „† Ачастаи печете Кьмпꙋлꙋнгꙋлꙋи скс(ь) кріад(а) † лт ҁсмѳ : сеп а“. (7249, Sept. 1), un brad de dimensiuni reduse ; 31 mm ; pecete întrebuinţată până pe la 1785 ; ad. (tab. III, 42, a) ; *b)* „Mol : Kimpolung“, un om în picioare, en face, puţin întors spe dreapta, cu o helebardă sau secure în mâna dreapta ; 30×29 ; 1794 ; ad. (tab. III, 42, b). Alte peceţi cu aceeaşi efigie : „Mold. Kimpolung“, 1796, ad. ; „Comuna Kimpolungului Mold.“, 29×26 mm ; 1868, 1890 ; ad. ; „Comuna Kimpolungului Moldow.“, 33 mm ; 1895 ; rid.

54. *Câmpulungul Rusesc.* „Gemeinde Dolhopole“, un salcâm rotund ; 33 mm ; 1881 (ad.), 1900 (rid.) (tab. III, 43).

55. *Cândeşti. a)* „Kindestie“, un animal (câne ?) întors spre stânga ; 1796 ; ad. ; *b)* „Gemeinde Kindestie“, o lebădă înotând ; 28 mm ; înainte de 1900 ; rid. (tab. III, 46). La 1900 pecete fără efigie.

56. *Candreni (Dorna Candrenilor). a)* „Dorna Kandreni“, cap de cerb, cu cruce deasupra — cerbul Sfântului Hubertus — ; 37×32 mm ; 1824, 1850 ; ad. (tab. III, 44) ; *b)* „Gemeinde Dorna Kandreni“, aceeaşi efigie ; 29 mm ; 1860, 1893. La 1896, 1900 pecete fără efigie.

57. *Capucâmpului. a)* „Kapukeinpului“, scut despicat şi împărţit ; în cartierul din dreapta, sus, şi în cel din stânga, jos, câte o secere cu coada în jos ; în cartierul din stânga, sus, şi în cel din dreapta, jos, câte doi brazi alături ; 1814, 1839 ; ad. ; *b)* un cocostârc în picioare, întors spre stânga ; 33 mm ; 1861 ; ad. (tab. III, 47). La 1867, 1900 pecete fără efigie.

58. *Capucodrului. a)* „Kapukodrului“, un pui de pasere (?) în mers spre stânga, în faţă şi în spate câte un copăcel ; 1790, 1826 ; ad. (tab. IV, 49, a) ; *b)* „Kapukodrului“, un iepure de casă, întors spre stânga, stând pe brânci ; 25 mm ; 1840, 1842 ; ad. (tab. IV, 49, b). La 1861, 1900 pecete fără efigie.

59. *Carapciu pe Ceremuş. a)* „Karapcziu“, o pasere întoarsă spre dreapta, capul întors spre stânga, cu o cruce în cioc ; 27×23 mm ; 1825 ; ad. (tab. III, 45) ; *b)* „Siegel der Gemeinde Karapczuo am Czeremosch“, trei brazi alături, cel din mijloc mai înalt, jos între brazi două paseri ; 35 mm ; 1859, 1864 ; ad. (tab. III, 48, a) ; *c)* „* Primaria comunei Karapcziu pe Czeremoşu“, doi săteni, cu căciulă în cap, faţă în faţă, strângându-şi mâna ; 34 mm ; 1875 ; rid. (tab. III, 48, b). Altă pecete, cu aceeaşi efigie, dar cu inscripţie în limba germană, în 1900 : „Gemeinde-Amt Karapcziu am Czeremosch Buko-

wina"; 33 mm; rid. In 1870 o pecete fără efigie: „Vorstand D. Res. G. Karapcziu", adică: Vorstand der Reseschen-Gemeinde Karapcziu.

60. *Carapciu pe Siret. a)* „Gromade (= Grămadă) Karapcziu", o greblă şi o coasă, aşezate diagonal; 26×20 mm; 1863, 1871; ad. (tab. IV, 50, a); *b)* „Gemeinde Karapcziu a/S.", o greblă şi o coasă, aşezate diagonal, iar în unghiul de jos, la intersecţie, o secere; 31 mm; înainte de 1900; rid. (tab. IV, 50, b); *c)* „Comuna Carapciu p/S.", un snop, un îmblăciu, o coasă; 28 mm; înainte de 1900; rid. (tab. IV, 50, c); *d)* „Antistia comunală Carapciu p/S.", o greblă, o coasă, un îmblăciu; 28 mm; 1900; rid. (tab. IV, 50, d).

61. *Cârlibaba.* „Dorfsiegel der Gemeinde Kirlibaba", doi oameni, cu pălării rotunde în cap, faţă în faţă; 1852; ad. Altă pecete cu aceeaşi efigie: „Gemeinde Kirlibaba", 31 mm; 1874, 1900; rid. (tab. IV, 51). La 1852, 1870 pecete fără efigie.

62. *Ceahor. a)* „Ѕатȣа Чахор" un cerb întors spre stânga, capul întors spre dreapta; 24×23 mm; 1827, 1872; ad. (tab. IV, 52, a); *b)* „Comuna Ceahor" — în altă pecete mai veche: „Comuna Czahor" —, un cerb în mers spre stânga; 22 mm; 1900; ad. (tab. IV, 52, b).

63. *Ceartoria. a)* „Czartoria", sătean în picioare, jumătate profil spre stânga, cu pălărie în cap, în mâna dreaptă un îmblăciu, pe umărul stâng pare că are o traistă în băţ; 28×26 mm; 1817; ad.; *b)* „Gemeinde Czartoria", un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, o furcă cu două coarne, o greblă; 27 mm; 1870; ad. La 1871, 1900 pecete fără efigie.

64. *Cerepcăuţi.* „Gemeinde Czerepkoutz", un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, o furcă cu două coarne, o greblă; 1861, 1894; ad. La 1900 pecete fără efigie.

65. *Chicera.* (Dumbrava Roşie). „Gemeinde Keczyra", un cap de zimbru, en face; 23 mm; 1878, 1900; ad. (tab. IV, 53).

66. *Chilişeni. a)* „Chilischeny", scut cu efigie neclară; 1796; ad.; *b)* „† Печете сатȣ Хилишени", un scut — romb, fără figură; 1823, 1858; ad.; *c)* „Comuna Chilişeni", scut (?) — impronta neclară —; 1900; rid.

67. *Chiseliţeni.* „Gemeinde-Vorstand Kisselice", un pom cu coroană rotundă; 32 mm; 1882, 1900; rid. (tab. IV, 55).

68. *Cincău. a)* „Czinkou", doi copaci alături; 27×22 mm; 1814, 1821; ad.; *b)* „Gromada Czinkou", un snop, o greblă, un îmblăciu, o coasă, un plug cu teleguţă, o furcă cu două coarne, iar sus, în dreapta, despărţită de snop, o secere; 33 mm; 1851, 1859; ad. (tab. IV, 56); *c)* „Gemeinde-Vorstand Czinkeu", stema Bucovinei, 1900. La 1871, 1875 pecete fără efigie.

69. *Ciocăneşti. a)* „Czokanestie", un om, profil spre stânga, pescuind cu o undiţă în mână dreaptă; 29×27 mm; 1804; *b)* „Czokaneszt", copil şezând, profil spre dreapta, pescuind cu undiţa; la capătul undiţei un peşte; 28×26 mm; 1817, 1829 (tab. IV, 54, a). Altă pecete cu efigie similară: „Gemeinde Czokanestie", om, profil spre dreapta, şezând sub un copac şi pescuind cu undiţa; 30×28 mm; 1865, 1900; rid. (tab. IV, 54, b).

70. *Ciornohuzi. a)* „Siegel der Gemeinde Wiženka Bahna Czornohuzy u. Riwna", o biserică cu un turn, în dreapta un copac, în stânga doi brazi; 41×34 mm; 1849, 1861; ad. (tab. I, 5); *b)* „Gemeindevorstand Czornohuzy", o greblă, o coasă, un îmblăciu, iar jos, la capătul cozii greblei, o secere; 40×33 mm; 1897, 1900; ad. (tab. IV, 57).

71. *Cireş. a)* „Opaitz u. Czeresch", un om în mers spre dreapta, pe umărul drept o coromâslă cu două cofe, în mâna stângă un băţ; 29×27 mm; 1856; ad. (tab. IV, 58); *b)* „Gemeindevorstand Cziresch", aceeaşi efigie; 1870, 1884 — 25 mm; ad. —, 1900 — 32 mm; rid. —.

72. *Ciudeiu. a)* „Czudiul", figură umană, profil spre stânga, în barcă (?); 27×25 mm; 1828; ad. (tab. IV, 59, a); *b)* „Comuna Ciudeiul Marktgemeinde Czudin", un cerb în mers spre dreapta; 33 mm; 1900; rid. (tab. IV, 59, b).

73. *Ciumârna. a)* „Gemeinde Czumorna", o vulpe în mers spre stânga, capul întors spre dreapta; 26 mm; 1870; ad.; *b)* „Gemeinde Czumurna", o vulpe în mers spre stânga; 30 mm; înainte de 1900 ad., la 1900 rid. (tab. IV, 60).

74. *Climăuţi.* „Gemeinde Klimautz", un pom cu coroană rotundă; 28 mm; 1893; rid. (tab. V, 61). La 1900 pecete fără efigie.

75. *Clivodin. a)* „Kluywodyn", un plug de lemn, întors spre stânga; 32×30 mm; 1833, 1856; ad. (tab. V, 62); *b)* stema Bucovinei, 1889, 1900. La 1862 pecete fără efigie.

76. *Comăneşti, a)* „Komanestie", un om în picioare, en face, sub braţul stâng un păruşteţ cu vârful dinainte îndoit în sus; 27 mm; 1800, 1861; ad. (tab. V, 63). La 1877, 1900 pecete fără efigie.

77. *Comareşti.* „Gemeinde Komarestie", o cămilă întoarsă spre dreapta; 32 mm; 1857, 1900; ad. (tab. V, 64).

78. *Coniatin. a)* „Gemeinde Koniatyn", un snop, o secere, un îmblăciu, o coasă, o greblă, o furcă cu două coarne; 1867; ad.; *b)* „Gemeinde-Vorstand Koniatyn Bukowina", o greblă şi o coasă aşezate diagonal iar, la intersecţie o secere; 33 mm; 1900; rid. (tab. V, 65).

79. *Corceşti. a)* „Korczestie", un cerbuşor în fugă spre dreapta, urmărit de aproape de o pasere răpitoare, care sboară deasupra,

atingându-i spatele; în față și înapoi câte un copac; 27 mm; 1799; ad. (tab. V, 66, a); *b)* „Грѣмадѣ Корчещи", un cerb în fugă spre dreapta; 32×30 mm; 1835, 1840; ad. (tab. V, 66, b); *c)* „Gemeinde Korczestie", un om în picioare, en face, cu plete și pălărie în cap, în mâna dreaptă un topor cu coadă lungă, ce atinge pământul, mână stângă în șold; 32×28 mm; 34×30 mm; 32×25 mm — trei peceți cu aceeași efigie —; 1845, 1900; ad. (tab. V, 66, c).

80. *Corlata.* *a)* „Korlata", un cal în mers spre dreapta; alături, în dreapta, un copac; 1798; ad.; *b)* „Korlata" — litere întoarse —, un cal în mers spre stânga; alături, în stânga, un brad; 26 mm; 1840, 1876; ad. (tab. V, 67). La 1900 pecete fără efigie.

81. *Corovia.* *a)* „Korowia", o vacă în mers spre dreapta; 26×22 mm; 1807, 1893; ad. (tab. V, 68, a); *b)* „Gemeinde Korowia", o vacă în mers spre stânga, 28 mm; 1896, 1900; rid. (tab. V, 68, b).

82. *Cosmeni (Coțmani).* *a)* „Kotzmann 1798", un cal în mers spre dreapta; 27×25 mm; 1798, 1831; ad. (tab. V, 70, b); *b)* „Marktort Kotzmann", aceeași efigie, dar de execuție mult mai îngrijită; 30 mm; 1856; ad. (tab. V, 70, a); *c)* „Marktort Kotzmann 1862", aceeași efigie; 1862, 1870; ad.; *d)* „Gemeinde-Amt Kotzmann", un cal în fugă spre stânga; 30 mm; 1900; rid.

83. *Costești.* *a)* „Kostestie", un copac cu coroană mică; 26×25 mm; 1798; ad. (tab. V, 69); *b)* „Gemeinde Kostestie", o coasă și o greblă, de dimensiuni reduse; 27×23 mm; 1866; ad. La 1900 pecete fără efigie.

84. *Cotul Bainschi.* *a)* „Gromada Kotul Bainski", un snop, o greblă, o coasă, un îmblăciu, o furcă cu două coarne, o sapă; 33 mm; 1859; ad. (tab. V, 71); *b)* „Gromada Kotul Bainski", un snop, o greblă, un îmblăciu, o coasă, o furcă cu două coarne, o secere; 29 mm; 1900; rid.

85. *Cotul Ostriței.* *a)* „Pagus Kotolostrice", o vacă întoarsă spre dreapta; 28×26 mm; 1789, 1799; ad. (tab. V, 73, a); *b)* „Gemeinde Kotullostryca", un sfânt (Isus Hristos?), în picioare, en face, în mâna stângă o cruce latină, în mâna dreaptă ridicată o carte deschisă; deasupra un porumbel în sbor — Spiritul Sfânt —; jos în stânga, un leu întors spre stânga, cu capul întors spre dreapta; 1849; ad. (tab. V, 73, b); *c)* „Gemeinde Kotul Ostritza", un cosaș, profil spre dreapta, ascuțind coasa; 37×32 mm; 1872, 1900; rid. (tab. V, 73, c).

86. *Cotul Vânători.* „Gromada Strelecki Kkutcz", o bufniță (?); 36×32 mm; 1862; ad. (tab. V, 72). La 1863, 1898 pecete fără efigie.

87. *Crasna. a)* „Gemeinde Krasna", o veveriţă ridicată pe picioarele dinapoi, întoarsă spre stânga ; 1857 ; ad. ; *b)* „Comuna Krasna", aceeaşi efigie ; 27 mm ; 1872, 1900 ; rid. (tab. V, 74).
88. *Crasna Putnei.* „Gemeinde Krasna" — literele întoarse —, o cruce latină, sub braţe, în jurul piciorului crucii, o coroană de flori (?) ; 25 mm ; 1857 ; ad. (tab. VI, 75). La 1900 pecete fără efigie.
89. *Crasna Veche.* „Gemeinde Alt Krasna", trei molizi alături, cel din mijloc mai înalt ; 29×25 mm ; 1857, 1900 ; ad. (tab. VI, 76).
90. *Crisceatec. a)* „Hromada Chreszczatek", un snop, o coasă, o greblă ; alături, în stânga, un copil în picioare, atingând snopul cu mâna dreaptă ; 31×26 mm ; 1857 ; ad. (tab. VI, 77, a) ; *b)* „Gromada Chryszczatyk", un snop, o greblă, o coasă, un îmblăciu, o furcă cu două coarne, o secere ; 30 mm ; 1860, 1864 ; ad. (tab. VI, 77, b) ; *c)* „Gemeinde-Vorstand Kryszczatek", stema Bucovinei, 1895. La 1865, 1867 pecete fără efigie.
91. *Cuciurul Mare. a)* „Kuczur Mare", o figură femenină, profil spre stânga, şezând sub un maslin, în mâna dreaptă ridicată o cumpănă, în stânga, petrecută după tulpina maslinului, un obiect, ce nu se poate determina. In faţă o amforă, din care iese fum. In dosul maslinului alt maslin mai mic ; 34×31 mm ; 1806, 1831 ; ad. (tab. VI, 78) ; *b)* „Gemeinde Kuczurmare", efigie, asemănătoare, dar nu identică ; în locul maslinului apare un copac ; 31 mm ; 1868 ; rid. *c)* „Gemeinde Kuczurmare", o greblă, o coasă, un îmblăciu ; 30×27 mm ; înainte de 1900 ; ad. (tab. VI, 81). La 1900 pecete fără efigie.
92. *Cuciurul Mic.* „Kuczurmik 1792", un om, profil spre stânga, îmblătind ; 25×22 mm ; 1792, 1836 ; ad. (tab. VI, 82). La 1865, 1900 pecete fără efigie.
93. *Culăuţi. a)* „Gromada Kollewtze", un snop, o greblă, un îmblăciu, o coasă, un plug cu teleguţă, iar sus, în dreapta, o secere despărţită de snop ; 40 mm ; 1856 ; ad. (tab. VI, 79) ; *b)* „Gemeinde-Vorstand Kuleutz", stema Bucovinei ; 1900. La 1871 pecete fără efigie.
94. *Cupca.* „Gemeinde Kupka 1835", un molid ; 34 mm ; 1835, 1872 ; ad. (tab. VI, 80). La 1900 pecete fără efigie.
95. *Danila. a)* „Danilla", un cerb în fugă spre stânga ; 26×23 mm ; 1800, 1804 ; ad. (tab. VI, 83, a) ; *b)* „Comuna Danila", o căprioară în mers spre stânga ; 22×20 mm ; 1859, 1900 ; ad. (tab. VI, 83, b).
96. *Davideni.* „Gemeindeamt Dawideny", o capră întoarsă spre stânga ; 34 mm ; 1900 ; rid. (tab. VI, 88). La 1856, 1880 pecete fără efigie.
97. *Davideşti.* „Hromada Dawidestie", un cal, întors spre stânga, păscând ? bând apă în faţa unei fântâni cu cumpănă ? 1862 ; ad.

98. *Dea.* „Gemeinde Dea", o cruce şi o ancoră aşezate diagonal; 28 mm; 1863 — ad. —, 1900 — rid. — (tab. VI, 84).
99. *Dihtineţ.* „Gemeinde Vorstand in Dichtenitz", un ferestrău de pădure, aşezat orizontal, şi un topor, aşezat pieziş, dela stânga, sus, spre dreapta, jos; 28 mm; 1900; rid. (tab. VI, 86).
100. *Doroşăuţi.* „Doroschouz", un pom cu coroană rotundă; 1801; ad. La 1871, 1900 pecete fără efigie.
101. *Dorotea. a)* „Gemeinde Plotonitza Dorothea", un peşte — crap —, întors spre dreapta; 27 mm; 1881; ad. (tab. VI, 85, a); *b)* „Comuna Plotoniţă-Dorotei", doi peşti, unul deasupra, întors spre stânga, celalt dedesupt, întors spre dreapta; 29 mm; 1900; rid. (tab. VI, 85, b).
102. *Dracineţ.* „Gemeinde Draczynetz", un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, o furcă cu două coarne, o greblă, iar jos, în stânga, un plug; 33 mm; 1856, 1875; ad. (tab. VI, 89). La 1900 pecete fără efigie.
103. *Drăgoieşti. a)* „Dragoeschti", un om, en face, greblând; în partea dreaptă un snop în picioare; 1790, 1801; ad.; *b)* „Dragoeste", aceeaşi efige, 27×24 mm; 1825, 1840; ad. (tab. VI, 87, a); *c)* „Dragoeste", un vânător în picioare, en face, în mâna dreaptă o puşcă sprijinită de tulpina unui copac; în dreapta copacului un animal (căprioară?) în fugă — execuţie stângace —; 25 mm; 1854, 1856; ad. (tab. VI, 87, b); *d)* „Gemeinde Dragoestie", un sătean, cu căciulă şi suman, călare pe un cal în fugă spre dreapta — haiduc călare? —; 34mm; 1861, 1862; ad. (tab. VI, 87, c). La 1869, 1900 pecete fără efigie.
104. *Dubăuţi. a)* Un scut, cu un taur în mers spre dreapta; 1836, 1856; ad.; *b)* „Gemeinde-Vorstand Duboutz", stema Bucovinei, 1896, 1900. La 1864, 1868 pecete fără efigie.
105. *Fântâna Albă.* „Gemeinde Fontina Alba", un vultur cu aripile deschise, en face, capul întors spre dreapta; 31 mm; 1893; rid. (tab. VII, 90). La 1900 pecete fără efigie.
106. *Frasin. a)* „Frassin", un scut despicat şi împărţit, în cartierele de sus câte o pasere în mers spre stânga, resp. spre dreapta, în cartierele de jos câte o creangă; 33×28 mm; 1830, 1849; ad (tab. VII, 91, a); *b)* „Gmd. Frassin", o cruce şi o ancoră, aşezate diagonal într'un scut; 25 mm; 1871; ad. (tab. VII, 91, b); *c)* „Gmd. Frassin", trei cruci alături, cea din mijloc mai înaltă; 20 mm; 1874; ad.; *d)* „Gemeinde Frassin", o cruce şi o ancoră aşezate diagonal, la intersecţie un scut în formă de inimă; 28 mm; 1897; rid.; *e)* „Gemeinde Comuna Frasin", aceeaşi efigie; 29 mm; 1900; rid. (tab. VII, 91, c).
107. *Frătăuţii Noui. a)* „Neufratautz", o clopotniţă; 25×24 mm; 1800, 1829; ad. (tab. VII, 92, a); *b)* „Sigilul comunei Fră-

tăuţiului Nou“, un plic pentru scrisori; 27×23 mm; 1868, 1869; ad. (tab. VII, 92, b); *c)* „Comuna Fratautz-Nou“, aceeaşi efigie; 1880, 1883; ad.; *d)* „Comuna Frătăuţiu-Nou“, aceeaşi efigie; 1900; rid.

108. *Frătăuţii Vechi Rom.* „Nationalgemeinde Alt-Fratautz“, o biserică cu trei turnuri; 27×24 mm; 1811, 1861; ad. (tab. VII, 93). La 1871, 1900 pecete fără efigie.

109. *Frătăuţii Vechi Germ.* „Koloniegemeinde Alt-Fratautz“, un cerb în fugă spre dreapta; 1863; ad. In 1900 pecete fără efigie: Deutsche Gemeinde Alt-Fratautz.

110. *Frumosul. a)* „Fromosa“, un leu, întors spre stânga, ridicat pe picioarele dinapoi, cu picioarele dinainte sprijinindu-se de un copac, capul întors spre dreapta, limba scoasă; 31×28 mm; 1804, 1869 —„Fromossa“ —; ad. (tab. VII, 95, a); *b)* „Gemeinde Fromossa“, un leu întors spre dreapta, ridicat pe picioarele dinapoi, capul întors spre dreapta; 30 mm; 1886, 1900; rid. (tab VII, 95, b).

111. *Fundul Moldovei. a)* Un scut neobişnit, efigie neclară; 1800; ad.; *b)* „Fundul Moldovei“, un postament înalt, deasupra un scut împărţit, în dreapta un maslin, în stânga un brad; 29×28 mm; 1816, 1868; ad. (tab. VII, 94, a); *c)* „Primăria comunală Fundul Moldovei“, aceeaşi efigie; 32×31 mm; înainte de 1870; ad.; *d)* „Gemeinde Fundul Moldowi“, o masă, cu o cruce deasupra; 29 mm; 1870, 1875; ad. (tab. VII, 94, b).

112. *Galaneşti.* „Cumuna Galaneşti“, un pom cu coroană rotundă, iar jos, în stânga, un plug; 40×27 mm; 1888, 1900; rid. (tab. VII, 98).

113. *Găureni.* „Gaureny“, o capră întoarsă spre dreapta, mâncând frunze dintr'un copăcel; 24×23 mm; 1819, 1878; ad. (tab. VII, 97). La 1900 pecete fără efigie.

114. *Gavrileşti.* „Gemeinde Gavrilestie“, un snop, o secere, un îmblăciu, o coasă; 1860; ad.

115. *Gemenea. a)* „Dschemini Ostra Slatiora“, patru brazi după o poartă (perete de gard?) de scânduri, aşezate vertical; 31mm; 1810, 1830; ad. (tab. VII, 100); *b)* „Dzemine“, un om (un cioban), profil spre dreapta, cu pălărie în cap, cu un băţ în ambele mâni, păşind spre stânga în urma a trei oi, care aleargă spre stânga pe lângă trei brazi; 32 mm; 1860, 1861; ad. (tab. VII, 99, a); *c)* aceeaşi efigie, dar figurile sunt orientate spre dreapta — omul şi oile aleargă spre dreapta —; 35×31 mm; 1863; ad.; *d)* „Gemeinde Dzemine“, un om, jumătate profil spre dreapta, în mâna dreaptă un coş, în cea stângă un băţ, păşind spre stânga pe lângă nişte brazi; 1882, 1890, — 29×28 mm; ad. —, 1900 — 30 mm; rid. (tab. VII, 99, b) —. În 1871 pecete fără efigie.

116. *Glit* (*Clit*). a) „Gemeinde Glitt", patru copaci cu coroană rotundă; 27 mm; 1861, 1868; ad. (tab. VII, 101, a). *b)* „Gemeinde Glitt", trei frunze de liliac într'un vas strâmt de flori; 26 mm; 1879; ad. (tab. VII, 101, b); La 1900 pecete fără efigie.
117. *Gogolina*. Inscripţia ilegibilă. Un vultur cu aripile deschise, en face; 27 mm; 1900; ad. V. Stroieştii de Sus.
118. *Grăniceşti. a)* „Graniczesti", un animal (cerb?) în fugă spre stânga; 25×22; 1815, 1837; ad.; *b)* „Graniczestie", un leu în mers spre stânga; 1809; ad.; *c)* „Gemeinde Graniczestie", un leu în mers apre dreapta; 28 mm; 1861, 1869; rid. (tab. VII, 102). La 1900 pecete fără efigie.
119. *Gropana* (Gropeni), v. Rudeşti.
120. *Gura Homorului. a)* „Gura Homorului", un sătean, cu pălărie în cap, jumătate profil spre stânga, greblând — grebla ridicată —; 30×28 mm; 1790, 1800; ad.; *b)* „Marktort Gura Humora", un cerb în fugă spre stânga; 29×27 mm; 1840; ad. *c)* „Marktgemeinde Gura Humora", aceeaşi efigie; 30×25 mm; 1880, 1900; rid. (tab. VIII, 103).
121. *Gura Putilei. a)* „Gemeinde Ustie Putilla", un stejar; 1872; ad.; *b)* „Gemeinde Amt Uście Putilla", doi brazi alături; 33 mm; 1900; rid.
122. *Gura Putnei*, v. Karlsberg.
123. *Hadicfalva* (Dorneşti). *a)* „Hadikfalwa", un om, en face, puţin întors spre dreapta, greblând; 28×24 mm; 1797, 1818; ad. (tab. VIII, 104, a); *b)* „Hadikfalwa Kez... Petsetie 1889", un plug cu coarnele spre dreapta; 33 mm; 1889; efigia adâncită, inscripţia ridicată (tab. VIII, 104, b). La 1900 pecete fără efigie.
124. *Hatna* (Dărmăneşti). *a)* „Hatna", un om (cioban?) cu căciulă în cap, profil spre dreapta, răzimat în botă, piciorul stâng împins înainte; 28×23 mm; 1795, 1858; ad. (tab. VIII, 105, a); *b)* „Gemeinde Hatna", o figură umană, en face, mânile ridicate în sus şi în laturi; 29 mm; 1859, 1872; ad. (tab. VIII, 105, b). La 1900 pecete fără efigie.
125. *Hliboca* (Adâncata). *a)* „Hliboka", un vas (o budacă dela stână), cu un melesteu înlăuntru; 27×24 mm; 1815; ad. (tab. VIII, 106, a); *b)* „Gemeindeamt Hliboka", un om îmblătind, profil spre dreapta; 26×22 mm; 1825, 1863; ad. (tab. VIII, 106, b). La 1900 pecete fără efigie.
126. *Hliniţa. a)* „Chlinitza", doi copăcei alături; 24 mm; 1827; ad.; *b)* „Gemeinde Hlinitza", un snop, o greblă, un îmblăciu, o coasă, iar jos, în stânga, un plug; 29 mm; înainte de 1900; ad. La 1900 pecete fără efigie.
127. *Horecea Mănăstirii* (*Ludi Horecea*). „Gemeinde Ludihorecza", stema Bucovinei; 1900; rid. In 1837, 1874 pecete fără efigie — Ludi Horetza —.

128. *Horecea Veche* (?). O biserică cu trei turnuri; 26×22 mm; 1874; ad.
129. *Horodnicul de Jos.* a) „Unter Horodnik“, doi pomi după o poartă de răslogi, închipuind o grădină; 29×24 mm; 1815; ad. (tab. VIII, 107, a); b) „Siegel ...“, un pom (?), un vas cu flori (?); 28 mm; 1869; ad. (tab. VIII, 107, b). La 1900 pecete fără efigie.
130. *Horodnicul de Sus.* a) „Obr Horodnika“, trei pomi după o poartă, închipuind o grădină; 28×22 mm; 1825, 1866; ad. (tab. VIII, 108, a); b) „Comuna Horodnik de Sus * Gemeinde Ober Horodnik“, o clădire cu un etaj, cu un turn la mijloc; 31 mm; 1900; rid. (tab. VIII, 108, b).
131. *Horoşăuţi.* a) „Gemeinde Horoschoutz“, un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, o furcă cu două coarne, o greblă, iar jos, în stânga, un plug cu teleguţă; 33 mm; 1859, 1888; ad. (tab. VIII, 109); b) „Gemeinde — Vorstand Horoschoutz“, stema Bucovinei; 1900.
132. *Huta Nouă* (Crăsnişoare Nouă). a) „Neuhütte Gemeinde zu Czudyn“, trei pomi alături, cel din mijloc mai înalt; 33×28mm; 1857, 1865; ad. (tab. VIII, 110, a); b) „Gemeindevorstehung Neuhütte“, trei copaci (tei ?) alături, cel din mijloc mai înalt; 34×29 mm; 1900; rid. (tab. VIII, 110, b).
133. *Iabloniţa.* a) „Gemeinde Iablonica“, o bisericuţă; 1862; ad. b) „Gemeinde Vorstand Iablonitza“, o biserică cu trei turnuri, în dreapta şi în stânga câte un brad; 30 mm; înainte de 1900; rid. (tab. VIII, 113). La 1900 pecete fără efigie.
134. *Iacobeni.* a) „Gemeinde Jakobeni“, în stânga un coş de fabrică, în dreapta, jos, trei copaci, deasupra copacilor un porumbel în sbor, sus două ciocane încrucişate; 30×25 mm; 1864, 1869; ad. (tab. VIII, 111, a); b) „Gemeinde Jakobeni“, o biserică cu trei turnuri; 1880 — 30 mm; ad. —, 1894 — 35×29 mm; rid. —; c) „Primăria Iacobeni“, aceeaşi efigie; 33 mm; 1900; rid. (tab. VIII, 111, b).
135. *Iacobeşti.* a) „Fogodisten“, un leu întors spre dreapta, capul întors spre stânga; 26×23 mm; 1798, 1857 — ad. —; 1873— rid. —; b) „Gemd. Jakobestie vel Fogodisten“, un leu întors spre dreapta, ridicat pe picioarele dinapoi, 30 mm; 1900; rid. (tab. VIII, 112).
136. *Iaslovăţ.* a) „Iaslovetz“, o vulpe cu o găină în gură, alergând spre dreapta pe lângă un copac; 26×23mm; 1804, 1818; ad. (tab. VIII, 114, a); b) „Gemeinde Iaslowetz“, un arhangel, în mâna dreaptă o sabie, în cea stângă o cumpănă; 29 mm; 1852, 1861; ad. (tab. VIII, 114, b). La 1900 pecetefără efigie.
137. *Igeşti.* a) „Idschestie“, o pasere întoarsă spre dreapta; 28×24mm; 1806; ad. (tab. IX, 116). b) „Primeriea den Igieşti în Bucovina“, un cerb în fugă spre stânga; 28 mm; 1900; rid.

138. *Ilişeşti Rom.* „Illischestie", un om în mers, jumătate profil spre stânga, ţinând pe umărul drept un obiect, ce nu se poate determina; în partea dreaptă, jos, o găleată; 27X25 mm; 1796, 1840; ad.

139 *Ilişeşti germ. a)* „Kolloni Illischestie", un om în mers, jumătate profil spre stânga, ţinând pe umărul drept o furcă cu două coarne, iar în mâna stângă un obiect neclar — un sac gol?—; 1825, 1840; ad.; *b)* „Colloni Illiszesztie", un om în mers, en face, pe umărul drept o furcă cu trei coarne, în mâna stângă un obiect neclar; 28X23 mm; 1869, 1871; ad. (tab. VIII, 115).

140. *Ilişeşti.* „Gemeinde-Vorstehung Illischestie", efigie identică cu cea dela 139, b; 35 mm; rid.; înainte de 1900. La 1900 pecete fără efigie.

141. *Iordăneşti. a)* „Iordanestie", trei copaci alături; 26X24 mm; 1802, 1827; ad.; *b)* „Hromada Iordanestie", o greblă, un îmblăciu, o coasă; 26 mm; 1843, 1867; ad. (tab. IX, 117); *c)* „Sigilul Oficiului comunal din Iordănesci", o greblă şi o coasă, aşezate diagonal; 1900; rid.

142. *Iosephfalva* (Vorniceni). „Iosephfalva", un vas cu flori ;29X26 mm; 1794, 1849; ad. La 1900 pecete fără efigie.

143. *Ipoteşti. a)* „Ipotestie", o poartă, sus un vas cu flori, în dreapta şi în stânga câte un stâlp, după poartă un copac; 1797, 1800; ad.; *b)* „**Ипотещи**", efigie neclară; 29X26 mm; 1837; ad. La 1840, 1894 pecete fără efigie.

144. *Ispas. a)* „Gemeinde Ispas", o secere, un îmblăciu, o greblă, de dimensiuni reduse; 1869; ad.; *b)* „Gemeinde Ispas", o greblă şi o coasă, aşezate diagonal, de dimensiuni reduse; 1870, 1895; ad.; *c)* „Gemeinde Vorstand Ispas (Bukowina)", o greblă şi o coasă, aşezate diagonal; 30 mm; 1896; rid.

145. *Istensegits* (Ţibeni), „Istensegits", un om în picioare, en face, cu o sabie în mâna stângă ridicată; 1819, 1846; ad. (tab. IX, 120). In altă pecete, din 1868, sabia e în mâna dreaptă ridicată. La 1900 pecete fără efigie.

146. *Iţcanii Noui.* „Gemeinde Neu Ietzkany", un om, jumătate profil spre stânga, în mâna dreaptă un biciu, mânând un cal înhămat la o trăsură cu două roţi; deasupra o coroană de nobil; 30X28 mm; 1846, 1858; ad. La 1900 pecete fără efigie.

147. *Iurcăuţi.* O raţă sălbatecă în sbor; 1818; ad. La 1900 pecete fără efigie.

148. *Ivancăuţi. a)* Un sătean cu un îmblăciu pe umărul drept, în mers spre dreapta; 1839; ad.; *b)* o creangă înflorită, ce iese din capătul unui trunchiu de copac răsturnat; 1871, 1875; ad.; *c)* stema Bucovinei, 1888, 1899.

149. *Karlsberg* (Gura Putnei). Figură umană, în picioare, en face — de execuţie foarte rudimentară —, şi literele: K. B.; 1863; ad. La 1900 pecete fără efigie.

150. *Jadova. a)* „Schadova“, pui de pasere (?), broască (?) — efigia neclară — ; 1850 ; ad. ; *b)* „Gemeinde Zadowa 1852“, un copac ; 24×20 mm ; 1852 ; ad. (tab. IX, 121). La 1900 pecete fără efigie.

151. *Jucica Veche.* „Gemeindevorstand Alt Zucka“, stema Bucovinei ; 34 mm ; 1900. La 1861, 1879 pecete fără efigie.

152. *Laşchiuca.* „Sigillum Gemeinde Laszkowka“, un cerb în fugă spre dreapta ; 32 mm ; 1837, 1862 ; ad. (tab. IX, 122). La 1873, 1900 pecete fără efigie.

153. *Lehăcenii Tăutului.* „Gemeinde Lehuczeni Teutului“, doi oameni alături, întorşi puţin unul înspre celalt, cu câte un băţ lung în mâni ; 30×27 mm ; 1900 ; ad.

154. *Lencăuţii Cameral* (Lenţeştii de Jos). „Siegel der Gemeinde Lenkoutz Cameral“, un pom cu coroană rotundă, o cruce, trei plopi înalţi ; 32 mm ; 1868, 1881 ; ad. La 1900 pecete fără efigie.

155. *Lichtenberg.* „Lichtenberg“, un călăreţ, cu coroană pe cap, călare pe un cal ce aleargă spre dreapta ; în mâna dreaptă o suliţă lungă ; 31×26 mm ; 1862, 1866 ; ad. (tab. IX, 123). La 1900 pecete fără efigie.

156. *Lipoveni. a)* v. Mitocul Dragomirnei ; *b)* un copac cu coroană rotundă ; 1824 ; ad. ; *c)* „Сєла Липовєни Митѹка“, o cruce mică în partea de jos a câmpului peceţii ; 1890, 1900 ; ad.

157. *Lisaura. a)* „Gemeinde Lissaura“, un vultur cu aripile deschise ; 28 mm ; înainte de 1900 ; rid. (tab. IX, 124, a) ; *b)* „Gemeindeamt Lissaura“, un vultur cu aripile deschise, en face ; 38×22 ; 1884, 1900 ; rid. (tab. IX, 124, b). La 1841, 1843, pecete fără efigie.

158. *Liteni.* „Gemeinde Litteny“, o greblă, o coasă, un îmblăciu ; 30 mm ; 1858, 1863 ; ad. (tab. IX, 125). La 1900 pecete fără efigie.

159. *Luzi Homorului.* a) „Ludi Homorului“, un snop de grâu în picioare ; 31×28 mm ; 1806, 1817 ; ad. (tab. IX, 126, b) ; *b)* „Gemeinde Ludihomora“, o greblă, o coasă, un îmblăciu, iar jos un plug cu teleguţă ; 30 mm ; 1861, 1878 ; ad. (tab. IX, 126, a). La 1900 pecete fără efigie.

160. *Luca.* „Gemeinde-Vorstand Luka“, stema Bucovinei ; 1900. La 1870 pecete fără efigie.

161. *Lucavăţul /S. a)* „Lukawetz“, un om secerând, profil spre stânga ; 27×23 mm ; 1798, 1807 ; ad. (tab. IX, 127, a) ; *b)* „Gemeinde Lukawetz am Sereth“, o greblă, un îmblăciu, o coasă ; 1869, 1872 ; ad. ; *c)* „Gemeindevorstand Lukawetz am Sereth“ o coasă şi o greblă, aşezate diagonal, iar la intersecţie o secere ; 27 mm ; 1892, 1897 ; rid. (tab. IX, 127, b) ; *d)* „Gemeindevorstand Lukawetz am Sereth“, o coasă şi o secere ; 27 mm ; 1900 ; rid. (tab. IX, 127, c).

162. *Lucavița.* *a)* „Lukowitz", un arc cu săgeată ; 25×22 mm ; 1820, 1837 ; ad. (tab. IX, 128) ; *b)* „Gemeinde Lukawitza", un snop, o secere, un îmblăciu, o coasă, o greblă, o furcă cu două coarne ; 1859 ; ad. ; *c)* „Gemeindevorstand Lukawitza", stema Bucovinei ; 33 mm ; 1900. La 1888 pecete fără efigie.
163. *Lujeni.* *a)* „Gromada Lužani 1852", o greblă și un îmblăciu, așezate diagonal ; 23 mm ; 1852 ; ad. ; *b)* „Marktgemeinde Vorstand Luzan", stema Bucovinei ; 1890. La 1878 pecete fără efigie.
164. *Mahala.* *a)* „Pagus Mahala", două mici căpițe alături, în cea din dreapta înfiptă o furcă, în cea din stânga o greblă ; 1789 ; ad. (tab. IX, 129, a) ; *b)* „Mahala", un om îmblătind, jumătate profil spre stânga ; în stânga un copac ; 1799 ; ad. (tab. IX, 129. b) ; *c)* „Siegel der Gemeinde Mahala 1855" (altă pecete de mai târziu are anul 1865 ca dată a confecționării peceții), o clopotniță, în dreapta și în stânga câte un plop ; 33 mm ; 1855 ; 1900 ; ad. (tab. IX, 129, c).
165. *Malatineț.* „Gromada Malatynce", o greblă, o coasă, un îmblăciu ; 30 mm ; 1851 ; ad. (tab. X, 130). La 1888, 1900 pecete fără efigie.
166. *Mămăieștii Noui.* *a)* „Gemeinde Neu Mamaiesti", un cocostârc, întors spre stânga, lăsându-se din sbor pe pământ ; 30 mm ; 1856, 1862 ; ad. ; *b)* „Gemeind Amt Neu Mamaieste", un cocostârc în mers spre stânga ; 31 mm ; 1866, 1870 ; ad. (tab. X, 131) ; *c)* „Gemeindevorstand Neu-Mamajestie", stema Bucovinei ; 30 mm ; înainte de 1900. La 1900 pecete fără efigie.
167. *Mămăieștii Vechi.* *a)* „Gromad : Stare Mamajesti" — litere latine —, un cocostârc întors spre stânga ; 33×30 mm ; 1829 ; ad. (tab. X, 132, a) ; *b)* „Gemeinde Alt Mamaiesti", un cocostârc pășind spre stânga ; 28×25 mm ; 1856, 1867 ; ad. (tab. X, 132, b) ; *c)* „Gemeindevorstand Alt Mamajestie", stema Bucovinei ; 36 mm ; 1900.
168. *Mamornița.* Stema Bucovinei ; 1893.
169. *Mănăstirea Homorului.* *a)* „Homora", un vas cu flori ; 1800 ; ad. ; *b)* „Humora", o biserică cu două turnuri, în dreapta și în stânga câte un brad ; 28×25 mm ; 1858, 1873 ; ad. (tab. X, 132) ; *c)* „Gemeindeamt Klosterhumora", o biserică cu trei turnuri ; 32×24 mm ; rid. ; înainte de 1880 ; *d)* „Comuna Mănăstirei Homorului", aceeași efigie ; 1880, 1900 ; rid.
170. *Mărăței.* *a)* „Meretzei", un sfânt (?), un preot (?), în picioare, en face, îmbrăcat într'o haină lungă, mânile ridicate în sus până în dreptul umerilor, în mâna dreaptă o crucilită ; 1800 ; ad. ; *b)* „Meretzei 1806", aceeași efigie ; 28×24 mm ; 1806, 1900 ; ad. (tab. X, 134).
171. *Mareniceni.* *a)* „Russ. Kimpolung Marenicza", un animal (cerb ?) în mers spre stânga ; 28 mm ; 1862, 1885 ; ad. ; *b)* „Gemeinde-

amt Marenicze", un topor şi un sfredel, aşezate diagonal; 32 mm; 1897; 1900; rid. (tab. X, 135).

172. *Marginea.* *a)* „Marschina und (?) Prund" [1]), un puşcaş ţintind cu puşca, profil spre dreapta; 28×23 mm; 1807, 1820; ad. (tab. X, 136, a); *b)* „Gemeinde Mardzina", un ţăran, îmbrăcat cu cămaşă şi bondiţă, cu pălărie rotundă în cap, profil spre dreapta, ţintind cu puşca; în spate un copac; 28 mm; 1841, 1863; ad. (tab. X, 136, b); *c)* „Gemeinde Comuna Mardzina", om ţintind cu puşca; 1883, 1897; rid. La 1900 pecete fără efigie.

173. *Măzănăeşti.* *a)* „Mazanaiestie", un corb, cu aripile deschise, pe o creangă; 1797, 1804; ad.; *b)* „Mazanaiestie", o pasere — gâscă? —, întoarsă spre stânga, capul întors spre dreapta, aripile deschise; 28 mm; 1868; ad. (tab. X, 137). La 1872, 1900 pecete fără efigie.

174. *Mihalcea.* „Mihalcze", o căpiţă împrejmuită de gard, iar sus o coasă şi o greblă, aşezate diagonal; 25×22 mm; 1859, 1887; ad. (tab. X, 138). La 1900 pecete fără efigie.

175. *Mihodra.* „Lipowaner Gemeinde Mihodra", două hârleţe, aşezate diagonal; 33×27 mm; 1867; ad. (tab. X, 139).

176. *Mihova.* *a)* „Mihowa", un leu în mers spre stânga; 26×24 mm; 1808; ad. (tab. X, 140, a); *b)* „Gemeinde Mihawa", un cerb în mers spre dreapta; 30 mm; 1857 — ad. —, 1900 — rid. (tab. X, 140, b) —.

177. *Mihoveni.* *a)* „Mihoweny", o figură umană, profil spre stânga, şezând pe un scaun cu spătar — atributele neclare — (pescar pescuind cu undiţă?); în dreapta şi în stânga câte un copăcel; 28×27 mm; 1804, 1864; ad. (tab. X, 141, a); *b)* „Primăria comunală Mihoveni", un îmblăciu; 31×15 mm; 1900; rid. (tab. X, 141, b).

178. *Milie.* *a)* „Milie", un cal întors spre dreapta, păscând alături de un stejar; 1817; ad. (tab. X, 142, a); *b)* „Gemeinde Millie in der Bukowina", un snop, o coasă, o greblă; 35 mm; 1867, 1877; ad. (tab. X, 142, b). La 1900 pecete fără efigie.

179. *Milişăuţii de Jos.* Un cal întors spre dreapta; 1818; ad. La 1869, 1900 pecete fără efigie.

180. *Milişăuţii de Sus.* Un ţap în mers spre dreapta; 27×23 mm; 1823, 1859; ad. (tab. XI, 144). La 1885, 1900 pecete fără efigie.

181. *Mitcău.* *a)* „Gemeinde Mitkow", un porc sălbatec în mers spre dreapta; 25 mm; 1857; ad. (tab. X, 143, a); *b)* „Gemeinde Mitkow", un bou în mers spre dreapta; 25 mm; înainte de 1900; ad. (tab. X, 143, b); *c)* „Gemeindevorstand Mitkeu", stema Bucovinei; 1900. La 1867 o pecete fără efigie.

182. *Mitocul Dragomirnei.* „Mitok Dragomirna Rustior Lipoweny",

[1]) Prundul amintit şi la Dr. D. WERENKA, op. cit., pg. 62.

trei copaci alături, cel din mijloc mai înalt; 31×30 mm ; 1804, 1811 ; ad. (tab. XI, 145). La 1845 pecete fără efigie.

183. *Molodia* (Codrul Cosminului). *a*) „Molodia", un om în picioare, profil spre stânga, cântând din cimpoiu ; 1797, 1798 ; ad. (tab. XI, 146, a) ; *b*) „**Громадѣ**[1]) **Молодиа**", un om stând în picioare, en face, în mâna stângă ridicată o spadă, în cea dreaptă o cumpănă ; 35×29 ; 1839, 1848 ; ad. (tab. XI, 146, b) ; *c*) „**Грамада Молодıа**", un om în picioare, en face, în mâna dreaptă ridicată o spadă, în cea stângă o cumpănă ; 33×26 mm ; 1866, 1871 ; ad. ; *d*) „Gemeinde Molodia", aceeaşi efigie ; 27 mm ; 1871, 1900 ; ad.

184. *Mosoreni.* „Gemeinde Mosorowka", un fluture în sbor ; 31×27 mm ; înainte de 1875 ; ad. La 1875, 1900 pecete fără efigie.

185. *Muşeniţa.* „Gemeinde Muschenitza", o secere întoarsă spre stânga, cu coada în jos ; 28 mm ; 1859, 1875 ; rid. (tab. XI, 147).

186. *Negostina.* *a*) „Negurschina", figură umană în picioare, profil spre stânga, în mâna dreaptă o măciucă ; 1803 ; ad. (tab. XI, 148) ; *b*) „Gemeinde Negostina", un copac (?), 28×23 mm ; 1861 ; ad. La 1897 pecete fără efigie.

187. *Megrileasa.* *a*) „Gemeinde Negrilassa", o furcă cu două coarne şi o greblă, aşezate diagonal, iar de desupt o roată cu opt spiţe ; 26 mm ; 1830, 1894 ; ad. *b*) „Comuna Negrileasă", aceeaşi efigie ; 29 mm ; 1900 ; rid. (tab. X, 149).

188. *Nepolocăuţi.* „Nepolokoutz", un om cu şorţ, în picioare, profil spre dreapta, lucrând deasupra unui butuc scurt, aşezat în picioare — fierar lucrând la nicovală ? — ; 1836 ; ad. La 1863, 1900 pecete fără efigie.

189. *Ocna.* „Gemeinde-Vorstand Okna", stema Bucovinei ; 35 mm ; 1900. La 1865, 1894 pecete fără efigie.

190. *S. Onofrei.* *a)* „S. Onofrey u. Dragoscheny", o pasere în mers spre dreapta ; 27 mm ; 1804, 1813 ; ad. (tab. XI, 150, a) ; *b*) „1827 Gemeinde St : Onufrey", un porumbel pe o creangă, întors spre stânga ; 26 mm ; 1827, 1888 ; ad. (tab. XI, 150, b) ; c) „Gemeinde St. Onufphri", un porumbel în picioare, întors spre stânga ; 28 mm ; 1890, 1900 ; rid. (tab. XI, 150, c).

191. *Onut.* „Gemeinde-Vorstand Onuth", stema Bucovinei ; 1900.

192. *Oprişeni.* „Oprischeni", un leu întors spre dreapta, ridicat pe picioarele dinapoi ; 27 × 25 mm ; 1818, 1879 ; ad. (tab. XI, 152). La 1900 pecete fără efigie.

193. *Orăşeni.* „Gemeindeamt Oroscheny", stema Bucovinei ; 1900.

194. *Oşehlib.* *a*) „Oschehlib", o masă cu patru picioare, iar de-

[1]) Cfr. jalba sătenilor din Molodia către consistoriul din Cernăuţi, din 1797 iscălită de vornic „împreună şi toată grămada satului Mologhiia" (*Arh. Mitropoliei, Bucovinei*, 7/2, 1997).

asupra un obiect neclar; 26 × 21 mm; 1816; ad.; *b)* Gemeindeamt Oszechlib", stema imperiului austro-ungar; 33 mm; 1900; rid.

195. *Ostra. a)* v. Gemenea, a.; *b)* „D. Ostra" (= Dorf Ostra), un cerbuşor în fugă spre dreapta; 26 mm; 1861; ad. (tab. XI, 151, a); *c)* „Gemeinde Ostra", o ciută în mers spre dreapta; 29 mm; 1872, 1900; ad. (tab. XI, 151, b).

196. *Ostriţa. a)* „Gemeinde Ostritza", un vultur cu aripile întinse, en face; 26 × 24 mm; 1854, 1893; ad.; *b)* „Gemeinde-Vorstand Ostritza", stema Bucovinei; 1900.

197. *Păltinoasa.* „Paltinosa", un cocoş în mers spre dreapta; 1866; ad.

198. *Panca. a)* „Gemeinde Panka K. A. 736", un snop, un îmblăciu, o coasă; 28 mm; 1859, 1879; ad. (tab. XI, 153); *b)* „Urjad gromadskij Panca", o greblă, o coasă, un îmblăciu; 30 mm; 1900; rid.

199. *Părăul Negru.* „Pereu Negru", o dungă lată, îndoită la mijloc, în mijlocul câmpului peceţii — închipuind un părău cu o cotitură? —; 25 × 23 mm; 1802; ad. *tab.* XI, 154).

200. *Părhăuţi.* „Parhoutz", un berbece întors spre dreapta; 1796, 1865; ad. La 1871 pecete fără efigie.

201. *Părteştii de Jos. a)* „Pertestie", un sătean în cămaşă, en face, sămănând (?); 29 × 27 mm; 1799, 1835; ad. (tab. XI, 155, a); *b)* „Gemeinde Unter Pertestie", un sătean îmblătind, profil spre dreapta; în spate un snop în picioare; 28 mm; 1849, 1875; ad. (tab. XI, 155, b); *c)* „Gemeinde Unter Pertestie", un sătean cu căciulă, profil spre dreapta, îmblătind; 31 mm; 1888; rid. (tab. XI, 155, c). La 1900 pecete fără efigie.

202. *Părteştii de Sus. a)* „Gemeinde Ober Pertestie", o amforă cu gârliciu îngust, din care ies două flori (clopoţei); 1849; ad. (tab. XI, 156, a); *b)* „Oberpertestie", un vas în formă de potir, cu un picior şi cu două torţi; înlăuntru par să fie flori; 30 × 28 mm; 1857, 1872; ad. (tab. XI, 156, b). La 1894 pecete fără efigie.

203. *Pătrăuţii/Suc.* „Petroutz", o veveriţă întoarsă spre stânga, ridicată pe picioarele dinapoi, stând pe o creangă şi mâncând, probabil, o alună; 30 × 28 mm; 1799, 1804; ad. (tab. XII, 157). La 1838, 1900 pecete fără efigie.

204. *Pătrăuţii de Sus/Sir. a)* „Petroutz", un cerb în fugă spre stânga; 29 × 27 mm; 1816; ad *b)* „Gemeinde Ober Petroutz am Sereth", un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, o furcă cu două coarne, o greblă; 31 mm; înainte de 1900; ad. *c)* „Gemeindevorsteher Petroutz a/S.", stema Bucovinei; 1900.

205. *Pătrăşeni. a)* „Gemeinde Petrasche", o cruce; 31 mm; înainte

de 1897; ad.; *b*) „Gemeinde-Vorstand Petrasze Bukowina", o greblă şi o coasă, aşezate diagonal, iar la intersecţie o secere; 34 mm; 1897; rid.

206. *Piedecăuţi*. *a*) „Pedekoutz", un cerbuşor în fugă spre dreapta, urmărit de o pasere răpitoare, care sboară deasupra atingându-i spatele; în dreapta un copac; 1798, 1846; ad. (tab. XII, 158, a); *b*) „Gemeinde Piedekoutz", o greblă şi o coasă, aşezate diagonal; 33 mm; 1858, 1865; ad. (tab. XII, 158, b). La 1871, 1900 pecete fără efigie („Gemeindeamt Piedekowtze).

207. *Plăvălar*. *a*) „Russplavalar u. Sekuriczeny", o casă; 1797, 1805; ad. *b*) „Gemeinde Russ Plawalar", un strugure (?); 27 mm; 1900; rid. La 1858, 1881 pecete fără efigie.

208. *Pleşa*. „Gem. A. Plesch An...", în partea stânga un vânător, jumătate profil spre stânga, cu o puşcă aşezată pe un suport; în dreapta o vulpe, în fugă spre stânga; 32 × 29 mm; 1863; ad. (tab. XII, 159). La 1867, 1900 pecete fără efigie.

209. *Plosca*. „Gemeinde Ploska", un scut despicat şi împărţit, în cartierul din dreapta, sus, şi în cel din stânga, jos, câte un topor şi o spadă, aşezate diagonal, în cartierul din stânga, sus, şi în cel din dreapta, jos, câte o cruce înconjurată de o coroană de ramuri; 36 × 32 mm; 1900; rid. (tab. XII, 160).

210. *Pohorlăuţi*. *a*) „Pohorloutz", un corb pe o cracă, întors spre dreapta; 26 × 23 mm; 1795; ad. (tab. XII, 161); *b*) „Gemeinde Pohorloutz", un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, o furcă, o greblă; 30 mm; 1857; ad.; *c*) „Gemeinde-Vorstand Pohorloutz", stema Bucovinei; înainte de 1900. La 1900 pecete fără efigie.

211. *Poiana Micului*. *a*) „Gemeinde Buchenheim", un fag cu crengi puţine; 1856; ad.; *b*) „Gemeinde Poiana Mikuli (Buchenheim)", aceeaşi efigie; 31 × 29 mm; 1871, 1886; ad. (tab. XII, 162, a); *c*) „Gemeinde Poiana Mikuli (Buchenheim)", un fag cu coroana rotundă; 31 mm; 1900; rid. (tab. XII, b).

212. *Poiana Stampei*. *a*) „Gemeinde Pojana Stampi", un om, cu pălărie rotundă în cap, în cămaşă, profil spre stânga, scoţând apă dintr'o fântână cu cumpănă; 30 × 26; 1870, 1871; ad. (tab. XII, 163, a); *b*) „Primaria comunală Gemeindevorstehung Pojana Stampi", un mistreţ (?) în mers spre dreapta; 38 × 33 mm; înainte de 1886; ad. (tab. XII, 163, b); *c*) „Primaria comunală Gemeindevorstehung Pojana Stampi", un urs întors spre dreapta; 51 × 36 mm; 1886, 1900; rid. (tab. XII, 163, c).

213. *Poieni/Sir*. „Gemeinde Poieny", un cerb în mers spre dreapta; 35 mm; 1860; ad. (tab. XII, 164). La 1900 pecete fără efigie.

214. *Poieni/Solca*. *a*) In partea stângă un brad, în partea dreaptă efigia neclară; 1812; ad.; *b*) „Gemeinde Poienni", un bou în

mers spre dreapta; 25 mm; înainte de 1900; ad. (tab. XII, 164). La 1900 pecete fără efigie.

215. *Pojorâta*. *a)* „Poschoritta", un copac; sus pe o creangă pare să fie o pasere întoarsă spre dreaptă; 25 mm; 1797, 1805; ad. (tab. XII, 165, a); *b)* „Dorf Požorita", un copac; 1852; ad.; *c)* „Gemeinde Pozoritta", o floare (clopoţei); 30 mm; înainte de 1900; ad. (tab. XII, 165, b); *d)* „Comuna Pojorita", un cocoş de munte, întors puţin spre stânga, cu aripile deschise, în poziţie de luptă; 30 mm; 1900; rid. (tab. XII, 165, c).

216. *Prelipcea*. „Gemeinde-Vorstand Prelipcze, stema Bucovinei; 1900. La 1857, 1880 pecete fără efigie.

217. *Prisăcăreni*. *a)* „Gemeinde Presikareny", un cocoş, întors spre dreapta, cântând; 30 mm; înainte de 1900; rid.; *b)* „Comuna Prisăcăreni", un snop, o furcă cu două coarne, o lopată; 27 mm; 1900; rid. (tab. XII, 166). La 1853, 1870 pecete fără efigie.

218. *Putna*. „Putna", o fântână cu cumpănă, spre dreapta; în dreapta un brad; 22×20 mm; 1800, 1861; ad. (tab. XII, 167). La 1885, 1900 pecete fără efigie.

219. *Rădăuţi*. „Radautz", o clopotniţă; 27×23 mm; 1811, 1859; ad. (tab. XII, 168).

220. *Rădăuţi germ*. „Siegel deutscher Gemeinde Mark Radautz", sus un vultur cu aripile deschise, en face, capul întors spre stânga; jos par să fie doi oameni; în partea dreaptă o pisică, în partea stângă un câne întors spre stânga, capul întors spre dreapta; 30×29 mm; 1826; ad. (tab. XIII, 169).

221. *Rarancea*. O cruce cu braţe egale; 1865; ad. La 1868, 1900 pecete fără efigie.

222. *Răstoace*. „Gemeinde Rostoki", o bisericuţă cu trei cruci pe acoperiş; alături, în stânga, o cruce; 30 mm; 1882, 1900; ad.

223. *Răuseni*. *a)* „Reusseny", un animal întors spre stânga; 1794; ad.; *b)* „Gemeinde Reusseny", un căţel întors spre dreapta, ridicat pe picioarele dinapoi; în dreapta şi în stânga câte o creangă în picioare; 29 mm; 1848, 1870; ad.; *c)* „Gemeinde Reuseni", aceeaşi efigie; 28 mm; 1900; rid. (tab. XIII, 170).

224. *Răpujineţ*. *a)* „Repuschenitz", o sfeclă — rădăcină şi frunze —; 1810; ad. (tab. XIII, 171, b); *b)* „Gromada Rapuzynče", un snop, o greblă, un îmblăciu, o coasă, un plug cu teleguţă, o furcă cu două coarne, iar sus, în stânga, o secere, despărţită de snop; 39 mm; 1856; ad. (tab. XIII, 171, a); *c)* „Gemeinde-Vorstand Repuzynetz", stema Bucovinei; 1900. La 1869 o pecete fără efigie.

225. *Revacăuţi*. *a)* „Rewakoutz", o vacă culcată spre stânga, capul en face; 25×23 mm; 1805; ad. (tab. XIII, 172); *b)* „Rewakoutz 1808", aceeaşi efigie şi mărime; 1808, 1848; ad.

226. *Revna pe Prut.* „Rewna", un porc sălbatec în fugă spre stânga; 30 × 27 mm; 1856, 1859; ad. (tab. XIII, 173). La 1863, 1900 pecete fără efigie.
227. *Revna pe Ceremuş.* *a)* v. No. 7 şi 70, a (tab. I, 5); *b)* „Gemeinde Riwnia", la mijloc o cruce, în dreapta şi în stânga câte un copac; 26 mm; 1870, 1900; ad. (tab. XIII, 174).
228. *Rogojeşti.* *a)* „Gemeinde Rogoschestie", o sapă şi o greblă, aşezate diagonal; 29 mm; 1857; rid. (tab. XIII, 175); *b)* „Gemeinde Rogoschestie", un corb întors spre stânga; 29 mm; înainte de 1900; rid. La 1900 pecete fără efigie.
229. *Rohozna.* *a)* „Rohosna 1793", o seccre (?); 27 × 24 mm; 1793, 1812; ad.; *b)* „Gemeinde Rohozna", un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, o greblă, o furcă cu două coarne; 33 mm; 1856, 1863; ad. (tab. XIII, 177). La 1881, 1900 pecete fără efigie.
230. *Romaneşti.* „Romanestie", un ţăran în picioare, profil spre stânga, clădind o căpiţă cu o furcă cu două coarne; 24 × 23 mm; 1800, 1875; ad. (tab. XIII, 176). La 1900 pecete fără efigie.
231. *Ropcea.* *a)* „Ropcze", un vultur pe o cracă; 28 × 24 mm; 1795, 1847; ad. (tab. XIII, 178, a); *b)* „Gemeinde Ropcze", un snop, un îmblăciu, o coasă; 32 mm; 1859 — ad. — 1900 — rid. (tab. XIII, 178, b). —.
232. *Roşa.* „Vorstadt Rosch N 1 Mold. Ins.", un vultur cu aripile deschise, en face; 31 × 28 mm; 1864; ad.
233. *Rudeşti.* (= Gropana, Gropeni). „Gemeinde Rudestie", o greblă, o coasă, un îmblăciu; 30 mm; 1869; ad. La 1900 pecete fără efigie — Gemeinde Gropana —.
234. *Ruşii Mănăstioarei.* *a)* Un cerc perlat împărţit în două; 1797, 1849; *b)* „Russ Manastiora", o moară, cu uşa la dreapta; 30 mm; 1894, 1900; rid. (tab. XIII, 179).
235. *Ruşii Moldoviţei.* *a)* „Russ Moldovitza", un scut stilizat, cu un porumbel în sbor; 1799, 1800; ad.; *b)* „Russ Moldowica", un cocostârc întors spre stânga; 28 mm; 1846, 1863; ad. (tab. XIII, 180); *c)* „Gemeinde Russ-Moldowitza", un cocostârc în mers spre stânga; 29 mm; 1870, 1894; ad.; *d)* „Gemeindeamt Russ-Moldowitza", stema Bucovinei; 30 mm; 1900.
236. *Ruşii pe Boul* *a)* „Russ pe Boul", un sătean în mers spre dreapta, pe umărul drept o traistă în boţă, în mâna stângă un băţ; în partea dreaptă un copăcel; 31 × 28 mm; 1800, 1846; ad. (tab. XIII, 181); *b)* „Gemeinde Russ pe Boul", aceeaşi efigie; 30 mm; 1861 — ad. —, 1890, 1900 — rid. —.
237. *Rustior.* v. Mitocul Dragomirnei.
238. *Sadagura.* *a)* Mai mulţi pomi după o poartă sau perete de gard; în mijlocul pomilor un munte; 1808; ad.; *b)* „Ge-

meinde Sadagura“, o poartă, în dreapta şi în stânga câte un perete de gard, înapoia lor pomi; 30 × 29 mm; 1836; ad. *c)* „Marktgemeindevorstand Sadagora“, un scut cu trei pomi, sus, şi un munte, jos; 32 mm; înainte de 1900; rid.; *d)* „Marktgemeindeamt Sadagura i. d. Bukowina“, un scut, sus trei pomi, jos contururi de munţi; 32 mm; 1900; rid. (tab. XIII, 182).

239. *Sadova. a)* „Sadowa“, în partea dreaptă un brad, în stânga efigia neclară; 27 mm; 1800, 1827; ad.; *b)* „Dorf Sadowa“, două flori (crini?) alături; 28 × 26 mm; 1848, 1869; ad. (tab. XIII, 183, a); *c)* „Gemeinde Sadowa“, o floare stilizată; 29 mm; 1870, 1893; rid. (tab. XIII, 183, b). La 1900 pecete fără efigie.

240. *St. Ilie. a)* „St. Ilie“, un sătean secerând, profil spre stânga; 26 × 24 mm; 1794, 1861; ad. (tab. XIII, 185); *b)* un snop, o greblă, o secere; pe la 1870; ad. La 1900 pecete fără efigie.

241. *Satul Mare Rom.* „Satul Mare 1819 (?)“, o pasere (vultur?) pe o cracă, cu aripile deschise, întoarsă spre stânga, capul întors spre dreapta; 26 mm; 1815, 1865; ad. (tab. XIV, 188). La 1883, 1900 pecete fără efigie („Gemeinde Comuna Satul Mare Rom.“).

242. *Satul Mare Germ.* „Deutsche Colonie Satul Mare 1815“, un cuţit de plug, iar deasupra un corn; 29 × 25 mm; 1815, 1875; ad. (tab. XIII, 184). La 1891, 1900 pecete fără efigie.

243. *Şcheia.* „Skeia“, o cruce fără picior; 29 × 26 mm; 1820, 1857; ad. (tab. XIII, 186).

244. *Schwarzthal. a)* „Gmd. Schwarzthal“, la mijloc un brad, la dreapta un ferăstrău de pădure, la stânga un topor; 1863, 1869; ad.; *b)* „Gemeinde Schwarzthal“, o cruce pe postament, un ferăstrău de pădure aşezat orizontal, un topor aşeza pieziş, dela dreapta, sus, spre stânga, jos; 31 mm; 1900; rid. (tab. XIII, 187).

245. *Securiceni. a)* „Russplavalar u. Sekuriczeny“, o casă; 1797, 1805; ad.; *b)* „Gemeinde Sekuriczeny“, un pom cu coroană mare, rotundă; 34 mm; 1848, 1900; ad. (tab. XIV, 190).

246. *Seletin.* „Селятин“, în partea dreaptă un om în picioare, jumătate profil spre dreapta, mâna dreaptă în şold, în mâna stângă un băţ; în partea stângă un ţap întors spre dreapta; 28 × 27 mm; 1823, 1870; ad. (tab. XIV, 189); *b)* „Gemeinde-Amt Seletin“, un brad; 30 mm; 1890; rid. La 1900 pecete fără efigie.

247. *Şerăuţii de Sus. a)* „Ober Schereutz“, un cocostârc întors spre stânga; 1821; ad. (tab. XIV, 191, a); *b)* „Gemeinde Ober-Schereutz“, un vultur cu aripile deschise, en face, capul întors

spre dreapta ; 32 mm ; 1859, 1880 ; ad. (tab. XIV, 191, b). La 1900 pecete fără efigie.

248. *Şerbăuţi. a)* „Scherboutz", o figură în formă de potcoavă cu gura în sus, deasupra o floare de crin ; 31×29 mm ; 1799, 1806 ; ad. (tab. XIV, 192, a) ; *b)* „Gemeinde Scherboutz", un cerb în mers spre stânga ; 30 mm ; 1857, 1871 ; rid. (tab. XIV, 192, b). La 1900 pecete fără efigie.

249. *Sinăuţii de Jos.* „Gemeinde Untersynoutz", un taur întors spre stânga ; 27 mm ; 1876 ; rid. (tab. XIV, 193). La 1897, 1900 pecete fără efigie.

250. *Sinăuţii de Sus. a)* „Gemeinde Obersynoutz", un snop, o coasă, o secere ; 1883 ; ad. ; *b)* „Gemeinde Ober Synoutz", un leu întors spre dreapta ; 33 mm ; înainte de 1900 ; rid. (tab. XIV, 194). La 1900 pecete fără efigie.

251. *Şipeniţ.* „Siegel der Gemeinde Schypenetz", o masă de altar cu o cruce şi două lumănări deasupra ; în dreapta şi în stânga câte o figură umană îngenunchiată ; sus o coroană episcopală ; 34×31 mm ; 1883 ; ad. (tab. XIV, 195). La 1900 pecete fără efigie.

252. *Şipotul Cameral.* „Gemeinde Schipot", în dreapta un brad, în stânga, pe o ridicătură, o ciută întorsă spre dreapta — în pecetea veche : un cal întors spre dreapta — ; 36 mm. — 30×34 mm. pecetea veche — ; 1900 ; rid. (tab. XIV, 197).

253. *Şipotele/S.* (*Şipotul Privat*). „Gemeinde Schipot", un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, o furcă cu două coarne, o greblă ; 34 mm ; 1866, 1869 ; rid. (tab. XIV, 196). La 1900 pecete fără efigie, iar după 1900 pecete cu vechea efigie, dar cu inscripţie în limba ruteană şi cu numirea localităţii : Şipotul Privat.

254. *Slătioara. a)* „D. Slatiora", un cerb în fugă spre stânga ; 32×31 mm ; 1861, 1882 ; ad. (tab. XIV, 198, a) ; *b)* „Gemeinde Slatiora", un cerb în goană spre stânga ; 29 mm ; 1872 ; 1885 ; ad. (tab. XIV, 198, b) ; *c)* „Comuna Slatioara", o ciută în fugă spre dreapta ; 27 mm ; 1900 ; rid. (tab. XIV, 198, c).

255. *Slobozia* (Slobozia Berlinţilor). „Gemeinde Slobodzia", un berbece în mers spre dreapta ; 28 mm ; 1857 ; rid. (tab. XIV, 199). La 1900 pecete fără efigie.

256. *Slobozia Banilei.* „Gemeinde Slobodzia Banilla", o greblă, o coasă, un îmblăciu ; 25 mm ; 1900 ; ad.

257. *Slobozia Rarancei.* „Slobosia Rarencze", un bătrân cu barbă (sfânt ? preot ?), în picioare, jumătate profil spre stânga, cu o cruce în mâna dreaptă ; 29×25 mm ; 1792 ; ad. (tab. XIV, 200). La 1868, 1900 pecete fără efigie.

258. *Solca. a)* „Solka", o pasere în sbor (?) ; 1803 ; ad. *b)* „Solka", o fântână cu vârtej ; 27×24 mm ; 1841 ; ad. (tab. XIV, 201, a) ;

c) „Gemeinde Solka", o biserică cu trei turnuri; 28 mm; 1857, 1868; ad. (tab. XIV, 201, b). La 1900 pecete fără efigie.

259. *Solonet*. *a*) „Solonetz", un taur întors spre stânga; 1800; ad. *b*) „Gemeinde Solonetz" o furcă, un îmblăciu, o coasă, o sapă, o secere, iar deasupra o coroană de nobil; 1848; ad. La 1870, 1900 pecete fără efigie.

260. *Solonețul Nou*. „Gemeinde Neu Solonetz", un arhangel, jumătate profil spre stânga, cu o sabie în mâna dreaptă ridicată, sub picioare un monstru culcat la pământ; 32×30 mm; 1849, 1900; ad. (tab. XIV, 202).

261. *Spasca*. O ancoră și o cruce; 26×22 mm; 1895; ad.

262. *Stănești/Sir*. „Stanestie 1804", o grapă (?): 28×25 mm; 1804, 1807; ad. (tab. XV, 203).

263. *Stârcea*. „Gemeinde Styrcza", un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, o furcă cu două coarne, o greblă; 33 mm; 1878, 1890; ad. (tab. XV, 204). La 1900 pecete fără efigie.

264. *Stăuceni*. „Pagus Stawczan", un țap, întors spre dreapta, ridicat pe picioarele dinapoi, mâncând frunze dintr'un copăcel, de care se sprijinește cu picioarele dinainte; 27 mm; 1790; ad.

265. *Stebne*. „Gemeinde Stebne", un brad, iar jos, sprijinit de tulpină, un topor; 32 mm; 1859, 1900; ad. (tab. XV, 205).

266. *Storojineț*. Trei copaci cu coroana rotundă, cel din mijloc mai înalt; 1799; ad.

267. *Straja*. „Gemeinde Straza", o poartă deschisă, formată din două aripi; poarta e făcută din leațuri așezate vertical și orizontal. Deasupra porții trei prăjini cu legături de paie la vârf; 35×29 mm; 1861, 1890; ad. (tab. XV, 206). La 1896, 1900 pecete fără efigie.

268. *Stroiești/Suc*. *a*) „Strojestie", o cruce de patriarh într'un cerc perlat; 1794, 1804; ad. *b*). „Gemeinde Strojestie bei Suczawa", o greblă, o sapă, o coasă, o secere, un îmblăciu; 29 mm; 1848, 1879; ad. (tab. XV, 207); *c*) „Comuna Stroiești linga Suczawa", o greblă, o secere, o coasă, un îmblăciu, o sapă; 1882; rid.; *d*) „Comuna Strojestie linga Suczawa", o coasă, o secere, un îmblăciu, o greblă; 44×22 mm; 1900; rid.

269. *Stroieștii de Sus*. „Ober Stroiesti", doi stejari alături; 26×23 mm; 1810, 1834; ad. (tab. XV, 208). V. Gogolina.

270. *Stulpicani*. *a*) „Stulpikany", două paseri cu aripile deschise, față în față pe o creangă; 1796; ad.; *b*) Un leu, întors spre stânga; 1816; ad.; *c*) „Gem. Stulpikani", doi lupi (lei ?), față în față, ridicați pe picioarele dinapoi; în dreapta și în stânga câte un brad; 1853; ad. (tab. XV, 209, a); *d*) „Comuna Stulpikani", două veverițe, față în față, ridicate pe picioarele dinapoi; 31 mm; 1873, 1900; rid. (tab. XV, 209, b).

271. *Stupca*. *a*) „Stupka"; „Stupka 1796", — două peceți deose-

bite —, un pescar, profil spre stânga, şezând sub un copac şi pescuind cu undiţa, pe care o ţine în mâna dreaptă; 28 mm; 1790; 1796; ad. (tab. XV, 210); *b*) „Stupka 1797", pescar, întors spre stânga, capul întors spre dreapta, şezând sub un copac şi pescuind cu undiţa, pe care o ţine în mâna stângă; 28 mm; 1797, 1806; ad.; *c*) „Gemeinde Stupka", o căprioară? o figură umană? — impronta neclară —; 1848; ad. La 1870, 1900 pecete fără efigie.

272. *Şubraneţ*. *a*) „Gemeinde Schubranetz", o greblă, un îmblăciu, o coasă; 23 mm; 1868; ad.; *b*) „Gemeindevorstand Schubranetz", stema Bucovinei; 34 mm.

273. *Suceveni*. *a*) „Tomestie oder..." (restul ilegibil), o pasere în sbor spre stânga; 29 mm; 1835; ad.; *b*) „Gemeinde Suczaweny", un cal în fugă spre dreapta; 33×29 mm; 1868; ad. (tab. XV, 211, a); 3) „Gemeinde Suczaweny 1872", o biserică cu 3 turnuri — două înainte, unul la mijloc —; 28 mm; 1872, 1900; rid. (tab. XV, 211, b).

274. *Suceviţa*. *a*) „Suczawitza", „Gemeinde Suczawitza", un om în barcă, vâslind, profil spre dreapta; 27 mm; 1800, 1804, 1810, 1897, 1900; ad. (tab. XV, 212, a); *b*) „Gemeinde Suczawitza", un pescar, profil spre dreapta, prinzând peşte cu crâsnicul; 28×24 mm; 1853, 1878; ad. (tab. XV, 212, b). La 1875 o pecete fără efigie.

275. *Suhoverca*. *a*) „Pagus Su[chovercha], efigie neclară; 1856; ad.; *b*) „Gromada Suchowercha", un mic mănunchiu de spice; 1862; ad. *c*) „Gemeindevorstand Suchowerchow", stema Bucovinei; înainte de 1900. La 1900 pecete fără efigie.

276. *Tărăşeni şi Trestiana*. „Tereschen̄i mit Trestiana", o vulpe întoarsă spre stânga; 1819; ad. Pecetea Tărăşenilor fără efigie la 1863, 1900.

277. *Tereblecea Rom*. *a*) „Gemeinde Tereblestie", un câne, întors spre dreapta, şezând pe picioarele dinapoi; 32 mm; 1863; ad. (tab. XV, 213, a); *b*) „Gemeinde Tereblestie" — litere întoarse —, un cerb în fugă spre dreapta; 33 mm; 1868; ad. (tab. XV, 213, b); *c*) „Comuna Tereblecea", un cerb în mers spre dreapta; 29 mm; 1886, 1895; rid. (tab. XV, 213, c). La 1900 pecete fără efigie.

278. *Tereblecea Germ*. *a*) „B: K: Terebleste De: Ge:", un om în picioare, cu pălărie înaltă în cap, profil spre stânga, cu o cumpănă în mâna dreaptă; 29×25 mm; pe la 1860; ad. *b*) „Deutsch-Gemeinde Tereblestie", un om în picioare, en face, cu o cumpănă în mâna dreaptă; alături, în stânga, un trunchiu de copac în picioare; 29 mm; 1887; rid. (tab. XV, 214). La 1900 pecete fără efigie.

279. *Tişăuţi*. *a*) „Tescheutz", trei copaci alături, 29×26 mm; 1800,

1804 ; ad. ; b) „Тишєѹц“, două paseri faţă în faţă ; 1848, 1866 ; ad. (tab. XV, 215, a) ; c) „Gemeinde Tescheutz“, doi uli faţă în faţă ; 33×25 mm ; 1870, 1880 ; rid. (tab. XV, 215, b). La 1900 pecete fără efigie.

280. *Teodoreşti-Petroasa. a)* „Todorestie“, o poartă (un perete de gard ?) şi copaci îndărătul ei ; 1803 ; ad. ; *b)* „Theodorestie u. Petrossa“, o furcă cu două coarne, un îmblăciu, o coasă, o secere, o sapă, iar deasupra o coroană de nobil ; 35 mm ; 1848, 1880 ; ad. (tab. XV, 216) ; *c)* „Gemeinde Theodorestie § Petrossa“, o greblă, o coasă, un îmblăciu, o secere ; 37×24 mm ; 1895, 1900 ; rid.

281. *Toporăuţi.* „Gemeinde Toporoutz“, o lumânare ? un copac ? 26 mm ; pe la 1850 ; ad. La 1856, 1900 pecete fără efigie.

282. *Toräceni.* „Gemeinde-Vorstand in Toraki“, un brad ; 27 mm ; 1889, 1900 ; rid.

283. *Toutri (Tăuteni). a)* „Toutre“, două turnuri înalte şi înguste, alături ; înapoia lor o clădire joasă ; 1816, 1822 ; ad. (tab. XVI, 217) ; *b)* „Gem. Vorstand in Toutri“, o greblă, un îmblăciu, o coasă ; 25 mm ; 1867 ; rid. La 1900 pecete fără efigie.

284. *Ţureni. a)* „Gemeinde Zuryn“, un snop, o coasă şi un îmblăciu ; 28 mm ; înainte de 1900 ; ad. *b)* „Gemeinde Zurin“, două coase aşezate diagonal ; 27 mm ; 1900 ; rid. (tab. XVI, 218). La 1857, 1893 pecete fără efigie.

285. *Udeşti. a)* „Uidestie“, un cerb în mers spre dreapta ; 1795 ; ad. ; *b)* „Satul Hudeşt“, — litere cirilice —, o căprioară în mers spre dreapta ; 27×20mm ; pe la 1830 ; ad ; *c)* ; „Comuna Udeşti“, o biserică cu trei turnuri ; 29 mm ; 1870, 1900 ; rid.

286. *Valea Putnei. a)* „Vale Putna“, un cerb în mers spre dreapta ; 1795 ; ad. ; *b)* „Dorf Valeputna“, un cerb în mers spre stânga ; 1867 ; ad. ; *c)* „Gemeinde Vale Putna“, aceeaşi efigie ; 30 mm ; 1875, 1900 ; ad. (tab. XVI, 221).

287. *Valea Sacă.* „Vale Saka“, un câne alergând, spre stânga, după un iepure, pe lângă doi tei ; 33 mm ; 1795, 1860 ; ad. (tab. XVI, 220). La 1874, 1900 pecete fără efigie.

288. *Valeva. a)* Un cal în goană spre dreapta, pe lângă un copac ; 30×26 mm ; 1868 ; ad. ; *b)* „Rust Gemeinde Walawa“, un porumbel (o ceucă ?) în sbor ; 32×22 mm ; înainte de 1894 ; rid. (tab. XVI, 222) ; *c)* „Gemeinde-Vorstand Walawa“, stema Bucovinei ; 34 mm ; 1894, 1900.

289. *Vama. a)* „Wama“, un prapor (?) ; 29 mm ; 1794, 1816 ; ad. (tab. XVI, 223, c) ; *b)* „Wama“, o poartă cu acoperiş, cu câte un stâlp şi un brad în dreapta şi în stânga ; 1846, 1848 ; ad. (tab. XVI, 223, a) ; *c)* „Gemeinde Wamma“, o biserică cu două turnuri ; 1858. 1866 ; ad. *d)* „Gemd. Wama“, o biserică cu două turnuri şi cu o cruce între acestea ; 29 mm ; 1869 ; ad.

(tab. XVI, 223, b); e) „Gemeinde Wama", o biserică cu trei turnuri; 31 mm; înainte de 1900; rid.; f) „Primaria comunală Vama", aceeaşi efigie; 33 mm; 1900; rid.; (tab. XVI, 223, d).

290. *Văşcăuţi/Cer.* „Waskoutz", un animal — lup? vulpe? — în fugă spre dreapta, cu un obiect — pasere? — în gură; alături, în dreapta, un copac; 28×24 mm; 1811, 1812; ad. (tab. XVI, 224). La 1882, 1900 pecete fără efigie.

291. *Vasilău.* a) „Wasileu", un om, profil spre stânga, cu un îmblăciu în mână; 25×23 mm; 1805, 1836; ad. (tab. XVI, 225, a); b) „Gemeinde Wassileu", un snop, o greblă, o coasă; 31 mm; 1858; ad. (tab. XVI, 225, b); c) „Marktgemeinde-Vorstand Wassileu", stema Bucovinei; 1900. La 1870 o pecete fără efigie.

292. *Văslăuţi.* a) O căprioară (iepure?) în fugă spre stânga; 26×23 mm; 1827; ad. (tab. XVI, 226, a); b) „Gemeinde Wasloutz", ochiul providenţei; 24×23 mm; 1861, 1868; ad. (tab. XVI, 226, b). La 1900 pecete fără efigie.

293. *Vatra Dornei.* a) „Dorna", o căsuţă deasupra unui isvor; 29×27 mm; 1804, 1811; ad.; b) „Dorna Watra", căsuţă deasupra unei fântâni cu ghizduri; 28×23 mm; 1838; ad.; c) „Gemeinde Dorna Watra", o căsuţă deasupra unui isvor; pe vârful acoperişului de şindrilă o cruce; acoperişul sprijinit pe patru stâlpi sculptaţi; 29×26 mm; 1853, 1877; rid. (tab. XVI, 227); d) „Târgu Dorna Watra", efigie asemănătoare; 30 mm; 1884, 1900; rid.

294. *Vatra Moldoviţei.* a) „Watra Moldowitza 1797", o băciulie de mac; 28 mm; 1797, 1816; ad. (tab. XVI, 228); b) „Gemeinde Watra Moldowitza", aceeaşi efigie; 31 mm; 1871 — ad. —, 1889, 1900 — rid. —.

295. *Verenceanca* (Vrănceni). a) „Werenczanka", un cerbuşor în fugă spre stânga, urmărit de aproape de o pasere răpitoare ce sboară deasupra; 1803, 1820; ad. (tab. XVII, 231); b) „Gemeinde Werenczanka", un snop, aşezat orizontal, un îmblăciu, o coasă, o greblă, două seceri; 38×32 mm; 1900; ad.

296. *Vicovul de Jos.* „Unter Wikow", un porumbel în sbor, cu capul în jos; 36×22 mm; 1833, 1900; ad. (tab. XVI, 229).

297. *Vicovul de Sus.* a) „Oberwikow", doi copaci alături; 25×21 mm; 1807, 1866; ad. (tab. XVI, 230, a); b) „Komuna Wikow de Sus", trei flori alături; 26 mm; 1888, 1890; rid. (tab. XVI, 230, b); c) „Komuna Wikow di Sus", aceeaşi efigie; 26 mm; 1893, 1900; rid.

298. *Vijnicioara.* a) v. Nr. 7 şi 70, a (tab. I, 5); b) Gemeindevorstand Wiżenka Bukovina" o biserică cu trei turnuri; 42×36 mm; 1900; rid. (tab. XVII, 332).

299. *Vijniţa*. „Gemeinde Wiznitz", un om în picioare, en face, cu pălărie în cap, în mâna dreaptă o secere ridicată în sus, în cea stângă probabil un îmblăciu; 25 mm; 1858; ad. (tab. XVII, 233).

300. *Vilaucea*. *a)* „Wilawcze", două furci cu două coarne, aşezate diagonal; la intersecţie un scut — inimă; 1808; ad. (tab. XVII, 234, b); *b)* „Willaucze", două furci cu două coarne, aşezate diagonal; 29×25 mm; 1839; ad. (tab. XVII, 234, a); *c)* „Gromada Redzeszy Obywately Wilawcze", un cal în fugă spre stânga; pe la 1860 (?); 33 mm; ad. *d)* „Gemeinde Willawcze am Czeremosch", un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, o furcă cu două coarne, o greblă, iar jos un plug; 31 mm; 1871; ad. Pe la 1864, 1900 peceţi fără efigie.

301. *Viteliuca*. „Gemeinde Wittiluwka", un snop, o secere, o coasă, un îmblăciu, o furcă cu două coarne, o greblă; 27 mm; 1851, 1854; ad. (tab. XVII, 235). La 1871, 1900 pecete fără efigie.

302. *Voitinel*. „Woitinel 1818", o pasere aquatică întoarsă spre dreapta, capul întors spre stânga, aripile deschise; 27×25 mm; 1818, 1868; ad. (tab. XVII, 236). La 1900 pecete fără efigie.

303. *Voivodeasa* (Fürstenthal). „Gemeinde Fürstenthal", un principe în picioare, en face, cu coroană pe cap, pe umărul stâng o cruce cu coada lungă, mâna dreaptă pe mânerul săbiei, pe spate o mantie larg deschisă; 30 mm; 1858; ad. (tab. VII, 96).

304. *Voloca/Cer*. *a)* „Woloka", un bou în jug, întors spre stânga; 26×23 mm; 1800, 1801; (tab. XVII, 237); *b)* „Gemeinde Wolloka am Czeremosz", un cal întors spre stânga; alături în stânga, o cruce; 26×23 mm; 1858; ad. (tab. XVII, 245). La 1900 pecete fără efigie.

305. *Voloca/Derelui*. „Wolloca 1802", un cal în mers spre dreapta. alături, în dreapta, un copac; 30×27 mm; 1802, 1900; ad; (tab. XVII, 238).

306. *Volovăţ*. *a)* O pasere pe o creangă; 1799; ad.; *b)* „Woluwetz", o pasere — gâscă? — în picioare în cuib, întoarsă spre dreapta; 24×23 mm; 1820, 1859; ad. La 1900 pecete fără efigie.

307. *Voroneţ*. *a)* „Woronetz", o cioară pe o creangă, întoarsă spre dreapta; 1800, 1816; ad. (tab. XVII, 239, a); *b)* „Woronetz", o pasere, cu aripile ridicate în sus, întoarsă spre dreapta; 26×22 mm; 1849, 1873; ad. (tab. XVII, 239, b). La 1900 pecete fără efigie.

308. *Zadobriuca*. „Hromada Zadobruwka", un arhangel, en face, cu sabie în mâna dreaptă ridicată; 30×26 mm; pe la 1860, 1900; ad. (tab. XVII, 240). La 1877 o pecete fără efigie.

309. *Zahareşti*. *a)* „Zacharestie", un om, păşind spre dreapta cu mâna stângă ridicată dela cot în sus (semănător?); 29×26 mm; 1799, 1800; ad. (tab. XVII, 241, a); *b)* „Gemeinde Zaha-

restie", un bour în mers spre dreapta; 36 mm; 1855, 1879; ad. (tab. XVII, 241, b); c) „Gemeinde Zaharestie", un lup în mers spre dreapta; 30 mm; 1879, 1900; rid. (tab. XVII, 241, c).

310. *Zahariceni.* „Russ. Kimpolung Pitzachritcz", o biserică cu un turn; în dreapta şi în stânga câte un copac; 29 mm; 1874 ad. (tab. XVII, 242).

311. *Zamostea.* „Zamostia", un pod cu ţiitori, cu câte un copac la capete; 1796; ad. (tab. XVII, 243). La 1868, 1900 pecete fără efigie.

312. *Zviniace.* „Gromada Zwiniaczka", o vacă întoarsă spre dreapta; 33 mm; 1857; ad. (tab. XVII, 244). La 1879, 1900 pecete fără efigie.

DIMITRIE MARMELIUC

SOFOCLES

AIAS. — TRACHINII. — ANTIGONA.

STUDIU ISTORIC-LITERAR

1. INTRODUCERE

Vitalitatea unui popor se manifestă în diferite creaţiuni ale geniului său şi, în momente de ascensiune etnică şi economică, se manifestă concomitent pe toate tărâmurile activităţii sale. Popoarele, cari sunt la apogeu din punct de vedere naţional şi economic, sunt în acelaşi timp şi pe culmile creaţiilor lor spirituale.

La Elini, în veacul al 5-lea î. d. Hr., după marile victorii ale Atenei asupra Perşilor la Maraton şi la Salamis, începe o perioadă de înflorire literară şi culturală, care în istoria umanităţii înseamnă cel mai puternic avânt al valorilor artistice, literare şi filosofice.

Fruct sublim al acestor eforturi sufleteşti, *tragedia elină* se iveşte şi se desvoltă, ca creaţiune autohtonă a spiritualităţei eline, până la înălţimi, care n'au fost întrecute până astăzi, cu toată apariţia giganticului Shakespeare, a genialului Ibsen şi a fenomenului german, care se numeşte Goethe — pentru a numi numai culmile pe terenul creaţiunilor dramatice mai noui.

Asupra originei tragediei eline se poartă şi astăzi încă discuţiuni aprinse, începute prin veacul al 4-lea î. d. Hr. de Aristoteles şi continuate de Şcoala din Alexandria. In *Poetica* lui Aristoteles (c. I—IV) tragedia elină este arătată ca avându-şi obârşia într'un cântec de cor, numit διθύραμβος — un ditiramb deosebit de genul poetic cu acelaşi nume de mai târziu şi executat de un cor de satiri, un ditiramb asemănător dramei satirice în rudiment, neavând adică nici un actor [1]. Acestui cor, care făcea parte integrantă din cultul lui Dionysos, i s'a adăogat mai târziu, probabil de către întâiul poet dramatic al Atenei, Thespis, un actor, ὑποκριτής, introducându-se astfel o acţiune dramatică prin dialogul dintre actor şi conducătorul corului, κορυφαῖος.

Pentru a da noii creațiuni, isvorîtă dintr'un joc de satiri sburdalnici, seriozitatea și gravitatea tragediei, primul actor nu putea fi conducătorul corului, satir și el ca și tovarășii săi [1], ci însuși zeul Dionysos [2] sau, în orice caz, o persoană streină de cor, în altă haină decât cea de satir. Acest actor venia însă din alt gen al poeziei eline, din iamb : el era recitatorul iambului ionic [3]. Impreunarea amândurora s'a făcut în Atena [4], într'un început de avântată viață spirituală.

Altă concepție despre obârșia tragediei o reprezintă Școala alexandrină. Noi o cunoaștem din combinarea următoarelor izvoare antice: *Mamm. Par.* ep. 43, *Arta poetică* a lui Horațiu v. 220 urm., *Epigramele* lui Dioscurides, păstrate în cartea VII a Antologiei Palatine, Zenobios V, 40, în care se interpretează proverbul οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον și din alte notițe împrăștiate [5]. După această concepție, tragedia însemnează *cântec în jurul țapului* [6] ca premiu pentru învingător și n'are nimic comun cu drama satirică. Aceasta e o creațiune a lui Pratinas din Flius, care o importă la Atena, după ce Frinichos crease deja tragedia, și e adăogată ca a 4-a piesă la reprezentarea unei trilogii, care aparținea sărbătoririi lui Dionysos la festivitățile ateniene, numite *Lenee* sau *Dionisii*.

Oricum, concepția aristotelică sau peripatetică, prezintată de Aristoteles ca rezultat definitiv al unui studiu aprofundat [7], trebue să aibă prioritatea față de afirmațiunile Școalei alexandrine. Ea e confirmată și prin înfățișarea exterioară a celor dintâi tragedii ce ni s'au păstrat, Πέρσαι și Ἱκέτιδες ale lui Aischylos, în care corul nu numai că prevalează, dar e chiar eroul tragediei. Numai mai târziu, prin fericita desvoltare a tragediei prin Sofocles și Euripides, preponderența corului scade continuu, până ce ajunge, în cele din urmă, un fel de muzică de *entr'actes* [8].

Intemeiați pe diferite știri din antichitate și interpretări proprii de cuvinte și influențați de diferite teorii moderne, unii cercetători au dat tragediei eline obârșii, cari nu resistă unei serioase cercetări istorice și filologice. Pentru a aminti doar unele dintre ele, M. Pohlenz [9] vede ca obârșie a tra-

gediei un *oratorium*, un dialog susținut de muzică, și aceasta din cauza cuvântului ὑποκριτής, al cărui rol ar fi în tragedia primitivă identic cu cel al regelui din poeziile lui Bacchylides, cum e d. ex. Θησεύς. Imprumutând cântecul satirilor, obicinuit la serbări de cult, și îndeosebi la serbările în cinstea lui Dionysos, în diferite orașe din Pelopones, și pășind însuși ca persoană independentă față de cor, Thespis a creat din această simplă împreunare tragedia în începuturile ei. W. Kranz [1] presupune ca stadiu intermediar între ditirambul, amintit de Aristoteles, și tragedie, un dialog liric. J. Geffken [2] își închipue o *tragedie de basme* ca bază comună a dramei satirice și a tragediei propriu zise, iar I. Lammer [3] e de părere că corul dublu este o proprietate indiscutabilă a vechei tragedii. W. Aly [4] vede originea tragediei în colaborarea a două coruri, unul omenesc care intonează ditirambul, altul alcătuit din demoni mascați ca țapi. Numele primordial nu e τραγῳδία, ci τραγῳδοί ș. a. m. d.[5]

Față de concepția peripatetică, explicată și complectată de învățați moderni, nu poate rezista nici una din ipotezele contrarii [6]: Tragedia elină își are obârșia în împreunarea fericită a două genuri literare, originale, ale geniului elin, create de două seminții deosebite ale acestui popor înzestrat, și această împreunare s'a întâmplat pe pământul atic, în Atena, vatra de lumină a tot ce s'a creat sublim și veșnic în cultura veche a Grecilor.

Desvoltarea tragediei eline a fost favorizată de titanica apariție a lui Aischylos, genial poet și mare gânditor, care crează adevărata tragedie, introducând în piesele sale tot mai multă acțiune și producând figuri, care, în lupta lor cu puteri covârșitoare din afară, se ridică la înălțimi ce amețesc mintea spectatorului, figuri care rămân sublime și în moarte, ca Agamemnon [7] sau se îndârjesc în împotrivirea lor față de Destin și față de voința lui Zeus, până ce acesta trebue să-i îngroape de vii în pământ, ca pe Prometeus.

Aischylos contribue însă la desvoltarea fastuoasă a tragediei și prin unele măsuri exterioare, menite să ridice potențialul noului gen literar, cum sunt: introducerea celui de

al doilea actor sau reducerea importanței corului și atribuirea rolului prim cuvântului vorbit [1]. Cu intuiția sa într'adevăr poetică el smulge pe spectator din ambianța zilnică și, prin sguduire puternică sufletească (ἔκπληξις) [2], îl urcă la înălțimi, unde stăpânesc numai Zeus și Dike.

Regisor excelent în aducerea de masse pe scenă, cum e cazul în cele dintâi două piese ale sale, Πέρσαι și Ἱκέτιδες, el este în acelaşi timp, un fin desvăluitor al ethosului personagiilor sale și un iscusit împletitor de acțiune, cum se dovedește în *Orestie*. Cuprinsul tuturor dramelor sale oglindește mentalitatea timpului său, acea statică religioasă și politică a poporului elin, în care divinitatea este atotputernică, iar individul se pierde în unitatea statului. Pentru cea mai mică abatere dela voința lui Zeus, pentru o cât de mică semeție (ὕβρις), eroii tragediei aischyleice, ei înșiși semizei sau eroi legendari, ispășesc vina lor cu moartea, care este la dispoziția divinității supreme ca orice servitor la dispoziția stăpânului său. Tragedia lui Aischylos nu cunoaște încă desrădăcinarea individului din conexul dintre zei, semizei și oameni. Nimic nu se întâmplă în viață, fără ca acest conex, în care zeitatea înrâurește în bine sau în rău, dar înrâurește continuu drumul și fapta individului, să nu se manifeste. La Aischylos nu se conturează încă hotarul între divinitate și existența omenească aparte, între comunitate și individul izolat, ci pentru el omul e parte integrantă a mediului înconjurător de esență divină și umană, a unei ordine cosmice integrale, în care voința lui Zeus este suprema poruncă [3].

Dar chiar Aischylos a ajuns să trăiască vremurile, când această theodicee începe să se sdruncine, când individul începe să se pipăe și să-și măsoare puterile față de conexul, în care îl cetluiau tradițiile religioase și sociale. Propaganda lui Socrates și cea în aparență contrarie, în fond însă urmărind aceleași scopuri ale iluminării individului, făcută de sofiști, modifică pe'ncetul, în mod radical, mentalitatea individului atenian. Omul caută să devină măsura tuturor lucrurilor, după norma sofiștilor [4], să se smulgă, cu alte cu-

vinte, din conexul divin=uman, în care se găsia : să devină ființă independentă.

Se modifică implicit şi concepțiile religioase. Zeus nu mai este suprema forță, cel puțin nu în mod atât de ira=țional, ca înainte=vreme. Oracolele nu mai au aceeaşi va=loare intrinsecă. Comunitatea nu mai înrâureşte orice mani=festare a individului. Legile ei scad la nivelul unor preju=decăți învechite [1], care cel mult pot să împiedice pe indi=vid în tendințele sale de emancipare.

Dacă la Aischylos se găsesc, în tragediile din ultimul timp al vieții sale, îndeosebi în *Orestie*, ecouri slabe ale începutului acestor preschimbări, la Sofocles se resimte pas cu pas lupta cu ele. Rivalul mai tânăr al lui Aischylos smulge, ce e drept, pe individ din conexul său divin=uman, dar nu=i dă încă independența deplină asupra faptei lui şi a consecințelor ei. Omul lui Sofocles nu e deplin autonom, cum caută să=l prezinte cel mai tânăr dintre poeții tragici, Euripides, deducând tragicul individual din mişcările şi con=flictele *psychei* umane, ci este încă înrâurit de o putere su=perioară, dar nu ca putere mereu prezentă, ca în tragedia lui Aischylos, ci ca ceva strein, venind din altă lume di=vină=fatalistă. Zeii lui Sofocles nu stau încontinuu lângă om, nu=l îndeamnă nici nu=l mângâie, iar când intervin în viața lui, o fac numai ca el să se cunoască, şi să se cu=noască ca izolat, părăsit, sdrobit [2]. Deabia în situația aceasta de totală izolare, ființa lui se purifică şi pare să dobândească, din acest proces, o armonie cu ordinea divină [3]. Cunos=când astfel limita puterilor sale, el trebue să recunoască în acelaşi moment imposibilitatea luptei sale şi, în mod para=dox, trebue să se unească, prin moarte, cu veşnica ordine cosmică, în care Sofocles crede încă şi, alături de Herodot, caută s'o apere şi s'o mențină.

Realismul lui Sofocles se apleacă deci asupra raportului dintre om şi destinul său. Pecând la Aischylos eroii ac=tivează ca „purtători personali ai unui destin suprapersonal" şi=şi arată puterile în opunere sau supunere față de Destin [4], acesta înglobat într'o ordine cosmică statică, în acel conex

divin-uman, despre care am amintit mai sus — la Sofocles omul își trăește *singur* destinul, izolat de dumnezeire și omenire și suferind de cele mai multe ori împotriva celor mai vădite așteptări de răsplătire. Dacă Sofocles nu interiorizează individul, deducând din svâcnirile sufletului său acțiunea și așezând tot în a sa *psyche* destinul, dacă el nu crează încă pe 'eul individual', el contribue la 'trezirea conștiinței sale umane' [1], în luptă cu vicisitudinile destinului, realizând în om o *entitate etică* [2].

Ființă armonioasă în viață și manifestările ei, bucurându-se până la adânci bătrânețe de nonagenar de o constituție fizică puternică, de un exterior impunător de frumos [3] și de o seninătate sufletească recunoscută, Sofocles este totuși pesimist în realismul său [4]. S'ar părea că ființa sa ar fi în contrast cu opera sa.

Pesimiștii sunt doar de obiceiu oameni cari au suferit mult în viața lor. Așa se spune. Ei proiectează stările lor sufletești în sufletele altora. La Sofocles pesimismul acesta isvorește însă din intuiția limpede a unui suflet sănătos și senin în interdependența dintre om și Zeitate pe deoparte, dintre om și Destin pe de alta. Puterile omenești sunt limitate. Bizuința pe propriile puteri ale muritorului se dovedește înșelătoare. O ordine cosmică stăpânește universul, în care oamenii pot să-și desvolte voința, fără să devină semeți și fără să treacă peste granițele impuse slăbiciunii lor omenești. Și totuși mergând pe acest drum și căutând să facă numai binele, având iluzia că activează ca oameni liberi și ferindu-se, în conștiința lor, de orice păcat, ei ajung până la capătul acțiunii lor să se convingă, că această libertate a lor e numai o ficțiune [5], viața omului fiind supusă și unor legi în afară de voința și puterea sa de înrâurire.

Antagonismul dintre *colectivitate* și *individ,* dintre moralitate *tradițională* și moralitate *individuală,* dintre armonia, vrută de Zeus și cea intenționată de omul scăpat de sub legătura tradiției, — această antinomie, care începe a se răspândi tot mai mult în zilele sale, Sofocles caută s'o înfățișeze în opera sa, evidențiindu-i efectele.

Viaţa lui Sofocles.

Căci Sofocles este evlavios, atât de evlavios, încât după moartea sa a fost ridicat în lumea semizeilor (ἥρωες), purtând numele de Δεξίων, probabil, deoarece el a primit pe zeul Asclepios, când a intrat în Atena (420), ridicân-du-i şi un mic templu, între areopag şi pnyx [1]. Fiinţa sa este, fără îndoială, şi un fruct al educaţiei primite în casa părintească. Fiu al unui bogat fabricant de arme, Sofillos, din districtul atenian Colonos, pe care atât de fermecător îl cântă, prin glasul corului, în ultima dramă, care ni-a rămas dela el [2], Sofocles a trăit la vârsta de 6 ani [3] sguduitorul eveniment al luptei dela Maraton şi a proslăvit, ca efeb de 17 ani, triumful atenian dela Salamis, conducând corul bă-ieţilor, cari au intonat peanul la sărbătorile organizate pentru preamărirea acestei strălucite biruinţi ateniene. Sfinţenia lo-cului său de naştere, în care stăruiau atâtea reminiscenţe re-ligioase, legate de zeităţile autochtone Poseidon şi Demeter, şi, unde după achitarea lui Orestes, Zeiţa ocrotitoare a Atenei a dat sălaş Furiilor, transformându-le în duhuri blânde [4], nu va fi contribuit cu puţin la formarea sufletului atât de primitor al genialului copil. Gloria patriei şi sfinţe-nia locului naşterii şi copilăriei sale au fost cei doi fermenţi, cari au dospit fiinţa interioară a lui Sofocles.

Armonie sufletească într'un corp de rară frumuseţe [5], echilibrul acesta al fiinţei sale l-a făcut să creeze dumnezeeasca sa operă, dedicată în întregime gloriei Atenei, pe care n'a părăsit-o nici odată în viaţă.

Chiar cea dintâi piesă, cu care a câştigat premiul în-tâi la Donisiile anului 468 [6], *Triptolemos,* este un imn ridicat patriei sale. Eroul dramei este un heros atenian sau atic. Din pământul Aticei sboară el pe un car întraripat, pentru a răspândi pretutindeni binecuvântările zeiţei Demeter, altă zeitate autochtonă a Aticei.

Piesa a făcut o impresie atât de puternică în teatru, încât archontele, care prezida serbările, n'a cerut judecăto-rilor aleşi verdictul asupra rezultatului reprezentării, ci stra-

tegilor, în frunte cu Kimon. Aceştia i-au decernat premiul întâi [1].

Desigur, aceasta n'a fost întâia tragedie scrisă de Sofocles. Cultura sa artistică [2] şi literară, adăogate talentului său puternic, l-au făcut să scrie, din tinereţe până la adânci bătrâneţe, 123 de piese [3], din care ni s'au păstrat numai 8, şi anume 7 tragedii: *Aias, Trachiniile, Antigona, Regele Oidipus, Electra, Filoctetes, Oidipus în Colonos* — şi o dramă satirică: *Copoii* (Ἰχνευταί) [4]. Din celelalte tragedii ale lui Sofocles s'au păstrat titlurile şi un număr mare de fragmente [5] mai mari sau mai mici, cari ni arată doar predilecţia poetului pentru cutare sau cutare ciclu din mitologia elină, din care, conform tradiţiei, şi-a luat subiectele.

Fiinţa sa poetică se poate urmări însă numai în tragediile, care ni s'au păstrat în întregime şi care, presărate dealungul vieţii sale, dela maturitate până la bătrâneţe, ni-l înfăţişează pe acest mare fiu al Atenei, ca pe cel mai mare poet tragic.

Cu calităţile fizice ce le avea, Sofocles a păşit în tinereţe şi ca actor, în rolul fecioarei Nausicaa, jucându-se de-a mingea cu consoartele sale [6], apoi în rolul cântăreţului Thamyras, cântând şi acompaniindu-se cu lira [7], şi probabil şi în al lui Hermes, cântând din instrumentul făurit de acest zeu din carapacea unei broaşte ţestoase [8]. Predecesorii săi au jucat fără îndoială ca actori. Dar Sofocles avea voce prea slabă, ca să susţină cu efect un rol mai lung, şi deacea el şi-a angajat actori de profesie pentru tragediile sale [9], pe unii dintre aceştia chiar pe durată mai lungă.

Dacă poetul atenian n'ar fi avut predilecţie şi pentru viaţa publică, opera sa ar fi fost desigur mult mai bogată [10]. Dar poate tocmai succesului său artistic este a se mulţumi alegerea sa în servicii ale Statului atenian [11]. Îl găsim astfel în a. 443/2 în funcţia de *prim-hellenotamias* [12], apoi în a. 441/39, *strateg* alături de Pericles, funcţie, pe care o ocupă probabil şi în a. 427, în războiul cu Anaii [13], iar în anii 413—11 în colegiul probulilor [14].

Firea sa senină şi înclinată mai mult spre poezie nu

l-a predestinat, desigur, pentru funcţiunea de strateg, comandant de oşti în bătălii [1]. Pericles l-a întrebuinţat probabil mai mult în misiuni diplomatice, ca pe unul care „era iubit, oriunde se arăta“ [2]. Intr'o astfel de misiune se găsia el şi pe insula Chios, când s'a întâlnit cu poetul Ion.

Literatura peripatetică e plină de legende, legate de viaţa lui Sofocles şi reflectate în biografia ce ni s'a păstrat. Dacă unele din ele sunt de domeniul fanteziei, altele sunt vrednice de cercetat, cum e ceea ce ni se povesteşte despre raportul dintre el şi fiul său Iofon, care să-l fi reclamat la φράτορες, că fiind paranoic nu poate administra bine averea. Sofocles s'a apărat, aşa se spune mai departe, recitând pe *Oid. în Colonos*, pe care tocmai îl scrisese, şi Iofon n'a avut câştig de cauză [3]. Ba, dimpotrivă, a fost mustrat. E foarte posibil ca Sofocles, la adânci bătrâneţe, să fi avut mai multă tragere de inimă pentru descendenţii săi din a doua căsătorie (Ariston şi fiul acestuia, Sofocles) decât pentru cel din prima sa căsătorie (Iofon) şi că acesta să fi căutat prin orice mijloace să împiedice o nedreptăţire a sa în ce priveşte moştenirea.

Totaşa e foarte probabil şi miezul legendei despre înmormântarea lui Sofocles. Colonos fiind ocupat de Spartani, Lysander a încuviinţat trecerea convoiului mortuar din cetatea împresurată spre mormântul familiar, aducând operei celui condus spre lăcaşul de veci cel mai înalt omagiu [4]. Frynichos îi dedică un catren de trimetri (frg. 31 K.), care a rămas caracteristic pentru viaţa şi opera nonagenarului. Acesta „muri frumos, fără să sufere vr'o nenorocire“.

Nenorocire fizică, nu! Dacă însă acceptăm ca dată a morţii sale anul 405, atunci e imposibil, ca sufletul său de sincer patriot atenian să nu fi suferit mult, când a văzut cum evoluează ultima fază a războiului peloponesiac şi când sub ochii, ce se stingeau, Atena era ocupată de oastea spartană. Ecouri ale acestei stări de suflet se găsesc în O. C., din care se ridică parcă duh de îmbărbătare şi de mângăiere pentru concetăţenii săi în luptă [5].

Găsindu-se nu numai ca evoluţie artistică, ci şi ca

mentalitate religioasă şi socială la mijloc între Aischylos şi Euripides, marcând prin concepţia sa despre zei un bastion de apărare a tradiţiei împotriva criticei disolvante a sofiştilor, desvoltând cu generozitate ceea ce antecesorul său crease cu genială intuiţie, Sofocles însemnează, cu cele 7 tragedii ce ni s'au păstrat, apogeul poeziei dramatice a Elinilor.

Contribuţia lui la desvoltarea tragediei eline este foarte importantă, nu numai în ce priveşte laturea exterioară, ci şi aprofundarea conţinutului ei. In ce priveşte însăşi limba tragediei, Sofocles a realizat un mare progres, desbărându-se de bombasticismul antecesorului său şi dând limbei dramatice flexiunea şi naturaleţea, atât de admirate dealungul veacurilor, după-ce câtva timp a trebuit să lupte cu însăşi maniera sa, prea artificială, în mlădiera frazei [1]. In laturea tehnică, el a sporit numărul coriştilor dela 48 la 60 [2], a introdus al treilea actor şi culisele colorate (σκηνογραφία) [3].

Dar ceea ce formează meritul său principal e că, pe lângă apolinizarea limbei, pentru a vorbi în senzul lui Nietzsche [4], Sofocles a dat tragediei profunzimi, care au înălţat genul la înălţimi nepieritoare. Arta sa constă în aşezarea unor centre omeneşti şi excentricitatea lor faţă'n faţă cu centrul interdependenţelor divine sau demonice. In jurul acestuia din urmă se poate mişca un singur personagiu, care, sguduit puternic de forţele oculte ale centrului divin sau demonic, este singularizat şi devine eroul unei tragedii ca Aias şi Oidipus. Sau în jurul aceluiaşi centru se pot mişca două lumi omeneşti, „ambele egal de excentrice“, şi atunci raportul lor faţă de centrul divin sau demonic crează tragicul lor, cum se întâmplă în tragediile cu dublu destin, ca *Trachiniile* şi *Antigona* [5].

Centrul acesta divin sau demonic emite, în mod ocult, hotărîri fatale asupra eroului dramatic, care se sbuciumă înzădar contra lor şi, fără a purta nici o vină în senz obiectiv-uman, el cade, pentru preamărirea voinţei divine. „Hotărîre divină, apărând omului ca act arbitrar — acesta este esenţialul tragicului lui Sofocles“ [6]. Această sumbră suferinţă, venită năprasnic asupra unui mare erou de bătălii ni se prezintă chiar în cea dintâi dintre tragediile păstrate.

Aias.

Subiectul acestei tragedii Sofocles l-a luat din ciclul troianic. Epopeele lui Arctinos şi Lesches, Αἰθιοπίς şi Ἰλιὰς Μικρά ne povestesc pe larg, cum după moartea lui Achilles, Thetis, mama lui, a aranjat funerarii strălucite, fixând ca premiu pentru concurenţii victorioşi la întrecerile aranjate, înseşi armele fiului său. Cum premiul acesta trebuia dat celui mai vajnic luptător, Agamemnon recurge, în Αἰθιοπίς, la arbitrajul prizonierilor troieni, întrebându-i, care voinic acheian a făcut cel mai mare rău patriei lor. Aceştia desemnează pe Odysseus. Armele i se atribuie lui [1].

De aici furia lui Aias împotriva lui Odysseus, la care în tragedia sofocleică sunt asociaţi şi cei doi Atrizi, cărora Sofocles li dă rolul de arbitri în atribuirea armelor.

Tragedia *Aias* e aşezată în codicii cei mai buni ai operei lui Sofocles în fruntea celorlalte piese. Deşi această situare nu e totdeauna un indiciu cronologic, în cazul de faţă cronologia se împacă cu aranjarea piesei în manuscrise. *Aias* e cea mai veche tragedie a lui Sofocles, întâia în timp care ni s'a păstrat [2].

S'a crezut multă vreme că apariţia zeiţei Atena în faţa spectatorilor atenieni ar fi o inovaţie a lui Sofocles, până ce s'au aflat într'un papyrus 20 de versuri din *Niobe* a lui Aischylos, în care versurile, înfăţişând tragedia Niobei sunt rostite de Leto, care adaugă la urmă aceeaşi învăţătură ca şi Atena: μὴ θρασυστομεῖν [3]. Ceea ce în evoluţia mai târzie a tragediei se evidenţiază în cuprinsul destinului omenesc, apare în aceste două tragedii ca întruchipare a zeităţii [4]. Şi din acest punct de vedere *Aias* este cea mai veche dintre tragediile lui Sofocles, care ni s'au păstrat.

La începutul tragediei deci Atena, intrând în orchestră [5] pe urmele lui Odysseus, îi povesteşte ceea ce s'a întâmplat: Aias se hotărîse să omoare pe toţi conducătorii armatei acheice din faţa Troiei, pentru a răsbuna înfrângerea suferită de el la atribuirea armelor lui Ahilles. Zeiţa îi trimite nebunia [6] — în cursul căreia puternicul erou cu inimă de leu din Iliada măcelăreşte o turmă de oi şi aduce mai multe

din ele în cort, pe care le ucide torturându-le, iar pe un berbece mare, crezând că e Odysseus, îl torturează până ce piere.

La chemarea Atenei, Aias iese din cort, spre spaima neprefăcută a lui Odysseus, pe care Aias nu-l vede însă. Cu ochii aiuriți, cu părul vâlvoiu, uriașul învârte cu mâna un biciu, ca și când ar lovi pe cineva, lăudându-se cu fapta sa față de dușmanii săi neîmpăcați și biciuind, în imaginație, pe Odysseus până la moarte.

Atena îi evidențiază lui Odysseus puterea zeilor, care se manifestă nemiloasă față de oameni, fără ca aceștia să știe de multe ori, cu ce au greșit, și-l povățuește să nu se facă nici când vinovat de semeție sau de altă fărădelege față de zei.

Tovarășii de arme ai lui Aias apar în cor, și Tecmessa li povestește tot ce s'a întâmplat în noaptea fatală. Strigăte de durere ale lui Aias răsună în cort: părăsit de toți, cum se crede, Aias, care începe a se desmetici, chiamă pe Eurysakes, copilul său, și pe fratele său Teucros.

Interiorul cortului se ivește [1], și în mijlocul animalelor măcelărite apare Aias, care revenindu-și pe'ncetul, cunoaște [2] situația rușinoasă, în care l-a adus nebunia, ce i-a trimis-o Atena, și se hotărește să moară. Nu-l moaie în hotărîrea sa nici rugămințile Tecmessei, care îi aduce aminte de Eurysakes și de soarta sa cu o duioșie, ce amintește scena de despărțire dintre Hector și Andromacha din Iliada, nici insistențele corului.

El ordonă să i se aducă copilul, dela care își ia rămas bun, urându-i să fie asemănător întru toate tatălui său, să aibă numai mai mult noroc. Roagă apoi pe camarazii săi din cor, să transmită lui Teucros rugămintea, ca el să poarte grijă de Eurysakes, încredințându-l părinților lor comuni în Salamis, ca să li fie sprijin la bătrânețe. Dintre armele sale, scutul i-l lasă fiului său, iar celelalte arme se vor înmormânta alături de trupul său. Cu un ordin, ca Tecmesa să-i ia copilul și să închidă ușa după sine, el se retrage în cort pe aceeași mașină, pe care a apărut.

Urmează un scurt dialog cu Tecmesa, care rămâne o clipă afară, pentru a-și trimite copilul cu același sclav, care

l-a adus, în cortul lui [1], şi apoi, îngrijorată de starea sufletească a lui Aias, intră şi ea în cortul acestuia.

După ce corul intonează un cântec plin de durere pentru soarta lui Aias, exprimându-şi convingerea că mai bine e pentru el să coboare în Hades, decât să-şi continue viaţa, Aias şi Tecmesa ies din cort şi, într'un monolog de o artă deosebită, Aias se înfăţişează, ca şi când s'ar fi schimbat în interiorul său, ca şi când şi-ar fi modificat hotărîrea de a muri [2].

Timpul, imensul timp fără de număr, scoate la lumină cele ascunse şi ascunde cele ce se văd. Nimic nu e surprinzător. Se schimbă şi jurământul straşnic şi firea prea dârză. Şi eu m'am muiat la rugăminţile femeii, cum se moaie ferul prin călire. Mi-i milă s'o las văduvă în mâinile duşmanilor şi să-mi las copilul orfan. Voiu merge deci la ţărmul mării şi mă voiu curăţi, înlăturând şi furia zeiţei. Voiu ascunde apoi sabia într'un loc, unde să n'o găsească nimeni. Dăruită de Hector, ea mi-a adus numai neplăceri şi nenorociri între Achei. Pe viitor voiu şti să mă supun zeilor şi să cinstesc pe Atrizi. Sunt doar comandanţi şi trebuie ascultaţi. Şi cedează autorităţii tot ce e dur, ce e puternic. Iernile fac loc bogatelor veri, nopţile zilelor. Linişţea se aşterne pe mări după furtună, după somn vine trezirea. Cum să nu mă încuminţesc şi eu? Cuminţenia se manifestă doar şi în natură prin schimbul între contraste. Deaceea ceea ce gândesc se va termina bine. Eu merg acolo, unde trebue să mă duc. Voi faceţi ceea ce vă spun, şi încurând veţi auzi poate, că, dacă acum sunt nenorocit, am fost salvat...

Ce înseamnă această cuvântare a lui Aias? S'a muiat într'adevăr firea lui dură, implacabilă, hotărîtă? Este monologul acesta mărturisirea sinceră a unei momentane întoarceri a lui Aias, sau este pură prefăcătorie, pentru a amăgi pe cei ce-i sunt aproape, să nu-l urmărească, cum făcuse Tecmesa înainte de câteva clipe? Este el o lămurire lăuntrică a eroului, vorbită cu voce tare, într'un moment, când cei din jurul său caută să-i moaie şi să-i întoarcă firea, o lămurire, care se termină totuşi cu hotărîrea tainică, corespunzătoare firii sale, sau e sforţarea şireată a omului

hotărît, care printr'o minciună de circumstanţă îşi netezeşte drumul spre împlinirea hotărîrii sale?

Cuvintele, în cari Aias vorbeşte despre soarta Tecmesei şi a fiului său, îndrituesc oarecum concepţia acelora, cari cred că în sufletul lui Aias s'a produs o schimbare. Cum îşi poate însă imagina cineva pe Aias, ascultând de Atrizi?

Rostirea acestui monolog vădeşte deci ironia resemnată a omului frânt [1], care voind să-şi execute planul terminării unei vieţi, pe care n'o mai poate suporta după ruşinea îndurată, întrebuinţează intenţionat cuvinte cu două înţelesuri, ca să-i seducă pe cei din jurul său.

Căci spectatorii ştiau bine ce trebuia să se întâmple. Sinuciderea lui Aias li era cunoscută din tradiţia epică. Dela această cunoaştere a lor nimic nu-i putea abate, nici chiar cuvinte prefăcute din partea lui Aias. Unitatea caracterului unui erou n'avea să-l judece, la poeţii tragici ca şi la Homer, decât auditoriul [2]. Prefăcătoria din acest monolog isvoreşte dintr'o ironie mult mai profundă a firii omeneşti decât obicinuita ironie tragică, întrebuinţată atât de des de Sofocles: „isvoreşte din cunoaşterea crepusculară a veşnicei înduşmăniri dintre erou şi cursul lumii" [3]. Şi ironia aceasta trece în sarcasm, când pronunţă cuvintele: μαθησόμεσθα δ' Ἀτρείδας σέβειν.

Prin urmare, Aias e sincer faţă de sine, faţă de hotărîrea sa, faţă de spectatori. El nu-şi schimbă hotărîrea. Şi oricât ar socoti cineva că înşelarea celor din jurul său, îndeosebi a Tecmesei, ar fi un joc frivol [4], el e necesitat să-l facă, pentru a-şi putea executa planul. Afară de cuvintele, prin care Aias mărturiseşte o înduplecare a sufletului său din partea Tecmesei, din tot ce urmează se vede clar că el vrea să se sinucidă. Singularizat, Aias cunoaşte şi evidenţiază întreg conexul cosmic, în care el nu mai poate dăinui. Şi deaceea trebue să se desprindă nu numai din ordinea socială, în care a trăit până acuma, ci şi din legătura cu tot ce fiinţează [5]. Cu sfaturi pentru Tecmesa şi cor, din care pentru spectator rezultă limpede scopul plecării sale, Aias părăseşte scena. Tecmesa intră în cort.

Corul, surprins de prefăcuta întorsătură din cuvântarea

lui, intonează un cântec de bucurie. El cheamă pe Pan, conducătorul dansurilor divine, ca să danseze. El se adresează lui Apolon, cerându-i să fie totdeauna cu el, şi lui Zeus, mulţămindu-i pentru că iar poate să lucească, pentru corăbiile salaminiene, lumina zilelor fericite [1].

Bucuria nu durează însă. Un sol al lui Teucros, care a sosit din expediţia sa şi e primit cu duşmănie de toţi Argivii, anunţă corului din partea stăpânului său, că după profeţirea lui Calchas, Aias n'are voie să părăsească cortul în această unică zi, în care Atena îl urmăreşte încă. Plină de mânie e zeiţa, deoarece în două rânduri Aias s'a sumeţit faţă de zei, împotriva firii şi destinului omenesc: odată după plecarea sa din casa părintească, când la urarea lui Telamon să fie mereu învingător cu ajutorul zeilor, el răspunse că şi un nemernic poate ajunge la biruinţă cu ajutorul zeilor, pecând el va învinge mereu fără ei; a doua oară, în toiul luptelor din faţa Troiei, când la îndemnul Atenei de a se arunca asupra duşmanilor, el i-a răspuns, să se aţină pelângă alţi Achei, căci până la el nu va răsbate valul luptei [2]. Tecmesa, care, chemată de cor, iese din cort împreună cu Eurysakes, vede imediat că a fost amăgită de Aias, trimite corul în în două direcţii opuse, să-l caute, şi la urmă, pleacă şi ea cu copilul pe urma lui.

Aproape toţi învăţaţii, cari s'au ocupat de tragedia elină, văd în acest loc al lui *Aias* unicul schimb de scenă în tot cuprinsul celor 33 tragedii, ce ni s'au păstrat întregi din antichitate, afară de *Eum.* lui Aischylos, în care însă schimbul se efectuează foarte uşor, statuia lui Apollo înlocuindu-se cu cea a Atenei. Cine aprofundează însă mai bine structura tragediei *Aias*, vede că un singur decor ajunge pentru întreaga ei acţiune [3] în caz că nu admitem cea de-a doua ipoteză a lui E. Reisch, că după disparitia cortului lui Aias apare păduricea stâncoasă, reprezentată prin culise primitive — operaţie care, neexistând încă cortina, ar produce, într'un moment de supremă încordare a atenţiei spectatorului, o turburare a iluziei dramatice.

Aias, care ieşind din cort s'a îndepărtat spre dreapta,

pe un drum bine mascat, poate chiar prin adâncătura, care mărginea orchestra [1] în partea ei nordică, se urcă în pădurice, acoperit de vr'un tufiş, şi, după dispariţia corului şi a Tecmesei din orchestră, apare în segmentul din dreapta al acesteia. Aici, cu joc mut de scenă [2], împlântă sabia [3] de jos în sus în manechinul, care se găseşte într'o adâncătură mascată de tufiş şi care reprezintă, după sinuciderea eroului, corpul neînsufleţit al lui Aias, îşi spune monologul şi se lasă în jos, pe lângă sabie, lângă manechin, de unde actorul, care a jucat rolul lui Aias, se întoarce înspre cort [4] pe drumul pe care a venit, trebuind să joace de aci înainte rolul lui Teucros.

După aceste pregătiri, cel destinat morţii se îndreaptă către Zeus cu rugămintea să-l aducă pe Teucros, ca să-l înmormânteze; către Hermes, ca să-l conducă în Hades; către Erinii, ca să-i pedepsească pe Atrizi şi să nu cruţe nici armata acheică; către Helios, ca să vestească tristul lui sfârşit părinţilor nenorociţi din Salamis; către Thanatos, ca să-l primească în împărăţia sa. Pentru ultima oară îşi ridică apoi ochii spre lumina soarelui, îşi trimite gândul duios către patria sa Salamis şi către vestitul oraş Atena, îşi ia rămas bun dela regiunea, în care a luptat, şi se aruncă în sabie [5].

Interesant e că Aias se exprimă mai mult în monolog decât în dialog. Dacă am întâlni aceeaşi tehnică şi în celelalte tragedii ale lui Sofocles, afară doar de partea 1-a a *Trachiniilor*, am putea susţine că ea aparţine stilului lui dramatic. Dar monologul este, în cazul lui Aias, exteriorizarea firească a individualităţii sale, care îl face inacomodabil în lumea oamenilor de duzină: *Aias* reprezintă tragicul individualităţii în lume [6]. Individualitate, care cu greu se acomodează să amăgească pe cei din jurul său, dar care se ridică în toată înălţimea ei majestoasă în monologul din preajma morţii. Căci cuvântarea sa prefăcută, împreunată cu ultimul monolog, învederează deabia contrastul dintre cele două lumi, lumea lui Aias şi lumea din jurul său [7], care nu se potrivesc, nu se armonizează, şi deaceea eroul trebuie să plece din lumea aceasta.

Dacă caracterul este destin fixat de zei pentru muri-

tori [1], atunci sfârşitul lui Aias, care trebuie să moară, deoarece, dupăce i s'a răpit onoarea ce i se cuvenia la distribuirea armelor, în nebunie şi-a pângărit el însuşi onoarea intrinsecă fiinţei sale eroice, n'ar însemna în ochii fiecărui om cu gândirea neinfluinţată o îngrozitoare batjocură? [2].

Aşa s'ar putea tălmăci acest sfârşit, dacă deodată cu el s'ar termina şi piesa. Urmează însă găsirea cadavrului lui Aias şi cearta pentru înmormântarea lui.

Prin cele două parodosuri apar cele două jumătăţi de cor şi, cu paşi repezi, caută în toate părţile trupul stăpânului lor. Un strigăt al Tecmesei! Venind pe acelaşi drum mascat, pe care se îndreptase Aias spre locul sinuciderii sale, ea vede întâi corpul acestuia înţepenit în jurul săbiei şi aruncă haina sa peste el, ca să nu fie văzut de cor la figură [3], plângându-l cu sfâşietoare cuvinte.

Pe când Tecmesa rosteşte ultimele vorbe, se aude strigătul de durere al lui Teucros, care intră prin parodosul din dreapta, jeleşte pe Aias şi jeleşte şi soarta sa, deoarece Telamon îl va crede un trădător al fiului său mai mare, iar în faţa Troii multe duşmănii îl pândesc. „Da, sabia lui Hector a fost fatală pentru tine, precum centura ta i-a fost fatală lui! Deaceea eu cred că tot ce priveşte pe oameni e pus la cale de zei. Cine nu e de aceeaşi părere, meargă-şi drumul său, precum eu ţin la ceea ce am spus".

Puterea zeilor e deci mare, incalculabilă. Aici, ca şi pretutindeni în opera lui Sofocles, străbate aceeaşi idee, exprimată când prin gura corului, când de personagiile în acţiune, uneori chiar în mod nepotrivit ca în acest loc.

Menelaos vine, pentru a interzice înmormântarea aceluia, care se pornise să ucidă întreaga armată acheică şi care a păcătuit prin nesupunere faţă de ordinele autorităţii. Teucros îl înfruntă: Aias n'a venit ca supus al nimărui în faţa Troiei, ci fiind comandant liber. El va fi deci înmormântat.

Nici Agamemnon nu-l intimidează cu principiile sale despre autoritate şi cu ameninţările sale. El îi aminteşte de meritele fratelui său în luptele cu Troienii şi-şi exprimă aceeaşi hotărîre de a-şi face datoria faţă de el.

Intervine Odysseus, care, în cuvinte măsurate şi înţelepte, pledează pentru înmormântarea aceluia, care a fost în viaţă cel mai mare duşman al său, dar care, după Achilles, a fost cel mai viteaz oştean în faţa Troiei. Nepermiţându-se înmormântarea lui, nu e jignit atât de mult el, cât sunt atinse legile divine. Atitudinea lui Odysseus îl surprinde pe Agamemnon: „Cum? tu, Odysseus, intervii pentru acesta la mine?" [1]. Lumea lui de idei şi sentimente nu sesizează sufletul lui Odysseus, superioritatea judecăţii lui asupra sentimentului [2], pe care l-a nutrit, cât Aias a fost în viaţă. Din sufletul omului cu vederi largi dispare ura faţă de mort, pe care Agamemnon o afirmă cu aceeaşi tărie ca şi înainte [3]. Odysseus vede bine omenescul: şi el va ajunge cândva în aceeaşi situaţie. Soarta oamenilor este aceeaşi pentru toţi. In prolog ca şi aici Odysseus este omul măsurii, al cumpătării, al înţelepciunii, al pătrunderii omenescului, faţă de Aias, cât a trăit, faţă de Agamemnon după moartea lui Aias — căci amândoi sunt, în această tragedie oameni ai lipsei de măsură, ai exagerării individualităţii, care nu devine personalitate, decât când se încadrează în fericirea ca şi în tragicul uman. Deaceea Agamemnon nu-l înţelege pe Odysseus, cum nu l-a înţeles nici Aias, cât a trăit. Lupta lui Odysseus cu Agamemnon pentru înmormântarea lui Aias este lupta lui Odysseus cu Aias cel viu pentru Aias cel mort [4], veşnica luptă a sofrosynei contra instinctelor, a măsurii contra exagerării.

Desigur, Aias apare în această tragedie ca un gigant. Lumea lui e lumea vitejiei drepte, a luptei făţişe, a răsbunării oricărei jigniri, adusă firii sale eroice. Şi dacă o putere supraomenească îl împiedică să-şi ia satisfacţia dorită şi el trebue să moară fără nici o vină obiectivă, satisfacţia — o satisfacţie oarecare — îi vine după moarte prin graiul celui mai înverşunat duşman al său, Odysseus, care-i recunoaşte toate meritele. Faţă de lumea aceasta de eroism, pripit uneori, trebuia să fie înfăţişată şi lumea opusă, măruntă, fără perspective largi, lumea care împarte totul în două sfere egale de interese personale, sfera mea şi sfera ta.

Faţă de aceste sfere egoiste, Odysseus se situează în sfera umanităţii, şi Agamemon, după împotrivire scurtă, lasă

în seama lui Odysseus să facă ce crede. Acesta se oferă să înmormânteze el pe Aias. Teucros îi mulţumeşte pentru această frumoasă întoarcere a lui, la care nu se aştepta, dar nu-i poate primi oferta, ca să nu supere pe fratele său mort.

Intre timp, la căpătâiul lui Aias se văd, îngenunchind în tăcere mută, Tecmessa şi Eurysakes, copilul lipindu-se de trupul tatălui său şi având în mână o şuviţă din părul lui.

Corul se împarte în două şi merge să pregătească cele necesare pentru înmormântare. Teucros rămâne numai cu Eurysakes lângă mort. Ambii îl ridică în sus... Din rană curge încă sânge...

O notiţă din antichitate, păstrată în scholiul la v. 1123, condamnă continuarea tragediei după moartea lui Aias, deoarece strică efectul dramei şi înlătură emoţia tragică [1]. Istorici şi critici moderni au declarat apocrifă această continuare [2] sau au interpretat-o în mod greşit.

Nu numai sentimentul religios al lui Sofocles, ci şi simţul de pietate al spectatorilor cerea ca trupul lui Aias să fie înmormântat. Continuarea tragediei era o necesitate deci. Sofocles a întemeiat doar pe acest sentiment al său acţiunea uneia dintre capodoperile sale: *Antigona*. *Aias* nu se putea termina deci decât cu înmormântarea eroului.

Dar Aias era erou naţional al Atenei. Ruşinea, pe care a suferit-o, fără să se fi făcut vinovat cu ceva în mod obiectiv, trebuia înlăturată, arătându-se, cum cel mai mare duşman al lui îi recunoaşte eroismul şi faptele, şi aducând pe cei doi Atrizi, cu lumea lor mică, lângă corpul lui neînsufleţit, pentru ca să fie învinşi de către Aias dincolo de mormânt. Este aci desigur o aluzie la vr'o încordare dintre Sparta şi Atena.

Ceea ce povesteşte solul lui Teucros despre purtarea lui Aias faţă de zeiţa Atena, această sumeţie a lui Aias, care de către mulţi a fost utilizată ca vină tragică a eroului, e menită să explice doar mânia zeiţei contra lui Aias şi să motiveze tardiv, deabia în partea a doua a tragediei, apariţia ei împreună cu Odysseus — duşmanul, cu care începe şi cu care se termină tragedia aceasta, omul care are intuiţia

sigură în complexul vieţii umane şi care ştie că existenţa omului e condiţionată de moarte [1].

Aias este o tragedie de caractere, cum susţine W. Schmidt [2], dar nu în sensul dramei moderne, în care trăsătura principală a caracterului este *voinţa individuală*, ci în sens antic, unde *ethosul* este caracterul [3]. A susţine cu Tycho Wilamovitz [4] că Sofocles n'a ţinut socoteală, în opera sa, de psihologie, ci că toată strădania sa a fost să realizeze cât de multe efecte de scenă, înseamnă a tăgădui autorilor dramatici ai antichităţii orice intuiţie a sufletului eroilor lor. In această lumină trebue văzute şi figurile celor doi rivali, Aias şi Odysseus: unul stâncă solitară, care moare solitar, deoarece o indivitualitate exagerată ca el nu se poate adapta tuturor întortochierilor acestei vieţi, şi care-şi ureşte duşmanul şi dincolo de mormânt [5]; celalt, om al compromisului şi al măsurii, care intuează toate ţesuturile soartei umane. Celelalte figuri din tragedie sunt doar umbre pentru coloritul celor doi rivali, afară de Tecmessa, femeia nobilă, bună, iubitoare şi devotată până la ultimul sacrificiu, aşa cum crează Sofocles tipul femeii măritate cu eroi sau supraoameni, ca Deianeira din *Trachinii* sau chiar Iocaste din *Regele Oidipus* [6].

De o acţiune nu poate fi vorba în această tragedie sofocleică. „O acţiune dramatică, în senz modern sau antic, nu poate găsi în această piesă nimeni, care nu ştie dela început că trebue s'o găsească“ [7] *Aias* trebue înţeles aşa cum e, nu ca desfăşurare de energie dramatică, ci ca o serie de stări succesive, ca împreunare de figuri deosebite, al căror punct de gravitaţie este eroul dramei, nu din cauza că el le influenţează sau pentrucă ele l-ar influenţa, ci deoarece ele îl pun pe erou în lumina voită de poet, îl definesc mai bine [8].

In ce constă tragicul lui Aias? După W. Schadewaldt, în antinomia dintre legalismul egoistic şi legalismul comunităţii [9]. Dacă Atrizii ar reprezenta aici autoritatea obştească faţă de Aias, cum apare Creon faţă de Antigona în tragedia cu acest nume, poate că s'ar putea construi o vină pentru viteazul nenorocit din faţa Troiei. Atrizii sunt descrişi însă în astfel de culori, încât nu apar ca reprezentanţi

ai autorității, ci ca niște autocrați răi la suflet, cari duc răzbunarea până dincolă de moarte [1]. Dar nici ceea ce susțin alți interpretatori ai lui Sofocles, că atitudinea lui Aias față de Atena în cele două rânduri, amintite de solul lui Teucros, ar constitui o vină, ὕβρις, nu se potrivește cu ceea ce înțelegem noi prin vină tragică. Adică, pentru ca cineva să sufere în viață, să moară chiar în urma acestei suferințe, el trebue să aibă o vină? O vină tragică? Dar nu există atâtea ființe nevinovate, asupra cărora n'a căzut nici măcar blestemul cuiva și care sufăr totuși, sufăr și de cele mai multe ori mor? Numai în concepția antichității din timpurile lui Aischylos și Sofocles, astfel de cuvinte de încredere în forțele proprii sau chiar de suficiență personală pot constitui un păcat, o semeție, cum păcat a făcut, se spune, Agamemnon că, la întoarcerea sa triumfală dela Troia, a primit să se coboare din carul său de luptă pe un covor de purpură, așternut de soția sa. Și grație aceleiași concepții, zeii sunt răi, răzbunători, sensibili la orice cuvânt, care nu comportă supunere de sclav.

Sofocles nu s'a desbarat cu desăvârșire de această theodicee aischyleică, în baza căreia b. o. Prometheus suportă chinurile cele mai îngrozitoare, fără a avea vr'o vină în senz uman-obiectiv.

Tragedia sofocleică reprezintă doar lupta aceasta continuă dintre materia dată prin legendele sfinte ale trecutului, pe care antecesorul său le-a ancorat și mai puternic în sufletul evlavios al Atenienilor, și între tendința poetului de a da relief forțelor spirituale ale omului. In această tendință a sa, râvnitoare de înălțimi, omul e oprit de o putere ocultă, sumbră, ἄτη, a cărei iraționalitate este pentru Sofocles principala premisă tragică [2], față de care însă eroul sofocleic n'are o atitudine de pasivă resemnare [3], ci una de luptă aducătoare de suferință și de catastrofă. Prin această suferință deabia, ba de multe ori chiar prin nimicirea existenței sale fizice, eroul sofocleic se ridică la adevărata înălțime morală [4], care a impresionat spiritul omenesc peste milenii.

In această situație se găsesc toți eroii dramelor lui Sofocles.

Această constatare o facem imediat și în privința tragediei, care urmează în timp.

Trachiniile

Tragedia aceasta, care îşi ia subiectul din ciclul heracleic, este fără îndoială cea mai puţin reuşită din cele şapte ale lui Sofocles, ce ni s'au păstrat. Ea vădeşte, după unii, atât de multe incoherenţe [1], încât a fost ţinută nedemnă de un autor ca marele poet atenian[2]. De alţii a fost socotită operă a tinereţii şi deci a primei perioade de creaţie a lui Sofocles [3], de alţii, în sfârşit, operă a bătrâneţei şi a declinului [4]. O serie de învăţaţi au căutat să explice neajunsurile acestei opere, fie prin căutarea de efecte dramatice din partea autorului, sau prin o redactare pripită şi neatentă [5], fie prin prea marea ei dependenţă de o operă a rivalului său mai tânăr, Euripides [6].

Ceea ce ni se pare foarte curios este faptul, că tocmai acei cercetători ai tragediei eline, cari accentuează mai mult scăderile *Trachiniilor*, situează data alcătuirii lor într'o perioadă foarte nepotrivită a creaţiunii sofocleice. Susţinând că e scrisă, fie la îndemnul primit de autor după cetirea sau reprezentarea lui *Heracles* al lui Euripides, fie ca răspuns la acesta, şi admiţând că tragedia euripideică a fost alcătuită prin anul 420 î. d. Hr., *Trachiniile* ar trebui fixate după *Regele Oidipus*, capodopera tragediei în general, şi cam în acelaşi timp cu *Electra* lui Sofocles — deci în perioada maturităţii de creaţie şi de avânt artistic al autorului. A admite această datare, ar însemna să-i atribuim lui Sofocles o lipsă de auto-critică uimitoare [7].

După *Antigona* şi *R. O.*, Sofocles se găsia doar la culmea creaţiunii sale artistice. Nu era nici aşa de bătrân, ca să se poată pune în seama unei slăbiciuni senile incongruenţele vădite ale piesei. Nici uşurinţă sau pripeală în alcătuirea ei nu i se poate atribui autorului de către cineva, care urmăreşte cu simţ logic evoluţia tragediei eline. A presupune despre Sofocles că, în împrejurările arătate de noi, el se apucă să înjghebe, „repede şi fără multă osteneală“ [8], o tragedie, la sugestia unei drame a rivalului său mai tânăr, în care, fără a se gândi la atâtea incongruenţe şi părţi slabe ale creaţiunii sale, tot gândul său s'ar fi oprit la produ-

cerea de efecte scenice şi la repetarea unei scheme din altă dramă a sa, Νίπτρα, înseamnă a te sugestiona de altcineva în menţinerea cu orice preţ a unei datări şi a aduce spiritului critic al celui mare poet dramatic al omenirii o gravă şi nemeritată ofensă.

Până şi forma prologului i se atribue, în această tragedie, influenţei lui Euripides, ca şi când Sofocles n'ar fi putut întrebuinţa în tragediile sale prologul, pe care-l vedem în Ἰχνευταί. Şi-apoi prologul din *Trachinii* nu e alcătuit în modul întrebuinţat de Euripides, ci mai mult în felul propriu lui Sofocles, asemuindu-se cu monologurile, pe care el le pune în gura personagiilor sale, când acestea se găsesc la culmea unei presiuni psihice [1]. Iar dacă ici-colo se găsesc asemănări de expresie, acestea se datoresc desigur situaţiilor egale, în care vorbesc personagiile celor două tragedii sau, în cazuri de tot semnificative, se dovedesc a fi citate de Euripides după Sofocles [2].

Analizând *Trachiniile* cu mai mare atenţiune din punct de vedere al motivelor artistice şi dramatice decât al formelor exterioare, ajungem la rezultatul că această tragedie este o operă de tinereţe a lui Sofocles şi se apropie din atâtea puncte de vedere de *Aias*.

Şi cum *Aias* este situat în timp între anii 465 şi 458, cu mai mare apropiere de 458, *Trachiniile* vor trebui fixate în perioada de după introducerea unei clădiri fixe ca încheiere a orchestrei în partea ei opusă spectatorilor, deci între 458 şi 442, data reprezentării *Antigonei*, cu mai multă apropiere de 458.

Dacă comparăm cuvântarea prefăcută a Deianeirei (V. 436—489) cu monologul lui Aias, prin care acesta caută să scape de supravegherea a lor săi, constatăm că în *Trachinii* atât tehnica cât şi laturea psihologică sunt mai fin desvoltate decât în *Aias*. Iar scena dintre Lichas şi sol, prin care Deianeira vrea să afle adevărul, precum în *R. O.* eroul tragediei vrea să afle adevărul, confruntând pe solul corintian cu păstorul bătrân, este numai un torso faţă de măestria sofocleică din *R. O.* Pe când în *Trachinii* înşelăciunea şi descoperirea ei sunt înfăţişate în forma unor povestiri, în care nu cu-

prinsul lor e adevărat sau fals, ci felul cum se înlănţuesc evenimentele, în R. O. descoperirea se bazează pe acele contraste dinamice, din care e alcătuită întreagă această operă [1].

Dar această datare a noastră mai rezultă şi din faptul întrebuinţării celor trei actori. Când toţi trei se găsesc pe scenă în *Trachinii*, unul tace. Vorbesc numai doi. Ca şi în *Aias*, Sofocles n'ajunsese încă la perfecţiunea dialogului în trei [2]. Şi parodosul e alcătuit la fel ca şi în *Aias*, aparţinând numai corului, metodă aischyleică, observată şi de Sofocles în tragediile sale din tinereţe [3]. Punerea problemei tragice printr'un contrast exclusiv, prin *oxymoron*, este mai puţin iscusită în *Aias*, ceva mai precisă în *Trachinii*, foarte iscusită în *Antigona* şi *R. O.* [4]. In aceeaşi vecinătate a lui *Aias* fixează *Trachiniile* şi stilul plin de figuri, unele prea îndrăzneţe [5], şi cu atâtea reminiscenţe din vocabularul epic [6] şi din mitologie [7], cum numai în *Aias* mai întâlnim.

Dar nici figura Deianeirei nu aminteşte de femeia lui Euripides cu excesele ei patologice [8], ci mai curând de tipul femeii măritate, *creat de Sofocles*, mai timid în Tecmessa din *Aias*, mai puternic în *Trachinii* şi probabil în *Niptra* [9] unde figura Penelopei va fi fost desenată cu toată simpatia, cu care ni-o înfăţişează şi Homer. Deşi geloasă, Deianeira nu se gândeşte la acte de nebunie ca Medeia lui Euripides, ci liniştită, ca şi mai târziu Eurydike din *Antigona*, se pedepseşte cu moartea, când aude ce s'a întâmplat cu soţul său. Ca şi *Aias*, *Niptra* şi *Antigona* — *Trachiniile* arată aceeaşi structură a împărţirii în două tragedii, care în *Aias* şi în *Niptra* e mai puţin surprinzătoare, deoarece partea a doua se leagă de *soarta* aceluiaşi erou, pe când în *Trachinii* şi în *Antigona* ea introduce şi desvoltă tragicul *altei* persoane în legătură cu eroul tragediei din partea întâia [10]. Acestei scheme exterioare îi corespunde însă în *Trachinii* o paralelă interioară. Precum, în ambele părţi ale tragediei, destinele celor două persoane se aşează în acţiunea dramatică mai mult *paralel* decât *strâns unite* între olaltă, tot aşa în cuprinsul ei intrinsec stăpâneşte ca şi în *Aias* pathosul cauzat de destin peste cel psihic, interior al persoanelor dramatice [11]. Mişcările

suflețești ale Deianeirei nu sunt viață condusă de voința ei, ci reflexe de voință ale altei lumi deasupra noastră, care vorbește sumbru prin oracole și trage în orbita sa biete ființe umane, care prin fapte, izvorîte din cea mai curată iubire, cauzează pieirea ființei iubite — χρηστὰ μώμενοι ἁμαρτάνουσιν [1].

Căci această idee o reprezintă *Trachiniile*: *tragedia femeii iubitoare, care din iubire și din grija de a-și păstra iubirea ființei iubite, o sdrobește pe acesta printr'o faptă, izvorîtă din cel mai curat sentiment, și se distruge apoi pe sine.* Tragedie a iubirii — tragedie a femeii [2], ale cărei sentimente nu se pot niciodată concentra într'un egoism despărțitor de lume, deoarece ea este conservatoarea fatală a acestei lumi, ci radiază unde nevăzute către ființa predestinată să le prindă, pentru a o ajuta la conservarea lumii prin creații comune, prin care femeia își îndeplinește rostul pe pământ. Și tragedie a femeii, care-și așteaptă soțul, păzind și păstrând căminul, și care sufere în mândria ei, când bănuește că e înșelată, dar cu toate acestea îi așteaptă sosirea: tragedie a femeii în general [3], a femeii frumoase, care începând a îmbătrâni vede, ea însași, că nu mai poate suporta concurența unei femei în floarea anilor [4].

Căci în contrazicere cu mitul, Sofocles ni prezintă în această tragedie pe Deianeira ca fiind căsătorită demult cu Heracles și având cu el un fiu mare, Hyllos.

Incepându-și prologul cu o sentință generală [5], că soarta cuiva nu se poate cunoaște înainte de moartea lui, Deianeira își desvoltă istoria vieții sale din timpurile, când, tânără și frumoasă, a fost pețită de zeul râului Achelous, schimbăcios la făptură și brutal la faptă, și a fost liberată de Heracles, pe care l-a întovărășit de atunci în viața lui de aventuri. Acuma e dus de 15 luni, și nimeni nu știe unde e și care-i este soarta. O presimțire sumbră îi chinuește sufletul.

Bătrâna doică, o figură de predilecție a lui Sofocles, care e pe scenă dela început și în fața căreia Deianeira își spune monologul, o sfătuește să trimită pe Hyllos în căutarea lui Heracles.

Hyllos iese tocmai din palat [1] şi comunică maicii sale că, după ce Heracles şi-a împlinit anul la Omfale, se găseşte acum asediind oraşul Oichalia în Euboia. Cuvântul acesta, Euboia, în loc s'o liniştească, îi aduce aminte Deianeirei de un oracol, pe care Heracles i l-a comunicat înainte de plecare şi care-i prezicea că, dacă va trece şi de această muncă, va muri sau va trăi încă mult timp [2].

E deci o primejdie pentru Heracles, şi e cu atât mai mare nevoie de plecarea lui Hyllos.

Hyllos se îndepărtează. Corul, alcătuit din fecioare din Trachis, îşi face intrarea cu invocarea lui Helios, ca să spună unde e Heracles, deoarece Deianeira se consumă în îngrijorarea ei solitară, şi căutând s'o consoleze în desperarea ei prin intuirea veşnicelor schimbări din ordinea cosmică. Deianeira le primeşte, rezervată faţă de sfaturile lor, şi urându-le să nu sufere nici odată ce sufere ea de atâta timp, dar mai ales ce sufere din cauza oracolului, pe care i l-a lăsat soţul său înainte de plecare, când a luat măsuri, ca în faţa morţii, împărţind pământul fiilor săi. Rezerva ei iniţială cedează, cum vedem, unei comunicativităţi, explicabilă doar prin resorturile sufletului curat femenin al Deianeirei.

Dela început deci, o putere din afară, care se manifestă prin oracole neclare pentru muritori, îşi anunţă predominarea asupra soartei bieţilor oameni, mai întâiu printr'o simplă indicaţie, exprimată printr'un singur cuvânt [3], amplificată apoi în convorbirea cu Hyllos (v. 79 urm.) şi detailată în convorbirea cu corul (v. 164 urm.). In această stare, Deianeira, sguduită de îngrijorare, îşi aduce aminte că nici odată, înainte de ultima sa despărţire, Heracles n'a luat dispoziţiuni testamentare. Tot ce se petrece pe scenă îşi are deci substratul tainic în această putere demonică, care nu-şi găseşte însă în Deianeira un rival de voinţă, cum şi-l găseşte în Oidipus [4].

Este adevărat că în parodosul său corul nu contribue cu nimic nici la expunerea mai largă nici la promovarea acţiunii [5]. El repetă doar cea ce aude dela Deianeira. Dar aceasta nu e manieră euripideică, ci mai curând o naivă întrebuinţare a corului într'o operă de tinereţe a lui Sofocles.

Deabia-şi termină Deianeira cuvântarea, plină de îngrijorare, că s'ar putea întâmpla să nu mai revadă pe cel mai viteaz dintre bărbaţi, când corul îi anunţă sosirea unui sol, care vesteşte că Lichas, trimisul lui Heracles, se găseşte în Trachis şi a adus ştirea că stăpânul său trăeşte şi va sosi încurând acasă. Deianeira îşi îndreaptă rugăciunea de mulţumire către Zeus de pe muntele Oita — nume semnificativ — şi roagă corul să intoneze şi el un cântec la fel. Corul preamăreşte într'un cântec foarte scurt [1] pe Apollo, pe Artemis, zeiţa localităţii Trachis, şi nimfele din împrejurimi şi termină cu o invocaţie bacchică. Corul anunţă, întrerupându-se, sosirea cortegiului de prizonieri şi a lui Lichas. Deianeira izbucneşte în cuvinte de bucurie.

Această întorsătură în situaţia sufletească a eroului dramatic, această acoperire a unei grave îngrijorări printr'o bucurie vremelnică, pentru ca apoi cu atât mai cutremurătoare să fie căderea, este o trăsătură bine cunoscută a artei sofocleice. Prin ea se produce o încordare a interesului dramatic şi pregătirea peripeţiei.

La întrebările grăbite ale Deianeirei, Lichas răspunde scurt că a lăsat pe Heracles sănătos, pregătind jertfă lui Zeus pe muntele Kenaion pentru reuşita expediţiei contra lui Eurytos. La întrebarea Deianeirei, cine sunt prizonierele, el răspunde cu înconjur că sunt o parte din prada de războiu a lui Heracles. Iar când Deianeiara îl întreabă, cât a stat Heracles în luptă cu Eurytos, Lichas îi povesteşte pe larg despre sclăvia lui la Omfale [2] din cauza căreia a vrut să se răzbune asupra tatălui lui Ifitos, pe urma uciderii căruia zeii i-au impus această umilinţă; apoi despre cucerirea şi distrugerea oraşului asediat, în care a ucis toată familia lui Eurytos şi din care a trimis prizonierele, pe care Deianeira e rugată de Heracles să le primească bine.

Deianeira ar trebui să se bucure la auzul acestor ştiri. Prezenţa frumoasei Iole o turbură însă. Tocmai în fericire omul trebue să fie mai atent, deoarece o schimbare poate să survină pe neaşteptate. Cu sentiment sincer de compătimire ea întreabă mai întâiu pe Iole şi apoi amănunţit pe Lichas, cine e această distinsă fecioară. „Ce ştiu eu?“ răs-

punde Lichas evasiv, şi evasiv răspunde el la toate celelalte întrebări ale Deianeirei, care se vede că bănueşte adevărul, când îl întreabă, dacă Iole nu e din neamul lui Eurytos. Ca şi la prima întrebare, Iole nu răspunde nici acuma nimic, ci plânge cu capul plecat [1].

La ordinul Deianeirei, Lichas şi prizonierele intră în palat. Când însă vrea să păşească şi ea înlăuntru, e oprită de acelaşi necunoscut, care-i adusese mai înainte ştirea despre sosirea lui Lichas. El, care auzise ceea ce Lichas spusese poporului melian afară şi ce neadevăruri i-a servit apoi Deianeirei, îi descopere acesteia adevărul întreg: Nu spre a se răzbuna pentru sclăvia sa la Omfale, nici pentru alt motiv, a pornit Heracles războiu împotriva lui Eurytos, ci spre a cuceri pe Iole, pe care tatăl ei i-o refuzase şi care acum vine în casa din Trachis ca stăpână, nu ca sclavă.

Deianeira e copleşită de aceste veşti şi, zăpăcită, întreabă corul [2] ce e de făcut. Dar corul îşi rosteşte deabia sfatul, să-l întrebe mai insistent pe Lichas, când acesta apare nechemat, gata de plecare. Deianeira îl opreşte, rugându-l să-i spună adevărul. La întrebările şi afirmaţiunile scurte şi precise ale solului, Lichas răspunde eschivându-se, până ce Deianeira, ea însăşi, îl imploră să-i spună adevărul. Căci el, Lichas, n'are în faţa sa o femeie neînţelegătoare sau răzbunătoare. Cunoaşte şi ea puterea lui Eros, în contra căruia nimeni nu se încumetă să lupte. Chiar pe zei îi stăpâneşte. Şi nu pentru întâiaşi dată Heracles a fost cuprins de boala iubirii, şi nu puţine au fost femeile, cu care s'a legat, iar ea, Deianeira, nu i-a spus niciodată nici un cuvânt. De ce ar fi supărată acuma pe tânăra prizonieră, care i-a inspirat numai compătimire, la gândul că frumuseţea ei prea mare a nenorocit-o.

Lichas se înduplecă şi mărturiseşte: Tot ce i-a spus solul e adevărat, şi nu Heracles i-a ordonat să tăinuească ceva, ci el, Lichas, a făcut această tăinuire din consideraţie faţă de sensibilitatea stăpânei sale. N'a voit să-i facă o durere. Deianeira să aibă indulgenţă cu Iole, pentru care Heracles e aprins de puternică pasiune.

Deianeira se retrage cu Lichas în palat, pentru a-i da haina de sărbătoare, dar pentru Heracles. „Căci nu e bine ca, după ce ai venit cu un cortegiu atât de impunător, să te întorci cu mâna goală[1]".

Câtă ironie, nevoită din partea Deianeirei, voită însă de demonul invizibil, care planează deasupra muritorilor, se cuprinde în aceste cuvinte, care aduc aminte de versiunea bacchylideică[2] a legendei lui Heracles, acelaşi demon, care a împins pe Deianeira să întrebe despre originea Iolei cu aceeaşi patimă, care împinge de multe ori pe omul, cuprins în vârtejul unei tragice acţiuni, de a afla tocmai ceea ce formează desnodământul fatal al tragediei sale[3].

Mai puţin dinamică decât în *R. O.*, cu mijloace mai naive decât acolo, unde lupta dintre înşelăciune şi descoperire se poartă mai mult în interiorul sufletesc al eroului, scena aceasta de descoperire a adevărului se aseamănă întru câtva cu scena din *Aias*. Numai că în *Aias* e vorba mai mult de acoperirea şi descoperirea stării sufleteşti a uneia şi aceleiaşi persoane, şi aceste procese se petrec în două epeisodii diferite[4], pe când în *Trach.* nu cel ce tăinueşte şi apoi e silit să mărturisească este şi purtătorul sufletesc al luptei acesteia, ci efectul scenei se răsfrânge în *alt* suflet, stăpânit de destinul tragic şi lucrând sub impulsiunea lui demonică la distrugerea fiinţei iubite şi la nimicirea sa. Întrebuinţarea a doi soli în *Trach.*, unul al tăinuirii şi altul al descoperirii, e asemănătoare cu scena descoperirii adevărului din *R. O.*, cu deosebirea numai că în *Trach.* solul e întrebuinţat, în mod primitiv, ca mijloc exterior de descurcare a autorului, jocul dintre tăinuire şi lămurire nefiind ancorat în temeiurile acţiunii dramatice[5], pe când în *R. O.* lămurirea se produce fulgerător, ca o consecinţă logică a întregei acţiuni, în momentul aşteptat de încordarea dramatică, şi bătrânul păstor, care e legat de soarta lui Oidipus la naşterea lui, rămâne legat de ea şi la moartea lui.

Şi din acest punct de vedere *Trachiniile* se situează între *Aias* şi operele naturităţii lui Sofocles.

Aproape de *Aias* așează însă *Trachiniile* și cuvântarea prefăcută a Deianeirei, care a fost apreciată în mod felurit, ca și cuvântarea prefăcută a lui *Aias*. Femeia blândă, timidă, fără inițiativă până la ivirea Iolei, femeia, care la auzul adevărului din gura unui necunoscut, se pierde și trebue să întrebe corul ce să facă, devine deodată femeia isteață, șireată, nesinceră, care-și ascunde gelozia cutremurătoare [1], pretextând alte sentimente? Nu! Ca și Aias, Deianeira rămâne aceeași ființă dela început până la fine: Aias luptătorul hotărît să moară chiar în toiul cuvântării, cu care-și tăinuește în fața Tecmessei și a corului intențiunea sa; Deianeira femeia, care, cuprinsă de presimțirea unei nenorociri, face tot ce poate pentru a evita această nenorocire, pe care o provoacă însă tocmai prin mijloacele, prin care crede s'o evite. Și cât de mult farmec arată Deianeira în cuvântarea sa prefăcută! Pe aceeași poziție de defensivă împotriva unui destin dinafară de voința și de puterile ei, ea vrea să știe cine e frumoasa prințesă, față de care nu ia nici o atitudine de femeie geloasă, crezând că *știind* cine e rivala sa, va găsi mijloace de prevenire a nenorocirii presimțite și va putea recuceri iubirea soțului său, care e în centrul preocupărilor sale vitale.

Ca și în *Aias* însă se leagă și în *Trachinii* cu prefăcătoria, întrebuințată pentru atingerea unui scop exterior, și un fond de cunoaștere a realității. Căci ceea ce spun ei, Aias și Deianeira, în timpul cât se prefac, acesta e adevărul obiectiv, raportat la existența lor pământească pentru timpul, în care se prefac [2]. Poetul spune, în ambele cazuri, prin gura eroului dramatic, întregul adevăr uman, recunoscut de ei pentru o clipă de dispersonalizare a lor. Acestui adevăr nu i se supune însă ființa lor reală, deoarece ea e croită pe o singură măsură, copleșitoare: la Aias vitejia neîntinată, la Deianeïra iubirea nemăsurată. Ea știe ce se petrece în lume, cunoaște firea barbatului său, dar mai știe ceva: fără iubirea lui existența ei n'are nici un rost. Deaceea, când Heracles încearcă suprema jignire ce i se poate aduce unei femei și unei soții, aceea de a-și aduce concubina sub ace-

laşi acoperiş, demnitatea ei se revoltă, iar iubirea îi dă impulsuri, ce nu se împacă cu raţionamentul.

După ce corul a intonat un cântec, în care, pornind dela încurcătura ivită, preamăreşte puterea zeiţei Kypris, care l-a mânat şi pe Heracles la luptă cu Achelous, pe care o descrie viu, apare Deianeira, urmată de o servitoare, care aduce un pachet. Ea-şi desvălue întregul său alean. Nu e supărată din cauza unei noui infidelităţi a soţului său, ci de faptul că tânăra Iole e adusă sub acelaşi acoperiş ca a doua soţie. Ce femeie poate suporta să împartă iubirea soţului cu alta, în acelaşi pat, mai ales când rivala e în floarea tinereţei, iar ea a început să se veştejească? Şi atunci, hotărîrea ei este de a trimite lui Heracles pachetul cu haina, muiată în sângele centaurului Nessos, pe care Heracles l-a răpus, pe când trecea pe Deianeira peste un râu, deoarece s'a încumetat s'o atingă cu mâinile, şi care, cu gând de răzbunare, a sfătuit-o să întrebuinţeze acest mijloc, când va simţi că pierde iubirea soţului său.

In subconştientul ei se mişcă o bănuială, pe care o şi comunică corului. Acesta îi atrage atenţia că o încercare, fără a avea credinţa în eficacitatea ei în senzul dorit, ar trebui abandonată. Dar sosirea lui Lichas îi curmă orice răsgândire. Ea-i încredinţează haina, cu recomandaţia ca Heracles s'o îmbrace la aducerea jertfei şi să-i comunice acestuia cum a primit-o pe Iole şi cât de mult îl doreşte pe el.

S'a afirmat că e nefiresc ca Deianeira să se fi încrezut în cuvintele lui Nessos, ucis de Heracles din cauza ei. Şi s'a afirmat că, în scenele dela ivirea Iolei înainte, Deianeira prezintă o luptă sufletească asemănătoare cu lupta sufletească din *Medeia* sau *Phaidra* lui Euripides.

Intr'adevăr, Deianeira, ea însăşi, manifestă nedumerire, când îi vine gândul să trimită haina, muiată în sângele centaurului [1]. Dar această nesiguranţă o are fiecare muritor, când încearcă să dobândească ceva dela soartă prin farmece, prin puteri oculte, care întâmplător pot hărăzi celui ce le chiamă plinirea dorinţei, dar după aceasta se răzbună adeseori [2].

Şi Deianeira e în primul rând femeie. Femeie, care

iubeşte şi care vrea să-şi păstreze cu orice chip iubirea soţului său [1]. Fără a fi orbită cu desăvârşire de pasiune ca Medeia sau Phaidra din tragediile euripideice, ea îşi ia refugiul la ultimul mijloc, care-i mai poate salva fiinţa. Şi face aceasta cu cea mai perfectă bună-credinţă, cum apare din cuvintele, cu care fiul său încearcă s'o scuze mai târziu în faţa lui Heracles [2]. Greşală nevoită sau vină nevinovată [3], operă a destinului, prin care Deianeira îşi distruge însăşi temeiurile existenţei sale, această îndrăsneaţă încercare în situaţia critică a sentimentului, care implică şi o turburare peste măsură a minţii, este atât de omenească, sau, mai precis, atât de femeiască, încât ca nu întunecă cu nimic judecata acelora, cari văd în Deianeira „cel mai candid suflet de femeie, ce s'a înfăţişat vr'odată pe scena Atenei" [4]. Faptele, izvorîte din străfundul sufletelor învolburate de pasiune, nu se pot explica prin reflexii ale raţiunii.

Din această precizare a faptei Deianeirei se vede şi deosebirea caracterului ei faţă de caracterul Medeiei sau Phaidrei. Sufletul Deianeirei nu e întocmit pentru răzbunare. Când se iveşte frumoasa Iole, ea n'o tratează cu ură ca Clytemestra pe Cassandra [5], ci o compătimeşte, deoarece frumuseţea ei i-a adus nenorocire [6]. Gândul ei e nu e răzbunare cu orice preţ, ci conservarea temeiului ei de existenţă. Nu pathosul prevalează, ci ethosul [7]. O identificare a luptei sufleteşti, dusă de cele două tipuri de femei, tipul sofocleic şi cel euripideic, este imposibilă.

Deşi corul aprobase numai cu jumătate de gură trimiterea hainei, el s'adresează în cântecul de cor scurt, dar vesel, care urmează, locuitorilor din împrejurimi, cărora încurând li va veni vestea despre sosirea lui Heracles, de dorul căruia s'a chinuit atât de mult soţia sa. Dar Ares înfuriatul i-a curmat zilele de chin [8]. Să vină deci, să nu se oprească nicăiri, după ce va pleca dela locul, unde aduce jertfă, şi să vină cu sufletul plin de dor şi cu trupul fermecat de alifia, dată de centaur.

Ca şi în *Aias* [9], după cuvântarea prefăcută a eroului, străfulgeră şi aci, în cântecul corului, o puternică rază de

nădejde — asemănătoare cu fierbintea rază a soarelui înainte de ce e acoperit de nori cu furtună.

Căci furtuna se şi anunţă. Deianeira iese din palat şi, speriată, povesteşte corului că firele de lână, cu care a uns haina trimisă lui Heracles, ajungând sub razele soarelui, s'au mistuit, sgârcindu-se şi producând în fierbere băşici, ca şi un vin care fermentează. Groaza-i cuprinde sufletul, şi prea târziu cunoaşte că centaurul, care a murit din cauza ei, nu putea să-i dea un sfat prietenesc. Dacă însă se va întâmpla, ceea ce-i umple sufletul de groază, ca Heracles să moară de mâna ei, nici ea nu va supravieţui morţii lui. Căci o femeie, care se mândreşte cu sângele ei nobil [1], nu poate trăi cu ruşine.

Corul încearcă s'o liniştească. Dar în acel moment se descarcă furtuna.

Hyllos intră furios în orchestră şi, în cuvinte tari, anunţă nenorocirea: „Tu ai ucis astăzi, să ştii, pe soţul tău şi pe tatăl meu" [2]. Cu vorbe stinse, abia şoptite, Deianeira îl întreabă, ce s'a întâmplat. Hyllos îi povesteşte, în tonul obicinuit al solilor lui Sofocles, cum Heracles a îmbrăcat, la aducerea jertfei, cămaşa trimisă de Deianeira, cum încălzindu-se otrava, în care fusese muiată, a început să-i ardă şi să-i macereze corpul, cauzându-i dureri nebune, cum în această furie a izbit pe Lichas de o stâncă, sfărâmându-l, şi cum chemându-l pe el, îl rugă să-l ducă din acel loc nenorocit. „Heracles e pe drum. Il vei vedea îndată, dacă nu-şi va da sufletul până aici. Dike şi Erinys să te pedepsească, deoarece ai acis pe cel mai viteaz bărbat, cum nu vei mai vedea altul pe pământ [3]."

Curios e faptul sosirii lui Hyllos, care părăseşte pe Heracles în cele mai grozave chinuri şi vine să aducă maicii sale o veste, pe care putea s'o aducă orice sol. Dar aici, poate ca nicăieri în opera lui Sofocles, se potriveşte teza lui Tycho Wilamowitz despre căutarea de efecte dramatice, chiar cu neglijarea unor consecvenţe fireşti. Efectul asupra Deianeirei e mult mai puternic, când nenorocirea îi este povestită de fiul său [4], şi blestemul acestuia grăbeşte

sfârşitul ei. Rolul lui Hyllos în această scenă este tocmai de a produce acest sfârşit, deoarece Deianeira, după concepţia lui Sofocles, n'are voie să se întâlneascu cu soţul său [1].

Mută şi cutremurată de adâncă suferinţă, Deianeira ascultă trista poveste şi imprecaţiunile fiului său. Fără a rosti un cuvânt, se îndreaptă spre palat şi intră înlăuntru, întovărăşită de alte cuvinte grele şi blesteme ale fiului său, care intră şi el în palat.

Corul intonează un cântec, care marchează sfârşitul tragediei Deianeirei [2]. „S'a împlinit cuvântul oracolului, care spunea că după douăsprezece luni se vor sfârşi muncile lui Heracles: murind ajunge la linişte. Răzbunarea centaurului, care s'a folosit de grija Deianeirei pentru păstrarea iubirii lui Heracles şi a căminului lor comun, este o hotărîre de aiurea. Destinul ce se plineşte descopere efectele oarbei fatalităţi, pe care în zadar o stropeşte cu lacrimi Deianeira. Căci şi lupta lui Heracles pentru Iole şi iubirea lui pentru ea tot operă voită de puteri supraomeneşti e, opera zeiţei Kypris".

Strigăte dureroase străbat din palat. Doica iese îngrozită şi povesteşte, mai întâiu în ritmuri repezi, rostite schimbiş cu corul [3], apoi într'o lungă înşirare a faptelor, modul, în care s'a sinucis Deianeira [4] şi cum e plânsă de Hyllos.

Intrând în palat şi văzând în curte pe fiul său, pregătind un pat moale pentru Heracles [5], se ascunde de privirile tuturor, se aruncă în faţa altarelor şi plânge la vederea fiecărui obiect din casă şi a fiecărei persoane de serviciu. Apoi intră în camera lui Heracles, se aşează pe patul conjugal, pe care îl înfaţă mai întâiu, îşi ia rămas bun dela el, îşi desface sânul şi-şi înfige sabia. Hyllos, alarmat de doică, vine prea târziu şi, când află dela personal că Deianeira fa fost amăgită de Nessos, jale cumplită îl cuprinde, văzându-se deodată orfan de amândoi părinţii [6].

Cântecul corului, care urmează, exprimă în 2 strofe durerea pentru ceea ce s'a întâmplat şi groaza de ceea ce vine. Mai bine l-ar smulge o vântoasă şi l-ar duce departe, pentru a nu muri la vederea suferinţelor lui Heracles.

Acesta e adus pe o targă, dormind și întovărășit de un bătrân. Hyllos iese din palat [1], întâmpinând cu strigăt de durere convoiul. Bătrânul îi șoptește să tacă, ca să nu trezească pe Heracles, care a adormit. Heracles se trezește. Durerea începe să-i mistue corpul. Suferința nu mai încape în cursul obicinuit al versului tragic, ci e strigată în ritm anapestic, întrerupt de dactile, rostite de eroul martirizat, de bătrân și de Hyllos, până ce corul, intervenind cu 2 versuri iambice, îl face pe Heracles să-și verse necazul și rugămintea în același ritm iambic, care la mijloc e întrerupt de 6 versuri lirice [2].

In durerea sa îngrozitoare, el acuză mai întâi pe părintele său Zeus, care, în loc să-i fie recunoscător pentru jertfele aduse, a îngăduit această rușinoasă tortură, pe care însă tot numai el poate s'o înlăture. Realiza-se-va această minune? [3]. Dar dureri mai cumplite încep. Orice atingere e chin îngrozitor. Nu se găsește nimeni dintre însoțitori, cei mai ticăloși dintre toți Elinii, al căror pământ l-a curățit de toți monștrii, ca să-l omoare? Bătrânul încearcă să-l ridice, dar nu poate. Deaceea îl roagă pe Hyllos să-i ajute [4]. Heracles aude vocea fiului său, se sprijină pe brațul lui, dar durerile se intensifică, și el se roagă în spasmuri către Hyllos, să-i înfigă sabia în piept, curmându-i durerile, pe care mama fără de Dumnezeu a lui Hyllos i le-a cășunat. Cu un blestem asupra Deianeirei și cu rugămintea cătră Hades, să-l primească cât de curând, se termină această scenă, agitată de cumplite dureri, și cuvântarea lui se îndreaptă spre trecut, care, asemănat cu prezentul, arată adevărata icoană a suferinței sale. In lupte cumplite cu leul din Nemea, cu hidra din Lerna, cu armata acea de monștri cu trupuri amestecate din om și din cal, cu mistrețul erymantic și cu câinele cu trei capete din Infern, în fine, cu balaurul, care păzia merele de aur la capătul pământului — și în alte munci fără de număr a biruit. Dar nu i-a fost dat să cadă în toiul luptelor cu atâția monștri, nici de mâna unui viteaz, ci de mâna neînarmată a unei muieri. Și ajuns-a *el*, Heracles, care în mijlocul celor mai puternice suferinți n'a știut ce e plânsul, să plângă acum ca o femeie, urlând de durere.

„Fie-ți milă de mine, apropie-te și privește acest trup sfâșiat. Priviți cu toții acest tablou jalnic . . . Hades, ia-mă ! Zeus, aruncă asupra mea fulgerul tău, ca să mă sdrobească ! Ha, dacă ești într'adevăr fiul meu, arată-te demn de sângele ce-l porți în vine și adă-mi aci, târând-o din casă, pe maică-ta, dă-o pe mâna mea" . . .

Același gând sălbatec de răzbunare, care-i întrerupe gemetele de durere pela începutul monologului, îi țâșnește din gura încleștată la sfârșitul lui . . . „Chiar dacă nici să mă târăsc nu voiu mai putea, voiu pune totuși mâna pe criminala, care mi-a făcut această durere, și voiu arăta lumii întregi, că știu să mă răzbun pe nemernici, chiar și după moarte . . ."

Cu vorbe sfioase, Hyllos caută să-i arate tatălui său că Deianeira a greșit fără voie, gândindu-se numai la binele lor comun, și că atunci, când a aflat ce efect a avut fapta ei, s'a sinucis.

In loc de un cuvânt de compătimire pentru aceea, care i-a fost atât de credincioasă tovarășă de viață, printre dinți îi țâșnește cuvântul de ură : „Cum ? S'a sinucis, înainte de ce a murit de mâna mea, cum se cuvenia" . . . Au trecut, fără înțeles, pe lângă urechea lui, toate motivele de scuză, aduse de Hyllos pentru maică-sa. Din sentimentul lui de ură față de Deianeira îl sgudue doar numele lui Nessos, pe care Hyllos i-l destăinuește ca autor al faptei Deianeirei.

Atunci Heracles își aduce aminte de acel oracol, pe care i l-a spus tatăl său, că moartea nu-i va veni dela om viu, ci dela un mort. In grabă dă ordin să strângă în jurul său toate neamurile, pentru a lua parte la ceremonia înmormântării. Numai după ce Hyllos îi arată, că această aducere a rudelor din Tiryns și din Theba e imposibilă, se supune sorții și dă dispozițiile necesare pentru arderea chinuitului său trup pe muntele Oeta și pentru căsătoria fiului său cu frumoasa fată a lui Eurytos, contra căreia Hyllos se opune vehement la început, dar la urmă, amenințat de blestemul lui Heracles, se supune [1].

Cortegiul pornește spre muntele Oeta. Heracles vrea

să ajungă, fără nici un cuvânt de durere, la locul izbăvirii. Numai Hyllos nu-şi poate stăpâni mâhnirea, că Zeus, care e părintele lui Heracles, suportă în ticnă aspectul unor astfel de chinuri. „Cine poate măsura viitorul? Ziua de astăzi este însă zi de durere pentru noi, de ruşine pentru zei. Iar cel mai chinuit dintre oameni este acesta".

Cu câteva cuvinte tot atât de sumbre ca şi ale lui Hyllos, corul invită pe Iole, care între timp ieşise din palat, însoţită de servitorime, ca să urmeze cortegiul, părăsind casa, unde văzuse decurând o moarte îngrozitoare şi multă durere. „Dar nimic dintre acestea nu se întâmplă fără voia lui Zeus" [1].

Astfel, şi această tragedie se termină cu accentuarea aceleiaşi convingeri religioase a lui Sofocles, că oriunde şi în viaţa fiecărui individ, chiar în suferinţa celui mai puternic om, se manifestă o ordine cosmică, care e voinţa lui Zeus [2]. Însăşi această concepţie, care se apropie atât de mult de theodicea lui Aischylos, fixează tragedia aceasta aproape de influenţa aischyleică, iar cuvintele de răzvrătire ale lui Hyllos, care împreună cu tatăl său aparţine lumei supraomeneşti, ne amintesc de răzvrătirea titanului Prometheus din tragedia lui Aischylos [3].

Cu această fixare în timp a *Trachiniilor* se lichidează şi controversa în jurul priorităţii lui *Heracles* al lui Euripides, pe care U. Wilamowitz, K. Dieterich, Tycho Wilamowitz şi alţii [4], o întemeiază îndeosebi pe asemănarea dintre cele două scene, în care, la Sofocles ca şi la Euripides, Heracles e prezentat dormind pe scenă. K. Reinhardt [5] a dovedit, cred, îndeajuns că, făcând chiar abstracţie de celelalte argumente, aduse pentru fixarea în timp a *Trachiniilor* înaintea lui *Heracles*, scena din *Trachinii* e tot atât de sofocleică, pecât de euripideică e scena din *Heracles*, şi că mai curând se poate înţelege o amplificare a scenei sofocleice de către Euripides, decât o scurtare a scenei euripideice de către Sofocles.

Sfârşitul *Trachiniilor* a ademenit pe unii cercetători să vadă în Heracles pe eroul tragediei, iar în ceea ce face şi suferc Dianeira numai pregătirea pentru catastrofa acestuia.

Este adevărat că suferința lui e mare, dar spectatorul nu se înduioşează, ci se îngrozeşte de ea, şi rămâne îngrozit de întreaga lui atitudine, chiar după plecarea cortegiului. Curățirea sufletească, acea κάθαρσις τῶν παθημάτων, cerută de Aristoteles, nu se produce la priveleştea ființei lui Heracles, ea se întâmplă însă, de câte ori ne gândim la Deianeira.

Heracles nu e eroul *Trachiniilor*. Figura lui e introdusă în partea a doua a piesei, pentru ca prin contrast să se aprofundeze tragicul Deianeirei. Nicăiri ca în *Trachinii* tragicul femeii nu s'a evidențiat mai puternic prin contrastul față de acela, care i-a fost tovarăş de viață.

Ea, ființă fină, cea mai fină femeie, care a apărut pe scena Atenei [1] — el, cel mai grosolan bărbat, pe care l-a creat fantezia elină. Ea, gândindu-se continuu la soțul său şi încercând totul, pentru a-şi menține dragostea lui — el, înşelând-o mereu şi gândindu-se, la sfârşitul vieții, doar cu durere că n'a pierit de mâna lui. Ea, murind atât de discret — el, cerând să i se aducă toate neamurile la arderea sa pe rug. Lipsa de măsură a lui, accentuată atât de puternic de Sofocles, e necesară pentru tragedia ei, care-şi găseşte adâncimea în cea mai mare grosolănie a lui, acea uitare continuă a ei [2], întreruptă doar de regretul, că ea n'a murit ucisă de mâna lui.

Poate din acest motiv, în *Trachinii* nu se aminteşte nimic de îndumnezeirea lui Heracles, dată de legendă şi arătată în *Filoctetes* al lui Sofocles, chiar dacă, după ultimele cuvinte ale corului, în mintea spectatorului apare Heracles, ridicat de aceeaşi voință a lui Zeus între zeii Olimpului [3] . . .

Din analiza şi interpretarea *Trachiniilor*, dată de noi, trebue să conchidem că această tragedie nu prezintă calități egale cu cele din dramele lui Sofocles, alcătuite la apogeul activității sale. Inconsecvențele, constatate de atâția critici şi unele din ele confirmate şi în studiul de față, ne silesc să considerăm *Trachiniile* ca operă de tinerețe a autorului. Avem convingerea că şi ceilalți interpretatori vor ajunge cu atât mai curând la aceeaşi concluzie, cu cât vor analiza mai atent structura exterioară şi interioară a tragediei şi se vor feri de opinii *a priori*, sugerate de predecesori.

Antigona

O problemă, care în partea a 2=a a lui *Aias* e numai schiţată, formează, desvoltată cu toate peripeţiile unei acţiuni dramatice, subiectul celei de=a treia tragedii, care ni s'a păstrat dela Sofocles: *Antigona*. E vorba de opreliştea înmormântării cuiva, pe care însă o rudă apropiată, în cazul defaţă sora celui mort, crede că trebue s'o săvârşească, cu orice sacrificiu pentru sine [1]. Din aceste două fapte deci, opreliştea înmormântării şi săvârşirea ei de către fecioara=eroină Antigona [2], Sofocles a creat una din cele mai puternice tragedii ale antichităţii şi ale omenirii. Hegel şi şcoala lui văd chiar în *Antigona* cea mai strălucită şi mai mulţumitoare operă de artă din tot ce ni=a dat strălucit lumea antică şi cea modernă [3], şi aceasta din cauza că, în această operă sofocleică, filosoful german a găsit cel mai bine realizată concepţia sa fundamentală despre auto=desăvârşirea spiritului şi despre fiinţa tragediei. După el, conflictul tragic din orice dramă constă în lupta dintre două principii opuse, dar cu îndreptăţire egală. Contrastul principal se manifestă între conceptul *stat*, care e identic cu principiul vieţii morale în generalitatea lui spirituală, şi între conceptul *familie*, identic cu moralitatea naturală. Conflictul acesta tragic e cel mai bine desvoltat în *Antigona* [4], unde în mod plastic e înfăţişată colizia dintre cele două puteri morale. „Aici intră în colizie cu dreptul statului iubirea de familie, un lucru sfânt, intim, aparţinător simţirii, din care pricină se numeşte şi legea Zeilor din Infern. Creon nu e tiran, ci o putere morală egală. Creon are dreptate, el susţine că legea statului, autoritatea stăpânirii trebue respectată şi că e pedepsit cine o calcă. Fiecare din aceşte două părţi realizează numai *una* din puterile morale, are numai *una* din ele ca cuprins, şi aceasta este unilateralizată, iar senzul veşnicei dreptăţi este, că ambele ajung să n'aibă dreptate, pentrucă sunt unilaterale, dar şi ambele să aibă dreptate" [5].

Această concepţie hegeliană, care a stăpânit lumea cultă aproape un secol, n'a fost însă singură în veacul al 19=lea. Hans Schrader [6] a arătat că, la începutul veacului al 19=lea,

există trei concepţii asupra tragediei sofocleice: una curat estetică, reprezentată prin clasicismul şi, ulterior în alt mod, prin romantismul german; una etică, reprezentată prin Hegel şi şcoala lui, şi a treia, care cuprinde pe amândouă şi are mai mult suflu religios, a lui Hölderlin.

Faţă de aceste trei concepţii se iveşte, la sfârşitul veacului al XIX-lea, a patra, întemeiată pe introducerea psihologiei în interpretarea textelor sofocleice, îndeosebi de către E. Bruhn. Cartea lui T. Wilamowitz despre tehnica dramatică a lui Sofocles este a se considera ca o reacţiune împotriva acestei tendinţe psihologistice în interpretarea tragediilor lui Sofocles [1].

Problema, astfel pusă şi parte aprobată, parte combătută, a adus la o adevărată problematică a acestei tragedii [2], care a suscitat o bogată şi continuă discuţie, neterminată încă nici astăzi.

Afară de această problemă esenţială, referitoare la poziţia intimă a celor două lumi, reprezentate prin Antigona şi Creon, s'a ridicat dela apariţia cărţii lui Tycho Wilamowitz o puternică controversă asupra unor incongruenţe ale acţiunii dramatice din *Antigona*. Indeosebi faptul că, până la apariţia pe scenă a lui Teiresias, corpul lui Polyneikes trece ca înmormântat, dar din gura bătrânului profet theban aflăm, că bucăţi din corpul lui sunt duse de câini şi paseri până la altarele zeilor [3], a determinat pe A. B. Drachmann [4], să emită ipoteza că textul *Antigonei* prezintă o dublă elaborare: una, care avea ca premisă înmormântarea definitivă a lui Polyneikes în cripta Labdachizilor [5], modificată însă de a doua elaborare, care prevede numai o înmormântare simbolică. La cea de-a doua elaborare a fost nevoie să se schimbe textul din locurile, privitoare la înmormântarea definitivă. Rămânând însă urme ale celei dintâi elaborări, s'au ivit astfel incongruenţe.

Aceste incongruenţe, cărora li adaogă altele, Tycho Wilamowitz caută să le explice prin principiul general, care stă la baza lucrării sale, că Sofocles, fiind un mare şi rafinat cunoscător al scenei şi al publicului, a căutat statornic să realizeze un cât de puternic efect dramatic a fiecărei scene

în parte, fără a se gândi la o motivare exactă şi logică a fiecărei întâmplări şi fără a urmări măcar o caracterizare unitară, amănunţită şi completă din punct de vedere logic şi psihologic [1] a personagiilor sale. Problemă de tehnică dramatică deci, care a preocupat şi preocupă încă în mod intensiv pe filologii şi literaţii, devotaţi clasicismului elin [2].

Dar chiar în privinţa fiinţei Antigonei, ea însăşi, nu s'a ajuns până astăzi la o concepţie unitară. Pe când unii dintre interpretatorii tragediei sofocleice văd în fiinţa ei pe fecioara-eroină, care, pentru a salva un principiu moral, impus de legile nescrise, se sacrifică după o luptă înverşunată cu tiranul cetăţii, pe când deci pentru unii ea este, ceea ce a numit-o Goethe, „die schwesterlichste der Seelen" [3], pentru alţii ea este o anarhistă veritabilă, care merită cu drept cuvânt moartea, deoarece, mândră din cauza descendenţei sale din neamul Labdachizilor, ea înmormântează pe Polyneikes numai din consideraţiuni de familie şi rosteşte raţionamentul din v. 905—912 uumai spre a jigni pe Creon, cu al cărui fiu, Haimon, este logodită [4].

S'a mers chiar atât de departe, încât i s'a tăgăduit Antigonei rolul de eroină a tragediei, susţinându-se că eroul tragic este Creon [5], deoarece el singur are o vină tragică.

Nici de unde şi-a luat Sofocles subiectul *Antigonei* nu se ştie precis. Pecând unii cred că este o invenţie a autorului [6], alţii susţin că cuprinsul tragediei trebue să fi fost cunoscut spectatorilor din tradiţia epică [7] sau dintr'o legendă locală thebanică, de care nu ştie nimic nici poezia epică nici cea lirică [8], ci era legată, ca legendă etiologică, de un loc din faţa unei porţi a Thebei, care poartă numele de Ἀντιγόνης σύρμα. Alţii în sfârşit văd în *Antigona* o înrâurinţă a sfârşitului tragediei Ἑπτὰ επὶ Θήβας a lui Aischylos [9].

Iată deci atâtea chestiuni, cari îşi anunţă greutăţile chiar în prolog.

In atmosfera crepusculară a dimineţii, care inaugurează prima zi, lipsită de groaza asediului Thebei de către cei şapte luptători, veniţi în tovărăşia lui Polyneikes, apar în faţa palatului regal Antigona şi sora ei, Ismena. Antigona infor-

mează pe soră-sa, că, la atâtea nenorociri [1] şi dureri, venite asupra familiei lor, se adaogă acum una nouă: în oraş s'a răspândit ştirea despre un edict al lui Creon, ca Eteocles, care a luptat şi a murit pentru patrie, să fie înmormântat cu toate onorurile, iar nenorocitul de Polyneikes să fie lăsat, nepláns de nimeni şi neîngropat, pradă paserilor şi câinilor. Cine va călcă acest ordin, va fi pedepsit cu moartea prin lapidare. Bunul Creon — aşa-l numeşte, cu amară ironie, Antigona — a dat acest ordin îndeosebi pentru ele, surorile, rămase vii din neamul aceluia, pe care amândouă au deopotrivă datoria să-l înmormânteze. Antigona e hotărîtă să-şi facă această datorie şi cere ajutorul Ismenei. De răspunsul ei depinde, dacă ea, Ismena, poate fi socotită o fiinţă nobilă şi vitează, sau o ticăloasă, născută din neam de nobili [2].

Ismena, tipul fetei simple, fricoase şi supuse, recunoaşte că soră-sa are dreptate în hotărîrea ei, dar mărturiseşte că ea nu se simte în stare să lupte împotriva puterii şi caută să abată şi pe Antigona dela hotărîrea ei. Aceasta se îndepărtează, mergând la datorie. Ismena intră în palat.

G. Kaibel [3] vede în felul cum e alcătuit prologul *Antigonei* o scădere. Nu e motivată nici apariţia surorilor, nici faptul de ce ele, care doar trăesc împreună, îşi încep convorbirea deabia, când ies amândouă din palat. Dacă Ismena ar fi ieşit b. o. mai înainte, spre a aduce o jertfă, şi Antigona ar fi venit la ea cu veştile, pe care le comunică, totul ar fi bine motivat. Dar aşa, scena-prolog e cel mult asemănătoare unei simple scene expoziţionale. Surorile vin şi vorbesc, numai pentrucă începe drama.

Din cauza acestui inconvenient, C. Robert [4] îşi închipue că, imediat după sosirea ştirii despre moartea fraţilor săi, Antigona se repede pe câmpul de luptă, unde se găseşte şi Creon, care ordonă, ca Eteocles să fie înmormântat imediat. Antigona ia parte la această înmormântare [5]. Când însă vrea să facă acest ultim serviciu lui Polyneikes, aude dela păzitorii, puşi de Creon lângă corpul acestuia, despre edictul tiranului şi tot dela ei află, că edictul acesta se

referă îndeosebi la Antigona şi Ismena; Creon va veni în=curând la palat, spre a promulga personal edictul.

H. Jordan [1] şi T. Wilamowitz [2] văd însă în comuni=carea şi în cererea, pe care Antigona are să le facă Isme=nei, o motivare excelentă a apariţiei lor.

Intr'adevăr, tehnica dramatică a lui Sofocles ne înfăţi=şează adeseori scene, în care apariţia unor persoane sau descrierea unor evenimente nu sunt motivate îndeajuns, de=oarece în concepţia dramaturgului antic, şi îndeosebi în acea a lui Sofocles, nu logica strictă a întâmplărilor mărunte, aduse pe scenă, ci efectul dramatic al fiecărei scene în parte şi impresia de ansamblu a operei asupra spectatorilor erau lucrul principal. Şi spectatorii atenieni n'au întrebat, desigur, de unde ştie Antigona despre edictul lui Creon [3], cum nu s'au interesat nici de motivarea altor lucruri, cari puteau fi cunoscute din antecedenţele acţiunii dramatice, sau erau uşor de întregit în mintea lor, şi nu prejudiţiau efectul scenei [4]. Dimpotrivă, prin această tehnică a sa, Sofocles produce, dela început, o încordare puternică în sufletul spectatorilor, concentrând intenţionat acţiunea prin înfăţişarea nervoasă a câtorva fapte, care ajung pentru lămurirea auditoriului şi pironirea atenţiunii lor asupra celor ce urmează [5].

Figura Ismenei, descrisă de poet cu multă simpatie, este luată din legenda thebanică, spre a servi aici ca con=trast Antigonei. Caracterizarea ei aparţine însă întreagă lui So=focles. Bună, blajină şi supusă autorităţii, ea nu desaprobă hotărîrea Antigonei, pe care nu poate s'o urmeze din slă=biciune feminină, cum mărturiseşte ea însăşi [6]. Nu e în firea ei, să încerce mai mult decât îi este îngăduit femeii. Şi=a=poi nici n'are senz să se opună ea, ca femeie, hotărîrii luate de autoritatea statului, reprezentată printr'un bărbat [7]. Deaceea hotărîrea surorii sale i se pare o nebunie [8], pe care o înţelege, dar o crede foarte primejdioasă pentru ea.

Această figură de contrast e întrebuinţată aci ca şi în *Electra*, cu deosebirea că Chrysothemis este o ființă imorală, care ştie ce e bine, dar refuză să=l facă din egoism, pecând Ismena nu poate să facă binele, pe care=l cunoaşte, din slă=biciune inerentă firii femeii [9]. Deaceea spectatorii atenieni

n'au desaprobat cu siguranță acest tip normal de fată [1], cum nici Sofocles n'a desaprobat-o Căci mai târziu, când, în fața lui Creon, Antigona e descoperită ca ceea ce a călcat edictul, ea e gata să împartă soarta cu sora sa, manifestând acel curaj, caracteristic femeii, care nu se teme de dureri, deoarece ea e sortită să creeze prin durere, dar n'are inițiativa atacului, caracteristică curajului bărbătesc[2].

Prin însuşirea acestui curaj, Antigona se ridică peste sora sa, peste orice femeie, ca ceva neobicinuit, puternic, supraomenesc [3], şi numai ca atare poate ținea piept puterii adverse, personificată în Creon. Ceea ce mai târziu, la Euripides, se prezenta ca voce internă a eroului, pentru a-l opri dela o acțiune, se prezintă aci concretizat în persoana Ismenei, întrebuințată de poet şi pentru alt scop al tragediei sale: pentru a izola prin refuzul ei, pentru a singulariza pe principalul conducător al acțiunii dramatice, lăsându-l să ducă *singur* lupta [4] pentru principiul său de viață, care, în cazul de față, este o poruncă veşnică, nescrisă, dictată de zeitățile Infernului, dar şi de *vocea sângelui* [5].

Urmând aceste porunci a vocii sângelui, Antigona, părăsită de ultima ființă, care era datoare prin aceleaşi legături, să-i stea alături în lupta hotărîtă de ea, porneşte singură la datorie, luând drumul spre locul unde se găsia corpul lui Polyneikes, pentru a-l putea înmormânta încă până la răsăritul soarelui [6]. Ismena intră în palat.

Corul, alcătuit din bătrâni ai oraşului, păşeşte în orchestră, preamărind raza soarelui, care, după atâta vreme, răsare ca cea mai frumoasă lumină, ce-a lucit vreodată deasupra Thebei, scăpată de duşmanii, pe cari Polyneikes i-a adus. Zeus a doborît cu fulgerul pe îndrăznețul, care cu cuvinte semețe, urîte totdeauna de Regele zeilor, şi cu zângănit de arme s'a repezit pe zidurile cetății asediate. El, căzu cu torța incendiară în mână [7], iar pe lângă el toți şapte comandanți ai armatelor duşmane. Căzură şi cei doi frați, unul de mâna celuilalt. Astfel a sosit Nike, vestita, răsplătind Theba. Războiul s'a sfârşit. Rugăciuni la templele zeilor şi preamărirea lor prin coruri nocturne sub conducerea lui Bacchus cuvine-se a se face.

Noul rege al Thebei, Creon, apare cu suita sa şi anunţă corului, care reprezintă poporul theban, că, după moartea fiilor lui Oidipus, el a devenit stăpânul legitim al cetăţii. In această situaţie de răspundere el nu înţelege să tacă, când s'ar ivi o primejdie pentru stat, nici să preţuească vr'un prieten mai presus de patrie sau să socotească chiar prieten pe un duşman al pământului strămoşesc. In temeiul acestor principii promulgă el personal edictul său în privinţa lui Eteocles şi a lui Polyneikes, care venind cu foc şi sabie împotriva patriei sale, trebue lăsat neînmormântat şi neplâns, pradă paserilor şi câinilor [1].

Repetarea aceasta a edictului a fost comentată în mod felurit. E. Bruhn [2] crede că Creon repetă proclamaţia sa, deoarece îşi face plăcere, s'o audă din gura proprie. K. Strobel [3] vede în întreaga expunere a lui Creon o iubire puternică pentru stat, o grijă părintească pentru binele cetăţenilor, o concepţie înaltă despre chemarea sa. Edictul Regelui în privinţa fraţilor este o necesitate politică, pentru care el vrea să afle înţegere la cor.

Explicaţia noastră e mai firească: Repetarea edictului este o parte a programului său de guvernământ. Toate principiile enunţate de Creon tind să fie o justificare a opreliştei înmormântării lui Polyneikes, pe care nici un cetăţean evlavios n'o putea aproba [4]. Ba şi mai mult,repetarea aceasta a edictului, care formează temeiul acţiunii dramatice şi determină situaţia lui Creon în dramă şi soarta lui finală, e necesară pentru ilustrarea forţei adverse, a lumii opuse Antigonei.

Corul primeşte ordinul lui Creon cu supunere, dar şi cu vădită rezervă. „E în puterea ta să aplici orice lege, atât în privinţa morţilor, cât şi în privinţa noastră, a acelora care trăim". Dar desigur adaogă în gând: Răspunderea rămâne numai a ta [5]. Deaceea, când Creon li porunceşte să fie păzitori ai celor ordonate, corul, crezând că e comandat să fie strajă lângă mort, răspunde cu cuvintele: „Insărcinează cu aceasta pe cineva mai tânăr" [6]. Iar după ce Creon li spune că lângă cadavrul lui Polyneikes sunt păzitori şi că lor li se cere numai să nu fie slabi faţă de cei ce ar îndrăsni să

calce edictul, corul răspunde iarăşi, rece şi rezervat: „Nu cred că este cineva aşa de prost, ca să-şi dorească moartea".

Iată însă că demonul ce vorbeşte prin vocea sângelui, lumea cealaltă, reprezentată de Antigona, încrucişează fulgerător voinţa şi hotărîrea lui Creon. Sau, mai precis, a încrucişat-o, înainte de grandilocventa apariţie a tiranului. Un păzitor intră speriat în orchestră, şi, cu multe plecăciuni în faţa stăpânului, vrea să-i spună ceva neaşteptat, sguduitor, dar ezită. Provocat de Creon, să spună odată, ce are de spus, el ocoleşte şi mai departe cuvântul limpede, până ce, împintenit de nerăbdarea lui Creon, izbucneşte tremurând: „Cineva a îngropat chiar acum mortul şi după ce a presărat praf uscat peste trupul lui şi a îndeplinit formele rituale trebuincioase [1], a dispărut". — „Ce spui? Ce om a putut cuteza să facă aceasta". — Creon e sguduit puternic de această, atât de imediată, lovitură. Şi când, după povestirea atât de hazlie a păzitorului, despre felul, cum numai tras la sorţi a venit să anunţe fapta, corul exprimă timid părerea, că înmormântarea aceasta „ar putea fi opera vreunui zeu", Creon izbucneşte: „Dar încetează cu astfel de vorbe, înainte de ce mă înfuriu, ca să nu-ţi arăt că eşti bătrân şi prost. Cum s'ar fi putut zeii îndrepta cu grijă spre cadavrul aceluia, care pornise să li distrugă templele cu foc, să li distrugă pământul şi legile? Văzut-ai vr'odată pe zei cinstind pe ticăloşi? Nu se poate. Ci oameni din oraş, cetăţeni nemulţumiţi cu regimul său, nevrând să-şi plece capul în jugul domniei sale [2], au corupt pe paznici cu bani, ca să-i calce porunca. Banul e doar cea mai mare nenorocire pentru oameni. El distruge cetăţi, perverteşte sufletul omenirii, îndemnându-l la fapte mârşave şi la nelegiuiri. Cine s'a lăsat cumpărat, ca să facă această fărăde-lege, va fi pedepsit. Şi el jură la Zeus că va spânzura de vii pe toţi paznicii, dacă nu-i vor descoperi pe făptaş".

Cu afirmaţiunea că el nu e vinovat de această faptă, cu bucuria că a scăpat de pedeapsă şi cu asigurarea, de a nu mai veni în faţa lui Creon, paznicul se îndepărtează. Creon intră în palat. Corul intonează întâiul său *stasimon*, acel cântec despre străşnicia omului, care a fost atât de

mult comentat şi care a rămas încă totuşi una din problemele neresolvate ale operei lui Sofocles.

„Multe minunăţii [1] mai există : mai minunat decât toate este omul. El a pus stăpânire pe mări, el munceşte cu plugul, an de an, Pământul, această supremă zeitate. nepieritoare, inepuisabilă. A ajuns domn peste toate vietăţile lumii, peste paseri, animale sălbatice şi tot ce viază în fundul mărilor. El a înfrânat calul şi a pus la jug pe neobositul taur. A învăţat apoi limba şi gândirea întraripată şi orânduirea de state, precum s'a deprins să se ferească de frig şi de ploaie şi să prevadă şi viitorul. Numai să scape de Hades n'a găsit mijloc, deşi a găsit leac contra boalelor. Inzestrat cu ingeniositate uluitoare pentru diferite arte, el merge fie spre rău fie spre bine şi devine ὑψίπολις, un păstrător al statului, cinstind [2] legile pământului şi dreptul divin, devine însă ἄπολις [3], nimicitor de stat, fără stat, când n'are în sine binele fără semeţie. Cine este aşa, nu-l doresc nici tovarăş de cămin, nici tovarăş de gânduri".

Ce înseamnă acest cântec? La cine se referă el? Unii critici îl socotesc în afară de acţiunea dramatică a Antigonei [4]. Cum însă în opera lui Sofocles nu se desăvârşeşte încă stingerea rolului corului ca persoană dramatică, aşa cum vede H. Patin [5], alţi comentatori şi critici cred că acest coral se potriveşte, numai la sfârşit, cu situaţia dramatică, dar că n'a izvorît din ea [6]. Alţii, în fine îl văd în strânsă legătură cu această situaţie şi-l referă, unii la făptaşul necunoscut al înmormântării, deci indirect la Antigona [7], alţii la Creon [8], alţii, în sfârşit, la amândoi [9].

Singură această deosebire de vederi, în privinţa unei singure probleme dintr'o singură tragedie elină, ni dovedeşte că interpretarea textelor greceşti în general şi a celor al tragediei în special are încă multe probleme de deslegat.

In acest stasimon, Sofocles porneşte, desigur, dela ceea ce se petrece în dramă. Cineva, pe care corul la început îl crede în legătură cu zeii [10] şi pe care el nu-l cunoaşte, când intonează acest cântec, dar care e fiinţă omenească, cum aude şi din gura lui Creon, a înmormântat pe Polyneikes

în mod simbolic, împotriva edictului, dat de suveranul statului. Aceasta este un δεινόν, o faptă care inspiră în acelaşi moment admiraţie şi groază, îndeosebi pentru bătrânii thebani, cari cu puţin înainte [1] afirmaseră, că nimeni nu e aşa de nebun, ca să făptuească aşa ceva, ştiind bine că-l aşteaptă pedeapsa cu moartea.

Dar această faptă a unui necunoscut este numai un imbold pentru poet. In sufletul lui se îngrămădesc, îndată-ce începe să cânte πολλὰ τὰ δεινὰ κοὐδὲν ἀνθρώπου δεινότερον, tot ce stă în legătură cu această δεινότης a omului. In tragedia *Antigona*, ea însăşi, s'au petrecut doar atâtea grozăvii, amintite în decursul acţiunii: nenorocirea lui Oidipus, moartea atâtor luptători , nimicirea reciprocă a celor doi fraţi, Eteocles şi Polyneikes, ordinul dat de Creon împotriva legilor nescrise, de a nu se înmormânta Polyneikes şi, în sfârşit, înmormântarea acestuia [2].

Şi predecesorul său, Aischylos, şi-a început la fel cântecul atunci, când, în *Choephoroi*, sub sugestia diabolică a Electrei, Orestes şi-a fixat planul uciderii Clytemestrei şi a lui Aigystos : πολλὰ μὲν γᾶ τρέφει δεινὰ δειμάτων ἄχη . . . La Aischylos ideea se continuă, arătându-se urmările prea marei îndrăsneli din partea bărbatului şi a prea înfocatei pasiuni a inimii femeii şi terminându-se cu aceeaşi idee despre Δίκη ca şi la Sofocles, numai în senz negagativ : „Dacă orice veneraţie a legilor lui Zeus e călcată în picioare şi toate marginile impuse firii omeneşti sunt nesocotite, atunci se clatină temeiurile Dreptăţii“ [3].

Pentru Sofocles, însuşi spiritul omului, care caută în acea vreme să se individualizeze după preceptele iluminioniste ale sofiştilor, dar pe care patriotul atenian voia să-l ferească de excese, este un δεινόν. Nu atât de mult prin creaţiile sale în orice domeniu şi prin stăpânirea întregei naturi, afară de taina morţii, ci mai mult poate prin faptul că această fiinţă omenească, înzestrată cu atât de misterioase puteri de creaţie, are posibilitatea să se hotărească singură pentru bine sau rău [4] şi să cinstească sau să calce în picioare normele create de ea însaşi, ba chiar legile pământului şi dreptul suveran al zeilor [5].

Au deci dreptate W. Schmid [1], când susține că în acest stasimon Sofocles are în vedere radicalismul raționalistic al sofiștilor, care în acea vreme se lăția tot mai mult printre intelectualii Atenei, și A. Lesky [2], care și el vede în acest coral o atitudine a lui Sofocles împotriva sofiștilor, cari caută să creeze un spirit nou în afara și în contra tradiției.

Numai că față de uniformitatea vieții din perioada eroică a culturii eline, realitatea vieții individuale a început a i se evidenția deja lui Solon, care, în elegia sa adresată Muselor [3], ni descrie, cum această viață uniformă s'a desfăcut în preocupări individuale, ca cea a marinarului, a pescarului, a agricultorului, a meseriașului, a poetului, a profetului, a medicului, — toate stăpânite de o singură normă : acea a câștigului ; cum însă toate aceste categorii trăesc în nesiguranță [4], n'au nici o țintă, și deaceea, la urma urmei, destinul devine stăpân pe toate, aducând muritorilor bine și rău [5], iar de impărțirea binelui și răului dispune, în cele din urmă, tot *Dike* [6].

Nu se cetesc aceste idei și în stihurile cântecului nostru ? Cu deosebire numai, că știința aceasta a omului practic, care e Solon, se transformă la Sofocles în știință cu caracter tragic : omul, el însuși, e pus în dilema să aleagă între bine și rău : el însuși și *singur*.

Dar ideea că omul a câștigat stăpânirea peste celelalte vietăți numai prin puterea spiritului său, care se vădește tot atât de bine în îndeletniciri mărunte ca și în creații mari, cum sunt statul și normele lui, se găsește și la Anaxagoras și la Archelaos [7], și cum Anaxagoras e contemporan cu Sofocles, nu este exclus ca acesta să fi fost influențat de ideile filosofului.

Iată deci atâtea și atâtea idei, care s'au îmbulzit sub fruntea poetului atenian, când a început să scrie neperitorul său cântec despre străşnicia omului. Sugerat de acțiunea dramatică, dar plutind peste ea ca concepție generală a tragicului omenesc, stasimonul acesta se referă în primul rând la făptașul necunoscut al înmormântării, cuprinde însă și un avertisment pentru Creon, care cu edictul său a călcat dreptul nescris al zeilor și deci poate fi ruinător de stat [8].

Deabia şi-a terminat cântecul, când — minune pe care n'o crede ochilor — corul vede pe Antigona, adusă de acelaşi paznic. „Fiică nenorocită a unui nenorocit părinte!" este exclamarea lui şi ἀφροσύνη caracterizarea faptei ei [1].

Paznicul se prezintă în aceeaşi formă de naivă şiretenie ca şi la prima lui apariţie. Numai că aici nu groaza de Creon e sentimentul principal, ci orgoliul: orgoliul celui mic, de a fi făcut ceva pe placul celui mare şi puternic. Şi Creon apare tocmai la timp [2]. Egoist, paznicul reclamă pentru sine meritul, de a fi prins pe Antigona asupra faptului înmormântării din nou a corpului lui Polyneikes. „De data aceasta nu sorţul a hotărît, ci a mea este descoperirea, şi nu a altuia". Aceasta îi procură bucurie neaşteptată, după spaima ce-a tras-o de pe urma ameninţărilor lui Creon.

Nici acestuia nu-i vine să creadă ce vede şi ce aude. „Eşti în toate minţile, şi ceea ce spui e adevărat?" exclamă el. Deabia după ce paznicul precizează că a văzut pe Antigona înmormântând pe Polyneikes şi susţine că ceea ce vorbeşte este sigur şi limpede [3], Creon e nerăbdător să asculte, cum s'a întâmplat această fără-de-lege.

Pe larg, cu vorbe făloase, amestecate cu sentinţe din popor şi cu glume neobicinuite în stilul tragic, povesteşte paznicul, cum, îngrozit de ameninţările lui Creon, el şi tovarăşii săi s'au retras pe muchea unui deal, ca să nu-i ajungă mirosul cadavrului, şi cum s'au îmbărbătat mereu cu cuvinte aspre, ca să nu adormă. Deodată o furtună îngrozitoare umplu tot şesul, unde se afla mortul, cu praf des, întunecând întreg văzduhul. Prin acest vârtej Antigona a venit la corpul fratelui său, jălind cu voce puternică, când l-a văzut descoperit, şi blestemând pe cei ce au îndepărtat praful, pe care-l aşternuse la întâia ei vizită. „Imediat aduce cu mâinile praf uscat, pe care-l aşterne peste mort, turnând deasupra o întreită libaţiune. Ne-am repezit la ea, am prins-o, fără ca ea să se fi înspăimântat câtuşi de puţin, şi am întrebat-o asupra faptei ei de mai înainte şi asupra celei recente: nici o tăgadă. Aceasta-mi procură plăcere, dar şi durere. Căci e plăcut să scapi, tu însuţi, din nenorocire, dar e neplăcut să arunci acolo pe prietenii tăi. Dar toate

acestea au puţină valoare faţă de salvarea mea“, termină paznicul descrierea, cu egoismul lui firesc, pe lângă care frica de Creon pe de-o parte, o admiraţie mută şi un sentiment de milă faţă da Antigona pe de alta, domină fiinţa lui.

Antigona, care în tot timpul acesta se găseşte pe scenă, cufundată în gândurile sale, e apostrofată deodată de Creon: „Tu, care stai cu capul plecat la pământ, confirmi tu sau tăgădueşti această faptă?“ Ca trezită din altă lume, din lumea ei, fecioara-eroină ridică capul şi, cu ochii ţintă în ochii lui Creon, afirmă: „Da, am făcut şi nu tăgăduesc fapta“. — „Şi ştiut-ai tu că a existat un edict, care opria aceasta?“ — „Da, am ştiut. Edictul era doar public!“ — „Şi cu toate acestea ai îndrăsnit să calci aceste legi?“ — „Da! Căci nu Zeus a promulgat acest edict, nici Dike, care locueşte împreună cu zeii Infernului, n'a aşezat aceste legi pentru oameni. Şi-apoi nici nu mi-am închipuit, că edictele tale sunt atât de puternice, încât, pornite dela un muritor, cum sunt, pot înfrânge legile nescrise şi nestrămutate ale zeilor şi care nu sunt nici de astăzi, nici de ieri, ci trăesc veşnic, fără ca cineva să ştie, din care timpuri au venit. Şi n'am voit să fiu pedepsită de către zei pentru călcarea acestor legi, temându-mă de voinţa unui muritor“.

Aceasta e lumea Antigonei: sfinţenia principiilor veşnice de respectare a morţilor de sânge, pietatea faţă de legile lor nescrise şi imuabile, *iubirea* ei faţă de aceşti morţi [1]. Ea ştie că trebue să moară, vede însă un câştig în faptul că poate muri mai timpuriu. O viaţă chinuită ca a ei mai bine e să ia sfârşit cât de curând. Dureros ar fi fost pentru ea, dacă n'ar fi înmormântat pe fratele său. Şi dacă cuiva i se pare că ea face un act de nebunie, nebun este acela, care-i aduce această învinuire.

Corul e înmărmurit de curajul Antigonei, şi mai mult pentru sine exclamă: „Neînfricată fire are acest copil al unui tată inflexibil“. Nu înconjoară nenorocirile“ [2]. O pauză deci, după care vine răspunsul înfuriat al lui Creon. Pornind dela cuvântul ὠμός al corului, el susţine, cu pilde din lumea sa, din lumea aparenţelor, că şi cea mai îndărătnică fire se frânge ca şi fierul prea mult călit, că şi calul cel mai

buiac se domoleşte cu un frâu, energic aplicat. Antigona a avut temeritatea să calce legile existente şi a căzut apoi în a doua vină, lăudându-se cu această crimă. El, Creon, n'ar fi bărbat, ci ar fi ea, Antigona, dacă n'ar urma imediat pedeapsa, care va veni, chiar dacă ea ar fi mai înrudită cu el decât oricine se închină la altarul aceluiaşi Zeus, ocrotitor al căminului. Şi Ismena trebue pedepsită; şi ea e vinovată. Deaceea dă ordin să fie chemată din palat.

Intre timp, duelul dintre Antigona şi Creon se precipită în versuri, şi mai târziu în stichomitii, în care lumea pietăţii, a divinului, a iubirii, se izbeşte de îndărătnicia oarbă a unui om, orbit de situaţia sa şi care nu mai reprezintă Statul, ci ambiţia sa fără margini, care nu se mai sinchiseşte de autoritatea statului, ci de autoritatea *sa*, căreia vrea să-i subjuge nu numai ceea ce viează în Theba deasupra pământului, ci şi înseşi legile zeilor din Infern.

— Vrei ceva mai mult decât moartea mea?

— Nu! Aceasta-mi ajunge.

— Atunci ce mai aştepţi? Ştii doar că orice cuvânt al tău îmi face silă, precum odioasă ţi-i şi ţie prezenţa mea. Totuşi, cum aş fi putut câştiga mai mare glorie, decât dându-i fratelui meu liniştea mormântului? Şi aceşti bătrâni mi-ar aproba fapta, dacă frica de tine nu li-ar închide gura. Căci tirania culege multe foloase, are însă, mai presus de oate, privilegiul de a spune şi de a face ce vrea.

Cum vor fi sunat aceste cuvinte despre tiranie în Atena democratică, îşi poate închipui oricine. Cu toată afirmarea lui Creon, că ea e singură în Theba, care crede astfel, Antigona ştie că şi altă lume vede lucrurile ca şi ea, dar nu poate să se rostească. Izolarea ei s'a produs atât prin cutezanţa ei eroică şi prin destinul, care urmăreşte pe fienare erou sofocleic, cât şi prin frica, pe care cetăţenii Thebei o au de tiranul Creon.

Duelul continuă. Creon, care se vede bătut în teoriile sale, recurge la un nou argument: Fapta Antigonei este o impietate faţă de celalt frate, faţă de Eteocles! Nu pot fi trataţi amândoi cu aceleaşi onoruri. Antigona îi răspunde

că desigur Eteocles nu împărtăşeşte acolo, unde este, părerea lui Creon. Căci Polyneikes nu e doar un sclav, ci fratele lui, iar Infernul are legi egale pentru toţi morţii. Şi când Creon susţine, cu o nouă maximă a îngustimii sale sufleteşti, că un duşman nu poate să-ţi fie drag nici după moarte, Antigona răspunde cu faimosul vers, atât de felurit înţeles şi comentat: οὔτοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν, care nu poate reprezenta, în gura Antigonei, o dogmă creştină, făcând din eroină o martiră [1], ci pornind dela cuvintele lui Creon ἐχθρός şi φίλος, reprezintă credinţa lumei ei, a iubirii nestrămutate faţă de toţi cei de-un sânge cu ea. Ea nu se poate uni cu cei ce uresc pe unul din morţi (Creon), ci datoria ei este împărtăşire de iubire în general: „Nu sunt născută pentru a împărtăşi ură, ci numai iubire" [2]. Căci nici Creon nu se referă, în versul anterior, numai la raportul sufletesc al celor doi fraţi morţi, ci asemănător lui Agamemnon din *Aias*, emite o maximă politică, care în mintea lui are un înţeles permanent. Şi Antigona trebue să-i dea un răspuns egal, pornind dela cazul dat şi exprimând deodată cu mărturisirea raportului ei faţă de Creon şi faţă de cei doi fraţi morţi, şi o profesie de credinţă, cu care termină orice vorbă cu Creon.

Este aci o artă foarte fină a lui Sofocles, de a înfăţişa, în momentul supremei încordări dramatice, pe eroul simpatizat de el ca pe o fiinţă eroică iubitoare, în contrast cu antagonistul lui, care dela început e descris în culori antipatice [3] şi care, în scena aceasta, e reprezentantul urei faţă de alţii şi al ambiţiei sale nemăsurate, *nu* reprezentantul statului, cum am mai accentuat. Precum fină e şi arta aceluiaşi Sofocles, de a sintetiza un contrast foarte puternic prin acelaşi cuvânt, care în gura unui personagiu înseamnă cu totul altceva decât în gura contrariului său, deoarece senzul adânc al cuvântului porneşte, la amândoi, din două lumi diferite. In *Antigona* vorbesc despre iubire şi eroina, şi Ismena şi Creon. Când cuvântul *iubire* e rostit de Antigona, el svâcneşte din bătăile aceluiaşi sânge, către care se îndreaptă sentimentul, pe când la Creon senzul cuvân-

tului porneşte din calcule din afară de sânge şi de suflet, vizând doar legături politice [1], iar la Ismena cuvântul porneşte din adâncul sufletului, îndeosebi în scena, care urmează.

Fecioara timidă şi precaută din prolog se ridică, în faţa tiranului, care urgiseşte pe realizatoarea unei porunci divine, ameninţând-o cu moartea, la un gest eroic, aproape egal cu al Antigonei. Infruntată de Creon prin cuvinte grele şi întrebată, dacă şi ea a luat parte la fapta Antigonei, Ismena susţine că, da, şi ea e părtaşă la fapta şi vina surorii sale. Brusc e respinsă de Antigona, care distinge resorturile iubirii Ismenei de resorturile iubirii sale [2]. Refuzată de Antigona, de-a participa la vina şi deci la pedeapsa ei, Ismena încearcă, împreună cu corul, o salvare a Antigonei, al cărei suflet a murit demult, apelând la inima de părinte a lui Creon şi amintind de logodna fiului acestuia, Haimon, cu Antigona.

— Ism. Cum? Vei ucide pe logodnica fiului tău?

— Cr. Da, căci se pot ara şi ogoarele altora [3].

— Ism. Nu însă într'o atât de frumoasă potrivire.

— Cr. Dar eu urăsc femeile ticăloase, când e vorba de fiul meu.

— Ism. Scumpe Haimon, cum te nesocoteşte tatăl tău!

— Cr. Prea mă chinueşti şi tu şi această căsătorie a ta.

— Corul. Vrei întradevăr să i-o răpeşti fiului tău?

— Cr. Hades va distruge, în locul meu, această căsătorie.

Şi Creon repetă încă odată sentinţa de moarte a Antigonei, dând ordin ca ambele fete să fie închise şi păzite în palat, unde intră şi el.

Intreg dialogul acesta dintre Creon şi Ismena se petrece în prezenţa Antigonei, care intervine numai când sora sa mărturiseşte, în faţa lui Creon, că e părtaşă la fapta sa.

Totuşi o serie de editori şi critici atribue Antigonei v. 572, pe care codicii cei mai buni i-l atribue Ismenei [4]. Motivul acestei repartizări împotriva codicilor ar fi, după părerea lui F. Allègre[5], de natură psihologică. Antigona

iubeşte mult pe Haimon şi tăinueşte acest sentiment profund, până ce cuvintele „femei ticăloase“ o sgudue din tăcere, şi ea exclamă, mai mult pentru sine, cuvintele din versul amintit. E. Howald [1] crede că Antigona exclamă acest vers, vorbind pentru sine, deoarece cuvintele lui Creon jignesc partida ei şi pentrucă, oricum am interpreta cuvintele σὸν λέχος din v. 573, ele nu se potrivesc decât pentru Antigona. Iar Jebb [2] dă acestei chestiuni aceeaşi explicaţie ca şi F. Allègre, crezând că în caz contrar s'ar pierde una din cele mai fine trăsături psihologice ale acţiunii dramatice.

Eroii lui Sofocles sunt, de obiceiu, cuprinşi de o mare şi singură pasiune, în faţa căreia amuţesc toate celelalte inclinaţiunii sufieteşti. Antigona vrea să-şi îndeplinească cu orice sacrificiu o datorie, care-i este dictată de legile nescrise, stăpânite de duhul zeilor din Infern şi de glasul sângelui. Sufletul ei e cuprins, întreg, de pasiunea pentru această datorie.

Numai din această stare sufletească a ei se explică şi faptul celei de-a doua înmormântări a trupului lui Polyneikes, care a fost atât de mult comentată [3], şi din care s'a căutat a se crea o nouă inconsecvenţă în acţiunea dramatică a acestei strălucite tragedii [4]. In grija ei continuă pentru trupul, care era expus, în orice clipă, câinilor şi paserilor, mai ales după ce ştia bine că paznicii au înlăturat praful, aşternut întâiaşi dată peste el, Antigona vine a doua oară să-l înmormânteze. Şi ar mai fi venit, desigur, dacă n'ar fi fost prinsă.

Intr'o astfel de situaţie sufletească, orice alt sentiment trece pe planul al doilea. Chiar dacă Antigona ar fi iubit pe Haimon în măsură mult mai mare, de cum crede F. Allègre, în faţa lui Creon, pe care l-a biruit cu curajul, izvorît din marea ei pasiune, nu şi-ar fi arătat această slăbiciune [5].

Deaceea versul 572 este a se considera o continuare a v. 569 şi a se atribui Ismenei, cum vor codicii, iar cuvântul λέχος din versul următor este a se interpreta prin : această căsătorie, despre care îmi vorbeşti [6], această căsătorie a ta.

Încordarea sufletească a atins culmea. Creon a condamnat, în orbirea sa, şi pe nevinovata Ismena. Drumul spre moarte e irevocabil pentru Antigona. Tragedia ar putea lua sfârşit aci, şi cântecul corului despre nenorocirile, care au adus pieirea Labdachizilor până la ultimul lor vlăstar, ne dă impresia unui final [1].

„Fericiţi sunt muritorii, a căror viaţă n'a fost încercată de nenorociri. Căci pe aceia, cărora un zeu li-a sguduit casa, nenorocirea îi pândeşte din generaţie în generaţie. Văd casa Labdachizilor, asupra căreia s'au îngrămădit nenorociri peste nenorociri [2], o generaţie neliberând de acestea pe cea ce urmează. Acuma a venit rândul la ultimul vlăstar.

Cine poate înfrâna puterea ta, Zeus? N'o învinge nici Somnul, care grăbeşte îmbătrânirea tuturora [3], n'o slăbesc nici lunile neobosite, ci veşnic tânăr stăpâneşti peste strălucirea scânteietoare a Olimpului. Peste toate veacurile, în trecut ca şi în viitor, a domnit şi va domni această lege a ta: nici o fericire prea mare nu vine în viaţa omului fără de nenorocire.

Speranţa nestatornică este pentru unii un bine, pentru alţii o înşelare a poftelor lor uşuratice... Înţeleaptă este zicătoarea: Răul i se pare un bine aceluia, al cărui spirit un zeu îl mână spre dezastru..."

Dar acest cântec, cu strălucita lui antiteză dintre măreţia, neatinsă de nimic, a lui Zeus şi rătăcirea veşnică a omului, care a influenţat poesia „Ideal şi viaţă" a lui Schiller [4], este numai o pauză în încordarea auditoriului. Cu măestria sa Sofocles pregăteşte alte peripeţii, pentru a demonstra definitiv orbirea şi încăpăţinarea lui Creon, la care, în primul rând, se referă sfârşitul stasimonului de mai sus.

Anunţat de cor apare Haimon, fiul cel mai tânăr al lui Creon, figură inventată de Sofocles în scopul dramaturgiei sale, ca şi Ismena şi ca şi Teiresias, deoarece în epopee Haimon moare înaintea lui Oidipus [5].

Ingrijorat i se adresează tatăl său: „Tu nu vii doar mânios din cauza sentinţei definitive, ce am dat în privinţa Antigonei. Ţie trebue să-ţi fiu drag, orice aş face".

Plecat îi răspunde Haimon la început. „Ai tău sunt,

tată, sfaturile tale înțelepte mă conduc, și nicio căsătorie nu va fi pentru mine mai importantă decât conducerea ta".

Creon, încântat de această atitudine a lui Haimon, debitează din nou câteva principii asupra raportului dintre părinți și copii, cari trebue să aibă aceiași prieteni și aceiași dușmani, pentru a ajunge la legătura dintre Haimon și Antigona, pe care el, Creon, a condamnat-o definitiv, deoarece a prins-o, singură în tot orașul, neascultând de porunca lui. Nimic nu e mai rău ca anarhia, și niciodată nu e bine să te lași învins de o femeie. Deaceea Haimon să renunțe la logodnica sa, care e o femee rea și va fi, deci, și un prieten rău în casă.

Cuviincios îi replică Haimon că zeii au dat omului rațiunea ca cel mai mare bine. „Și eu" — un gest nervos al tiranului îl face să nu continue ideia, că el, fiul, ar vrea să-și readucă părintele la rațiune [1] — „n'aș putea spune că n'ai dreptate, dar și altul poate avea o idee bună". Datoria lui, ca fiu, este, de a prinde tot ce se vorbește în popor despre Rege. Și poporul întreg jelește soarta Antigonei, care, în urma celei mai glorioase fapte, trebue să moară în mod atât de nedemn. Nu i se cuvine ei cea mai mare cinstire [2] pentru faptul că, înmormântând pe fratele ei, nu l-a lăsat să fie pradă câinilor și paserilor?

Aceste se vorbesc în taină prin oraș. Pentru el, fiul, nu e nimic mai scump ca prosperitatea părintelui său. Deaceea Creon să nu creadă, că numai ceea ce spune el este adevărat. Căci, de obiceiu, cei ce cred că numai ei posedă inteligență, darul de a vorbi și suflet ca nimeni altul, se dovedesc a fi, la o cercetare mai amănunțită, niște găunoși. Omul înțelept nu se rușinează să învețe dela alții cât de mult, dar mai ales să nu încoarde prea tare struna. Căci cine nu știe să cedeze, pățește ca și copacii, cari nu se îndoaie în fața șuvoaielor furtunatece și sunt smulși cu rădăcină cu tot, sau ca acei conducători de corăbii, cari nu știu să se strecoare printre primejdii, în mijlocul valurilor, și se prăbușesc sub propriile lor vase.

Deabia după ce i-a vorbit timid și cuviincios și a trecut apoi la sentințe, în felul învățat dela tatăl său, Haimon

îndrăsneşte să-şi formuleze rugămintea: „Dar cedează şi tu în sufletul tău şi schimbă-ţi hotărîrea“ [1]. Căci rar se găseşte om, care, în urma experienţei sale bogate, să ştie totdeauna ce trebue să facă. Şi atunci e bine să profite de sfatul altuia, dacă e înţelept.

In tot timpul discursului lui Haimon, furia lui Creon creşte, se umflă. Un copil, care pe deasupra mai e şi fiul său, vine să-i dea sfaturi, cum trebue să se comporte el, regele şi stăpânul Thebei, faţă de îndatoririle sale, şi ia această atitudine din cauza unei muieri, pentru care sfidează pe părintele său. In duelul de cuvinte, ce urmează între tată şi fiu, Creon îşi desvălue şi mai mult întreaga sa fiinţă.

Nu atât de mul statul şi interesele lui, cât orgoliul său personal, de a nu se lăsa bătut de o femeie, şi pasiunea de a fi stăpân absolut îl mână mereu spre pieire. Când Haimon îi spune, că poporul întreg din Theba îi dă dreptate Antigonei, crezându-o nevinovată, Creon îi răspunde: „Statul îmi va dicta mie, ce ordine să dau?“, iar mai apoi „Pentru altul decât pentru mine trebue să stăpânesc acest pământ?“. Iar când Haimon îi replică, că „nu există stat, care îi aparţine unui singur om“, Creon îl întreabă „Dar statul nu se socoteşte a fi a domnitorului?“ — „Peste un pământ deşert ai putea domni singur“, îi replică Haimon. Creon reproşează apoi, pe ton tot mai iritat, fiului său, că din cauza femeii aceleia se pune la ceartă cu tatăl său, îl numeşte fiinţă mârşavă şi sclav al unei muieri, până ce, scos cu desăvârşire din minţi, dă ordin unui sclav să aducă din palat [2] pe Antigona, ca să fie ucisă sub ochii logodnicului ei.

Enervat peste măsură, Haimon, după ce ameninţase pe tatăl său că se va sinucide [3], îi repetă şi mai clar ameninţarea, şi spunându-i, că nu-l va mai vedea niciodată, părăseşte furios scena.

Niciun cuvânt n'a ieşit din gura lui despre iubirea sa pentru fecioara-eroină. Cunoscând bine pe tatăl său, el vrea să-i facă un serviciu, spunându-i ce se vorbeşte în oraş despre fapta Antigonei şi atitudinea lui, a tiranului. E ultima încercare omenească, de a-l scoate din orbirea şi încăpăţinarea sa.

Ingrijorat, corul atrage atenția lui Creon asupra stării sufletești, în care a plecat Haimon. La vârsta lui poate să-și facă ceva. — „Facă ce vrea!" răspunde Creon nepăsător, „fetele tot nu le va salva". La întrebarea corului, dacă pedeapsa rămâne și pentru Ismena, Creon se răsgândește și fixează apoi pedeapsa numai pentru Antigona. Nu delapidare nici decapitare, ci închisoare într'o peșteră părăsită, unde i se va da zilnic atâta de mâncare, ca să-și târască viața dela o zi la alta. Astfel, după părerea lui, și orașul va scăpa de pângărire, iar ea va avea timp să se roage lui Hades, singurul zeu pe care-l venerează, ca s'o susție în viață sau se va convinge, că este zădarnic să venereze împărăția lui Hades [1].

Creon intră în palat. Corul intonează al treilea stasimon despre puterea lui Eros neînvinsul, care se aruncă asupra prăzii sale [2] și care acuși doarme în obrăgiorii fragezi ai unei fecioare, acuși pășește, ca un uriaș, peste mări și peste meleaguri, locuite de sălbătăciuni. Nici zeii nu scapă de el, nici oamenii. Și cine e cuprins de el, înebunește. El târăște la ruină și sufletele celor drepți, făcându-i nedrepți. El a întărâtat și cearta aceasta dintre tată și fiu. Farmecul, ce scânteie din ochii doritei mirese, a biruit . . .

Nici Haimon, nici Antigona nu amintesc nimic de iubirea lor reciprocă. Corul umple această lacună, cântând puterea dragostei, care l-a sedus pe Haimon să aibă, la sfârșitul dialogului dintre ei, atitudinea acea hotărîtă față de tatăl său. Motivul iubirii, pe care un poet modern l-ar fi întrebuințat în largă măsură într'o dramă ca *Antigona*, Sofocles îl valorifică numai în mod liric [3].

Antigona e scoasă din palat de doi trabanți. Corul e cuprins de milă. Către ei, cetățenii pământului strămoșesc, se adresează ea în stihuri lirice, pline de durere, acuma, când face cel din urmă drum, când vede pentru cea din urmă oară lumina soarelui și când, nenuntită, merge să se căsătorească cu Acheron.

Corul încearcă s'o mângâie cu gloria ce și-a câștigat, alegându-și singură, în mod autonom, calea spre Infern. Antigonei îi apare în minte Niobe, fiica lui Tantalos,

care de durere s'a transformat în stâncă, bătută de ploi şi de furtuni, şi de sub ale căiei gene curg mereu şiroaie de lacrimi. Un demon i-a dat şi ei soarte asemănătoare. Când corul îi răspunde că aceea a fost zeiţă şi os de zei şi că ei, Antigonei, i se rezervă o mare glorie, având, după moarte, soarta unei zeiţe, Antigona se crede luată în râs, deoarece ea n'a murit încă. Se adresează atunci către oraş şi cetăţenii lui, către izvoarele dirkeice şi către împrejurimile Thebei, chemându-i martori pe toţi pentru ceea ce i se întâmplă, ca, neplânsă de prieteni, să se coboare, condamnată după legi noui, într'un straniu mormânt de pietre îngrămădite, unde nu va fi nici cu morţii, nici cu viii.

Corul îi aminteşte iarăşi, de data aceasta mai drastic, că mergând prea departe în îndrăsneala ei, s'a izbit de tronul zeiţei Dike [1], având de ispăşit o vină din strămoşi. Desigur că eroina a făcut un gest la cuvintele corului, că a mers prea departe în îndrăsneala ei, şi atunci corul, în sufletul căruia mila se luptă cu neputinţa, de a se avânta până la înălţimea faptei Antigonei, atenuează puţin asprimea primelor cuvinte.

Durere nouă umple sufletul eroinei, când i se aminteşte de blestemul casei sale, din care, prin împreunare nenorocită, s'a născut şi ea, nenorocita [2]. Încărcată încă cu acest blestem, se pogoară acuma la ei, la morţi. Şi precum o căsătorie nelegiuită a fost originea fiinţării sale, tot o căsătorie a fratelui ei, pentru care s'a jertfit, o invocă Antigona ca motiv nemijlocit al morţii sale [3].

Corul îi replică iarăşi pe acelaşi ton. Vrea s'o izoleze cu desăvârşire de orice fiinţă pământeană. Deaceea, legându-se de pomenirea fratelui ei, îi spune: „Da, este un act de pietate, ceea ce ai făcut tu; dar puterea statului nu trebue să fie încălcată niciodată. Pe tine te-a pierdut firea ta voluntară“ [4].

Văzându-se neînţeleasă de nimeni, singură şi părăsită de toţi, Antigona continuă şi mai îndurerată jelirea soartei sale. Neplânsă de nimeni, neiubită şi nenuntită, pleacă pe drumul ce i s'a pregătit. Nu va mai vedea lumina soarelui, iar soarta ei nici un prieten n'o deplânge.

Ce rost are această tânguire a Antigonei, căreia Sofocles i-a dat stihuire lirică? Pentru acţiunea dramatică această partie comatică n'are nicio importanţă. N'o promovează cu nimic [1]. Valoarea ei a fost însă contestată şi din punct de vedere psihologic. Nici pentru caracterizarea Antigonei scena aceasta de tânguire n'ar prezinta nici o valoare. Dimpotrivă, ea e o greşală atât din punct de vedere estetic cât şi arhitectonic, iar din punct de vedere al caracterului Antigonei este direct insuportabilă [2]. Ea ni prezintă pe Antigona fără caracter unitar, deoarece aici, în faţa morţii, eroina s'ar schimba sufleteşte, crezând că, prin fapta sa, partea adversă ar fi putut fi jignită în drepturile ei [3]. Deci cel puţin îndoire, muiere a caracterului ei.

Aşa vede caracterul Antigonei şi J. L. Klein [4], explică însă această schimbare a eroinei ca o concesie, pe care trebue s'o facă tragediei, „spre a putea fi considerată figură tragică" şi a produce milă în suflectul spectatorilor.

Faţă de aceste interpretări se impune întrebarea: îşi reneagă Antigona printr'un singur cuvânt fapta? Nicăiri, nici aici, nici în cuvântarea care urmează. Antigona ştie ce-o aşteaptă, când se hotărăşte să calce edictul lui Creon. In convorbirea ei cu Ismena din prolog ca şi în duelul ei cu Creon, ea declară hotărît nu numai că aşteaptă moartea, dar că o şi doreşte. Ba, ea-l provoacă chiar pe Creon [5], s'o ucidă mai repede. Căci demult ea aparţine lumii celeilalte.

Dacă Sofocles n'o făcea să regrete, în faţa morţii, cu niciun cuvânt, pierderea prematură a unei vieţi netrăite, jertfa ei nu apărea poate în lumina grandioasă, în care vedem şi astăzi fapta ei. Fiorul morţii este un sentiment atât de natural, încât Sofocles n'a ezitat să-l lege şi de figura tragică a giganticului Aias [6]. Cu atât mai mult putea el să ni arate, că şi dârza Antigona este femeie, cu toate facultăţile şi sentimentele omeneşti, şi să sporească astfel valoarea jertfei ei, arătându-ne, prin propria-i tânguire, că hotărîrea pentru înmormântarea fratelui ei a fost luată cu sacrificiul unei vieţi tinere, ce se cerea traită [7]. Dar nici o părere de rău pentru pioasa ei faptă.

Dimpotrivă, când apare Creon şi zoreşte pe trabanţi, s'o

conducă cât mai repede în mormântul ei de piară, unde s'o înmormânteze de vie, fecioara se ridică iar la înălţimea ei de odinioară. Aparţinând acuma definitiv împărăţiei morţilor, ea nu se mai adresează ca Aias, înainte de a se sinucide, soarelui şi imperiului luminii şi al vieţii, ci mormântului ei [1], care e camera ei nupţială şi în care va găsi pe toţi cei ce, de-un neam cu ea, au fost primiţi acolo de Persefona. Şi va fi primită cu iubirea, pe care n'a găsit-o pe pământ, deoarece faţă de toţi şi-a făcut datoria, înmormântându-i cu mâna proprie [2]. Făcând acelaşi serviciu lui Polyneikes, şi-a găsit moartea. Dar ei nu-i pare rău că l-a îngrijit, cum se cuvenia. Ba, şi mai mult, ea caută să justifice, în mod raţionalistic, necesitatea acestei ultime cinstiri. Căci nici dacă ar fi fost mamă de copii şi i-ar fi murit unul din ei, nici dacă soţul i-ar fi murit, n'ar fi înfruntat această trudă împotriva voinţei cetăţenilor [3], pe care acuma îi vede privind cu apatie la condamnarea ei! După care lege s'a condus însă ea? Murindu-i eventual soţul, alt soţ poate să-l înlocuească. Şi alt copil poate avea dela alt soţ, dacă primul i-a murit. Dar când părinţii amândoi sunt morţi, alt frate nu mai poate căpăta.

Urmând acestui νόμος, acestei legi a vocii sângelui, a fost găsită vinovată de Creon, care a dat ordin s'o târască aşa, nenuntită, necăsătorită şi fără să fi avut bucuria de a fi mamă şi a avea copii, şi s'o îngroape de vie, după ce a fost părăsită de tot ce putea să-i fie prieten. Situaţia ei e, desigur, desperată. Ea ştie că a lucrat după legile nescrise ale zeilor. Care drept al zeilor l-a călcat deci? Are vr'un înţeles să mai ridice privirile spre zei? Şi pe care dintre ei să-l cheme într'ajutor, după ce, făcând numai acte de pietate, a fost găsită fără pietate? Dacă ceea ce se întâmplă cu ea e pe placul zeilor, prin suferinţă proprie va ajunge la convingerea, că într'adevăr a păcătuit. Dacă însă duşmanii ei greşesc, să nu sufere mai mari rele decât cele ce i le fac ei pe nedrept.

Am dat ultimelor versuri ale monologului Antigonei, îndeosebi întrebărilor din v. 921—923 altă interpretare de-

cât unii editori, îndeosebi E. Bruhn. Acesta vede, în întrebarea a doua a Antigoniei (v. 922), o rectificare, o retractare sfioasă a primei întrebări, în senzul că Antigona se oprește de-a mai întreba ceva în privința zeilor. Greșit. Eroina nu trebue să-și renege neapărat credința, punând, într'o situație desperată, întrebări ca acele a le pune în monologul de față. De câte ori nu întreabă și cel mai evlavios om, când vede că se întâmplă o mare nedreptate: „Unde ești, Doamne, ca să trăsnești pe nelegiuiții aceștia“?

Monologul Antigoniei trebue interpretat, în general, ca ceea ce este un monolog: o discuție a eroinei cu sine însăși [1]. Deși Creon și corul sunt de față, ea nu li se adresează cu niciun cuvânt. Pentru ea toată lumea e absentă în această clipă de reculegere din preajma morții iminente. Cu sine însăși examinează Antigona, dacă a făcut bine ce-a făcut. Intrebările în privința zeilor și ajutorul lor sunt mai mult retorice. Ea trebue să le pună în fața peripeției, ce urmează imediat în acțiunea dramatică. Precum corul n'o mângâie de loc în timpul tânguirii sale, ci, dimpotrivă, insistă mereu, că singură ea e vinovată de soarta ei, pentru ca s'o arate absolut izolată în fața morții, tot așa arta sofocleica a vrut ca eroina să-și arate, prin monolog, situația desperată, să apară aproape învinsă, pentru ca imediat să apară învingătoare prin moarte, în tot ce a făptuit.

Căci Sofocles nu combate altfel o parte sau alta, ci lasă să se prăbușească, prin sine însăși, ordinea falsă, încercarea acesteia de a se executa consecvent până la sfârșit prăbușindu-se sub voința eternă a aceleiași ordine cosmice, care e la Zeus și la zei [2].

Această ordine a fost respectată de Antigona. Neînțeleasă de o putere brutală, în ochii căreia ea, care a ascultat cu pietate de porunca zeilor, a ajuns să fie considerată ca lipsită de pietate [3], e condusă acuma la moarte, care o infioară pentru ultima oară cu apropierea ei [4], ea, singurul vlăstar din neamul regilor thebani. „Priviți, cârmuitori ai Thebei, ce sufăr eu, ceea ce sunt, și dela ce fel de oameni, după ce cu sfințenie am plinit cele sfinte“.

Pasajul acesta e interpretat cu totul altfel de W. Scha-

dewaldt[1]. In fața morții, Antigona e sdruncinată în siguranța sa anterioară. Tânguirea ei se ridică până la desperarea unei ființe fără de nici un reazim. Dacă mai înaite avea oarecare încredere în asistența zeilor, vede acuma că și zeii au părăsit-o. Deaceea întrebările ei îndurerate în privința purtării sale față de zei. Ea și-a pierdut încrederea în zei. Cum să mai înalțe, la nevoie, ochii spre ei și să-i cheme în ajutor, după ce prin fapte de pietate și-a câștigat această impietate și o are?[2]

Că interpretarea lui W. Schadewaldt e greșită, rezultă limpede din analiza anterioară a versurilor respective[3]. Versul 924 este doar numai o repetare a ideii din v. 74, rostit de aceeași Antigona în prolog, unde nu poate fi nici o îndoială asupra siguranței ei în ceea ce privește fapta proiectată. De altfel M. Pohlenz[4] a dovedit, credem, îndeajuns imposibilitatea acestei interpretări.

Antigona nu se îndoește nici un moment în privința faptei sale. In fața morții, sentimente firești îi învolburează sufletul. Fiorul morții l-a învolburat doar și pe Mântuitorul lumii, când a cerut Părintelui său să treacă acel păhar dela Dânsul. Făcând numai fapte bune, a fost considerată de Creon și lumea acestuia ca păcătoasă. Ultimele ei cuvinte afirmă însă, încă odată și definitiv, sfințenia acțiunii sale[5].

Numai în această situație sufletească, Sofocles putea să pună în gura Antigonei acel „calcul dialectic" despre prețuirea fratelui față de soț și fiu, atât de displăcut lui Goethe și care a produs, pentru interpretarea lui, atâtea polemici[6]. Imitat după Herodot III. 119, unde soția lui Intafernes, pe care regele Dareios l-a condamnat la moarte cu toată familia sa bărbătească, are de ales între soț, unul din fii și frate, și alege pe acesta din urmă, calculul acesta, care în situația familiară a Antigonei este nelogic din punct de vedere strict formal[7], deoarece fratele ei este mort, a fost declarat nedemn de un poet ca Sofocles și deci apocrif de către savanți ca G. Wolff[8], Jebb[9] și W. Schmid[10]. Alți critici cu mare reputație științifică, ca G. Kaibel[11] și C. Robert[12] văd însă tocmai în versurile, care cuprind acest *enthymem*, cheia întregei acțiuni a Antigonei, care nu por-

neşte din iubire pentru fratele său, ci din mândrie familiară, împreunată cu dispreţ pentru noul rege al Thebei, pe care-l înfruntă. C. Robert are, întradevăr, meritul, de a fi arătat definitiv, că versurile 905—920 sunt atât de puternic înfipte în textul tragediei, încât niciunul nu se poate elimina. Dar teza lui nu se poate menţine. A face din Antigona o fată trufaşă, pentrucă e din neamul Labdachizilor, a o expune morţii, numai spre a înfrunta pe parvenitul Creon, care nu e os de domn, şi a crede, în sfârşit, că acest calcul raţionalistic este pârghia întregei acţiuni dramatice, deoarece fiul, despre care e vorba în *enthymem*, ar fi fiul lui Creon, Haimon, pe care eroina îl neglijează în favorul fratelui său, aceasta e în contradicţie evidentă cu ceea ce a vrut Sofocles să creeze prin figura Antigonei.

Dealtfel acest punct de vedere a fost combătut cu succes de P. Corssen [1] şi W. Schmid [2], cari au răspuns imediat tezei lui G. Kaibel, dar au mers prea departe, privind ca interpolare versurile, care cuprind enthymemul. Şi a fost combătut şi după aceea de aproape toţi criticii şi editorii, cari s'au ocupat de chestiunea aceasta.

Intre aceştia, E. Bruhn [3] şi E. Turolla [4] consideră versurile amintite ca o interpolare făcută de însuşi Sofocles, fie pentru a onora, cu această atenţie, pe Herodotos [5], cu care Sofocles era în legături de prietenie, fie că interpolarea s'a făcut în tragedie, „după ce a fost isprăvită sau chiar reprezentată şi reluată după un interval de timp", cum crede E. Turolla.

Astăzi chestiunea pare a fi rezolvită definitiv, în senzul că versurile, care cuprind reflexia aceasta raţionalistă a Antigonei, sunt sofocleice.

Dacă ar fi interpolate, atunci introducerea lor în textul sofocleic s'ar fi făcut, înainte de ce le-a cetit Aristoteles [6], care nu se atinge de autenticitatea lor, ci le consideră doar un ἄπιστον, ceva surprinzător. Numai că, odată realizată această unitate de vederi asupra autenticităţii versurilor, li se dau tot atât de multe interpretări, câţi comentatori şi critici se ocupă de ele.

Lui Sofocles i-a plăcut reflexia Antigonei, ca şi lui Aristoteles, şi deaceea a luat-o în text, spune T. Wilamowitz [1]. Ea-şi are originea în problemele discutate de sofişti, în acele ζητήματα, de care n'a putut scăpa nici Sofocles spun J. Moeller [2] şi J. Geffken [3]. Raţionamentul Antigonei în contextul sofocleic are un singur înţeles limpede, să justifice fapta ei faţă de Polyneikes, susţine W. Schadewaldt [4]. Punctul principal al acestei comparaţiuni este valoarea neînlocuibilă şi inegalabilă a fratelui şi sfinţenia unică în felul ei, care obligă pe om sângelui comun, din care se trage. Această precizare ne dovedeşte că reflexia Antigonei nu e numai autentică, ci chiar esenţială pentru întreaga tragedie, ni spune H. Weinstock [5]. Preferinţa fratelui faţă de soţ sau fiu e experienţă veche. Dar această preferinţă trebue să se întemeieze pe o lege, pe un νόμος, dacă e vorba să nu apară ceva arbitrar... Antigona nu motivează deci fapta ei individuală, ci mai mult această lege, că soţul şi fiul se pot înlocui, fratele însă nu. Acestui νόμος al iubirii de frate îi urmează Antigona, ni spune K. Reinhardt [6]. Ca şi femeia persană, soţia lui Intafernes, declară şi Antigona pe fratele său ca ceva neînlocuibil, ca fiinţă excepţională, căreia i se cuvine cinstire excepţională. In cazul lui Polyneikes, această cinstire constă în înmormântare. Aşa interpretează K. Strobel [7] reflexia Antigonei, nevăzând nimic extraordinar în ea. Iubirea faţă de frate e pentru ambele femei mai presus de orice. — Cine se mai opreşte cu Goethe la acel loc, în care eroina expune, că ceea ce a făcut pentru fratele său n'ar fi făcut pentru niciun soţ şi pentru niciun fiu, nu înţelege drama aceasta, cum a voit-o poetul. Noi credem că versurile cu pricina nu sunt nici invenţia unuia de mai târziu, nici o deraiere retorică a poetului. Dimpotrivă, tocmai ele cuprind întreaga esenţă a lucrului. Fapta Antigonei nu se poate interpreta, ca provenind din belşugul unei inimi iubitoare, ci mai curând din străveche religie gentilicică [8]. Ginta este comunitatea de cult a celor vii şi a celor morţi. Piere cultul acesta, se desface şi ginta... Nu omului iubit, ci fratelui îi aduce ea această cinstire, şi nu din belşugul inimii, ci ca datorie sfântă. Aşa comentează P. Friedländer [9]).

Şi-acuma interpretarea noastră. Versurile 905—920 sunt autentice, sunt sofocleice. Fără îndoială, ele sunt imitate după Herodot, deoarece motivul acesta al preferirii fratelui faţă de soţ şi fiu, fiind un motiv ambulant de legendă, care se întâlneşte îndeosebi în literaturile iranice şi indice [1], dar şi în baladele Slavilor de Sud [2], în cântece neogreceşti din Creta şi din insula Cos [3], precum şi într'o baladă din Scoţia [4], el a venit în Grecia din Persia, prin cineva care a făcut călătorii în acea parte a lumii. Şi acesta putea fi numai Herodot. Sofocles a luat motivul, cum l-a găsit la Herodot, fără a observa incoherenţa lui logică în cazul Antigonei. Dar, desigur, nici spectatorii n'au observat-o, nici atunci, precum nici la o reprezentare modernă a Antigonei, povestită de O. Schroeder [5], n'au observat-o.

In situaţia cea mai desperată a fiinţei sale, Antigona, care are credinţa că a făcut cel mai puternic act de pietate, se vede părăsită de toată lumea, condamnată la moarte de tiranul cetăţii, ba chiar învinuită că ar fi nelegiuită. Şi atunci întreaga ei fiinţă se concentrează în reflexiune asupra faptei sale, pe care o vrea justificată mai întâi în faţa conştiinţei proprii.

Vocea sângelui, glas demonic, şuşuind din vechi morminte strămoşeşti, i-a fost voinţă, energie, faptă de înfruntare a unui edict nelegiuit. In acest glas s'a confundat legea nescrisă a zeilor din Infern şi iubirea de frate, formând la un loc pentru ea o singură lege inextricabilă, pe care caută s'o justifice şi în mod raţionalistic, în faţa conştiinţei sale, întrebuinţând enthymemul, oferit de Herodot.

In această situaţie sufletească, în care nelegiuirea lui Creon îi smulge acel strigăt de revoltă faţă de zei, cari par a o fi uitat, ea provoacă un verdict divin, care nu întârzie. Căci imediat după ce Antigona părăseşte scena şi corul intonează cel de al 4-lea stasimon, în care, continuând cuvintele de mângâiere din aria comatică anterioară, compară soarta Antigonei cu cea a altor trei figuri mitologice, care au murit întemniţate şi ele ca şi eroina noastră, şi relevă

puterea inextricabilă a destinului [1], apare, nechemat, bătrânul preot al Thebei, Teiresias.

Tragedia putea să se sfârşească, a doua oară, cu târîrea brutală a Antigonei spre mormântul ei. In cazul acesta spectatorii ar fi rămas, desigur, nemulţumiţi: Violenţa, încăpăţinarea, nelegiuirea unui tiran mediocru ar fi rămas biruitoare împotriva eroinei, care a împlinit porunca cea mai sfântă a vocii sângelui şi a zeilor de sub pământ. Şi această soluţie nu încăpea în ordinea cosmică a lui Sofocles.

Antigona a cerut pronunţarea unei sentinţe din partea zeilor. Aceasta trebuia să vină. Şi după ce orice intervenţie omenească pentru salvarea Antigonei s'a prăbuşit în faţa îndărătniciei lui Creon, Sofocles întrebuinţează un minunat motiv pentru producerea unei noui şi impresionante peripeţii. Glasul zeilor răsună [2] prin vocea lui Teiresias.

Cu pas încet, condus de un copil, păşeşte în orchestră bătrânul preot al Thebei, pe care Creon îl primeşte cu respect, mărturisindu-i că, ascultându-l, a umblat bine, şi care îl sfătueşte să-i urmeze şi acuma sfatul, când soarta lui e critică. Căci semne rele i s'au arătat la aducerea unei jertfe. Paserile cerului nu mai dau niciun semn favorabil pentru Theba, iar fumul jertfelor, neprimite de zei, nu se urcă în sus. Zeii şi-au întors faţa dela Theba. Oraşul suferе din cauza greşelei lui Creon. Căci toate altarele sunt pângărite de bucăţi de carne, rupte din trupul nenorocitului fiu al lui Oidipus. Deaceea Creon trebue să chibzuească. Omul poate greşi, dar cine caută să îndrepte răul făcut cu o clipă mai de vreme, nu e om prost nici nenorocit. Deaceea sfatul ce i-l dă e, să nu se lupte cu un mort, să nu-l omoare a doua oară.

O reculegere a lui Creon, la auzul acestui sfat, atât de prietenesc şi de înţelept, venit din sfere supraomeneşti, ar fi fost salvatoare pentru el şi familia lui, dar ar fi fost în contrazicere cu întreg caracterul lui, aşa cum ni-l zugrăveşte Sofocles. In loc să recunoască că drumul, pe care a mers până acuma, e greşit, că ordinea lui pământeană nu poate birui ordinea cealaltă, divină, reprezentată de Antigona şi de Teiresias, el se înfurie ca totdeauna, când e sfătuit bine,

şi aruncă neprihănitului tâlcuitor al voinţei zeilor cea mai grozavă dintre insulte: că şi el, Teiresias, a fost cumpărat de duşmanii lui, ca să-l răstoarne. Dar pot să pună în joc toate comorile de metal şi de aur din Sardes şi din India, pe Polyneikes nu-l vor aşeza, în mormânt, nici dacă pase-rile vor duce bucăţi din cadavrul lui până la tronul lui Zeus. — „Niciodată nu mă voiu teme de o astfel de pân-gărire, pentru a-i da un mormânt, deoarece ştiu bine că niciun om nu poate pângări pe zei" [1].

Ingrozit de această blasfemie, Teiresias încearcă să-l aducă, pe un ton mai iritat, pe calea realităţilor. El vede, în atitudinea lui Creon, tirania semeţindu-se împotriva voinţei zeilor. Deaceea, când acesta declară cu îndârjire că nimic nu-i va putea îndoi hotărîrea, preotul se schimbă în profet, care îi prezice întreaga soartă, ce-l aşteaptă: „Nu se vor întâmpla multe alergări [2] ale soarelui, şi tu vei ispăşi cu moartea unuia din ai tăi vina, că ai aruncat sub pământ o fiinţă vie, închizând-o în mod nedemn în mormânt, şi ţii în schimb aici, pe pământ, ceea ce aparţine zeilor de sub pământ: un cadavru neînmormântat, asupra căruia nici tu n'ai vr'un drept, nici zeii de sus; aceasta e curată silnicie". Din cauza aceasta Eriniile, cari urmăresc pe criminali, îl pândesc pe Creon cu aceleaşi nenorociri, pe care el le-a cauzat altora. Peste puţin, în casa lui vor izbucni vaete de bărbaţi şi de femei. Cu duşmănie se răsvrătesc împotriva lui toate cetăţile, în care bucăţi din cadavrele neînmormân-tate, ce le aparţin, au fost târîte pe altare, infectându-le cu mirosul lor spurcat [3].

Ultima şi cea mai înaltă autoritate a vorbit. Intervenţia lui Teiresias e necesară, spre a dovedi că îndărătnicia lui Creon nu cedează nici faţă de zei, al căror interpret legal şi fără greş este bătrânul preot al Thebei, dar şi că or-dinea reprezentată de Creon s'a izbit de ordinea divină, dic-tată de legi nescrise, care trebue să birue. Prin aceasta se lămureşte însă şi una din problemele esenţiale ale *Antigonei*: Creon e arătat de către Teiresias ca singurul vinovat. Anti-gonei nu i se reproşează nimic. Ea este nevinovată. Ea